

İçindekiler

Sunuş	2
Koruma Alanında Üretilen Planların Paylaşımına Açılması Gerekliyor <i>TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu</i>	3
İlhan Tekeli: Mesleki ‘Yolculuğun’ Başlangıcında Kişisel ‘Duruşunun’ Oluşumu <i>Tansı ŞENYAPILI</i>	4
Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri <i>Perihan KİPER</i>	14
Korumak İçin Sevdalı Olmak Gerekir <i>Enis Yeter’le Söyleşi: Kentsel Yenilemenin Yerel Boyutu</i>	19
Gülşen KIRBAŞ: “Turizm İşletmeciliği ile Sanat Tarihçiliğinin Buluşumu”	20
Nurettin ÇAKIR: “28 Yıllık Mücadelenin Öyküsü”	29
Serdar İZBELİ: “Orkidelerin Bekçileri”	31
Aynur Yasemin ÇAKIR - Ege YILDIRIM	33
Bir Stüdyo Çalışması, İYTE: Alaçatı Tarihi Yerleşim Alanı Koruma Projesi <i>Nicel YILMAZ SAYGIN, Nilgün KİPER, Evrim GÜÇER</i>	34
Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama <i>Burak BELGE</i>	48
Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri <i>Nimet CANDAŞ KAHYA, Ayşe SAĞSÖZ</i>	57
Yeni Atina Bildirgesi (Şartı) 2003 <i>Çev: Melike Z. DAĞISTAN ÖZDEMİR</i>	67
Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri – Eyüp Rehabilitasyon Projeleri <i>Dilek ERDEN ERBEY</i>	79
Değişen Kent ve Anladıklarımız <i>Burcu AKINCI, Ayşe YIKICI, Eda YİĞİT</i>	90
İmar Hukuku	96
Dergilerden Seçmeler	98
Geçmişten Sayfalar	101
Tez Özetleri	103
Kitap Tanıtımı	106
Basın Açıklamaları	107

Dergiye göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, dia veya baskılı kopya olmasına özen gösteriniz.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

SUNUŞ...

TMMOB Şehir Plancıları

Odası Adına Sahibi

Erhan Demirdizen

Yayın Sorumlusu

Nevzat Can

Yayın Kurulu

Kübra Cihangir Çamur

Olgu Çalışkan

Özlem Çelik

Çağatay Keskinok

N. Tunga Köroğlu

Binali Tercan

Basım Tarihi

Aralık 2004

Baskıya Hazırlık

Plar Ltd. Şti. - şerife eren

tel: 0312 432 01 83-93

Baskı

Sinan Ofset

Tel: 0312 395 31 65

Dağıtım

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Haşay Sokak No:24/17

Kocatepe, 06640/ANKARA

Tel: 0312 417 87 70

Faks: 417 90 55

e-posta: spo@spo.org.tr

Web Adresi: www.spo.org.tr

Bu sayı ile 2004 yılının son sayısını çıkarmış bulunuyoruz. Bu sayıda ağırlık olarak koruma konusu ele alınmış bulunuyor. Özellikle koruma amaçlı planlara yeni bir bakış açısı kazandırmaya yönelik planlar görsel malzemeler ile bu sayıda yer alıyor.

Derginin ilk yazısı Tansı Şenyapı'nın değerli hocamız İlhan Tekeli üzerine yazdığı makale ile başlıyor. Tansı Şenyapılı "İlhan Tekeli: Mesleki Yolculuğun Başlangıcında Kişisel Duruşunun Oluşumu" başlıklı yazısında Tekeli'nin 1963-1971 yılları arasındaki çalışmalarını, planlama mesleğine ve akademik ortama katkılarını inceliyor.

"Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri" başlıklı yazı ile Perihan Kiper, son dönemlerde kentlerdeki doğal, tarihsel ve kültürel mirasın yitirilmesi nedenlerini küresel ölçekte irdeliyor.

Aynur Yasemin Çakır ve Ege Yıldırım Kastamonu'nun kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve geliştirilmesi için çaba veren ve örnek projeler geliştiren Enis Yeter, Gülsen Kırbas, Nurettin Çakır ve Serdar İzbeli ile yaptıkları söyleşiyi de bu sayıda bulmak mümkün.

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2003-2004 bahar ve 2004-2005 sonbahar yarıyılarında CP 402 Planlama Projesi dersi kapsamında belirlenen Alaçatı Tarihi Yerleşim Alanı Koruma Projesi çalışması okuyuculara aktarılıyor. Nicel Yılmaz Saygın, Nilgün Kiper ve Evrim Güçer çalışma alanı ile ilgili gerçekleştirdikleri deneyimleri bu yazılarında sunuyorlar.

Burak Belge "Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama" başlıklı yazısında, kentsel arkeolojik mirasın yönetimini çok boyutlu olarak ele alıyor. Nimet Candaş Kahya ve Ayşe Sağsöz ise Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan sekiz kentsel siti "Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri" başlıklı yazı ile irdeliyor.

Melike Dağıstanlı "Yeni Atina Bildirgesi (Şartı) 2003" ile çevirmek suretiyle önemli bir belgeyi şehir plancılarına kazandırıyor. Dilek Erden Erbey ise "Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri-Eyüp Rehabilitasyon Projeleri" başlıklı yazısı ile Haliç Dönüşüm Projeleri ve özelde Eyüp Koruma Planı içinde uygulanan Rehabilitasyon Projelerinin değerlendirmesini yapıyor.

ODTÜ'de Değişen ve Dönüşen Kent ve/veya Bölge konulu Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumda "Değişen Kent" başlığı ile düzenlenen Öğrenci Yarışmasında ikincilik ödülü alan çalışmaya yer veriliyor. Derginin arka sayfasında ise bu yarışmada birincilik ödülü alan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü III. Sınıf öğrencilerinden A. Can Alpan, B. Çiğdem Çevrim ve ipek Şen'in çalışmasına yer veriliyor.

YAYIN KURULU

KORUMA ALANINDA ÜRETİLEN PLANLARIN PAYLAŞIMA AÇILMASI GEREKİYOR

İçinde bulunduğumuz dönemde doğal ve kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi ve yaşatılması açısından yeni bir sürece girmiş bulunuyoruz. Koruma alanında yeni kavramlar, yeni yönetim modelleri, yeni uygulama araçları ve yeni düzenlemeler gündeme gelmiş durumda. Artık konuya dar bir bakış açısından, imar planı yaklaşımı ile eğilmek mümkün görünmemektedir. Ülkemizin imzaladığı uluslararası sözleşmeler boyutunda yeni doğal ve kültürel mirasın korunmasına yönelik politikalara ihtiyacımız var. Bu politikaların ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar ile birlikte düşünülmesi kaçınılmazdır.

Ülkemiz, kültürel miras açısından çok çeşitli ve zengin bir mirasa sahip olup, bugüne kadar bu mirasın korunması ve yaşatılması noktasında gerekli araştırmalar yapılmamış, politikalar üretilmemiş, uygulamaya geçilmemiş, yeterli finansman kaynakları geliştirilmemiş ve kültürel mirasın tahrip edilmesine adeta bir ortam sağlanmıştır.

Doğal ve kültürel mirasın korunmasına sadece sit ilanı ile yaklaşılmaya çalışılmıştır. Son dönemlerde ilan edilen sit alanları üzerinde de yoğun bir yapılaşma baskısı görülmektedir. Öncelikle doğal ve kültürel değerlerin korunması, sadece o alana yönelik fiziksel kararların alınması ile sağlanamadığı yaşanan süreç içinde görülmüştür. Doğal ve kültürel değerlere, kent veya bölgenin bir parçası olarak yaklaşılması ve bütüncül bir bakış ile ele alınması gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Koruma kararlarının kullanım kararlarını etkilemesi ve eşgüdümü sağlaması, çok boyutlu olarak fiziksel, kültürel, sosyal araştırma, analiz ve kararları içermesi gerekmektedir. Her ölçeğin gerektirdiği kararlar alındığı gibi, alt ölçeklerde tasarım boyutu da düşünülmesi gerekmektedir.

Plan kararları alana ilişkin yönetim, finansman ve uygulama araçları kararlarını da içermelidir ve mülkiyet ile ilgili çözüm önerileri getirmelidir. Koruma planlarında katılım boyutunun da önemli bir yer tutması gerekmektedir. Katılım konusu planların hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerini de kapsayacak şekilde düşünülmelidir.

Bütün bu süreçte koruma amaçlı imar planlarını yapmakla sorumlu olan şehir plancılara önemli roller düşmektedir. Şehir plancıları koruma konusuna, yeni düzenlemelerle birlikte, yeni bir yaklaşımla eğilmesi ve uygulamaya geçmesi önemli bir görev olarak durmaktadır. Bunun için kendilerini yenilemeleri kaçınılmazdır. Koruma planları çok boyutlu planlar olduğu için şehir plancıları kendilerini geliştirmeleri gerektiğinden, üniversitelere ve meslek odalara da görevler düşmektedir. Üniversitelerin Şehir ve Bölge Planlama Bölümleri ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda eğitim programlarını gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Kurumsal açıdan da yeni düzenlemeler kaçınılmaz görülmektedir. Doğal ve kültürel mirasın korunması ülkemiz açısından çok önemli olduğu için bu konuda uzmanlaşmış, politika üretecek bir kurumsal yapılanmaya gerek bulunup bulunmadığı da ayrıca tartışma konusu olmalıdır. Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasında nasıl bir görev ve sorumluluk üstlenileceği de açıktır. Yerel yönetimler uygulama sürecinde etkin bir görev üstlenmelidir. Yerel yönetimlere yaptıkları planlara ve projelere göre merkezi yönetim tarafından kaynak aktarılması zorunludur. Bu süreçte merkezi yönetimin yönlendirme yanında denetimi de gereklidir.

Şehir plancılarının önünde hızlı bir biçimde ürettikleri korumaya ilişkin iyi plan örneklerini diğer meslektaşları ile paylaşması gerekmektedir. Üniversitelerin koruma alanında ürettikleri planların, koruma alanındaki deneyimlerin tartışılması ve bundan sonra üretilecek planların kalitesinin artırılmasına yönelik yeni bakış açılarının kazanılması için bir başlangıç noktası olabilir. Koruma alanında üretilen planların her bir aşamasının kamuoyu ile paylaşılması da birikimlerin birlikte elde edilmesini sağlayacaktır.

İlhan Tekeli: Mesleki 'Yolculuğun' Başlangıcında Kişisel 'Duruşunun' Oluşumu

Prof. Dr.,
ODTÜ,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,

Tansı ŞENYAPILI

İlhan Tekeli 1963 yılında planlama mesleğine başladı. Kanımca, 1971 yılına değin geçen 8 yıl içinde kişisel olarak çözme sorumluluğunu üstlendiği sorunların özelliği ve bu sorunların yaşandığı akademik ve bürokratik çevre koşulları, Tekeli'nin çok başarılı ve özgün bilimsel 'yolculuğunun' niteliğini ve yönünü saptamış ve meslek içi 'duruşunu' belirlemiştir.

Bu yazıda İlhan Tekeli'nin 1963-1971 yılları arasındaki çalışmalarını, planlama mesleğine ve akademik ortama katkılarını inceleyerek ne demek istediğini açıklamaya çalışacağım.

1960'lı Yıllar

Amerika'da Kennedy suikastı ve Johnson iktidarda, Vietnam savaşı, Avrupa'da Berlin duvarı, Çin'de kültür devrimi yapılıyor, Dr. Barnard kalp nakli ameliyatını yapıyor, Neil Armstrong ayda yürüyor, 'Savaşma Seviş' sloganı ve Pink Floyd 'psychedelic' müzik çalıyor.

Türkiye'de 27 Mayıs darbesi, yeni Anayasa, enflasyon tek haneli, büyüme oranı %5.7 dolayında, TİP (Türkiye İşçi Partisi) Mecliste, solda ve sağda beliren fraksiyonları ideolojik içerikli dergiler (*solda Yön, Sosyal Adalet, Ant gibi dergiler, sağda Düşünen Adam dergisi gibi*) temsil ediyor, bürokrasi ve yeni prestij kazanan planlama güç çekişmesi içinde, AP yönetimince, bu çekişme 'Bize plan değil pilav lazım' yaklaşımı ile özetleniyor.

İkinci Dünya savaşı sonrasında Amerika, Avrupa ülkelerini ve Üçüncü Dünya olarak anılan geri kalmış ülkeleri komünizme karşı kalkınma kav-

ramı doğrultusunda yeniden yapılandırmaya ve bloklaştırmaya girişti. Bu girişim geri kalmış ülkelerin batıdan teknoloji ve bilgi transferi ile desteklenecek ithal ikame modeli ile kalkınmasını öngörüyordu.

Kalkınma çabası devlet öncülüğünde yürütülecek, geri kalmışlığın en vurgulu mekansal öğelerinden biri olan bölgesel eşitsizlik, yatırımların sektörler/bölgeler arası akılcı dağıtımı sonucunda ortadan kalkacaktı. Kalkınma iç pazarın gelişmesine dayanarak belirli büyüme etaplarından (*W.W.Rostow*) geçecek ve bu süreç bağlamında kendisini, yeniden ve kendi başına üretme yeteneğini kazanacaktı. Kalkınma ekonomisini uygulayacak ve ülkeleri komünizme karşı koruyacak otoriter devletlerin varlığı ise, bazı ülkelere geniş taban destekleri olmasa bile, bu modeli destekleyen batılı finans kurumları için bir güvence idi.

Modernist planlama anlayışı ile biçimlendirilen kalkınma modeli yer yer çelişkiler de içerebilen, çoğu kez parçacı tartışmaları kapsıyordu. Genelde gelir ölçütleri ile değerlendirilen büyüme kavramı ile yapısal değişiklik içeren kalkınma kavramı arasında çelişki vardı. Bu tartışmalar genelde karar verme yetkisine ve yetisine sahip bireylerden oluşan toplumlar üzerinde sürdürülüyordu. Bu bireyler karar vermek için gerekli bilgi donanımına ve bu bilgiyi kararlarında optimizasyona varabilmek için kullanma yetisine sahipti. Bu ortodoks, neo-klasik modelleme yaklaşımında modernizmin ana öğeleri; akılcılık, bilimsel yöntem uygulaması, merkezi yönetim/denetim/dağılımın varlığı, Taylor'un üretim alanı ve emek pazarında başlattığı ve Fordizm ile yaşam

çevresini de etkisi altına alan standardizasyon ve rutinleşme içeriliyordu. Modern kalkınmış ülkeler bu kurallara uymuşlar, geri kalmış ülkeler ise bu çizgiden sapmış vakalardı.

Üretim daha çok teknik süreçlerden oluşuyor, toplumsal süreçler gözardı ediliyordu. Varolan düzen sorgulanmıyordu. Gelişmenin tanımlanmış belirli yasaları vardı; modern ülkelerin özelliklerinde somutlaşan bu yasalar sorgulanmıyordu. Geleneksel değerlerin moderniteye engel olduğu; yerel özelliklerin, özgünlüklerin gözardı edilerek modernleşme kural ve yasalarının sorgusuz benimsenilmesi ile kalkınma sağlanacağı varsayılıyordu. İnsan ekonomisi, emek pazarı, yoksulluk gibi temaları işleyen ve ancak 1970 sonrasında güçlenen sol söylem de yer yer bu tartışmalara katılıyordu. Ancak, egemen yaklaşım, neo-klasik kalkınma ekonomisinin etkisini yansıtıyordu.¹ Sosyal bilimlerde kişisel organizma ve toplum arası analogi kuran fonksiyonalist yaklaşım ilgi görmekte idi. Bu konuda R.Merton ama daha çok da toplumu iç içe oturan sistemler olarak yorumlayan T. Parsons okuma listelerinin başında yer alıyordu. Politik bilimlerde, kent politika alanının otonom bir güç olduğunu savunan çoğulcu (*pluralist*) görüş egemendi. Bu alanı ekonomik yapıya bağlayan yapısalci görüş 1970 sonrasında gelişti.

Kalkınma ekonomisinin mekansal boyutu bağımlı bir değişken olarak benimseniyordu. Doğru kalkınma kararları mekanı da gereken yönde geliştirecekti. Kalkınma sorunları içinde sektörler arası dengesizlik yanı sıra mekansal sorunların başında bölgeler arası dengesizlik sorunu önemli bir yer tutuyordu. Bu konuda kalkınma yaklaşımı, mekan planıcısına, genelde, büyüme odakları özelinde bir mekansal planlama yaklaşımı sunuyordu. F.Perroux'un tanımladığı sanayiler grubu ya da tek firmadan oluşabilen gelişme odakları üzerinde olumlu ve olumsuz kalkınma etkilerini A. Hirschman (*polarization/trickle down*), G. Myrdal (*Nobel 1974*) (*backwash/spread*) ve J. Friedman (*center/periphery*) tartışıyordu. Bu genel büyüme odakları

tartışmaları, bölgesel politikaların oluşturulmasını yönlendiriyordu ama, bölge ölçeğindeki sosyo-ekonomik sorunların çözümünü sağlamıyordu.

Mekan konusunda en önemli gelişme 1950'lerde kantitatif coğrafya devrimi ile gerçekleşmişti. Mekanı betimsel yöntem ile ve temelde '*hangi olgu nerede*' sorusu ile ele alan bölgesel coğrafyaya tepki olarak gelişen kantitatif coğrafya, mekanı '*neden orada*' sorusu ile incelemeye alıyor ve soruya istatistiksel ve matematiksel yöntemler ile yanıtlar arayarak modeller kuruyor, mekanı ve mekansal olguları açıklamaya, geleceğe dönük tahminler yapılmasına olanak verecek genel kuramlara, sistemlere, yasalara ulaşmayı hedefliyordu. Bu dönemde mekana yönelik önemli bir kuramsal katkı F. Perroux'un ilişkilerin oluşturduğu n-boyutlu soyut mekanlar konusundaki çalışmalarından gelmiştir. Tekeli'nin de çalışmalarında benimsediği bu mekan tanımı, 3-boyutlu mekan ve bu mekan üzerindeki doğal ve yapay sınırlamaları aşarak, mekansal olguları açıklamada yeni ufuklar açan ilişkisel bir yaklaşım oluşturmıştır.

Ne var ki, 1960'lı yılların başında anlatılan yaklaşımlar ülkemizde yaygınlaşmamış, örneğin yerleşmelerin kademelenmesinde temel bir kaynak olan Christaller'in '*Merkezi Yerler Kuramı*' henüz İngilizceye aktarılmamıştı. 1950'lerde W. Isard'ın önderliğinde gelişen ve mekanı temel alan bölgesel bilimler (*regional science*) hareketi planlama çevrelerinde etkinlik kazanamamıştı.

Tekeli'nin Bilimsel Yaklaşım Yönteminin Oluşumunda İlk Adım: Tarihsel Perspektif Bağlamında Bütüncül İlişkisel Yaklaşım Şemasının İlk Kurgusu Zonguldak Bölgesi Ön Planında Gerçekleşiyor

Bölgeler arası dengesizlik sorununun kalkınma çabalarındaki en önemli ve belirgin mekansal sorunu oluşturması bölge planlama kavramını Türkiye'de de gündeme getirdi. 1958 yılında

Bu dönemde mekana yönelik önemli bir kuramsal katkı F. Perroux'un ilişkilerin oluşturduğu n-boyutlu soyut mekanlar konusundaki çalışmalarından gelmiştir.

1- Çizmeye çalıştığımız çerçeve bağlamında dünyada ve Türkiye'de belirttiğimiz yılların planlama ve akademik çevrelerinde en çok tartışılan, kabul gören ve Nobel ile ödüllendirilen ekonomik görüşler; istihdam, kapital ve geliri sektör bazında dağıtan dinamik kalkınma modelleri geliştiren J.Timbergen (*Nobel 1969*), P.C.Mahalanobis, Harrod-Domar; gelir eşitsizliği ve büyüme arasındaki ilişkiyi tartışan S.Kuznets (*Nobel 1971*) ve N.Kaldor; ekonomi-matematik ilişkisini vurgulayan P.A.Samuelson (*Nobel 1970*); genel dengeler üzerinde çalışan J.R.Hicks (*Nobel 1972*); input/output ilişkisini kuramlaştıran W.Leontief (*Nobel 1973*); büyümeyi önemli çapta teknolojik değişmeye bağlayan R.Solow (*Nobel 1987*), yaşam döngüsü kapsamında biriktirimlerin devinimini geliştiren F.Modigliani (*Nobel 1985*); kalkınmanın ekonomik aşamalarla gerçekleşeceğini savunan W.W.Rostow gibi kalkınma yaklaşım ve tartışmaları geliştiren araştırmacılarca ortaya atılmıştır.

Bu yaklaşım; sorunu, olanaklar/fırsatlar, kısıtlayıcılar ve çevre koşullarının tarihsel gelişim süreci içinde yeniden tanımlamak ve ilişkisel, bütüncül çerçeveler içinde yapılandırarak irdelemeyi öngörüyordu.

kurulan İmar ve İskan Bakanlığı kuruluş ve görevlerini içeren 7116 sayılı yasaya göre Bakanlığın Planlama İmar Genel Müdürlüğüne ‘İmar bölgeleri tesbit etmek, bu bölgelerin inkişafını nazarı itibara alacak imar planları yapmak, böylece hazırlanacak bölge imar planlarının tatbikatı için gerekli tedbirleri almak’ görevi verildi. Bu görev kapsamında iki bölge planlama çalışması başlatıldı: İstanbul’da kurulan Marmara Bölgesi Fen Kurulu Müdürlüğünde Tuğrul Akçura yönetiminde Doğu Marmara Alt Bölgesi Pilot Proje çalışması ve 1961 yılında da Ankara’da İmar ve İskan Bakanlığı kapsamındaki Bölge Planlama dairesinde Evner Ergun yönetiminde Zonguldak Bölgesi Ön Planı çalışması.

Ülkedeki bölgesel farklılaşmalar ve yarattığı sorunlar, özellikle de Doğu Anadolu bölgesinin gündemde gitgide daha yoğun olarak tartışılan sorunları ve hızlı kentleşme sorunlarının kent ölçeğinde çözilememesi DPT’nin (*Devlet Planlama Teşkilatı*) kuruluşu için gerekçe oluşturdu. Dolayısıyla 1960 yılında 91 sayılı yasa ile DPT kuruldu ve bu örgüte de, ‘...gerekli araştırmaları yaparak uzun ve kısa vadeli umumi ve bölge plan ve programları hazırlamak...’ görevi verildi. Birinci Beş Yıllık Planın hazırlanma döneminde belirtilen görev Sosyal Planlama Dairesince üstlenilmiş daha sonra İktisadi Planlama Dairesine aktarılmıştır.

Bölge planlama görevi verilen iki kuruluş önceleri işbirliği yaptı. Marmara ve Zonguldak Bölgesi Ön Planı çalışmalarını yürütmekte olan Bölge Planlama Dairesi, 1959 yılında FAO (*Food and Agricultural Organization of the United Nations*) sorumluluğunda tarımsal kaynak geliştirme niteliğinde bir proje olarak başlayan ve Türk hükümeti adına yönetimini DPT’nin yüklendiği Antalya Bölge Planı çalışmalarına da destek veriyordu. 1962 yılında iki kuruluşun ortak çalışması ile Adana’da üç ili kapsayan Çukurova Bölge Planlama Proje Müdürlüğü pilot çalışmalara başladı. AID (*Agency for International Development*) örgütü de çalışmaları destekliyordu.

1963 yılında, askerliğini Ankara’da tamamlayan ve askerlik görevini yaptığı sırada Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başlayan İlhan Tekeli, askerlik görevini tamamladıktan sonra İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesinde Zonguldak Bölgesi Ön Planını hazırlamak üzere görevlendirildi.²

Tekeli’nin çözmesi beklenen sorun, mekan boyutu olmayan bir üst ölçek planlama ile mimarlık disiplini içinde yorumlanan bir alt ölçek planlama arasında yer alıyordu. Tekeli’nin görevi, üst ölçekten gelen sosyo-ekonomik kararların tercüme edileceği ve bu kararların iç tutarlığı bozulmadan başarı ile uygulanmalarını sağlayacak bir *ara-mekan* kurgusu belirlemektir. Bölgenin kalkınma sorununun kendi ölçeği içinde ve devlet planına referans ile çözülmesi, aynı zamanda alt ölçekleri de yönlendirecek ilkeleri koyabilecekti.

Tekeli, ülkenin geleceğini, kalkınmasını etkileyecek önemde bir görevin sorumluluğunu tek başına üstlenmişti. Eğitimine ve uygulama örneklerine sahip olmadığı bu sorun, Tekeli’nin temel ‘*duruşunu*’ saptaması gereken üç önemli çatışma ortamında çözülecekti; (1) sağ, ve yükselmekte olan sol söylemin yapılandırdığı siyasal ortam, (2) bilim felsefesi kapsamındaki çatışmalar, ve (3) planlama/siyaset çatışması içinde gelişen kurumlararası çatışma. Tekeli, ilk iki çatışma ortamında, çalışmasını geliştireceği düşünsel çerçeveyi seçecek ve kuracak, sonuncusu içinde de çalışmasının devlet planı bağlamında ‘*kabul görmesi*’ ve uygulanabilmesi için bir kulvar açacaktı.

Bu dönemde Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinde bölge planı çalışmaları yapılıyordu ama bunlar genelde tarım topraklarını korumak, havza yönetimi sağlamak, ana yol bağlantılarını planlamak gibi parçacı amaçları sağlamaya yönelik çalışmalardı. Bu çalışmaların çok azı ulusal plan hedefleri doğrultusunda yapılanmış bütüncül bölge planları

2- 1963 yılında Bölge Planlama Dairesi elemanlarının bir kısmı yurt dışı eğitime gönderildi. Evner Ergun da Devlet Planlama Dairesine geçti. Daire Başkanı Tosun Moran, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden bir öğrenci grubu içinde Doğu Marmara Projesini ziyaret eden ve burada etkileyici bir eleştiri yaparak dikkatini çeken İlhan Tekeli’yi Zonguldak Bölgesi Ön Planını yönetmesi için Daireye davet etti. İlhan Tekeli’nin Bölge Planlama Dairesinde göreve başlaması için önce bir sözlü görüşme yapılması gerekiyordu. Tekeli, bu görüşmede, bir odaya oturtulduğunu ve Dairenin nüfus, ekonomi, sosyoloji gibi konulardaki uzmanlarının teker teker gelip e.g. ‘*input-output yöntemi nedir?*’ gibi sorular sorduğunu anlatır. Bu görüşmeler sonucu Tekeli hemen göreve alındı

içeriyordu. Türkiye’de elli-altmış kişilik kadrolar ve yabancı uzmanlar ile yürütülmekte olan Çukurova, Antalya, Doğu Marmara bölge planlama çalışmaları ayrıntılı durum saptama düzeyine gelmişlerdi ama, sentezleme çalışmaları yeteri olgunluğa eriştirilememişti.

Tekeli, ilk etapta farklı üniversitelerden yeni mezun, bir kısmı Tekeli’nin kendisi gibi henüz Yüksek Lisans çalışmalarını yürütmekte olan, yabancı dil bilen üç ekonomist ve iki mimarı Daireye aldı. Tekeli dahil, ekibin bölge planlama eğitimi ve yukarıda da iletildiği gibi örnek alabilecekleri bölge planlama çalışmaları yoktu ama, çalışkan, hevesli ve yetenekli gençlerden oluşan bir kadro kurulmuştu.³ Bu ekibe Dairenin elemanlarından iki ziraatçı, bir matematikçi, bir coğrafyacı, bir hukukçu ve bir de ekonomist katıldı. On bir kişilik bu ekip çalışmaya başladı. Projenin sonlandırılmasına doğru OECD (*Organization for Economic Co-operation and Development*) uzmanları M.Fortune, L. Rodwin ve E.Jurkat da katkıda bulunmak üzere arada çalışmaya katıldılar.

Zonguldak, Bolu, Kastamonu ve Çankırı illerini kapsayan Zonguldak Bölgesi Ön Planı, 1960-1980 yılları arasındaki yirmi yıllık dönemde yalnızca bölge kapsamında nüfus artışı ve kalkınma arasındaki bağlantıyı kurmak, gelir farklılaşmasını azaltmak, yatırımları en yüksek yararın alınabileceği biçimde dağıtmak gibi bölge içi hedefler içermiyordu. Planın, devlet planı çerçevesine oturması; kent planlama düzeyi ile devlet planı arasındaki mekansal planlama boşluğunu kapatması; devlet plan kararlarının bölgede uygulanabilmesi için gerekli politika altyapısını hazırlamak gibi hedefleri de vardı (İmar ve İskan Bakanlığı, 1964). Bu çok boyutlu ilişkisel sorunu çözebilmek için bütüncül bir çerçeve geliştirmek ve bu çerçeve bağlamında tüm boyutları anlamlı olarak birleştirecek bir senteze ulaşmak gerekiyordu.

Tekeli, güncel kalkınma ve planlama literatürü bağlamında özgün bir çerçeve kurguladı ve senteze varabilmek için yeni bir yöntemsel yaklaşım getirdi. Bu yaklaşım; sorunu, olanaklar/fırsatlar,

kısıtlayıcılar ve çevre koşullarının tarihsel gelişim süreci içinde yeniden tanımlamak ve ilişkisel, bütüncül çerçeveler içinde yapılandırarak irdelemeyi öngörüyordu. Çalışmanın açık bir yöntemi vardı. Bölge sektörlerinin, Devlet Planı verileri/hedefleri bağlamında kaynakları, kısıtlayıcıları, hedefleri saptanıyor, bu hedeflere varabilmek için sektörler ve mekanda kurulması gereken ilişkiler, kademelenmeler, öncelikler saptanıyor/tahmin ediliyor ve sentezleniyordu. Ekteki Şemada iletilen ve Tekeli’nin Zonguldak Bölgesi Ön Planı için kurduğu bu bütüncül yaklaşım çerçevesi, daha sonra kendisinin Yüksek Lisans tezinde ayrıntılandırıldı (Tekeli, 1964). Bu özgün ve geçerliliğini günümüzde de koruyan kapsamlı planlama (*comprehensive plan*) şeması, ilgili planlama tarihi literatürüne önemli bir katkı oluşturur.

Tekeli bu bölge planı çalışmasında, modernist kalkınma yaklaşımının içerdiği çelişkileri aşarak, kendi bilimsel yaklaşım yöntemini kurgulamıştır. Planda, bölgenin kendi geleneksel, özgün, toplumsal ve ekonomik özellikleri gözardı edilmiş, planın temel verilerini oluşturmuştur. Bölge madenlerinde dönüşümlü çalışan ve kendilerini ‘köylü’ olarak niteleyen işçilerin oluşturduğu ‘rotatif işçi politikasının’ bölgede kentleşmeyi ve sanayileşmeyi geciktirmiş olması, bu politikanın bölge yerleşme desenine yansısının, metropolitan bölge dağılım özelliği taşıması gibi yerele özgü veriler, plan kararlarında temel alınan kaynakları oluşturmuştur (İmar ve İskan Bakanlığı, 1964).

Sekiz ay gibi kısa bir sürede DPT’nin de kullandığı güncel planlama teknikleri ile belirli bir metodoloji izleyerek hazırlanan plan, bölge sektörlerinde ve mekansal dağılımda durum saptamasının ötesine geçerek Devlet Planı çerçevesine oturmuş bir sentez içeriyordu.

Kanımca, meslek yaşamına tanımlanmış, denenmiş, geleneği oluşmuş bir ortamda başlamak yerine bu kısıtlamalar/çelişkiler çerçevesi içinde başlamak Tekeli’nin akademik kişiliğinin çok özgün bir ögesi olan, sorunlar ne kadar büyük

3- Planlama eğitimi görmemiş ancak kendi alanlarında iyi yetişmiş, Tekeli’ye güvenen bu genç ekip Tekeli için önemli bir destek oluşturdu. Tekeli için önemli bir kaynak ise Daire Başkanı Yılmaz Güler’in odasındaki kitaplıkta duran W. Isard’ın ‘*Methods of Regional Analysis*’ kitabıdır. Tekeli’nin mühendislik eğitimi Isard’ın teknik yöntemlerini kavramasına ve Zonguldak ölçeğine aktarmasına yardımcı olurken, bu teknikleri senteze yönelen yolda ilişkileri oluşturmada, bu ilişkileri kapsayacak genel yapıyı kurma yolunda geliştiriyordu.

çaplı, ne kadar önemli, hangi tür, hangi bağlamda olursa olsun onları doğrudan karşısına almak, bir anlamda onlara meydan okumak özelliğini geliştirdi. 1960'lı yıllarda karşısına aldığı bu planlama sorununu çözebilmek için geliştirdiği bütüncül/ilişkisel planlama şemasını, daha sonraki yıllarda önce sistem yaklaşımı ve daha sonra da üniteler arası ağ ilişkileri bağlamında kurgulaması; mekanlar arası tercüme/temsil yöntemlerini geliştirmesi, Tekeli'nin tarih, coğrafya, ekonomi tarihi, siyaset, siyaset felsefesi gibi çok farklı bilim dallarında çalışmalar geliştirmesinde başarı ile uyguladığı bir yöntemin temelini oluşturdu.

Tekeli'nin bölge planlama konusunda bir diğer önemli katkısı da, hem kavram, hem de kavramın uygulama özellik ve deneyimleri konusundaki yazılarıdır. Türkiye'de 1960'larda planlama konularında süreli yayın ortamı bulunmadığı için, Tekeli, ekibi ile birlikte Bölge Planlama Dairesinde teksir ile çoğaltarak bir planlama bülteni çıkarmaya başladı. Bu bültende Tekeli; *'Regional Planning and its Organization in Turkey'*, *'Bölge Seçimi ve Sınırlarının Tayini'*, *'Türkiye İçin Bölge Planlama Sentezi'*, *'Şehirleşme Politikası ve Kalkınma'* başlıklı yazılar yazmış ve bu yazılar kapsamında *'Optimum şehir büyüklüğü'*, *'Geri kalmış ülkelerde şehirleşme politikası ne olmalıdır?''*, *'Bölge planlama sentezi sonucu ortaya çıkacak bölgeler ve özellikleri'*, *'Bölge sınırı çizilebilir mi?''*, *'Bir bölgenin büyüklüğü ne olmalıdır?''*, *'Türkiye'de bölge seçimi nasıl yapılmalıdır?''* gibi planlama ortamında anahtar özellik taşıyan ve günümüzde de geçerliliğini koruyan konuları irdelemiştir (Tekeli, Haziran,-Temmuz, Aralık, 1964).

Ülkede henüz eğitimi olmayan, deneyim edilmemiş bir konuda, üstelik devlet ve kent ölçeklerinde iki çok farklı planlama arasında ilişki kurarak geliştirilmesi gereken ve kendi içinde de sosyo-ekonomik ve fiziksel düzeyleri sentezlemek durumunda bir planlama yaklaşımını oluşturma sorununu çözüme kavuşturmayı hedefleyen Tekeli, edindiği bilgileri, deneyimi ve kendi düşüncelerini bir ders kitabı anlamında, anılan dizi-yazılara taşıyarak bir bakıma enformel *'hocalık'* görevine de başlamıştır. Bu yazılar ülkenin bölge planlama tarihini içermektedir. Toparlanıp bu konuda eğitim veren bir bölümün arşivine konulmaları gerekir.

Kurumlar Arası Çatışma: Tekeli'nin Meslek ve Toplum İçin 'Duruşunun' Belirlenmesi

Bölge planlama çalışmalarının ülkeyi kapsamaması bekleniyordu ama bu durumda iki kurum arası yetki nasıl paylaşılacak, ilişkiler nasıl yapılandırılacaktı? Sorunu çözebilmek için bir protokol hazırlandı. Protokol uyarınca DPT bölgesel hedefleri ve kaynakların dağılışı programlarını saptayacak; Bölge Planlama Dairesi devlet planlarının saptadığı ilkeler bağlamında bölge planlama çalışmalarını yürütecek ve DPT'nin bölge ölçeğindeki çalışmalarına destek verecekti. İlk yıllarda her iki kurum da çalışmalarını bu protokolün esaslarına uygun yürüttü ise de, protokol kesinleşmedi. Bölge Planlama Dairesi, özellikle, uygulama araçlarından yoksundu. Durumu Bölge Planlama Dairesi Başkanı Yılmaz Güner bir konuşmasında *'Halen bölge planlarının uygulanması için elimizde DPT'nin yatırımların sektörlere dağılımı ile ilgili kontrol yetkisi ile İİB'nin arazi kontrol yetkisinden başka araç yoktur. Bunun dışında bütün imkan bölge plancılarının ikna kabiliyetine kalmaktadır'* diye özetlemiştir.

Kurumlar arası bu yetki ve sorumluluk kargaşası sürerken Zonguldak Bölgesi Ön Planının 8 ay gibi kısa bir sürede iddialı bir yapıda hazırlanarak bürokrasiyi biraz da elitist-eleştirel bir bakış açısı ile yorumlayan Devlet Planlama Teşkilatına sunulmasıyla iki kurum arası ilk ciddi çatışma patlak verdi. Plan, Devlet Planlama Teşkilatına, bakanlıklara ve yabancı uzmanlara da sunuldu. UIA'nın (*Union of International Associations*) Amerika, İngiltere, İsviçre, İtalya, Brezilya, Fransa, Meksika temsilcileri yazılı olarak planın metodolojisi ve sistemi üzerinde beğenilerini iletiler. Devlet Planlama Teşkilatının Bölge Planlama Dairesinin teksir edilerek yayımlanan bülteninde yer alan görüşü ise son kertede olumsuzdu ve hoş olmayan ifadelerle kaleme alınmıştı (Bölge Planlama Bülteni, 1964).

DPT görüşü çalışmanın çok yönlü planlama anlayışını olumlu bulmuştur ancak *'...makro ekonomik etütler gereken önemde'* yapılmamıştır, bu durum *'tahminler ve tavsiyelerin güvenilirliğini azaltmıştır'*, *'özel sektör yatırımlarının bulunması için belirli bir çaba sarfedilmemiş'* bu nedenle bazı hedefler *'genel bir ifade olarak kalmıştır'*,

'gayri safi hasıla, safi hasıla ve yaratılan değer kavramları yanlış kullanılmıştır', bazı 'sektör incelemeleriyle tavsiyeler arasında tutarsızlıklara rastlanır', 'Bir metodoloji geliştirilmemiş, bilgi kaynakları iyi kullanılmamış'tır. Böylesi ifadeler ile süren yazı '...genel durum değerlendirilmeleri ve nüfus biçiminin fikri takipten yoksun olması ve çeşitli tabloları arasında tutarsızlık ve maddi hatalar olması gibi sebeplerle, muhteva yönünden geliştirildikten sonra eldeki başarılı baskı şekline getirilmesi gerekirdi' yargısı ile sonlanır (Bölge Planlama Bülteni, 1964).

DPT'nin bu tavrı Tekeli'yi ilk kez devlet bürokrasisi içinde bir üst makamın haksız, kırıcı ve sert yaklaşımı ile karşı karşıya bırakmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi, 1960'lı yıllar devlet otorite ve geleneğinin güçlü, devlet hiyerarşisinin kesin ve belirleyici olduğu, özellikle de ülke ölçeğinde kalkınma çalışmalarını yürüten plancıların devlet koruması altında ve modernist planlama anlayışı içinde 'fildişi kulede' yaşadıkları dönemdi. Bu ortamda DPT gibi gözde bir kurumdan bir bakanlığın bir dairesine gelen bu tür sert bir eleştiri muhatabının bu yanıt altında ezilmesi hatta belki de kendi kurumunca takdir edilmesi beklenirdi.

Kanımca, geri besleme, fikir alışverişi, tarafsız değerlendirme gibi ölçüleri aşan bu haksız ve nazik olmayan, takdir niteliğindeki yazı, Tekeli'nin meslek içinde, otoriteden çekinmeyen, otoriteyi biçimsel ya da kişisel açıdan değil, kamu hakkını ve yararını koruma ve geliştirme ölçütü ile değerlendiren, emeğini ve genelde emeği ezdirmeyen ve hangi durumda olursa olsun bu duruşundan taviz vermeyen tutumunu biçimlendirdi. Tekeli'nin bu temel duruşu, daha sonraları Boğaz köprüsü, özel yüksek eğitim, kıyılarda özel mülkiyet, 'kıyak emeklilik' gibi konularda yinelediği izlenecektir.

Tekeli, DPT'nin yazısını da 'kişisel' olarak değerlendirip bültende bir yanıt yazısı yayımladı (Bölge Planlama Bülteni, 1964). Tekeli, yanıtında DPT yazısını cümle ve paragraflarına ayırarak mantıksal incelemeye almış ve yazıdaki fikri takipten yoksun tartışmaları, çelişen yargıları, doğru olmayan görüşleri, yanlış olduğu iddia edilen doğruları, yanlış okumaları, belirsiz ifadeleri tek tek ayıklayıp sergiledikten sonra, Teşkilatın bölge planı konusunda belirli ve açık

bir politikası olmadığını vurgulayarak, örneğin DPT yazısında iletildiği gibi yıllık programların ışığı altında bölge planlarının hazırlanmasının söz konusu olmadığını, tam tersine yıllık programların bölge planlarının ışığı altında hazırlanması gerektiğini belirtti.

Saygı kuralları içinde ama 'ironik' bir dille kaleme aldığı yanıtı Tekeli, 'Devlet Planlama Teşkilatı yetkililerinin bu yazıyı iyi niyetle yazdığını gösteren bir "emare" yoktur. Çok açıktır ki, her planın hatalı ve başarılı yanları olabilir, fakat bunların iyi niyet içinde tartışılması belirli bir sonuca ulaşma olanağı doğurur. Tek yönlü bir iyi niyet yaşayamaz; bu bir istismar olur. Kuşku yok ki, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yazısına verdiğimiz bu cevaba rağmen Zonguldak Ön Planı'nın hiç hatası olmayan bir plan olduğunu iddia etmiyoruz. Yalnız, ne yazık ki ülke ölçüsünde planlamadan sorumlu olan örgüt, nedense, bölge planlarının değerlendirilmesinde objektif kriterler kurmamış, bilgili olmanın ve yol göstermenin kolay ve kırıcı bir yolu olan karşındakileri hırpalamayı tercih etmiştir' diye sonlandırmıştır (Bölge Planlama Bülteni, 1964).

Bölge Planlama Dairesi adına DPT'na resmi yazı olarak iletilen, Tekeli'nin bürokratik geleneğe aykırı bu yanıtında, ekibinden aldığı manevi desteğin yanısıra Tekeli'nin farklı özellik ve değerlerini takdir eden, ekibi her zaman destekleyerek zaman zaman gelenekçi bakanlık yönetimine karşı koruyan, açık fikirli Daire Başkanı Y.Müh.Mimar Yılmaz Gürer'in desteğini de anmak gerekir. Bakanlık yönetiminin bir dairesinin bakanlık üstü bürokratik bir kuruma bu tür bir yanıt vermesine sert tepki göstermemiş olması belki de bakanlığın elinde kalkınma planlaması sürecinde çok önemsenen bölgesel eşitsizlik/bölge planlama konusunda kısa zamanda başarılı bir örnek geliştiren Tekeli ve ekibine alternatif bulunmayışı idi.

Zonguldak Bölgesi Ön Plan çalışmasının tamamlanması sonucunda Bakanlığa verilen OECD bursları ile Tekeli ve daha sonra da bazı ekip elemanları yurt dışında eğitime gönderildiler. Tekeli, kendisini Ankara'dan tanıyan L.Rodwin'in önerisi ile MIT'de doktora (Massachusetts Institute of Technology) programına kayıt oldu. Bir dönem sonra esas çalışmak istediği W.Isard'ın Bölüm Başkanlığında University of Pennsylvania'daki

Yazı, otoriteden çekinmeyen, otoriteyi biçimsel ya da kişisel açıdan değil, kamu hakkını ve yararını koruma ve geliştirme ölçütü ile değerlendiren, emeğini ve genelde emeği ezdirmeyen ve hangi durumda olursa olsun bu duruşundan taviz vermeyen tutumunu biçimlendirdi.

Böylece
ülkesel fiziki
plan ayrı bir
plan şeması
değil, sosyo-
ekonomik
ilişkilerin
yapılandığı
n-boyutlu,
soyut mekan
içinde kuru-
lan sosyal ve
ekonomik
kararlar
ilişkisinin
mekansal iliş-
kisel boyuta
tercümesi
olacaktır.

Regional Science bölümünde iki dönem kaldı, diploma aldı ve Türkiye'ye döndü.⁴

Tekeli'nin Bilimsel Yaklaşımında Mekan Boyutu Tartışmasını Açması: Tekeli'nin Milli Fiziki Plan Kavramına Katkısı

Tekeli'nin 1963-1972 yılları arasında planlama literatürüne önemli bir diğer katkısı Milli Fiziki Plan Semineri bağlamında gerçekleşti. Zonguldak Bölge Planı deneyimi kalkınma planı bağlamında mekan sorununun tam içerilemediğini, denetlenemediğini, sosyo-ekonomik kararların mekana gereken kesinlik ile tercüme edilemediğini ortaya koymuştu. DPT'nin kuruluşunda bölgesel eşitsizliğin önemli bir neden oluşturmaya karşın ekonomik planlama paradigmaları içinde gelişen DPT çalışmalarında mekan boyutu ihmal ediliyordu. DPT çalışmaları ülke düzeyinde değişmeyi hızlandıracak mekan organizasyon kararlarını kapsamıyordu. Ayrıca, mekan organizasyonu ülke düzeyinde imar planları ile elde edilemezdi. Kalkınma sürecinin daha da farklılaştırabileceği ülke mekanı sorununun ele alınması ve kalkınmanın mekansal boyutunda bir denetim aracının ortaya konması gerekiyordu. Alt ve üst ölçeklerin olmadığı ya da yeterli veri sunmadığı bir ortamda, yeni ve orta ölçekte bir mekan planlamasını gerçekleştiren ve planlamanın mekan ve kalkınma kavramlarını bir araya getiren ortam olması gereğini yakından bilen Tekeli mekan sorununun gündeme getirilmesine öncülük yaptı.

Mimarlar Odasında yönetime gelen ve Odanın sorumluluğunu meslek içi alan ile sınırlamayı, bu alanı toplumsal ilişkiler içinde yorumlamayı seçen yenilikçi grup kalkınmanın mekansal boyutunu gündeme getirmek üzere bir seminer düzen-

ledi. Seminerin amacı milli fiziki planı gerçekleştirmek için hangi tür kararların hangi teknikler ile ele alınabileceğini tartışmaktır. Gelgelelim seminer süreci içinde milli fiziki plan kavramı ve kavramın nasıl kullanılacağı konusunda açık bir anlaşma olmadığı ortaya çıktı. Tekeli, seminere yazıyla iki katkıda bulundu. Birincisi temel kavramları ve uygulama ortamını aydınlatan '*Ülke Ölçüsünde Fiziki Planlamanın Teorik Sorunları ve Bugünkü Müesseseler Çerçevesinde Türkiye için bir Ülkesel Fiziki Planlama Yaklaşımı*' başlıklı bildiridir. İkincisi ise seminerin değerlendirme çalışmasıdır (TMMOB, 1968).

Tekeli bu çalışmalarında, ekonomik ve fizik plancılar arası kalkınma olgusuna yaklaşımın farklılığını vurgular. Ekonomik plancılar genelde matematiksel rasyonellik düzeyine ulaşmış ekonomik planlama kararlarını bağımsız değişken olarak görüyor, aynı rasyonellik düzeyine ulaşmamış fiziksel kararları bağımlı olarak niteliyor, bu kararların tek başına sistemin kalkınmasına katkısı olamayacağını düşünüyorlardı. Makro yerleşme kuramının henüz tam yapılaşmamış olması durumunda mekan sorunu mikro ölçekte ele alınabilir miydi?

Tekeli, milli fiziki planı '*ülke sosyo-ekonomik mekanının düzenlenmesindeki gayelerin açıklığa kavuşturulması ve sosyo-ekonomik mekanda faaliyetlerin sıralanması sürecinde, coğrafik mekandaki faaliyetlerin sıralama kararları bütünü olarak tanımlanabilir*' görüşü ile tanımladı (TMMOB, 1968). Konuyla ilgili düşüncelerini, öncelikle, planlama kavramı kapsamında kalkınma ve mekan kavramlarının ilişkisel bütünlüğünü vurgulayarak tartışmaya açtı. Mekan planlamasının amacı mimari ölçekte düzenleme ile varılabilecek ülke şekillendirilmesi değil, sosyo-ekonomik kararların mekansal

4- Tekeli aslında Zonguldak Bölgesi Ön Planı hazırlıkları sürecinde kitabından çok etkilendiği W.Isard ile çalışmak istiyordu. Ancak, başkanlığını yürüttüğü Regional Science bölümünü MIT'de kurmasına izin verilmediği için Isard Pennsylvania üniversitesinde çalışıyordu. Tekeli'nin; W.Alonso, J.Friedman gibi akademisyenlerden ders aldığı MIT'deki ilk döneminde W.Isard bir seminer nedeniyle MIT'ye geldi. Tekeli, Isard'ı seminerden önce görüp Penn'e gelip kendisi ile özellikle de kantitatif konular üzerinde çalışmak istediğini ilettiğini anlatır. Isard bu isteğe sıcak bakmamış ve Tekeli'ye bu konuyu daha sonra görüşebileceklerini söylemiş. Ancak seminerde, Tripoli'de ikili merkez yapısı konusunda bildiri sunan araştırmacıya sorduğu sorulara istediği yanıtları alamayan Isard, daha sonra söz alarak Isard'ın araştırmacıya sorduğu soruların yanıtlarını da veren Tekeli'nin konuşmasında çok etkilenmiş, seminerden sonra hemen Tekeli'nin adresini alarak başvuru formlarını kendisine göndermiş ve Tekeli'nin Penn'e geçmesini sağlamıştır.

Tekeli Penn'de Regional Science Bölümünde iki dönem kaldı ve Yüksek Lisans derecesi aldı. Sekiz dersinin eksik olmasına karşın Isard'ın özel ısrarı üzerine bölümde 3 gün süren yazılı doktora sınavına girdi ve kazandı. Ancak bu sınav sonrasında burs koşulları nedeniyle Türkiye'ye döndü ve doktorasını Türkiye'de yazarak ODTÜ'den doktor ünvanını kazandı. Türkiye'de kazandığı bu ünvanı yurt dışında yinelemeyi akademik açıdan anlamlı bulmadığı için çalışmalarını başka kanallarda sürdürdü.

olanaklar, fırsatlar, kısıtlamalar, dış ekonomiler ile gelişen kademeler içinde mekana yansması idi ki, böylece sosyo-ekonomik kararların uygulama olanaklarını arttıracaktı. Tekeli'nin vurguladığı mekan kavramı, F.Perroux'un geliştirdiği n-boyutlu, soyut ilişkisel mekandır. 3-boyutlu mekanlar bu genel kavram içine oturur. Bu genel anlayış içinde yer seçimi kararları yer alacak, zaman ve fiziksel mekan içinde kademelenmesini, etaplamasını kuracaktır. Böylece ülkesel fiziki plan ayrı bir plan şeması değil, sosyo-ekonomik ilişkilerin yapılandığı n-boyutlu, soyut mekan içinde kurulan sosyal ve ekonomik kararlar ilişkisinin mekansal ilişkisel boyuta tercümesi olacaktır.

Tekeli bu kuramsal çerçevenin uygulama olanaklarını da tartışır ve üç düzeyli bir düzene önerir. (1) Ülkesel mekan organizasyonu politikaları (*birbirini tamamlayan ülkesel kentleşme politikası, bölgeler arası denge politikaları, kentsel kademelenme politikaları, yerleşmeler arası akım politikaları, yerleşmeler arası göç politikaları*). Bu politikalar ülkenin mekan organizasyonuna ilişkin genel seçimleri yansıtacak, önemli yer seçim kararlarını belirleyecektir. (2) Sektörel fiziki planlar sentezi tüm sektörler için verilen kararları kapsayacak ve yatırımların ilgili kuruluşlar eli ile gelişmiş bölgelere yığılmasını önleyecektir. (3) Sektör fiziki planları yerine **yarışan** bölge ve metropoliten planlar düzeneği bağlamında '*yarışma*' kavramı devlet planı ile bütünleşme konusunda gerçekleşecektir.

Seminerin ilgili yayınından da izlenebileceği gibi, milli fiziki plan kavramı tanım, kapsamı ve uygulama alanı konusunda, bir anlamda politik güç ile planlama kurumunun çekişmesini de yansıtan oldukça sıcak tartışmaların yapılmasına yol açtı. Seminerin belirgin etkileri daha çok akademik alana yansıdı. Seminerin ara ara devlet planlarına yansıyan etkileri oldu ise de, bu parçacı yaklaşımlar uygulamada etkin olamadı.

Bu seminerin ve bu seminer bağlamında Tekeli'nin planlama ortamına getirdiği en önemli iki katkıdan birincisi, ilişkisel n-boyutlu mekan tanımı bağlamında planlama, kalkınma ve mekan kavramlarını; birbirlerine tercüme edilebilirlikleri, yansımaları, geri-ileri gidiş-dönüşler açılarından ilişkilendirmesi, tartışmaya açmasıdır. İkinci

önemli katkısı ise, kanımca, bu üçlünün uygulamaya tercümesinin planlama tür ve kademeleri açısından açıklanmasıdır.

Söz konusu seminer çalışması Tekeli'yi, bölge planı yönetim deneyiminde gerçekleştirdiği; kent ölçeğinde fiziksel ve ülke düzeyinde ise sosyo-ekonomik planlama ölçeklerini, bölge planlama düzeyinde yeniden yorumlayarak kurguladığı bütüncül yaklaşımın ötesine, tüm planlama yaklaşımlarını ve hedeflerini n-boyutlu ilişkisel mekan kavramı içinde kurgulamasına olanak veren bir üst ölçeğe götürmüştür kanısındayım.

2002 yılında, Milli Fiziki Planlama Seminerinden 34 yıl sonra bu seminerin değerlendirmesini yapmak üzere Mimarlar Odası'na düzenlenen ikinci bir Ulusal Fiziki Planlama Seminerinde Tekeli, 1968 Seminerinin güçlü bir DPT'nin varlığı kabulü ile ele alındığını, zaman içinde değişen koşulların planlama yaklaşımını da daha esnekletirerek değiştirdiğini, 1968 seminerinde tartışılan ve tanımlanan plan kavramının günün koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiğini ve yeni koşullar ve kavramları kavrayarak bu ortamlarda yeni çözümlere yönelinmesini önerir (TMMOB, 2002).

Sosyo-ekonomik ve Mekansal Yerleşme Kuramları Bütünleşmesinde Bir Adım Daha: Farklı Sistem Yaklaşımlarından Kaynaklanan Kuram Farklılıkları

Tekeli'nin 1960'lı yılların sonunda planlama yazınına çok önemli bir katkısı sistem yaklaşımını analiz eden ve bu konuda kendi özgün kurgusunu geliştiren yazısıdır (Tekeli, 1971). Tekeli'nin bölge planlama ölçeğinde geliştirdiği sosyo-ekonomik yapının mekansal kurgusu ile ele alındığı bütüncül planlama yaklaşımında karşılaştığı ve daha sonra Milli Fiziki Plan Semineri bağlamında irdedeği sosyo-ekonomik yapının mekansal yapıya tercümesi sorunu, Tekeli'yi, bu sorunun kökenini sorgulamaya yönlendirdi. Tekeli bu entegrasyon sorununun sosyo-ekonomik ve mekansal yerleşme kuramlarının farklılığından doğduğunu ve bu farklılığın ise, bu kuramların farklı sistem yaklaşımlarından kaynaklanıyor olmasından ortaya çıktığını saptadı.

1960'ların sonunda genelde L.V.Bertalanffy'nin öncülük ettiği tartışma alanında gelişen sistem

yaklaşımı planlama yazınında etkisini göstermişti. Ancak kavramsal ve işlevsel yapısı üzerinde farklı ve görünüşte çelişkili yaklaşımlar vardı. Sistem, aralarında herhangi bir neden ile ilişki bulunan birimler seti olarak tanımlanıyordu. Temelinde ilişkisel düşünce biçimleri içeren, parçadan çok bütüne, birimden çok ilişkiye önem veren bu yaklaşımın içerdiği ilişkiler haritalanarak davranış biçimleri elde edilebilirdi. Amaçlardan biri de bu yoldan genel kuramlara ulaşmaktı.

Bir '*araştırmalar strateji kümesi*' olarak da nitelendirilebilecek sistem yaklaşımı bağlamında, Tekeli, genel sistem yaklaşımları ile yerleşme sistemleri arasındaki ilişkiyi incelemek üzere açık sistemleri; sistem tanımlarına ve bu tanımların kaynaklandığı sistem anlayışına göre üç grupta inceler; parça/bütün ilişkilerini irdeleyen sistemler, sibernetik sistemler ve diyalektik sistemler.

Tekeli bu sistemleri ayrı ayrı ele alarak, temel önermeleri, işleyiş ve değişme sorunlarına yaklaşımlarını listeler. Sonuç bölümünde, sistemler, temel önermeleri ile nitelik/nicelik, değişme ilişkilerini ele alış biçimlerindeki benzerlik/farklılık ve nedenleri, sistemin varlığını gösteren önermeler ve sistemlere özgü, diğerlerinden ayıran önermeler, iç kademelenmeye yaklaşımları ve değişme ile ilgili önermeleri açılarından karşılaştırılır, benzerlik ve farklılaşmalar nedenleri ile açıklanır. Sistemler arası farklılaşma, değişme kavramını açıklamaktaki farklılıktan kaynaklanır. Parça/bütün yaklaşımında değişme sisteme dıştan gelen eklenme ile gerçekleşir. Etki yerleşince sistem statikleşir. Bu kapsamda değişim kesikli olarak gerçekleşir. Diyalektik sistemin temel süreci hem parçaların hem de sistemin sürekli iç çelişkiler ve dış dinamikler ile değişmesidir. Sibernetik sistemde ise değişme kontrol ve sınırlara göre tanımlanır. Bu tartışma bağlamında sosyo-ekonomik sistemlerden kaynaklanarak gelişen ve yerleşme sistemlerinden kaynaklanarak gelişen kuramların farklılıklarının temelleri açıklanır.

Bu yazıda ele alınan 8 yıl içinde Tekeli Zonguldak Bölgesi Ön Planı sorunu ile çıktığı yolun bir etabını bu çalışması ile noktalar.

Kanımcı, Tekeli, sosyal bilimler kapsamındaki bu '*yolculuğuna*' başka koşullarda, başka mekanlarda, başka topluluklarda başlasaydı; kendisinin temel yaşam yaklaşımı olan yöntemi ile sorumlu-

luğunu üstlendiği sorunları yine doğrudan '*karşı-sına alacak*', bu sorunları **yeniden tanımlayıp** bu tanım kapsamında çözüm için gerekli **yeni sorunları soracak, yeni ilişkisel, kapsamlı kuramsal çerçeveler kuracak**, bu çerçeveler bağlamında **yeni çözüm yolları/yöntemleri/temsil biçimleri geliştirecek** ve bugün varmış olduğu özgün, çok değerli, çok boyutlu, yönlendirici akademik katkı/kaynak birikimini yaratmış olacaktı.

Ayrıca ve kanımca daha da önemlisi ve her zaman akademik başarı ile birlikte gelişmeyen bir özelliğine, **toplum ve meslek içi 'duruşu'** ile meslek ve vatandaşlık '*etiğini*' temsil ettiği saygın düzeye gene ulaşacaktı.

Kaynaklar

İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi, (1964), **Zonguldak Bölgesi Ön Planı**, Ankara.

Tekeli, İ., (1964), '*Regional Planning for Underdeveloped Countries*', Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlık Fakültesi, ODTÜ.

Tekeli, İ., (Haziran 1964), '*Şehirleşme Politikası ve Kalkınma*', Bölge Planlama Bülteni, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, İmar ve İskan Bakanlığı, Yıl 1, Sayı 1.

Tekeli, İ., (Temmuz 1964), '*Bölge Seçimi ve Sınırlarının Tayini*', Bölge Planlama Bülteni, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, İmar ve İskan Bakanlığı Yıl 1, Sayı 2.

Tekeli, İ., (December 1964), '*Regional Planning and Its Organization in Turkey*', Regional Planning Department, General Directorate of Planning and Reconstruction, Ministry of Reconstruction and Resettlement.

Tekeli, İ., (Aralık 1964), '*Türkiye İçin bir Bölge Planlama Sentezi*', Bölge Planlama Bülteni, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, İmar ve İskan Bakanlığı Yıl 1, Sayı 7.

Bölge Planlama Bülteni, (Aralık 1964), '*Zonguldak Bölgesi Ön Planı Hakkında Devlet Planlama Teşkilatının Görüşünü Yansıtan 2/12/1964 Günlü Yazısı*', Sekizinci İskan ve Şehircilik Haftası Münasebetiyle Zonguldak Bölgesi Ön Planı Özel Sayısı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, İmar ve İskan Bakanlığı.

Bölge Planlama Bülteni, (Aralık 1964), '*Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2/12/1964 Günlü Yazısına Bölge Planlama Dairesi'nin Cevabı*', Sekizinci

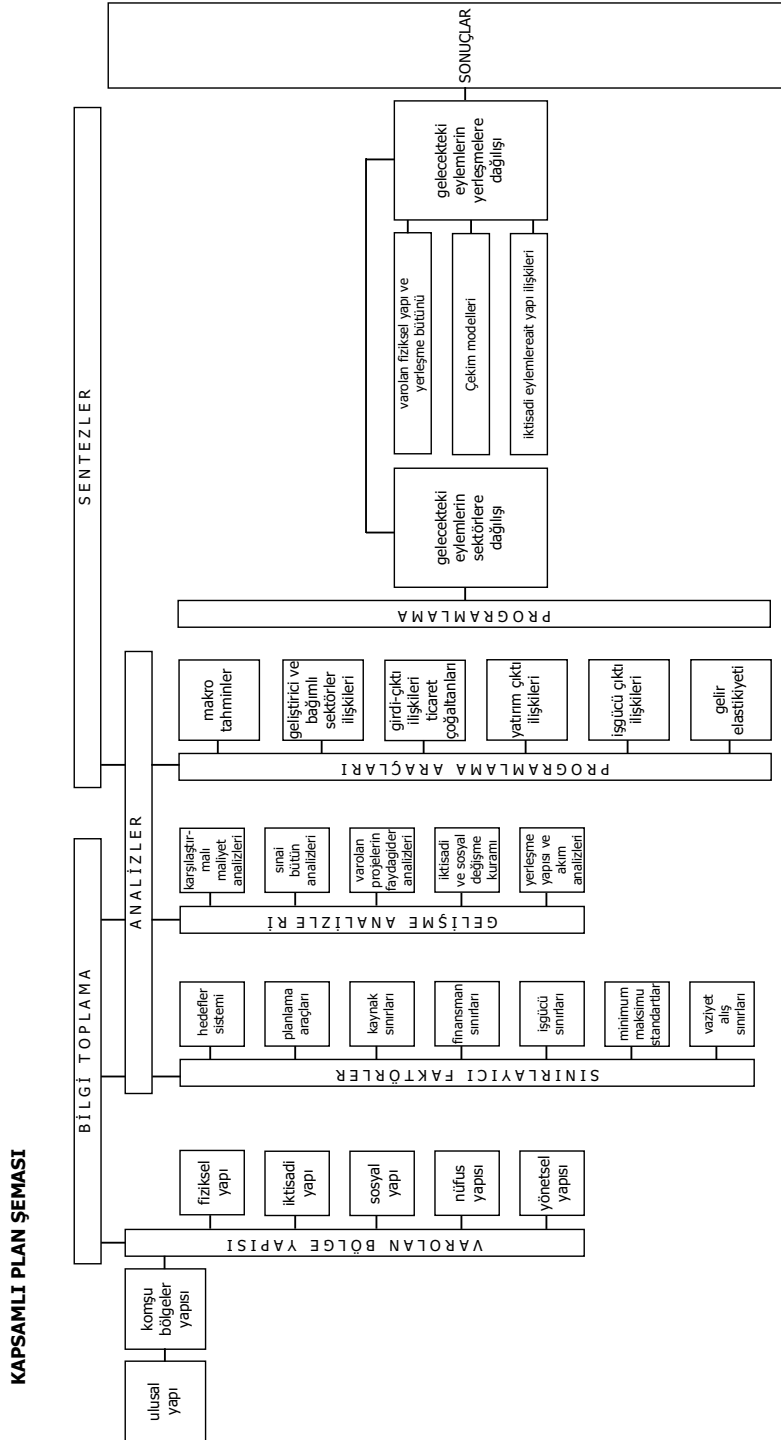
İskan ve Şehircilik Haftası Münasebetiyle Zonguldak Bölgesi Ön Planı Özel Sayısı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, İmar ve İskan Bakanlığı.

TMMOB, Mimarlar Odası, (1968), **1. Milli Fiziki Plan Semineri, 22-24 Ocak 1968**, Ankara.

TMMOB, Mimarlar Odası, (2002), **1968'den 21. Yüzyıla Ulusal Fiziki Planlama Semineri; 1.**

Milli Fiziki Plan Semineri'nin 34. Yılında Durum Değerlendirmesi ve Gelecek 18-19 Ocak, 2002, Ankara.

Tekeli, İ., (Aralık 1971), 'Çeşitli Sistem Yaklaşımları ve Bunların İç İlişkileri Üstüne', Amme İdaresi Dergisi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Kaynak: Tekeli, İ., (1972), Bölge Planlama Üzerine, İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, Gümüşsuyu, İstanbul

Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri

Şehir Plancısı

Perihan KİPER

Kent kimliklerinin oluşmasında en önemli girdi olan tarihsel-kültürel miras; ormanlar, tarım alanları, sulak alanlar, kıyılar gibi doğal kaynaklarla birlikte korunarak değerlendirilmeleri gereken varlıklardır. Oysa geçmişten günümüze aktarılan, arkeolojik, kültürel, toplumsal, ekonomik ve estetik değerleri ile tarihsel-kültürel miras da giderek yok olmaktadır. Tarihsel-kültürel miras, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran, kuşaklar arası iletişimi sağlayabilen; bir yere, bir ulusa, bir kültüre ait olma duygusunu geliştirerek kimlik sorununu çöze-bilen; yenilenemez, sınırlı kaynak niteliğindeki değerlerdendir. Tarihi kentsel dokular, kuşaklar arasında anılarla dolu bir tiyatro sahnesi gibidir, ya da, yaşayan bir arşiv niteliğindedir. Süreç içinde gelişen bu değerlerin mekana yansması ile o kentin algılanabilirliği ve okunabilirliği artar. Kenttaşları bir arada tutan ortak bağlar güçlenir. Kentlerin sağlıklı gelişebilmesinin ön koşulları arasında, eldeki tarihsel-kültürel mirasın korunarak yaşatılması ve bu değerleri çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda geliştirmesinin önemi yadsınamaz.

Kaldı ki, 21. yüzyılın kentlerin yüzyılı olacağını söylenmektedir. Kentlerde yaşayan nüfus 19. yüzyıl başlarında yalnızca %3'ler civarında iken, günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık ¾'ünün kentlerde yaşamaktadır (Çubuk, 2000: 23). Dünya giderek kentleşirken, kent kimliklerinin korunması sorunsalı da farklı bir evreye girmiştir. Son dönemlerde kentlerdeki doğal, tarihsel ve kültürel mirasın yitirilmesi nedenleri, ölçeği ve niteliği değişmeye başlamıştır. Küre-

selleşme sürecinde uygulanan politikalar bunun temel nedenlerinden birisidir.

Üreten Kentler Yerine Tüketime Odaklanmış Kentler!

Günümüzde toplumların gündeminde geniş yer tutan küreselleşme tartışmaları incelendiğinde, kavrama değişik ortamlarda farklı içerikler ve anlamlar yüklendiği gözlenmektedir. Küreselleşme kavramı ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, çevre sorunlarından toplumsal yaşama, yaşamın her alanındaki değişimi anlatmak üzere kullanılmaktadır. Küreselleşme son tahlilde, kapitalizmin başta ekonomik olmak üzere ideolojik, yönetsel ve kültürel bağlamda dünyayı kuşatması anlamını da taşımaktadır (Demirer, 1997:102).

Küreselleşmenin en belirgin etkileri, açıktır ki, kentler ve kentliler üzerinde hissedilmektedir. Kent yönetim sisteminden başlayarak, kent fiziksel mekanı, kentlilerin yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, giderek ekonomik ve toplumsal yapı üzerinde son dönemlerde yaşanan değişimlerin pek çoğu küreselleşme ile başlatılan politika ve uygulamaların izlerini taşımaktadır. Bu yeni küresel sistem ile kentlerimiz de ekonomileri, yaşam tarzları ve insanları ile tek bir sistem içine sokulmaya çalışılmaktadır. Bir başka anlatımla, günümüzün tüketim kültürü anlayışından kentsel mekanlar da payını almakta, barınma, dinlenme-eğlenme ve çalışma mekanları da giderek tüketim ile özdeşleştirilmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra izlenen benzer politikalarla, ülkemiz

kentleri de bu değişim/dönüşüm süreci içine girmiştir.

Küreselleşme sürecinde, yerel yönetim-özeksel yönetim ilişkisi ile birlikte geleneksel belediye-cilik anlayışı da değişmektedir. Kent yönetimleri de giderek yerel kamu hizmet alanlarındaki etkinliğini azaltıp, bu hizmetlerin sunumu ve kentsel gelişmelerdeki düzenleyici rollerini özel sektöre aktarmaktadır. Daha fazla iç ve dış yatırımı kentlerine çekebilme telaşına kapılan belediye yönetimleri de toplumsal kimliğinden uzaklaştırılmakta, yerel kamu hizmetlerinin işletme mantığı ile gördürülmesi yaklaşımı izlenmektedir. Kente yönelik kararlarda ya da yatırımlarda kent, kentli yararı ya da kamu yararından çok ekonomik gereklilik ya da karlılık belirleyici olabilmektedir. Bu süreçte, iç ve dış borç çıkmazı içine düşen merkezi yönetimler, bundan çıkış için ellerinde ne varsa satma eğilimi içine girmiştir. Özeksel yönetimden yeterli desteği alamayan kent yönetimleri de benzer şekilde, yerleşmelerindeki doğal ve tarihsel-kültürel mirası ya öncelikli işleri arasına alamamakta, ya da kısa erimli ekonomik gereklilik uğruna bunların özelleştirilmesini ya da satışını gündeme getirmektedir. Her iki halde de tarihsel-kültürel değerlerin yok oluş süreci hızlanmaktadır. Özelleştirme sürecinde ise, bu tesislerin arsa değerleri ön plana çıkartılarak, yıkılan yapılar yerine çok katlı rant tesisleri yapımı hedeflenmektedir. Ankara'daki Et Balık Kurumu arazisine Migros Alış-veriş Merkezi yapılması uygulamasında da yaşandığı gibi, kamusal alan olarak kent içinde kalabilen, toplum yararına kullanılmasının önemi yadsınamayacak bu sınırlı kentsel araziler de bu yolla elden çıkartılmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda kamu kaynaklarının yetersiz olduğu ileri sürülerek, daha önceleri kamusal hizmet alanı olarak değerlendirilen, anıtsal nitelikteki kültürel mirasın korunması ve restorasyon işleri de, yap-işlet-devret ya da yap-işlet türü modellerle özelleştirme konusu olmuştur. Özel sektör ise, Bodrum'daki antik tiyatronun restorasyonu işinde olduğu gibi, korumada toplumsal ve bilimsel gereklilikleri ikinci plana itip, ekonomik getirileri, karlılığı ön plana çıkarabilmektedir. 10 yıllık işletme hakkı ile restorasyon işini üstlenen Ericsson-Türkcell firmasının, antik tiyatronun biran önce gelir getirici gösterilere açılabilmesi amacıyla restorasyonu aceleyle getirdiği, birbiri ardına düzenlediği gös-

terilerde ve özellikle de günümüz teknolojisinin gelişen araçları ile yapılan pop müzik konserleri türü gösterilerdeki yüksek ses düzeneği ve titreşim ile antik tiyatronun olumsuz etkilendiği şeklinde eleştiriler bulunmaktadır. Özel sektör daha fazla kazanç eğilimi ile bu tür olumsuzlukları göz ardı edebilmektedir. Kaldı ki, son yıllarda bu tür anıtsal nitelikteki kültürel mirasın, kamusal değerinden çok ekonomik değeri ön plana çıkartılarak mülkiyetlerinin de devri, satışı bile gündeme getirilmiştir. Daha önce yalnızca kullanım hakkı verilerek turizm amaçlı kullanışlara açılan eski sarayların ya da tarihi anıtsal yapıtların, kullanım haklarının yanı sıra mülkiyetlerinin devrinden söz edilmektedir. (Gündeme getirildiğinde kamuoyundan tepki almasaydı belki de, bugün Çırağan Sarayının otele dönüştürülmesi ile yetinilmeyip üçüncü şahıslara satışı da gerçekleşmiş olacaktı.)

Küreselleşmenin bilinen niteliklerinden birisi olan uluslar arasında gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması olgusu, bölgeler arasında ve kentler ölçeğinde de yaşanmaktadır. Küresel kentlerin en belirgin özelliği, artan eşitsizlik ve sömürünün kent mekanına da yansarak yarattığı ikili kentsel yapılanmalardır (Şengül, 2000: 77). Kentin yoksul ve varıl kesimleri arasında giderek derinleşen uçurum, kent mekanına da yansımaktadır. Kentin varsılları kendilerine daha çok merkezden uzakta yeni konut alanları yaratırken, yoksullar barınma sorununu ya kent çeperlerinde gecekondulu türü yapılaşmış alanlarda, ya da kent merkezinde bakımsızlıktan konut ve çevre ölçünü iyice düşmüş olan eski konut bölgelerinde çözmeye çalışmaktadır.

Küreselleşmenin bilinen niteliklerinden birisi olan uluslar arasında gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması olgusu, bölgeler arasında ve kentler ölçeğinde de yaşanmaktadır.

Samsun'da
yitirilmekte
olan kültürel
miras.
Fotoğraf:
Ömer Kırıl

Bu birör-
nekleşme
süreci
salt kent
mekan-
nında değil
toplumsal
yaşam
biçiminde
de gözlen-
mektedir.

Önceleri Amerikan kentlerinde yaygınlaşan, kentsel hizmetlerin çoğunun, kentten ve diğer kentlilerden kopuk olarak kendi içinde çözüldüğü, sıkı güvenlik önlemleri ile korunan, donatı ölçün-leri yüksek, kapalı/kapılı konut siteleri özellikle 1990'lı yıllardan sonra Türkiye'de de yaygın hale gelmiştir. Kemer Country, Ömerli Casaba, Marin City türü yabancı isimler de alabilen bu tür konut sitelerinin sayıları artarak yüksek gelirli gruplara sunulmaktadır. Kent bütününde değerlendirildiğinde, kentsel altyapı yatırımlarının önemli bir bölümünü bu bölgelerin çektiği gözlenmektedir.

Buna karşın, geleneksel dokunun yer aldığı eski mahalleler ki, bunlar genellikle tarihi kentlerimizde tarihi merkezler olmaktadır, bakımsızlık ve ihmal nedeniyle kiracılık oranı giderek yükselen, düşük gelirli insanların oturduğu yoksul mahallelerine dönüşmektedir. Diğer yandan, bu bölgelerde son dönemlerde "kentsel dönüşüm projeleri" adı altında yapılan uygulamalarla yaşanan sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, yenileme ya da koruma projeleri biçiminde iki farklı uygulamaya tanık olunmaktadır.

Birinci grupta yer alan uygulamalarda, koruyarak geliştirmekten çok, yenileme olarak algılanan kentsel dönüşüm projeleri ile küresel kentler bağlamında, belirli kent parçalarının rant tesislerine dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Burada, eski kent merkezlerinin ya da tarihi dokuda varolan değerlerin korunarak sağlıklılaştırılmasının ötesinde, daha fazla yükselme, yoğunlaşma ve çağın gereği yeni işlevlere dönüşme hedeflenmektedir. Genelde geleneksel merkezler ve iş kolları yerine, tüketime odaklı yeni iş alanları ve "modern" iş merkezleri önem kazanmaktadır. Tüketim kültürünün izlerini taşıyan bu mekanlar geleneksel merkezlerin yok olma sürecini hızlandırmıştır. Bu tür yenileme projelerinde, Ankara Kızılay binası örneğinde olduğu gibi, bulunduğu meydana ve semte de adını veren, konumu, mimarisi ve özgün yapısı ile önemli tarihi yapılar yıkılıp yerine "çağa uygun" yeni rant tesisleri yapılabilmektedir. Kentlerde yaşanan bu tür yenilenme-değişim/dönüşüm sürecinde kentlerin özgün kimlikleri daha hızla yitirilmeğe, kentliler ise yaşadıkları çevreye yabancılaşmaktadır.

Tarihi dokulara duyarlı davranan sınırlı sayıda uygulama ise daha çok yapıların fiziksel görünümünün korunması ve çevrenin sağlıklılaştırılması ile yetinilmektedir. Uygulama sonunda genellikle yapıların işlevleri ve kullanıcıları değiştirilmek durumunda kalınmaktadır. Bu değişim sürecinde eski konut yapıları kazanç getirici ticaret ya da turizm kullanıcılarına dönüştürülmektedir. Bir başka anlatımla, mevcut kullanıcılar çoğu zaman süreç dışına itilirken, bir -soylulaştırma "gentrification" süreci yaşanmaktadır. Projenin başlangıcında öyle hedeflenmese de, Ankara ve Antalya Kaleiçi, İstanbul Soğuk Çeşme Sokağı uygulamalarında yaşandığı gibi, koruma projelerinin pek çoğunda, toplumsal boyutu da içerecek şekilde kurgulanmış etkin bir koruma uygulamasından çok, bir bakıma turistler için "seyirlik mekanlar" ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinde rantı yönelik her türlü tesis "anıt"sallaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu eğilim kent mekanına, dev otopark alanları ile gökdelenler, çok katlı-çok mallı alış-veriş merkezleri, plazalar, çok yıldızlı oteller biçiminde yansımaktadır. Bu süreçte, bundan 20-30 yıl kadar önce kentin en önemli simgeleri olarak bilinen tarihi yapılar yerlerini, bu değerleri de ezercesine yükselen dev otellere, çok katlı alış-veriş merkezlerine ve gökdelenlere bırakabilmektedir. Üretimden çok tüketime yöneltilmiş özellikle büyük kentlerin simgeleri olarak artık, Armada, Akmerkez, Galeria, Migros türü yapılar gösterilmektedir. Bu tür yeni yapılar kentlere kimlik kazandırmaktan çok onları birörnekletmektedir.

Son yıllarda özellikle büyük kentlerde çok katlı yapılaşmaların yanı sıra kent içindeki ulaşım çözümlerinde de çok şeritli, çok katlı yollara eğilim artmıştır. Ankara'daki katlı kavşaklar ve oto trafiğini hızlandırma yöneltili yayalar için alt ve üst geçitler, İzmir'de neyse ki, durdurulan viyadük sahil yolu, Trabzon'daki "tanjant yol" türü uygulamalar mevcut kent kimliklerini yok edercesine kentleri demir ve beton yığınları haline dönüştürmektedir. Bu tür projelerin gerçekleştirilmesi sürecinde tarihsel-kültürel mirasın yok olması önemsenmemektedir. Örneğin, 1980 yılında İstanbul'da otoyol yapımı sırasında 100 kadar tarihi yapının yıkılmasında tereddüt gösterilmemiş, aksine gelen tepkiler üzerine dönemin belediye başkanınca "2500 yıllık geçmişe sahip İstanbul'da 3000'in üzerinde tarihi-kültürel değere sahip yapı varken, uluslararası ticaretin gelişmesine katkı koyacak bu tür önemli otoyol

projelerinin gerçekleşmesi için gerektiği kadar binanın yıkılmasının” ne önemi var!” gibi bir görüş ileri sürülebilmıştır (Keleş, 2004).

Özgünlüğü Korunan Kentler Yerine Birörnekleşen Kentler!

Öte yandan, yeryüzündeki kentlerin çoğunda yaşanan benzer yapılaşma eğilimleri, giderek kentlerin birbirine benzemesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Aynı tarz yapı teknolojisi ve malzemeleri kullanılarak benzer mimari üslupla yapılan çok katlı yapıların yaygınlaşması ile kentler giderek birbirine benzeşmektedir. Çağımızda, özellikle küreselleşmenin mekana yansımalarının göstergelerinden olarak, farklı coğrafyalardaki kent parçaları giderek birbirlerine benzemesi süreci yaşanmaktadır. Kentler bir örnekleşmektedir. Benzer tasarımlarla, aynı yapım teknolojisi ve aynı yapı malzemesi ile üretilen, bir bakıma prototip yapılar, dünya kentlerini birbirine benzeştirirken, “yakınlaştırırken”, yerel özgünlüklerin belirlendiği kent kimliklerini yok etmektedir. Böylesi bir kimliksizleşme süreci sonunda ise dünya gerçekten “küçültmekte”dir. Bu birörnekleşme süreci salt kent mekanında değil toplumsal yaşam biçiminde de gözlenmektedir.

Çağımızda, küresel politikalarla esnek üretim-daha fazla tüketim yaklaşımı, reklam, ambalaj, medya, sinema, müzik endüstrisinin desteği ile de bütünleşerek toplumların seçimlerini ve yaşantısını da yönlendirmektedir. Bu bağlamda, küreselleşme mal ve anamal dışsattımının yanı sıra, “kapitalist üretim biçimini başat kılan” bir toplumsal yapı dışsattımına yönelik olarak da çalışmaktadır. Bu gidişte bir yandan varıl ve yoksul kesimler arasındaki uçurum derinleşirken, diğer yandan da, dünya toplumları arasındaki farklar azalmakta, belirli kalıplar içinde aynı tarz yaşam modeli dayatılmakta, tek tip kültür yaygınlaştırılmaktadır. Özellikle görsel iletişim olanaklarındaki gelişmelerin de yardımı ile, medya tarafından da idealize edilen tüketim çılgınlığı sonucunda, toplumların uzun geçmişleri ile oluşturdukları değerlerin yerini ekonomik kaygıların yönlendirdiği piyasa kültürünün moda değerleri almaktadır. Giyimden beslenmeye, eğitilden müzik anlayışına değin yeni bir tüketim kültürü ve toplumu yaratılmaktadır.

Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi yiyecek ve giyim kültürümüz de birörnekleşmektedir. Dünya markalı mallar satan giyim mağazaları yaygınlaşırken, yerel mutfakların yerini “hızlı yedirip- çabuk yağa dönüştüren” “*fast food*” restoranları almaya başlamıştır. Kuşkusuz bu tür gelişmeler belirli ölçüler içinde kalabilirdiği sürece toplumda çok kültürlülüğü arttıracak olumlu gelişmelerdir. Ancak, bu süreç özellikle yerel özgünlükleri yok etme pahasına geliştirip, baskın kültürün yerel kültürler aleyhine yayılması sonucunu yaratmaya yöneldiğinde sakıncaları ortadadır. Böylesine aynı gereksinimleri duyan, aynı beslenme tarzına sahip, benzer giyim kültürü içine sokulmuş, reklamları aynılaştırılmış, aynı haber ve yorumları izleyen, aynı tür müziği dinleyen toplumlar ise giderek ulusal ve yerel değerlerini daha kolayca yitirebilmektedir.

Kent kimliklerinin yitirilmesinin bir başka nedeni de dildeki yozlaşmadır. Kentlerdeki işyeri isimlerinde, İngilizce ağırlıklı yabancı dilde kelimeler giderek çoğalmaktadır. Aynı şekilde, Belediye Meclis Kararları ile sokak ve cadde isimleri de yabancı isimlerle sıkça değiştirilmektedir. Ankara Kavaklıdere semtinde bulunduğu mahalleye de ismini veren yılların Güven Sokağı adının Kuveyt Caddesi; Bahçelievler–Emek mahallesi bütününde başlangıçta numara sistemi kullanılarak oluşturulan cadde isimlerinden 4. ve 8. caddelerin Bişkek ve Azerbaycan Caddesi isimlerinin verilmesi örneklerinde olduğu gibi, varolan isimlerin politik kaygılarla yabancı isimlerle değiştirilmesi kentlilerde bellek sorunu da beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak, sürekli değişen, yenilenen kentler süreç içinde okunabilirliklerini yitirirken, kentsaşlar arasında algılama ya da bellek sorunları yaşanmaktadır. Giderek toplumda o kentte ait olamama, ya da kentini sahiplenememe duygusu gelişmektedir. Bunun sonucunda da o kentte elde kalabilen tarihsel-kültürel mirasın, yerel özgünlüklerin ve kent kimliklerinin korunabilmesi daha güçleşmektedir.

Bitirirken

Kuşkusuz, yazıda vurgulanan sonuçların tümünün, son dönemlere özgü ve küreselleşme ile doğrudan ilişkisi olmadığı savı ileri sürülebilir. Ancak, son dönemlerde nicelik ve niteliği değişen kentsel

değişim sürecinde yaşanan gelişmelerin, küreselleşme koşutlu politikaların izlerini taşıdığı da yadsınamaz. Özellikle büyük kentlerimizde kent yönetim sisteminden başlayarak, kent mekanına, kent yaşantısı ve tüketim alışkanlıklarına kadar inen, yaşamın her alanında hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Yerel özgünlükler yok olurken, kentler üretim merkezleri olmaktan çok tüketim mekanlarına dönüştürülmeye, kentliler ise tüketim toplumunun bireyleri olarak birörnekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu süreçte, özellikle artan iç ve dış borçlanma ile ekonomisi giderek daralan Türkiye gibi ülkelerde, elde kalabilen doğaltarihsel-kültürel mirasın korunabilmesi daha da güçleşmektedir.

Öte yandan, çağımızda çoğalan çevre (doğal ya da yapılı çevre değerleri bir bütün olarak) sorunları karşısında uluslararası düzlemde çevre duyarlılığı artmış ve çevre korumanın uluslararası bir sorumluluk alanı olduğu farklı platformlarda dile getirilmiştir. Bu bağlamda, yeryüzündeki doğaltarihsel-kültürel değerler için “Ortak Miras” söylemi geliştirilmiştir. Küreselleşme ile yitirilme süreci daha da hızlanan *insanlığın ortak mirası* için yerel, ulusal ve uluslararası çabaların artırılması ve gelecekteki risklerin ortaya konularak bu değerlerin korunması yönündeki önlemlerin bugünden alınmasının gereği açıktır.

Kaynaklar

Çubuk, M., 2000, “Üçüncü Binyılda Beşerileştirilmiş Şehircilik Ütopyası”, **3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan-Planlama**, Dünya Şehircilik Günü, 23. Kolokyumu, 8-10 Kasım 1999, (ed.) Dinçer, İ. YTÜ, İstanbul.

Demirer, G.N., Torunoğlu, E., 1997, “Çevresel/ Ekolojik Yıkıma Siyasal Bir Yaklaşım”, *Ve Kirlendi Dünya*, Demirer vd., Öteki Yayınevi.

Fitch, J.M., 1988, **Historic Preservation, Curatorial Management of the Built World**, Wordwatch Institute Book, USA.

Keleş, R., 2004, “Urban Regeneration and Related Concepts, UNEP Regional Activity Center, Split (Hırvatistan) için hazırlanan yayınlanmamış rapor.

Kiper, P., 2004, **Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması-Türkiye, Bodrum Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Şengül, T., 2000, “Sosyal Adalet, Kent Mekanı ve Küreselleşme”, **3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan-Planlama**, Dünya Şehircilik Günü, 23. Kolokyumu, 8-10 Kasım 1999, (ed.) Dinçer, İ. YTÜ, İstanbul.

Korumak İçin Sevdalı Olmak Gerekir

Aynur Yasemin ÇAKIR - Ege YILDIRIM

Şehir Plancısı,
Y. Şehir Plancısı,
Koruma Uzmanı

Kastamonu tarih öncesi çağlardan beri nice uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir Anadolu şehri. Bundan birkaç yıl öncesine kadar, Kastamonu'nun Osmanlı konakları, Selçuklu hanları, medreseleri, köprüleri, şehrin köhneleşmeye yüz tutan, 'yıkılsa da, yenisini yapsak' gözüyle bakılan yapıları iken, bugün halkın ve yerel yöneticilerin göz bebeği, işletmeciler ve turistler için ise yeni keşfedilen gözde mekanları haline geldi.

Bu dönüşümün gerçekleşmesine önayak olan Enis Yeter, 1997-2003 yılları arasında Kastamonu Valiliği yaptı. Kastamonu'da uzun yıllar koruma mücadelesi vermiş kişilerin deneyimlerini, sivil toplum kuruluşlarının gönüllü emeğini, işletmecilerin maddi desteğini ve halkın inancını kendi koruma sevdası ile bir araya getirdi.

Ve artık bugün Kastamonu, Nasrullah Çeşmesi'nden su içilen, İzbeli Çiftliği'nde etli ekmek yenilen, Münire Medresesi'nde çay içilen, Liva Paşa Konağı'nın büyüğü atmosferi içerisinde kendinizi bir an yüz yıl öncesinde hissedeceğiniz bir şehir.

Kastamonu'yu gezenler, burayı geri kalmışlığıyla ve verdiği güçlerle değil, tarihi kimliği ile yeniden buluşan ve bu sayede hızla kalkınmakta olan bir şehir olarak hatırlıyor. Kastamonulular ise, Enis Bey'in yarattığı değişimi yaşıyor ve kendisine minnet duyuyorlar.

Enis Bey'i, 31 Ocak 2005 tarihinde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Müsteşarlığı makamında ziyaret ederek kendisiyle bu serüveni paylaştık. Aynı ay içinde Kastamonu'ya yaptığımız kısa ziyaretimizde, bu serüvenin diğer ortaklarıyla buluşma şansını da yakaladık. Turizm, tarım ve müzecilik boyutlarından kısa kesitlerle, Kastamonu'nun kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve geliştirilmesi için verdiklerin çabaların belgelenmesini istedik.

Yazımızın başlığını Sayın Enis Yeter'in bir sözünden aldık. Bu yazıda yer alan öykünün kahramanlarının hepsi birer koruma sevdalı. Koruma konusunda, Kastamonu'da son yıllarda yaşanan olumlu gelişmelerin etkin aktörleri.

Bizim dileğimiz, onların çabalarıyla elde edilen kazanımların sürekli kılınması ve kalıcı sonuçlar vermesi.

PLANLAMA
2004/4

Enis Yeter'le Söyleşi:

Kentsel Yenilemenin Yerel Boyutu

Aynur Y. Çakır – Ege Yıldırım: Kastamonu Valisi olarak görev yaptığınız 1997 – 2003 yılları arası, Kastamonu tarihi açısından bir dönüm noktası oldu. Kastamonu'da kültür varlıklarının korunması, yaşatılması anlamında çok değerli çalışmalarınız oldu. Bu koruma faaliyetleri ile paralel olarak Kastamonu kültürü ve el sanatlarının yeniden canlandırılması için yaptığınız çalışmalar Kastamonu ekonomisinin gelişimine ve istihdamın artırılmasına da katkılar sağladı.

Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bunun fiziki izlerini hala yaşatan Kastamonu'da bu değerler terk edilmişliği, kentsel rantların baskısını yaşarken bir anda bit pazarına nur yağdırdınız. Kastamonu'ya ilk geldiğinizde neler gördüğünüzü biraz anlatır mısınız? Kastamonu kimliğini nasıl tanımladığınızı da bu kapsamda aktarmanızı rica ediyoruz.

Enis Yeter: 1997 yılının 15 Eylül'ünde Valilik görevine başladığım Kastamonu'yu hayatımda ilk defa görüyordum. Anadolu'nun pek çok şehrinin benzer tarihi özellikleri olmasına karşın, Kastamonu'da gördüğüm doku beni çok etkiledi. İlk görevlerimden birinin bu tarihi değerleri ayağa kaldırmak olduğuna karar verdim. Vali olduğum ilk günlerden itibaren de bu görevimi yerine getirmek üzere çalışmalara başladım. İl Turizm Müdürümüzün programladığı kapsamda her sabah, Vilayet Konağı'ndaki mesaima başlamadan önce birkaç konak geziyor, evlere konuk oluyordum. Önceden haberli olarak gidiyor, ev sahipleri ya da kullanıcıları ile çay-kahve içerek konuşuyor, evlerin hikayelerini dinliyordum. Kastamonu şehir merkezinde bulunan 500 civarında koruma altında ev var, bunların birçoğunu gördüm. Konaklarla ilgili bilgilere ulaşmaya ve seçme yapmaya çalışıyordum. Sonunda da ilk Sirkeli Konağının satın alınması ve restorasyonu ile çalışmalara başlamış olduk. 1997'nin Aralık ayının 31'inde İl Özel İdaresi konağı satın almış, böylece koruma çalışmaları fiilin başlamış oldu.

A.Ç. – Eg.Y.: *Kentsel yatırımların ya da bu türden projelerin Belediyeler tarafından başlatıldığı ve yürütüldüğü kurumsal geleneklere sahip bir ülkeyiz. Bu yüzden kentle bu kadar içiçe ve ilgili projelerin Valilik tarafından yapılması oldukça ilginç geliyor. Az önce tanımladığınız Kastamonu kimliği bağlamında böylesi çalışmalara ilişkin vizyonu nasıl oluşturdunuz?*

E.Y.: İnsanımızın iki büyük eksiği var. Biri hukuk, biri tarih-kültür bilinci. Çetin Altan bunu sık sık yazar. Batı ülkelerine gittiğinizde, örneğin Belçika'nın Bruges veya Almanya'nın Heidelberg şehirlerinde görürsünüz ki, tarihi yapılarına değer vermişler, yaşatmışlar. Tarihleriyle ve kentlerinin tarihi dokusuyla bütünlüklü bir kent yaşamı oluşturmuşlar. Aslında İstanbul her şeye rağmen bu havayı verebilen bir şehir. Orada öğrencilik yıllarımda bu tarihi havayı soludum. Ben kişisel olarak da mimari, koruma konularına ilgi duyan, araştıran ve gözlemleyen bir insanım. Tüm bu izlenim ve duygularım Kastamonu'nun tarihi değerlerinin canlandırılması ile ilgili heyecanımı oluşturdu, ve bunları hayata geçirmek için bir fırsat oldu.

Bu bağlamda, dediğiniz doğru, Valilikler kentsel konuların dışında kalıyor. “Vali merkezin temsilcisi, kendi konularıyla ilgilensin” deniliyor. Valilik, ya da diğer kamu binaları nedense genelde betondan, yeni yapılmış binalar oluyor. Oysa kamu kurumlarını yerleştirmek için tarihi yapıları kullanabilirlerdi. Burada Ulus örneği var. Sadece Ulus’a Valilik Özel İdare Müdürlüğü tarafından inşa edilen işhanı ve diğer yeni yapıların parasıyla, Ankara Kalesi’nin ve çevresinin de onarımı yapılabilirdi.

A.Ç. – Eg.Y.: *Bu çalışmalar kapsamında yürütülen projeleri biraz aktarır mısınız? Yapılan satın almalar, projelendirmeler, restorasyon ve sonrasındaki işlevlendirme ile kullanım süreçlerini örneklerle anlatmanızı rica ediyoruz.*

E.Y.: Tabii, stratejimiz tarihi yapıların ya mülkiyetinin alınması, ya da başka bir kamu kurumundaysa; tahsisinin alınarak restore edilmesi anlayışına dayanıyordu. Biliyorsunuz, illerde bir il yerel yönetimi var, başkanı Vali, adı da İl Özel İdaresi. Bütçesi var, kaynağı var.

Tüm bu izlenim ve duygularım Kastamonu’nun tarihi değerlerinin canlandırılması ile ilgili heyecanımı oluşturdu, ve bunları hayata geçirmek için bir fırsat oldu.

Kastamonu Hükümet Konağı

Öncelikle, İl Özel İdaresinin imkânlarını kullandık, ayrıca valinin başkanı olduğu birkaç vakıf var. Mesela, Kastamonu Kalkınma Vakfı, Çevre Vakfı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı gibi. Diğer bazı kurumlar var, onları yönlendirdik. Sonuç itibarıyla bir kısmını İl Özel İdaresine, bir kısmını kamu vakıflarına sahiplendirdik ve bu şekilde göreceli fonksiyonunu da kafamızda şekillendirerek, projelendirdik. Restorasyon projelerini ona göre hazırlattık ve 25'in üzerinde tarihi yapı onarılarak ortaya çıkmış oldu.

A.Ç. – Eg.Y.: *Bu süreçte, İl Özel İdaresi olarak bir başlatıcılık görevi üstlenmiştiniz. Projenin diğer aktörleri harekete geçirildi ve “restore et, işlet, devret” dediğiniz bir modelle, bu çalışmalar birlikte yürütüldü. Bu projenin ortakları olan diğer kamu kurumları, özel sektör, ağırlıklı olarak sivil toplum örgütleri nasıl harekete geçirildi, ortaklıklarınız nasıl kurumsallaştırıldı?*

E.Y.: Tabii, burada esas rolü Valilik oynadı. Yani Valiliğin, hem merkezi idarenin taşradaki bir temsilcisi olması, tüm oradaki kamu kurumlarının amiri pozisyonunda olması, hem de ayrıca Valinin il yerel yönetiminin ve bazı vakıf gibi kuruluşların da başkanı olmasından kaynaklanan etkin

konumundan yararlanıldı. Ama, bunu yaparken de kesinlikle zorlayıcı ve emredici mekanizmalar kullanılmadı. Bunun yerine paylaşmak, benimsemek, birlikte karar vermek ve uygulamak yolları seçildi. Örneğin Kastamonu Kalkınma Vakfı'nın başkanı Validir, ama gerek yönetim kurulu, gerekse genel kurulu halk kesimlerinin temsilcilerinden oluşur. Biz bu çalışmalara başladığımızda benimsemekte biraz güçlük çektiler, ancak daha sonra çalışmaların şehrin kültür ve ekonomik yaşamına olan katkısını gözleriyle gördüklerinde daha da istekli oldular.

Tüm ortaklıklar, sonuçta insanların olayın önemini kavrayarak ikna olması, bilinçlenmesi yoluyla sağlanmış oldu.

A.Ç. – Eg.Y.: *Peki, buradan yapının yaşaması ve kullanım sürekliliğinin sağlanması açısından da çok önemli olan bir konuya gelelim. Restore edilen yapıların işlevlendirilmesi ve kullanıcılarının belirlenmesi konusunda nasıl bir yol izlediniz? Konakların vakıflar yanında özel yatırımcılarca da kullanılışlarını görüyoruz, bu konuda seçiciliğiniz ya da doğrudan yönlendirmeniz oldu mu?*

E.Y.: Bu da tabii, çok önemli bir soru. Çünkü, siz yapıyı restore edip ortaya çıkarabilirsiniz, ama

Münire
Medresesi
- El Sanatları
Çarşısı

onun yaşaması için, sürekliliği için öncelikle iyi bir fonksiyon vermeniz lazım ve de onu işletecek bir mekanizmayı başta düşünmeniz lazım.

Burada önemli bir hususu belirtmek gerekir ki, restorasyon süreci kendi restorasyon merkezimizi oluşturmamızdan sonra çok hızlandı. Projelendirme ve uygulama 11 ayı geçmiyordu.

Konuyu biraz açarsak, Mimar Vedat Tek adına İl Özel İdaresi bünyesinde bir restorasyon merkezi kurduk. Mimar Vedat Tek, 1902 yılında hizmete giren ve kentin en görkemli yapılarından biri olan Kastamonu Hükümet Konağı'nın mimarıdır. Babası Sırrı Paşa, 1860'larda Kastamonu Valiliği yapmıştır.

Dolayısıyla onun adına kurduğumuz anı, sanat ve restorasyon merkezi, hem proje üretti, hem de bizzat onarım yaptı, yani restorasyon işlemini yürüttü. Köy ustalarını topladı, yanında gençleri yetiştirdi. Böylece de güzel bir yapı kurumu oluşmuş oldu ve bu sürat de sağladı. Artık bizim için restorasyonu yapmak çok zor değildi, ama biten bir restorasyon sonucunda o yapıyı işletmek daha önem kazanıyordu.

İşte bu noktada, ya özel sektör, ya sivil toplum kuruluşları kanalıyla buna çözümler aradık. Örneğin Sepetçioğlu Konağı, yıkılmak üzere olan tarihi bir yapıydı. Bunu Özel İdare olarak satın alıp onardıktan sonra Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı'na tahsis ettik ve orası bir eğitim birimi oldu.

Yine, Konyalı Konağı'nda "Yerel Gündem 21" çalışmasını İl Özel İdaresi olarak başlattık. Münire Medresesi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden tahsisini alıp, El Sanatları Çarşısı yaptık ve her bir bölümünü -22 bölüm vardır- ayrı bir sanatkâra verip, bir çarşı haline getirdik. Böylece süreklilik de sağlanmış oldu. Hatta, oranın çay ocağını Sakatlar Derneği'ne verdik, hem oradaki engelli insanlarımız onore oldular, topluma kazandırıldılar. Diğer dükkanlar, El Emeği-Göz Nuru Vakfı'na, el dokumaları, hasırcılık, sepet örme gibi Kastamonu'nun yöresel el sanatlarını sürdüren kişilere verildi.

Dolayısıyla restorasyon ve işletim, fonksiyon verme olayları birbirinin ikiz kardeşi, çok önemli.

A.Ç. – Eg.Y.: *Sizin Kastamonu'nun tarihi değerlerinin canlandırılması ile ilgili çalışmalarınız yapılar ile sınırlı kalmadı. Bugün,*

kültür varlığı tanımına dahil edilmiş yöresel el sanatları da çalışmalarınızın içindeydi. Bunlar istihdamın artırılmasına, ekonominin canlanmasına büyük katkılar sağladı. Biraz da bunları aktarır mısınız?

E.Y.: Aslında kültür, tek başına mimari demek değil. Mimari, kültürün bir boyutu, ama bir başka boyutu daha var, o da el sanatları. El sanatları, el dokuması, ahşap oymacılık, demir işçiliği.

Bu konuyu aktarmaya bir örnekle başlayayım. Bir dövme demir atölyesi kurduk. Ben bir köye gitmiştim, Nalcı Kuyucağı adında. Orada 6-7 tane kapısı kilitli ahşap yapıya rastladık. "Bunlar nedir" diye sordum. Dediler ki, "Bunlar daha önce çalışıyordu, ama şu anda faal değil, sadece birisi faal. Nal yapar, nal çiviler ya da vatandaşın çivi gibi ihtiyaçları olursa, onları üretir." "Peki, bunlardan birisini Kastamonu merkezine kursam, orada çalışacak kişi bulur muyum?" diye sordum. Genç bir çocuk "Evet, ben yaparım. Zaten benim babam da bu işi yapıyordu. Askerden geldim, işsizim" dedi ve o atölyelerden birisini Vedat Tek Anıt, Sanat ve Restorasyon Merkezi'nin içine kurduk. O genci oraya getirdik. Dövme demir ürettik; kapı kolu, menteşe. Orada üreterek el sanatlarına da bir katkı sağlamış olduk.

A.Ç. – Eg.Y.: *Üretilen yapı malzemelerinden restorasyonlarda yararlanmış olmalısınız.*

E.Y.: Yararlandık tabii. Zaten, onardığınız konakta fabrika mamulü bir menteşeyi kullanamazsınız. Pek doğru olmaz açıkçası.

Tabii, bir de şu oluyordu, onu da söyleyeyim. Kastamonu'daki tarihi değeri olan ama koruma altında olmayan yapılar sökülerek büyük şehirlere taşınıyordu. Enkaz kereste olarak orada işleniyordu. Onu yasakladık. Kastamonu dışına enkaz kereste götürülmesini Valilik olarak yasaklayınca tabii, tahribat da durdu. Böylece, enkaz kerestenin il dışına çıkışı yasaklanmış oldu. Vatandaşın elinde kalmış olan ve satmak istediği parçaları, rayiç bedelini ödeyip biz aldık. Yani onları da mağdur etmedik. Bu, koruma mekanizmalarını güçlendiren bir şey olmanın yanı sıra, kullanılabilir malzemelerden restorasyonlarda yararlanmamızı sağladı. Orijinal ve özgün malzemeyi, üstelik de ucuza temin etmiş ve değerlendirmiş olduk.

Bu, koruma mekanizmalarını güçlendiren bir şey olmanın yanı sıra, kullanılabilir malzemelerden restorasyonlarda yararlanmamızı sağladı. Orijinal ve özgün malzemeyi, üstelik de ucuza temin etmiş ve değerlendirmiş olduk.

Zaman
geçtikçe,
ürünler
birer-ikişer
ortaya çıkıp,
özellikle
de turizm
boyutuyla
şehre bir
ekonomik
katkı sağ-
ladığında,
halk bize
çok destek
verdi.

A.Ç. – Eg.Y.: İki konuya açıklık getirmenizi isteyeceğiz. Biri projelerin teknik boyutları, diğeri maliyetleri ile ilgili olacak. Önce teknik boyutuna değinelim. Vedat Tek Restorasyon Merkezi'nin yapısı, teknik elemanların bileşimi, projelendirmelerin ve uygulamanın niteliğine ilişkin değerlendirmeleriniz nedir?

E.Y.: Koruma ve restorasyon konusunda iki önemli boyut var. Birisi proje boyutu röleve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin çizimi ve Koruma Kurulundan geçirilmesidir. İkincisi de buna uygun, Kurul kararına uygun olarak projenin uygulanması, yani restorasyon işleminin yapılmasıdır.

Bu iki boyut tabii, birbiriyle çok iç içe. Biz, ilk birkaç sene böyle bir mekanizmayı oluşturamadık kendi bünyemizde, ama 1999'dan sonra kendi restorasyon merkezimizi kurduk.

Meslek yüksek okullarının restorasyon bölümünden mezun gençler ve mimarlarla çalıştık. Diğer taraftan da bu projelere uygun yapım ekiplerini oluşturduk. Köylerimizde, kırsal alanda çok iyi ustalarımız var, zaten bu konaklar da böyle ustaların elinden çıkmış. Bunların nesli, maalesef gittikçe azalıyor, neredeyse yok olmak üzere. Biz onları da ekibimize katarak onore ettik. Maaş verdik, geçimlerini sağladık, onlara iltifat ettik, açıkçası manevi bir haz duydular. Hepsisi de birer kahramandır doğrusu. Çünkü, o yaşlarına rağmen, hepsi kendi hayatlarını da bir yerde riske ederek çatıya çıkıp, onarım yapmışlardır.

Bu ustaların yanına gençleri verdik. Onların ustalıklarını devam ettirecek bir ekip oluşturmak düşüncesinde olduğumuz için, gençlerle beraber çalıştılar. O gençler de, bu bilinci korudular ve sahiplendiler.

A.Ç. – Eg.Y.: Restorasyon maliyetleri, yeni yapı maliyetlerini aşan boyutlara ulaşıyor çoğu zaman. Bunun proje kısmı da pahalı bir şey, onu kendi içinde bir büro kurarak minimize etmiş görünüyorsunuz. Uygulama ve yapım süreçleri için İl Özel İdaresi buna nasıl bir kaynak buldu? Öz kaynakları ile mi karşıladı, yoksa birileri mi harekete geçirildi bu konuda?

E.Y.: Açıkçası, finansman konusunda hiçbir sıkıntı çekmedik. Çünkü, eğer kamu kaynakla-

rını akılcı, rasyonel kullanırsanız, aslında para var, ama yeter ki parayı iyi kullanın, verimli kullanın, israf etmeyin. Biz de öyle bir yöntem izledik ve para açısından hiçbir sıkıntımız olmadı. Kullandığımız paralar da İl Özel İdaresinin ya da Çevre Vakfı'nın ya da Kastamonu Kalkınma Vakfı'nın, yani kamu ağırlıklı bir kaynak. Onun dışında İçişleri Bakanlığı'ndan bir miktar aldık, ama çok büyük meblağda yardımlardan söz edemeyiz.

A.Ç. – Eg.Y.: ÇEKÜL Vakfıyla ve Tarihi Kentler Birliği'yle birtakım ortaklıklarınız olduğunu biliyoruz. Tarihi Kentler Birliği'nin kuruluş sürecinde de rolünüz olduğunuz biliyoruz. Bunlardan bahseder misiniz?

E.Y.: Ben 1997 yılında bu çalışmalara başladım ve bir mesafe aldım. 1998 yılında iki kuruma beraber bu işi yürütmek üzere teklif götürdüm. Birisi Turing [Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu] ve Sayın Çelik Gülersoy bilirsiniz, rahmetli oldu. Bu konularda gayret gösterdiğimi, eğer ilgi duyarlarsa birlikte çalışmak istediğimi ilettim. Kırk Odalı diye tabir edilen, Vakıflar İdaresi'ne ait bir yer var, daha önce kendileri benim göreve başlamamdan önce gelip talip olmuşlar, ama verilmemiş o zaman. Bunun mümkün olabileceğini ve beraber çalışmak istediğimi söyledim. Sayın Gülersoy, "Ben artık Safranbolu'ya yöneldim, orada hatta üç tane yeni konak aldım" dedi. Dolayısıyla olumlu bir cevap alamadım.

İkinci kurum da ÇEKÜL'dü ve Profesör Metin Sözen hocayı aradım. Sağ olsun, çok büyük ilgi gösterdi. Birkaç ay sonra ÇEKÜL'den bir arkadaş grubuyla geldiler ve beraber çalışmalarını gezdik, çok hoşuna gitti. Hatta "Bayağı mesafe almışsınız" dedi. "Hocam, biz bundan pek tatmin olmadık, daha çok iş yapmamız lazım, çünkü bayağı gayret gösteriyoruz" dedim. "Olsun, çok iyi, aldığınız mesafe az değil" dedi ve ondan sonra çok yakın bir çalışmamız oldu. Bize proje desteği verdiler, tanıtım desteği verdiler.

Burası çok önemli. 3 Haziran 2000 tarihinde, ÇEKÜL, Mimarlar Odası, İçişleri Bakanlığı ve Kastamonu Valiliği, Kastamonu'da "Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü ve Sorumluluğu" sempozyumunu düzenledi. Dönemin İçişleri Bakanı geldi, Metin Sözen hoca, Mimarlar Odası Başkanı Sayın Oktay

Ekinci ve ben orada konuşma yaptık. Ayrıca, çevre illerden 12 vali, belediye başkanları, yerel yöneticiler de katıldı. Onlar olayın önemini bilmiyorlardı.

3 Haziran 2000 tarihinde düzenlenen toplantı sonunda, Kastamonu Kültür Bildirgesi yayınlandı. Bu çok önemlidir aslında, kültür hareketinde aynen Venedik Tüzüğü gibi önemli bir yere sahiptir. Zaten hemen akabinde, 1,5 ay sonra, 21 Temmuz 2000 tarihinde de Bursa’da Tarihi Kentler Birliği toplantısı oldu ve Birlik kuruldu. Bir önceki toplantıya ev sahipliği yapmam sıfatıyla beni de davet ettiler. Türkiye’deki kültür korumacılığı konusunda Kastamonu’nun, bu yönüyle de çok önemli bir katkısı olmuştur.

A.Ç. – Eg.Y.: *Kastamonu halkının ve yatırımcısının çalışmalarınıza katılımını ve bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yola ilk çıktığınız günle halkın size inanarak destek vermeye başladığı*

dönem arasında neler değişti? Halkın bilinçlenmesi için ne gibi çalışmalarınız oldu?

E.Y.: Başta, açıkçası Kastamonu halkı bunu yadırgadı. Yani “Valinin başka işi yok mu” dedi. Maalesef, geçmiş dönemlerde bırakın eski eserlerin yaşama kazandırılması, yöneticiler eliyle tam tersi de olmuş. Konaklar yıkılıp yollar açılmış, meydanlar açılmış. “Vali niye bunlara para harcıyor” diye homurdanmalar da oldu. Ama zaman geçtikçe, ürünler birer-ikişer ortaya çıkıp, özellikle de turizm boyutuyla şehre bir ekonomik katkı sağladığında, halk bize çok destek verdi. Yanımızda oldu ve bunun getirisini gördü. Örneğin o Münire Medresesi cıvıl cıvıl oldu, insanlar orada kaynaştı, yerli yabancı turistler geldi, ürettikleri malları sattılar, oteller keza öyle. Dolayısıyla halkın desteğini, başlangıç hariç hep yanımızda hissettik ve bu da bize güç verdi tabii.

Kastamonu
Tarihi
Dokusundan
Bir Görünüm,
Saylav Sokağı

Burada bahsetmek istediğim bir şey daha var. Aslında bunu belki diğer tüm illerin yapması lazım. 2000 yılında 30 kişilik bir otobüs aldık, İl Özel İdaresi kaynağıyla. 30 milyara aldık o zaman. Son model, klimalı bir araçtı. Bir rehber eşliğinde ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinden başlayarak, tüm halka parasız kültür turları düzenledik. Sabah saat 9’da okuldan öğrencileri alıyordu, üç saatlik gezi sonunda tekrar okula bırakıyordu. Öğleden sonra da başka bir grubu gezdiriyordu. Benim Milli Eğitim Müdürüne emrim şu olmuştu: “Kesinlikle bu program aksamayacak. Hiçbir şey bundan daha önemli değil” demişimdir ve üç senede 25 bin kişi gezmiştir. Bu şekilde insanlar, özellikle gençler şehirlerini tanıdılar, kültürlerine sahip çıktılar ve de adeta kimliklileştiler.

Restore Edilen
Konaklardan Biri,
Tahir Efendi Konağı

A.Ç. – Eg.Y.: *Bu süreçte mevzuat ve kurumsal yapılanma açısından karşılaştığınız güçlükler neler oldu? Bu güçlükleri aşmak konusundaki çabalarınızı aktarır mısınız?*

E.Y.: Mevzuat açısından büyük bir güçlüğümler olmadı: Çünkü zaten İl Özel İdaresi’ne yasa, kültürü koruma görevini veriyordu, ondan yararlandık. Ayrıca, diğer birçok yasada da; il özel idarelerinin kültür programına girmesi yönünde hükümler vardı. Bunlardan istifade ettik, kurumsal yapı olarak da fazla bir güçlüğümler olmadı. Tabii kurumlarla ve kurumun yöneticileriyle iyi ilişkiler, bu konularda son derece önemli, bir de yaptığınız iş, eğer doğru olursa, ona inanılırsa, açıkçası fazla bir güçlük çekilmiyor.

Türkiye’deki en büyük sorunun bilinç olduğu kanaatindeyim. Bilinç, bilinç, bilinç. Yani, parasal kaynak hiçbir zaman ilk beş sorunun içinde değil diye düşünüyorum. Biz özellikle yöneticilerimize, kültürel değerlere sahiplenmesinde bir bilinç verebilirsek büyük mesafe almış oluruz. Öyle bir bilinç olursa kaynaklar doğru yerlere aktarılırsa, tarihi eserlerin korunmasına ve el sanatlarının geliştirilmesi yönünde kullanılırsa bunlar turizm yoluyla geri dönecektir.

Mevzuat açısından 2004 yılında çok önemli değişiklikler oldu. İl Özel İdaresi Yasası’nda, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yasası’nda gerçekten çok güzel, çok önemli değişiklikler oldu. Dolayısıyla bundan sonra, bu konularda gayret gösterildiği takdirde çok daha fazla sonuç alınır diye düşünüyorum.

A.Ç. – Eg.Y.: *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda da, İl Özel İdareleri Kanunu’nda da koruma süreçlerinin yeniden yapılanması ile ilgili yeni düzenlemeler olumlu ama yeterli mi? Koruma konusu bağlamında Türkiye’de yaşanan darboğazlara çare olabilecek nite-likte görüyor musunuz?*

E.Y.: Tabii, ‘çok iyi’, ‘iyi’nin düşmanı; yani bir şeyi çok iyi yapmaya çalışırsanız, kötüyle karşı karşıya kalırsınız. Onun için bence yapılanlar önemli. Ama tabii ki, bunlar uygulamaya konduktan sonra, başka şeyler de yapılabilir. Örneğin Emlak Vergi Gelir Yasası’nda, il özel

idarelerine, emlak vergilerinin yüzde 10'u nispetinde ek bir kaynağın toplanıp, bu konuyla ilgili, kültür konusuyla ilgili harcama yapılabilmesi yetkisinin getirilmesi özellikle önemli değişiklikler. Keza belediyelerin ve il özel idarelerin kullanabileceklerine dair daha açık hükümlerin yer alması. Bunlar çoğaltılabilir. Önemli olan, bu yasal hükümlerden, yerel yönetimlerimizin, merkez birimlerimizin gerektiği şekilde yararlanabilmeleri.

Yasa demek her şey demek değil. Türkiye'deki yasalar da aslında çok kötü değil. Belediye Yasası'nı biz, 1930 yılında Fransa'dan almışız. Madde madde tercüme etmişiz: Ama Fransızlar, biliyorsunuz, aynı yasayla bir Paris'i kurmuşlar, biz Ankara'yı. Atatürk'ün güzel bir sözü var, diyor ki: "Tatbik edenler, karar verenlerden daha güçlüdür." Dolayısıyla, uygulamacılara çok büyük görev düşüyor. Yöneticilerimizin çok iyi vizyona ve bilgi birikimine, donanımına sahip olması gerekiyor diye düşünüyorum.

A.Ç. – Eg.Y.: *Kastamonu'nun bir koruma amaçlı imar planı var. Yaptığınız çalışmalarla plan kararları örtüşüyor mu? Planla ilgili eleştirileriniz neler, Kastamonu'ya tarihsel kimliği ile özdeş bir vizyon ve uygulama süreçlerine ilişkin modellere ışık tutuyor mu?*

E.Y.: Tabii ki, bizim çalışmalarımız koruma planıyla örtüşüyordu. Doğrusu da buydu zaten. Ama tabii bunu da söylemek lazım. Plan yapmak, korumayı tek başına sağlamıyor. Bunu herkesin iyi bilmesi lazım. En güzel planı yapar, kimseye dokundurmazsanız, korumuş sayılmazsınız. Geliyor biri, ateş atıyor ya da yıkıyor. Artık bunu geri getirebilir misiniz? Getiremezsiniz. Demek ki, planla korunmuyor. Plan şart, ön şart. Plansız olmaz. Bunu, burada ifade ediyorum, ama tek başına "Biz güzel bir koruma planı yaptık, bu şehir korunuyor" demek hayal ürünü. Onun için, koruma planı yanında iyi uygulama önem kazanıyor.

Bu ikinci ayağı Türkiye'de eksik. İnsanlara diyorsunuz ki, bu eseri böyle onaramazsınız, şöyle onarırsınız, şu süreçleri izlemeniz lazım. İnsanlar bunları aşamıyor. Bunlara malzeme, usta, proje desteği vermek şart.

Biz hatta, öyle bir çalışma da yaptık, onu da şimdi sırası gelmişken anlatayım: Kurduğumuz Mimar Vedat Tek Restorasyon Merkezi'nde isteyen vatandaşlarımız, eğer iyi niyetliyse hakikaten, binasını restore edecekse, ücretsiz projelendiriyorduk. Hatta ücretsiz malzemesini biz veriyorduk, kapısını, penceresini, boyasını vererek, ona dış cephe iyileştirme yapıyorduk. Bunlar çok bir şey de tutmuyor. altından kalkılamayacak şeyler de değil.

Kastamonu'nun tarihi kimliği ile bütünleşen bir vizyon geliştirmek ve planı bu açıdan ele almak üzere de bir çalışma yaptık. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü hocalarından Sayın Feral Eke'yi öğrencileriyle ve diğer öğretim üyeleriyle davet ettik. Güzel bir gelişim planı hazırladılar ve sunum da yaptılar, basın ve halkın ilgisini çekti. Bu da bize bir katkı sağladı. Resmîyeti olan bir belge değil ama, bir perspektif getirmek açısından, herkesin ufkunu açması açısından verimli bir çalışma oldu.

A.Ç. – Eg.Y.: *Peki, plan tek başına bir şey ifade etmiyor, onun uygulaması önemli dediniz. Uygulama süreçlerini de tasarlamak, planın bir parçası olması aslında, orada teknik insanların görevinin, yasal mevzuatın, kurumsal yapılanmanın ve uygulayıcıların da etkisi var; ama yine de o modelleri üretmek bir planının bir parçası olmalı. O açıdan biz plancılara neler önerirsiniz? Bir uygulayıcının plandan beklentileri nelerdir?*

E.Y.: Bu konular, aslında salt teknik düşünerek çözülecek bir mesele değil. Örneğin Fransa'nın koruma yasalarını Victor Hugo hazırlamıştır, edebiyat adamı, şair. Tek başına teknik adamların üstlenebileceği bir konu da değildir koruma. Bir yazar da, bir hukukçu da pekala, koruma konusunda ciddi çalışmalar yapabilir. Önemli olan burada senkronize olmak. Şehir plancılarının, planlama sürecinde, özellikle tarihi dokuyu kendi içinde değerlendirmeleri gerekir. Yani bununla şunu demek istiyorum: Örneğin, İstanbul. Sur içerisindeki iki kilometrekarelik alana, siz getirip yeni yapıları soktuğunuz zaman, koruma olayından bahsedemezsiniz. Bunu isterseniz planla öngörmüş olun, bu koruma değildir. Bazı

Örneğin
Fransa'nın
koruma
yasalarını
Victor Hugo
hazırlamıştır,
edebiyat
adamı, şair.
Tek başına
teknik
adamların
üstlenebi-
leceği bir
konu da
değildir
koruma.

alanları kendi dokusu içerisinde bırakmak lazım. Yeni yapılaşmaları da o surun dışına atmak lazım. Ama siz yapılaşmayı orada yoğunlaştırırsanız, üstelik de bunu bir planla yaparsanız, bu ne kadar doğru olur?

Yani işin aslı, korumacı olmak için, biraz sevdalı olmak gerekiyor.

Şunu söylüyorum; örneğin, 2000 sene önceki bir antik kenti, daha doğrusu 2000 sene öncesinin bir kentini bugün geziyorsunuz. Örneğin Datça'nın ucundaki Knidos'a gittiğiniz zaman, orada çıkıp da, üstte tapınağın mermer zemininde oturup, güneşin batışını seyrettiğinizde kendinizi 2000 yaşında hissedebilirsiniz. Bundan daha güzel ne olabilir, yani bir anda 2000 sene yaşıyorsunuz, çünkü yaşam demek duygularınızın harekete geçmesi, bir şeyler öğrenmeniz, olaylardan etkilenmeniz demek, yoksa kapalı bir odada 2000 sene yaşamışsınız, ne fark eder? Bir o var, bir de 2000 sene önceki yapıların içerisinde kendinizi buluyorsunuz ve o dönemleri gözünüzün önünde canlandırıyorunuz. Bir anda ömrünüz kat be kat uzuyor.

A.Ç. – Eg.Y.: *Kastamonu'nun arkeolojik zenginliklerinin gün yüzüne çıkarılması ve korunması ile ilgili çalışmalarınız oldu mu?*

E.Y.: Çok önemli çalışmalarımız oldu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden Aykut Çınaroğlu hocayı davet ettik. Ekibiyle, öğrencileriyle geldi. Devrekani ilçesinin Kınık Köyü'nde kazılar yapıldı. Kınık önemli bir Hitit yerleşim yeridir. İnanılmaz eserler bulundu ve eserler Kastamonu Müzesi'ne verildi. Aynı zamanda da tabii, Taşköprü'deki Pompeipolis de önemli bir merkezdir. Onunla ilgili çalışmalarımız da oldu.

A.Ç. – Eg.Y.: *Kastamonu, doğal değerler açısından da çok zengin bir ilimiz. Bunların tanıtımı ve turizme açılması ile ilgili teşviklerin yapılması için çalışmalarınız oldu mu?*

E.Y.: Tabii, Kastamonu inanılmaz güzellikte bir yer. Ormanları tek başına yeter. Çünkü, yüzde 60 ormanlık alan, kayın ormanları. Gideros Koyu, Cide, Çatalzeytin, Tosya'daki Dipsiz Göl, Yeşil Göl... Bunlar tek başına doğa harikaları. Ilgaz,

Anadolu'nun bir yüce dağı. Bunların hepsini tabii tanıtmak için büyük bir çaba içerisinde olduk. Özellikle ulaşım imkanlarının artırılması ve alt yapı eksikliklerinin giderilmesi konusunda.

Tabii, kültürü ve doğayı bir bütün halinde değerlendirdiğimizde hakikaten çok zengin yörelerimizden biri, Kastamonu. Ülkemizde birçok yöre var bunun gibi. Kastamonu için bu çalışmaları yapma görevini üstlendik. Belki, biraz geçti, ama Shakespeare'in bir sözü var: "O kadar geç ki, henüz erken demek mümkün." Biz de biraz o anlayışla yola çıktık.

A.Ç. – Eg.Y.: *Söyleşimize başlarken, geldiğinizde gördüğünüz Kastamonu'yu tariflediniz. Ayrılırken, geriye dönüp baktığınızda ne gördünüz?*

E.Y.: Ben, orada altı sene hizmet yaptım ve düşündüğüm projelerin büyük bir kısmını gerçekleştirdim. Tabii, bu anlattığımız projeler dışında özellikle, köylere, kırsal bölgelere yönelik çalışmalar vardı. Köye Hizmet Götürme Birliği modeli, merkez köy modeli. O konuda da çok büyük başarı elde edildi. Diğer taraftan, Türkiye'de ilk defa bir doğa-kültür köyü açık hava müzesi yaptık. O da çok önemli, çok güzel bir proje. Çalışmalar tabii, bizim önderliğimizde, ama ÇEKÜL'ün, arkadaşlarımızın işbirliğiyle ve Kastamonu halkı desteğiyle, Kültür Bakanlığımızın, İçişleri Bakanlığımızın ve diğer ilgili kurum ve kuruluşların katkılarıyla ortaya çıktı. Hani, Türk kamu yönetiminde görülen, işbirliğinin eksikliğini, biz orada hissettirmedik. İşbirliğini sağlama sürecinde, insanları ikna etmek, bazen ısrarlı ve kararlı olmak gerekti, ama her zaman ana ilke, birleştirici olmaktı. Bu işbirliğinin de sonuçlarını aldık.

A.Ç. – Eg.Y.: *Son olarak, şu anda Kastamonu halkından ve yerel yönetiminden neler beklediğinizi söyler misiniz?*

E.Y.: Ben, bunlara sahip çıkılmasını bekliyorum. Kültürel katkısının yanında, Kastamonu'nun bundan, ekonomik ve sosyal kalkınma yönünde önemli boyutta yararlanacağını düşünüyorum.

A.Ç. – Eg.Y.: *Çok teşekkür ederiz.*

E.Y.: Ben teşekkür ederim.

Gülşen KIRBAŞ:

“Turizm İşletmeciliği ile Sanat Tarihçiliğinin Buluşumu”

Gülşen Kırbaş, sanat tarihçisi ve turizm rehberi. İstanbul kökenli Novitas Turizm ve Seyahat Acentesi'nin sahibi ve yöneticisi; aynı zamanda, Kastamonu'da eski iki evin onarılıp butik otele dönüştürülmesiyle faaliyete başlayan Toprakçılar Konakları'nın da işletmecisi.

Aynur Y. Çakır – Ege Yıldırım: Siz sanat tarihi mesleği ile işletmecilik uğraşısını başarılı bir şekilde bir araya getiriyorsunuz. Mesleki bilginizle turizm işletmeciliğini birleştirdiğinizde, konuklarınız açısından doyurucu bir kültür turizmi aktivitesi ortaya çıkarıyorsunuz. Koruma açısından önemli bir misyon da üstlenmiş oluyorsunuz. Kastamonu'daki turizm faaliyetlerinizde böyle bir vizyonu nasıl oluşturdunuz?

Gülşen KIRBAŞ: Eşimin liseyi Kastamonu'da okumuş olmasından dolayı şehirle bir ilişkim vardı, ama 1990'lardan itibaren Kastamonu'ya olan ilgim arttı. Beş yıldır buraya gruplar getiriyorum. Bir turizmci olarak, Safranbolu'nun yanıbaşında yer alan Kastamonu'nun da benzer bir turizm faaliyetine uygun olduğunu, buradaki insanlara da katkısı olacağını düşündüm.

Kastamonu'ya ilgimde Enis Bey [Kastamonu eski Valisi Enis Yeter] faktörü de var. Enis Bey'le tanışmam, 2002 sonbaharında TÜRSAB'ın Bölgesel Yürütme Kurulu 2. Başkanı iken oldu. Enis Bey, İstanbul acenteleri olarak bizi buraya davet etti, gezdirdi ve yörenin tanıtımını yapmamızı istedi. Ben de buradan bir konak alıp işletmeye karar verdim. Seçtiğim konaklar, Kastamonu Kalkınma Vakfı'na (KKV) ait, restore edilmeye başlanmış, yanyana iki yapıydı. Restorasyon uygulaması, İl Özel İdaresi'ne bağlı Vedat Tek Restorasyon Merkezi (VTRM) tarafından yürütülüyordu. Gördüm, beğendim, ve 2003 yılında, KKV ile bir protokol imzalayarak, restore et – işlet – devret modeli ile yapıları bana on yıllığına kiralamaları için anlaştık. Restorasyonu devraldım. Projesi turistik tesis olarak yapılmıştı, biz de uygulamasını ona uygun olarak yaptık. Bazı düzeltmeler gerekti ve ek masraflar oldu. Bu süreçte VTRM çok yardımcı oldu, ihtiyaç duyduğumuz her şey yapıldı. KKV – VTRM arasındaki anlaşmada, uygulama 100 milyar TL'ye malolacaktı, ancak ben bunun üzerine 250 milyar TL daha masraf yaptım. Otel açıldığında bir yıl

boyunca zararla çalıştı, ikinci yıl içerisinde yavaş yavaş durum iyileşmeye başladı. Son 2-3 aydır ise gelirler ve giderler başa baş gidiyor. Ancak, yakın gelecekte amorti etmesini beklemiyorum. Ben çok özenle restore ettirdim, bu kadar masraf yapmak şart değil. Bu şekilde işletmek karlı değil. Pansiyonculuk şeklinde olması daha iyi olur. Bizimki, daha iddialı bir proje oldu. Örneğin, her mobilya orijinaldir, her birini özel olarak arayıp buldum, ya da yaptırıp, mekanlara yakıştırdım.

A.Y. – E.Y.: Restorasyon uygulama sürecinde ustalarla çalışmalar nasıldı?

G. K.: İşi VTRM ustaları yapıyordu. Başlamış oldukları temel işlerde onlarla beraber çalışmayı sürdürdük, ama bu işler bitince, tefrişat, iç mimari vb. ile ilgili daha ince konularda yeni ustalar buldum; kendim de ustaların başında durup yönlendirmeye çalıştım. Örneğin, iç bahçe duvarı dokusu bozulmuş, sıvalar dökülmüştü. Bu dokuya benzer, sarı sıva kumunu ustalarla birlikte çevre köylerden arayıp bulduk.

A.Y.–E.Y.: Kastamonu'da son yıllardaki koruma çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

G. K.: Enis Bey'in başlattığı işler vardı. Bunlar heyecanla başladı, ama sonraları bir duraklama oldu. Onarılan yapıların çoğu kamu elinde işlev kazandı. Bunların gerekli değerlendirme alanı bulması için daha çok turizme kazandırılması gerektiğini düşünüyorum. Ancak o zaman yaşar, gelir getirir, teşvik edici olur ve sürekliliği sağlar.

A.Y.–E.Y.: Turizmin, kalkınma ve kültürel değer-

PLANLAMA
2004/4

lerin korunması açısından tek araç olarak görülmemesi gerektiği uzmanlarca söyleniyor. Başka hangi araçlar olabileceğini düşünüyorsunuz?

G. K.: Kastamonu’da bir kalkınma aracı olarak sanayi yok denecek kadar az. Ancak daha verimli, organik tarım ile kalkınma olabilir. Herkes iki çıkış yolunu gösteriyor: Turizm ve tarım. Şehrin turizm açısından cazip olması için belirli derecede restorasyon görmesi, çevrenin çekici hale gelmesi lazım. Eski yapıların her biri illa otel olsun demiyorum, ama en azından bir kısmı olmalı. Diğerlerinin de, insanların dokuyu tatmaları için, içinde yaşanması gerekir. Zaten insanlar oturuyor, ama çoğu yoksul. Zengin olanlar terkedip gitmişler. Yapıların onarımı için teşvikler verilmesi lazım, özellikle devlet tarafından. Özel sektör ancak para kazanmak için bu işe girer. Uzun vadeli krediler, şimdi yeni gelen ‘mortgage’ sistemi, vb. imkanlar araştırılabilir. Restorasyon teknik bir iş; dışarıdan destek mutlaka lazım. STK’ların örgütlenmesi, bir havuz oluşturulması düşünülebilir. Birim maliyet çok yüksek, oysa bu işi topluca yapmak maliyetleri çok düşürür. Vedat Tek Restorasyon Merkezi bu konuda çok iyi bir adım oldu. Ekip, onarım işini geze geze yapıyordu, örneğin harç analizi yaparak, araştırarak ve aynı anda birkaç evin onarımını yaparak. Maksimum yarar sağlayan bir sistemleri vardı. Son zamanlarda bu ekibin de dağılmaya başladığını duyuyorum. Bunun da sürekliliği lazım.

Ben burada OKAB’ı çok önemli buluyorum. [Orta Karadeniz Kalkınma Birliği, Avrupa Birliği’nin bölgesel kalkınma amaçlı yardımlarından istifade etmek amacıyla, Kastamonu, Sinop ve Çankırı İl Özel İdarelerinin katılımı ile kurulmuş tüzel kişilikli bir organizasyondur.

AB hibe programının uygulanmasında bölgenin kalkınma öncelikleri, kırsal kalkınma, KOBİ’lerin rekabet gücünün artırılması, sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere yönelik olarak, yerel kalkınma inisiyatifleri, KOBİ’ler ve küçük ölçekli altyapı için hibe programları oluşturulmuştur. (Bkz. www.okab.gov.tr) OKAB kanalıyla, özellikle turizm amaçlı işlevlendirmeye yönelik yapı restorasyonu için topluca yapılan başvuruların önemli potansiyeli bulunduğu, Gülsen Hanım tarafından ifade edilmiştir.]

A.Y.-E.Y.: Sizin Kastamonu’daki faaliyetleriniz özendirici oldu mu, sizden sonra Kastamonu’ya yeni yatırımcılar geldi mi?

G. K.: Ben buraya gelince belirli bir dikkati çekti. Benden sonra bir arkadaş da bir han aldı, projesini hazırlattı, 1-2 yıl içinde de hizmete açılacak. Bu ikinci örnek olacak. Turizmcilerin gelmesi, hem turistleri getirmek hem de hediyelik eşya / el sanatları üretimi açısından olumlu bir gelişme. Son dönemde hediyelik eşyada bir üretim ve çeşit patlaması oldu. Bu bile işin ekonomik boyutunun önemini gösteriyor.

A.Y.-E.Y.: Şehir ölçeğinde yapılan çalışmaları bu bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz?

G. K.: Kentin bir bütün olarak korunması konusunda ise, yapılabilecek başka şeyler var. Bugüne kadarki en önemli girişim, Saylav Sokağı’nda oldu. İlk olarak, 1998’de, sokağın başında bir ev onarılarak 75. Yıl Cumhuriyet Evi yapıldı. Diğer uçta da Tahir Efendi Konağı onarıldı. ÇEKÜL Vakfı, tüm sokağın topluca restore edilmesini önerdi, ama sahiplerle anlaşmalar tamamlanamadı, sonra da evlerin arasında birkaç betonarme inşaat başladı; şimdi sokakta toplu bir onarım faaliyeti yapılması zorlaştı.

Yine de bazı çabalar sürüyor. STK’lar, meslek odaları önemli rol oynayabilir. Organik tarım potansiyelini değerlendirmek ve eski evleri restore etmek için birer dernek kuruldu. Ayrıca, turizme yönelik, TURGED adlı bir dernek var. Ben de bu derneğe üye oldum ve ilk iş olarak, Kastamonu’da bir ilk olacak olan ‘Tarih ve Kültür’ temalı bir festival düzenlemeyi önerdim. Şimdi bunu gerçekleştirmeye çalışıyoruz.

Burada kendime turizmin ötesinde bir misyon edindim. Başka insanların da gelmesini, bu gelişim sürecinin daha hızlı olmasını istiyorum.

Toprakçılar Konağı

Nurettin ÇAKIR:

“28 Yıllık Mücadelenin Öyküsü”

Nurettin Çakır, Arkeolog, Emekli Müze Müdürü. 28 yıl boyunca Kastamonu’da müze müdürlüğü görevini yürütmüş ve Kastamonu’da korumaya kimsenin inanmadığı dönemlerde kültür varlıklarının belgelenmesi ve korunması ile ilgili mücadele vermiştir. 1978 yılında, Liva Paşa Konağı’nı kamulaştırarak bugünlerin esin kaynağı olmuştur.

Aynur Y. Çakır – Ege Yıldırım: Nurettin Bey, siz Kastamonu’daki görev süreniz boyunca kültür ve tabiat varlıklarının tespiti ve tescillenmesi için değerli çalışmalar yaptınız. O günler, Türkiye’de koruma mevzuatının yeni oluşmaya başladığı ve envanter çalışmalarının yeni başladığı bir döneme karşılık geliyor. Çalışmalarınızı kısaca anlatır mısınız?

Nurettin Çakır: Kastamonu’daki kültür varlıklarına ilişkin 1968’de İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nden Orhan Bey’in hazırladığı bir liste vardı. Harita üzerinde adres bilgisine göre hazırlanmış bir çalışmaydı, ancak tamamını içermiyordu. 1975’te Nermin Nefçi Kültür Bakanı olmuş ve bir genelge yayınlamıştı. Bu genelgeye göre, listede bazı güncellemeler yapılmıştı. Bu dönemlerde Bakanlığın henüz bir tespit ve tescil birimi yoktu. Tescil çalışmalarının yapılmasının, kültür varlıklarının korunmasında uygulamaya geçilmesi bakımından en önemli adım olduğunun dile getirdiğim ve bunu Nadir Doğan ve Çelik Topçu ile paylaştığım günlerde, Bakanlık 1977 yılında Antalya’da bir tescil semineri gerçekleştirdi. Seminere Bakanlığın merkez ve taşra personeli çağrıldı. Ben de kursiyer olarak katıldım. Bu seminer sonuçlarına göre, 1978’de yeniden kültür envanteri çalışmalarına başladık. Arkeolojik alanlar da dahil olmak üzere, tespit edilen tüm kültür varlıklarını halihazır paftalar üzerine aktardık. Taşınmazların tapu kayıtlarına şerh düşülmesi ile ilgili müracaatların uzun bir ikna süreci sonunda ancak 2-3 yılda sonuçlandı. Bu süreçte, pek çok yıkımlar oldu. Kurumlar ve adli yargı bile “Vatandaşın kendi mülkü, yıkar da

yapar da,” diyordu. Bakanlıktan davacı olmak konusunda yetki aldık ve davalarımızın bir kaçından yıkımları yapanlar hakkında hapis cezalarına varan bir takım kararlar alınmasını sağladık. Tapu’da yürüttüğümüz çalışmalarda, Mimar Abdullah Özgencüoğlu ve ben kültür varlıklarının ada, parsel kayıtlarını bularak listeledik ve yeniden GEEAYK’a¹ gönderdik. Böylece, pafta, ada ve parsel bilgilerine göre teknik olarak hazırlanmış bir envanter tescillenmiş oldu. 1979’da ekibimize sanat tarihçisi Zühtü Yaman’ın katılımıyla daha da güçlenmiştik.

1982 yılında Bakanlık yeniden bazı çalışmalar yaptı. Mahkeme kararlarına göre, tescilden düşenler ya da yeni koruma altına alınanlar oldu. Bu dönemlerde, belediye ile uzlaşma sağlayamıyorduk. Bu çalışmada, tescilli taşınmaz sayısı 814’ten 775’e düşmüştü.

1985’te Kastamonu’nun tüm dokusu sit gibi kabul edilerek geçiş dönemi yapılanma koşulları getirildi. Çatı, balkon çıkmaları ve renkleri ile ilgili bir takım koşullar içeriyordu. 1990’da Belediye’nin isteği üzerine yeniden bir çalışma yapıldı ve sit sınırları bu tarihte belirlendi. Bunun sonucunda, tescilli taşınmaz sayısı 514’e düşmüştü.

A.Y.-E.Y.: Yalnızca Kastamonu’da değil, ülkemizde bile koruma mevzuatının ve koruma kültürünün siyasiler, bürokratlar ve halk arasında gelişmediği bir dönemde görev yaptınız. Koruma gelişmenin karşısında

¹ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (o dönemin Koruma Kurulu işlevini gören kurum)

bir tehdit olarak görülüyor, hızlı kentleşme nedeniyle kentsel rant artıyordu. Bu dönemler yaşadığınız güçlükleri ve mücadelenizi aktarmanızı rica ediyoruz.

N.Ç.: Dediğiniz gibi, bu dönemlerde henüz yerel yöneticilerin ve yargının korumaya sıcak bakmadığı günlerdi. Vatandaşın kendi mülkü üzerinde her türlü hakka sahip olduğu düşünülüyordu. Korumanın toplum yararına olduğuna ve gelecek kuşaklara aktarılmasının önemine insanları ikna etmek üzere çok çalıştım. 1980 sonrası

imar açısından bir anarşi dönemi oldu. Kaçak yıkımlar ve yapımlar çok arttı. Dava açıyorduk, kimi zaman beraat kararları çıkıyordu. Sürekli tehdit aldığım ve kendimi savunmak üzere tedbirli dolaşmak zorunda kaldığım zamanlar oldu. 2863 sayılı Kanun ağır yaptırımlar öngörmesine karşın mahkeme kararları aykırı olabiliyordu, ya da uygulaması güç oluyordu. Örneğin, üzerinde yapı yıkılan bir taşınmazda parselin tescili devam eder, bu parsel 5 yıl boyunca yapı yasağı getirilir. Ancak, belediye inşaat ve yapı ruhsatı verebiliyordu.

A.Y.-E.Y.: *Bu mücadeleli sürecin dışında, yaptığınız olumlu projeler ve yine aynı şekilde Kastamonu açısında iyiye giden neler oldu?*

N.Ç.: Bugün Etnoğrafya Müzesi olarak hizmet gören, Liva Paşa Konağı'nı 1978'de satın aldık. Kastamonu'da kamulaştırılan ilk yapı oldu. Bedeli 5.000.000 TL idi, iki apartman dairesi kadardı. Mir Liva Paşa tarafından 1870'lerde yapılmıştı. Uzunca bir süre ödenek yetersizliğinden dolayı atıl kaldı, ancak 1990'larda restore ederek müze olarak hizmete açtık.

Yine bu dönemler, Safranbolu'da Belediye Başkanı Kızıltan Ulukavak'ın görev yaptığı ve bugünkü Safranbolu'ya doğru ilk adımların atıldığı günlerdi. Ciddi tespit çalışmaları ve sempozyumlar yapıyordu. Ama her şeye rağmen rant sahipleri ile karşı karşıya kalınıyordu.

Kastamonu'da bugün Kuzey Kent olarak adlandırılan gelişme bölgesinin bir plan dahilinde imara açılması kent merkezindeki baskıları azalttı ve bir rahatlama sağladı. Ancak, bu aslında bir taraftan da çöküşün başlangıcı oluyor tabii. Tarihi dokunun yok olma hızı yavaşlamış oluyor sadece. Bu arada, kent merkezinin yaşaması için kentteki işlev dağılımının gözden geçirilmesi gerekiyor, merkezi yaşatacak fonksiyonların gelişme alanlarının imara açılması süreci ile birlikte düşünülmesi gerekiyor.

Enis Bey'in yaptıklarının, Kastamonu'da gerek fiziki mekanın iyileştirilmesi, gerekse bilincin, sahiplenmenin gelişmesi bakımından oldukça değerli katkıları oldu. Enis Bey'in bıraktığı ivmenin daha da artarak sürmesi gerekiyor.

Liva Paşa Konağı

Serdar İZBELİ:

“Orkidelerin Bekçileri”

Serdar İzbeli, Kastamonu'nun kalkınması için turizm ile birlikte en önemli iki sektörden biri olarak gösterilen organik tarımın gelişmesi için, hem kişisel olarak, hem de beş yıldır meclis başkanlığını yaptığı Ziraat Odası nezdinde faaliyetler gösteriyor. Serdar Bey, Kastamonu'nun köklü ailelerinden olan İzbeli ailesinin bir üyesi. Annesi Sabiha İzbeli, Kastamonu'nun önde gelen turizmci kadınlarından olarak biliniyor, ve bugün bölgede tarım ile turizmi birleştiren bir model olarak görülmeye başlayan İzbeli Çiftliği'ni işletiyor.

Aynur Y. Çakır – Ege Yıldırım: *Sahlep yapımında kullanılmaları yüzünden orkidelerin neslinin tükenme tehlikesi altında olduğuna dair çevremizde duyduklarımızın gerçeği ne kadar yansıttığını merak ediyoruz. Bu konuda bizi aydınlatır mısınız?*

Serdar İzbeli: Orkide çiçeğinin yumrusu olan sahlep değerli bir bitki. Orkidenin 17 çeşidi var, en değerlisi Kastamonu'da. Ben (Karadeniz) sahil kuşağını gezdim, dağ sahlebinin daha makbul olduğunu gördüm. Sahlebin afrodizyak etkisi vardır. Kokusu, tadı yok denilecek kadar azdır, ancak kaynatıldığında kendine has bir koku salar. Yabani yetişmesi gereken, kültüre alınamayan bir bitkidir.

Biz İzbeli Çiftliği'nde sahlebi dört senedir topluyoruz. Her sene 15 Mayıs'tan itibaren çiftlikte her yerde görülebilir. Gerçekten de sahleple ilgili bir sorun var. Sahlebi şöyle katlediyorlar: Mayıs öncesinde, şam fıstığı büyüklüğünde, ufak olan yumrular, Hazirana doğru, iki küp şeker büyüklüğüne geliyor. 15-20 gün daha dayanabilirse tam olarak olgunlaşmış halde toplanabiliyor, bu şekilde bir yerine yedi ton verim alınıyor. Ancak çiçeği sadece Mayıs'ta çıkıyor ve tohumların yerini çiçekler eleveriyor. Bu yüzden insanlar sahlebi çiçekleri üstüneyken topluyorlar. Buna çözüm olarak, kardeşim ile birlikte kazıklarla bitkilerin yerlerini işaretledik. Ayrıca, bitkilerin iki yumrusu vardır: kahverengi renkli olan eski/ana yumru bırakılıp, sadece beyaz renkli olan yeni/kardeş yumruyu almak lazım, ama öyle yapmıyorlar. Toplayanlara o kadar az geliyor, yanlış şekilde topluyorlar. Halk bir türlü bilinçlenmiyor.

Ordu mensupları yöreye geldikçe, onlara sürekli bu konuyu açarak içlerine işledim. Sonunda, geçen sene askeriye'nin yardımıyla bitkileri korumaya aldık. Alımı yasaklandı. Alıcılar da

korkmaya başladı. Bu orman kaçakçılığı ile aynı derecede suç teşkil ediyor.

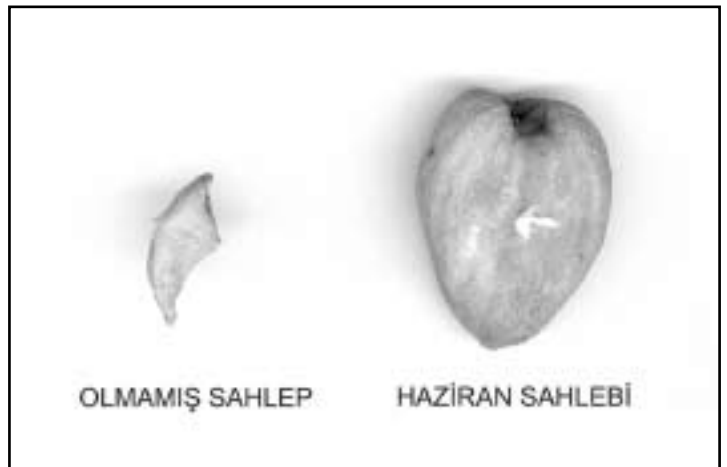
Yine de kaçak toplayıcıları tamamen engelleyemiyoruz. Cehaletin yanı sıra ekonomik kaygılar da rol oynuyor bunda.

Kanunlar uygulanmıyor,

yasaklarla korkutmak da iyi bir yol değil. Sahlebin 6-7 tane büyük alıcısı var, pazara onlar tarafından dağılıyor. Biz bu alıcıları gezdik, onlarla konuştuk. Bu onları biraz etkiledi. Vatandaşları bilinçlendirmek için çalışmaya devam ediyoruz. Ben kendimi organik tarımla ilgili çalışmalara adadım. İlkokullarda ders veriyorum. Ağaç dikme, çekirdekten meyve (özellikle ceviz, alıç, badem, ahlat) yetiştirme gibi konularda çalışmalar yapıyoruz. Başarabilirsek, bu sene yabani ağaçlara iyi cins meyve aşılama projemiz var. Ayrıca, bodur meyvecilik, özellikle kiraz yetiştirme üzerine bir çalışmamız var. Köylülüğü ve çiftçiliği birbirinden ayırmak gerek.

Sahlep yumruları

Bir Stüdyo Çalışması, İYTE: Alaçatı Tarihi Yerleşim Alanı Koruma Projesi*

Nicel YILMAZ SAYGIN, Nilgün KİPER, Evrim GÜÇER

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ülkemizde doğal ve tarihi mirasın korunmasının önemli bir konu olması nedeniyle lisans eğitiminde dördüncü sınıf son dönem stüdyo çalışması olarak ‘kentsel koruma’ konusunu ele almaktadır. Konu kapsamında gerek kuramsal gerekse pratik alanda önemli tartışmaların süregelmesi yeni gelişmelerin kaydedilmesi ve plancılara farklı kurumsal yapılar içinde önemli görevler düşmesi ile şehir plancısı adaylarının ‘koruma’ ve özellikle ‘kentsel koruma’ bilgi alanına ilişkin yeterli donanımına sahip olmaları istenmektedir.¹ Bu amaç doğrultusunda 2003-2004 Bahar ve 2004-2005 Sonbahar Yarıyıllarında CP 402 Planlama Projesi dersi kapsamında Alaçatı tarihi yerleşim dokusu çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Stüdyo çalışmasının genel yaklaşımı ve yöntemi belirlenirken ‘koruma’ konusu gerek dünyada ve gerekse Türkiye’deki tartışmalardan, deneyim-

lerden ve sorunlardan bağımsız ele alınmamıştır. Çalışılan alana özgü ideal çözüm arayışları içinde, mevcut (yasal ve yönetsel) uygulamaların eleştirisi yapılarak, ülkenin ve yerelin özgün koşullarını göz önüne alan tartışmalarla stüdyo çalışması sürdürülmüştür. Çalışma alanı koruma çerçevesinde ele alınırken belli başlı problemler dikkate alınmıştır. Konunun hangi ölçek düzeyinde ele alınacağı bu problemlerin başında gelmektedir. Diğer bir problem, disiplinler arası çalışma anlayışının konu özelinde kurulması gerekliliği ve bunun nasıl sağlanacağıdır. Çalışma alanının toplumsal boyutları ile ele alınması gereği ve alanın korunmasına yönelik çalışmalarda plancının yerel halkla hangi aşamalarda ve ne düzeyde bir diyalog içinde olacağı da dikkate alınan diğer önemli problemdir.

Korumaya değer görülen alanın tespiti ve koruma müdahalelerinin nerede başladığı problemi ‘koruma’ olgusunun ilk ele alındığı günden bu

* Bu yazı İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde 2003-2004 Bahar Yarıyılı ve 2004-2005 Sonbahar Yarıyılı CP 402 Planlama Projesi derslerinde aşağıda isimleri geçen stüdyo yöneticileri ve öğrencilerin çalışmaları değerlendirilerek yazılmıştır.

Stüdyo çalışması sırasında Alaçatı hakkında bilgi edinmemize yardımcı olan Belediye Başkanı sayın Muhittin Dalgıç’a ve diğer belediye yetkililerine, Alaçatı halkına, İmar Planı çalışmalarını yapan serbest plancı sayın Ercüment Şahin’e ve şu anda Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarını yürüten serbest plancı sayın Engin Gürel’e; ayrıca stüdyo çalışmasındaki desteği için Restorasyon uzmanı Fakültemiz öğretim üyesi sayın Önder Marımasan’a teşekkürlerimizi iletiyoruz.

2004-2005 Sonbahar Yarıyılı Proje Yöneticileri: Yrd.Doç.Dr.Nicel Saygın Araştırma Görevlisi Nilgün Kiper, Araştırma Görevlisi Evrim Güçer

Öğrenci Listesi: Serdar Deniz, A. Serkan Güler, Coşku Kocabıyık, Çiğdem Durukan, İrmak Gürsu, Mehmet Bavunoğlu, Mehmet Akyürek, C. Can Türedi, Yasemin Memişoğlu, A. Ergün Gürbaz.

2003-2004 Bahar Yarıyılı Proje Yöneticileri: Yrd. Doç. Dr. Serpil Röper, Yrd.Doç.Dr.Nicel Saygın, Araştırma Görevlisi Nilgün Kiper, Araştırma Görevlisi Ömer Selvi

Öğrenci Listesi: Kürşat Başar, Merdiye Keleşoğlu, Gökçen Bilgen, Gökçen Salum, H. Ceren Dinçer, Özgür Ertay, Gülçin Şahin, Evrim Pekyavuz, Özlem Sevinç.

¹ Lisans programının önceki aşamalarında da korumaya ilişkin kuramsal dersler verilmektedir.

yana gündemdeki yerini korumuştur. *Korunması gerekli tarihi yerleşim alanı sit sınırı ile yeterince tanımlanmakta mıdır?* Soru başka bir biçimde ifade edilirse; korunması gerekli tarihi yerleşim alanına yönelik politikaların ve müdahale biçiminin geliştirileceği alan sit sınırı ile tanımlanan alanla sınırlı mıdır? Bu soruların yanıtı *mekan* nasıl kavramsallaştırdığımızla da yakından ilgilidir. *Mekanın* —yapılardan, sokaklardan, bahçe duvarlarından oluşan— bir fiziki doku olmanın ötesinde bir derinliği vardır. Bu derinlik içinde, farklı zaman dilimlerine özgü biçimlenen ilişkilerin varlığı söz konusudur. Üretim biçimi ve ilişkileri, göçler, inanışlar, savaşlar, çatışmalar, refah düzeyi, alanın diğer yerleşimlerle bağlantısı, ulaşım teknolojisi gibi toplumsal ve ekonomik belirleyiciler ve bunlarla şekillenen gündelik yaşam içindeki ilişkilerin sonucu olarak *mekan* oluşmaktadır. Söz konusu ilişkiler örüntüsü içindeki her bir değişim mekanı düne göre farklı kılmaktadır. Dolayısıyla sit sınırı ile tanımlanmış alanın geçmişte ortaya çıkması, bugüne kadar ulaşması ve bugünkü varlığı belirlenen sit sınırı içinde oluşmamıştır. Bir başka yönden bakılırsa, geçmişe dair yaşanmışlıkların izlerinin sadece o sınırlar içinde aranması gerekir. Tarihi yerleşim alanını kavramak ancak çok boyutlu ilişkilerin cereyan ettiği bir coğrafi bütünlük içinde ele alınması ile gerçekleşir. Bu kavrayışta (yukarıda da belirtildiği gibi) *zaman* boyutu önemlidir. Çünkü söz konusu ilişkilerin boyutu ve etki alanı her dönem içinde süreklilik arz etmeyebilir. Dolayısıyla bu kavrayış alanın morfolojisini çözümleme gibi bir çabayı gerektirir. Stüdyo çalışmasında alana yaklaşıırken yerleşimin bulunduğu coğrafya, geçmişten bugüne üretim alanı ve sahip olduğu doğal peyzaj, üretim ilişkileri, ulaşım ilişkileri dikkate alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın hangi ölçekte ele alınacağı kaygısı giderek *koruma amaçlı plan* çalışmasının, kentin bütününe ele alan plan çalışmasından ayrı ele alınmaması gerektiğini ortaya koyacaktır.

Mekanın tarihselliğinin vurgulandığı bir çalışmada *zaman* olgusu kendini fazlasıyla göstermektedir. Tarihi çevre farklı zamanların katmanlaştığı, üst üste, yan yana geldiği bir alandır. Kimi kez bir öncekini silerek, kimi kez birbirine eklemlenerek, kimi kez bir öncekinden izler, bilgiler taşıyarak bu katmanlaşma oluşur. Kimi yapılar, meydanlar bugün sadece yaşlıların belleğinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Tarihi çevrenin korunması gündeme geldiğinde plancı çalışmasının bir yerinde *hangi zamanı* dikkate alacağı gibi bir problemle karşı karşıya kalabilir. Çünkü sit sınırının tesbit edilmesinin nedeni genellikle Türkiye’de on dokuzuncu yüzyıla ait yapılardır. O yapılar yoksa sit alanının da anlamı yoktur. Oysa yerleşim dokusu on dokuzuncu yüzyılda (veya daha öncesinde) oluşmuş bir nüvenin, mahallenin, sokağın çevresinde zaman içerisinde eklemlenerek bir kurallar, bir ilişkiler dizgesi içinde varolmuştur. Bu varoluş düne kadar devam etmiştir. Ve aslında her zaman dilimi aynı tarihi çevre içinde bütün içinde, kendi karakterini de ortaya koyarak yerini almıştır. Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyıla ait bir yapı kadar, 1950’lerde, 1970’lerde yapılmış bir yapının da bu doku içinde bir yeri olmalıdır. Plancı burada tarihi çevreyi zamanın bir yerinde dondurarak mı, yoksa bugünün ve hatta geleceğin olası gelişmelerine olabildiğince izin veren bir anlayış içinde mi olacaktır? Yoksa bu iki uç arasında bir denge

Tarihi
çevrenin
korunması
gündeme gel-
diğinde plancı
çalışmasının
bir yerinde
hangi zamanı
dikkate
alacağı gibi
bir problemle
karşı karşıya
kalabilir.

Şekil 1. Alaçatı’ndan
19. yüzyıl yapı
örnekleri

Şekil 2. Alaçatı 19.yüzyıl yapı örnekleri

Şekil 3. Eski yapıda kapı örneği

oluşturacak müdahaleler mi önerecektir? Yine burada da vurgulanmak istenen nokta; *mekanın* bütünlüğünün korunması gereğidir.²

Mekanın yukarıdaki kavramsallaştırmasına koşut olarak varoluşundaki toplumsal boyutun çözümlenmesi gereği stüdyo çalışmasında önemle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Toplumsal boyutun üzerinde çalışılan mekânın kavranması, yapılacak müdahalelerin belirlenmesi, ve planlamanın gerek tasarım gerekse uygulama sürecinin her aşamasında ele alınması öngörülmüştür. Mekanın kavranması aşamasında toplumsal yapı iki yönlü araştırılmaya çalışılmalıdır. Bir taraftan fiziki yapı üzerinden toplumsal yaşama dair izlerin nasıl okunabileceği, diğer taraftan toplumsal yaşama dair gözlemler yaparak bunların mekânı nasıl biçimlendirdiği ve biçimlendireceği araştırılmalıdır.

Farklı zamanların katmanlaştığı bir mekana bakarken fiziki yapının oluşumunda yatan yaşam kültürüne dair izleri görebilme ve yorumlayabilme becerisinin kazandırılması bu stüdyonun temel amaçlarından biri olmuştur. Farklılaşan yapılar, yapıların dizilişi, konumlanışı, parsel ve sokak örüntüsü, sokak-parcel-konut ilişkileri bize neleri anlatır? Fiziki yapılanma biçimine bakılarak özel ve kamusal alan örüntüsü nasıl okunabilir; bu örüntü bize neleri söyler? Söz konusu fiziki yapılanma bir mahalleden diğerine, bir sokaktan diğerine nasıl ve neden farklılaşır?

Bunun da ötesinde bir sokak veya yapı adası örüntüsü zaman içinde nasıl biçimlenmiştir ve bu —rastgeleymiş gibi görünen— biçimlenişin ardında işleyen kurallar dizgesi nedir? Burada mekânın bir süreç içinde var olduğu; dünden bugüne ve hatta yarına doğru değişip, dönüşerek, üreyerek var oluşunu sürdürdüğü unutulmamalıdır. On dokuzuncu yüzyıla ait bir yapının cephesindeki ticaret kullanımına işaret eden cephedeki açıklığın zaman içinde kapanmasının bir nedeni olmalıdır. Sokak sınırı

² Türkiye'deki koruma yaklaşımına eleştiriler için bkz Ü. Seymen, "Tarihi Kentlerde Büyüme ve Mimarlık" UIA 2005 İstanbul'a Doğru / İzmir Toplantısı, yayımlanmamış tematik konuşma metni, 22 Ekim 2004; A. Köksal, "Kentsel Koruma Bağlamı", II. Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ-MF, İstanbul, 1995, ss. 74-76.

rına dayanmış bir yapının arka bahçesine bir oda eklenerek büyütülmesi basit bir müdahaleden öte bir toplumsal alışkanlığa işaret ettiği, hatta bu alışkanlığın dokunun önemli bir belirleyicisi olduğu anlaşılmalıdır.

Giderek fiziki yapıyı oluşturan elemanların refah düzeyine, üretim alışkanlıklarına, günlük yaşamın ayrıntılarına dair işaretler verdiği de öğrenci tarafından algılanmaktadır. Yüksek duvarlar, ama kilitlenmeyen kapılar mahalledeki komşuluk ilişkilerine dair önemli ipuçları vermektedir. Bir öğrencinin alana dair ilk izlenimlerini aktarırken farklı konut ve bahçe kapılarını tespit ederek, alandaki mahremiyet olgusunun zaman içindeki dönüşümüne dair gözlemleri buna çarpıcı bir örnektir.

Toplumsal yaşama dair gözlemler ise her iki stüdyo çalışmasında da farklı tekniklerle yapılmıştır. İlk dönem sosyal anket çalışması kentsel sit sınırı içinde ve yakın çevresinde anket yapılan zaman dilimi içinde ikamet edilen yapılar ziyaret edilerek, formal görüşmeler yapılmıştır. Bir sonraki dönemse mahalle sakinleri, muhtarlar, esnaf, Alaçatı'ya sonradan yerleşenlerle enformal görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu görüşmeler temel sorularla başlayan, ancak konuşmanın seyrinin tamamıyla görüşülen kişilerin belirlediği bir tarzda yapılmıştır. Bu görüşmelerde -bir sözlü tarih disiplini içinde olmamakla birlikte- yerleşimin hem bugünü, hem de geçmişine dair bilgi alınmış, insanların yaşadıkları mekana ve 'koruma' olgusuna yaklaşımları saptanmaya çalışılmıştır. Bu tür çalışmalarda, enformal görüşmelerin alana dair önemli verilerin elde edilmesinde oldukça etkin bir teknik olduğu görülmüştür. Öğrenciler bu görüşmelerle alanda bazı toplumsal süreçleri, yerleşimin tarihine ait henüz kayda geçmemiş bilgileri, *mekana* dair yerel tanımlamaları, halkın yaşadığı yer ile tarihsel ve duygusal bağlarını tesbit etme olanağını bulmuşlardır. Böylelikle önceden gözlemlenen bazı sorunların toplumsal derinliğini görme şansını elde etmişler, fiziki mekan ile toplumsal ve ekonomik yapı arasındaki ilişkileri daha iyi kavrayabilmişlerdir. Bir mekanın pafta üzerindeki,

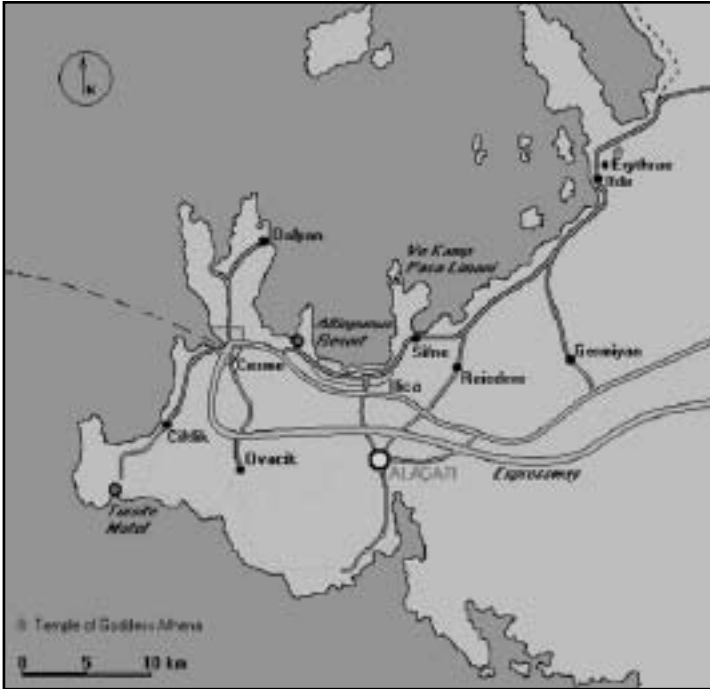
fotoğraf karesindeki veya plan şemasındaki görüntüsünden öte olan derinliğine sahip olabilmişlerdir. Elbette yapılan bütün bu tespitler onların çözüm arayışlarını kolaylaştırmamıştır. Çözüm üretmenin de mekanın kavranışı kadar zor ve karmaşık olduğunu sezinlemeye başlamışlardır.

Stüdyo çalışmasında öğrencilere gerek alanın analizi sürecinde, gerekse yapılacak müdahale biçimlerine yönelik kararların geliştirilmesinde disiplinlerarası çalışmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu gerekliliğin hatırlatılmasından öte, kurgulanan planlama çalışması içinde hangi aşamada hangi uzmanlık bilgilerinin devreye gireceği, gerekli uzmanlık alanları ile plancının nasıl buluşacağı tartışılmaktadır. Alanın farklı ölçek ve kapsamındaki özelliklerinin saptanması ve doğru müdahalenin geliştirilmesine yönelik bilgi üretimindeki duyarlılık, ilgili uzmanlık alanları ile diyalog kurmayı gerektirmektedir. Bu diyalog için de karşılıklı olarak ilgili uzmanların birbirinin farkında olması, birbirinin alanı hakkında yeterince bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu nedenle çalışma süreci içinde plancının sorumlulukları, uzmanlıklarının kesiştiği alanlar, plancının bir diğer alana gönderme yapması gerektiği noktalar ve bunun yöntemi konusunda bilgi aktarılmaktadır. İYTE Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü ile çalışmanın farklı düzeylerinde işbirliği sağlanmaktadır.³

Bu kapsamdaki bir stüdyonun amaçlarından birisi de plancı adaylarına kazandırılması istenen ekip çalışması disiplini. Özellikle analiz ve alanın kavranmasına yönelik çalışmalar proje süresinin önemli bir kısmını kapsamaktadır. Verilerin toplanması, uygun teknik ve yöntemin geliştirilerek verilerin değerlendirilmesi ve sentezlenmesi eşgüdümlü çalışmayı, etkin bir işbölümünü ve dayanışmayı gerektirmektedir. Çok basitce telaffuz edilen ancak yaşama geçirilmesi bir o kadar güçlükler taşıyan ekip çalışmasının kurgulanıp sürdürülmesi proje çalışmasının etkinliğini belirleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu çalışmanın —ana kurgusunun dışında— ara aşamalarının kurgu-

Alanın farklı ölçek ve kapsamındaki özelliklerinin saptanması ve doğru müdahalenin geliştirilmesine yönelik bilgi üretimindeki duyarlılık, ilgili uzmanlık alanları ile diyalog kurmayı gerektirmektedir.

³ İYTE Mimarlık Fakültesi'nin ilkelerinden en önemlisi disiplinler arası anlayış içinde eğitim ve öğretimin sürdürülmesidir.

nan bilgilerin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve SPSS programları aracılığı ile biraraya getirilip paketlenmesi ile mekanın fiziki ve toplumsal boyutuna dair verilerin ilişkilendirilmesi sağlanmıştır. Böylece fiziksel mekanın toplumsal boyutları ile sorgulanması olanağı tanınmıştır. Ayrıca tüm analiz bilgilerinin derlendiği, planlama çalışmasına ışık tutacak bir sınıf raporu hazırlanmıştır.⁴

Tüm bu analiz çalışmalarının değerlendirilmesi sonucunda öncelikle üst ölçekte (1/5000) tarihi yerleşim alanının yerleşim bütünüyle olan ilişkilerinin ele alındığı bir sentez çalışması ile genel anlamda sorunlar ve potansiyeller değerlendirilmiştir. Ayrıca öğrenciler 1/1000 ölçekli tarihi yerleşim alanı bütününde -Alaçatı geneli ile ilişkileri de kuracak biçimde- Koruma Planı stratejilerini anlatan bir çalışma yapmışlar ve bunun paralelinde bu stratejilerin gerçekleştirilmesine yönelik organizasyonlar -kurumsal yapılanma, finans, yerel halkın sürece katılımı, vb- hakkında fikir üretmişlerdir. Bu stratejiler doğrultusunda tarihi yerleşim alanı içinde belirlenen bölgelerde 1/500 ölçekli uygulama planı ve raporu, ve 1/200 ve 1/100 detay planları ve kesit, silüet ve cephe çalışmaları hazırlanmıştır. 1/500 ölçekli uygulama planında izlenen yöntem ada sınırları ve nizamının belirtilmesinden öte mülkiyet verileri dikkate alınarak parsel içerisinde kütle önerilerinin geliştirilmesi biçimindedir.

Alaçatı

Alaçatı tarihsel gelişim süreci içinde *tekrarlanan nüfus ve kültür değişimlerine* tanık olmuş bir yerleşmedir. Bu değişim kısaca şöyle özetlenebilir: 1800' lü yıllarda Alaçatı'nın güneyindeki bataklıkın kurutulması ve bugünkü Hacı Memiş bölgesindeki tarlalarda çalıştırılmak için Yunan adalarından işçiler Alaçatı'ya getirilmiş ve buraya yerleşerek Alaçatı'yı imar etmişler ve Alaçatı'da bağıcılığı geliştirmişlerdir. Yerleşmenin güneyindeki Alaçatı Limanı ondokuzuncu yüzyılda daha çok Sakız Adası ve Fransa'ya şarap ihracatı için kullanılmakta olan önemli bir limandır.⁵ Osmanlılar zamanında Alaçatı

Şekil 6. Sit alanları ve tescilli yapılar

Limanı bir deniz ticareti merkezi olmanın yanı sıra yöredeki termal su kaynakları nedeniyle tedavi yeri, ve donanma üssü olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Alaçatı'da çoğunlukta olan Rum nüfus daha çok liman bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Nüfusun hızlı artışıyla Alaçatı yerleşmesi liman çevresinden yaklaşık olarak bir kilometre içeride olan bugünkü Hacı Memiş Mahallesine ve sonra daha da kuzeye uzanarak genişlemiştir.

1908-1912 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşı'nda Balkanlar'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi sonucu Alaçatı'daki Türk nüfus Anadolu'ya göç etmiş, Çeşme Yarımadası'nda yaşayan Rum halkı da Ege Adalarına göç etmeye başlamıştır. Bunu izleyen I.Dünya Savaşı sırasında Çeşme'nin işgale uğraması ile Çeşme'nin merkezi Alaçatı'ya taşınmış ve Alaçatı'ya yerleşen Türk halkı savaş nedeniyle Anadolu'nun iç kesimlerine göç etmiştir.⁶

Alaçatı
tarihsel
gelişim
süreci
içinde
tekrarlanan nüfus ve kültür değişimlerine tanık
olmuş bir
yerleşme-
dir.

⁴ İYTE 2004-2005 Sonbahar Yarıyılı CP 402 Alaçatı Koruma Projesi Analiz Raporu

⁵ Şahin, E. 1998. Alaçatı Kentsel Sit Alanı Analitik Etüd Raporu

⁶ Şahin, 1998

Şekil 7. Eski kilise (şimdiki Pazaryeri Camii) meydanı

Şekil 8. Restore edilmiş bir yapı

Kurtuluş Savaşı süresince Alaçatı'da Rum nüfusu adalardan gelen göçle artmış, Türk nüfusu azınlıkta kalmıştır. Ancak İzmir'in işgalden kurtulmasından sonra Alaçatı'daki Rumlar Ege adalarına göç etmiş ve Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra nüfus mübadelesiyle gelen Türkler Alaçatı'da Rumlar'dan kalan evlerde iskan edilmiştir. Rumlar'ın yaptığı bağcılık ve şarap üretimi yerine Türk halkı alışık olduğu tütüncülüğe başlamış ve tütüncülük 1930'larda Alaçatı'nın en önemli sektörü haline gelmiştir. Böylelikle Rumlar taş evlerin zemin katlarındaki depolarda üzüm depolayıp şarap üretirken Türkler aynı mekanı tütün depolamak için kullanmışlardır. 1950'li yıllardan itibaren tütüne dayalı ekonominin zayıflamaya başlaması ile Alaçatı önemli ölçüde büyük şehirlere özellikle de İzmir'e nüfus vermiştir. 1980'lerde hükümetin turizmi teşvik politikaları doğrultusunda, Alaçatı'daki tarım sektörü ve özellikle de tütüncülük değerini yitirmiş ve TEKEL kapatılmıştır. Alaçatı Limanından Çeşme'ye kadar olan kıyı kesimi ile liman bölgesi ise turizm sektörüne ve ikinci konut yerleşimine ayrılmıştır. İzmir-Çeşme otoyolunun yapılması bu gelişmeye ivme kazandırmıştır. 1980'lerde Alaçatı'da gelişen bir diğer sektör de ikinci konutla beraber etkisi artan inşaat sektörü olmuştur. Tarım arazileri hızla yazlık konutlara dönüşme sürecine girmişlerdir. İnşaat sektöründeki artışla birlikte Alaçatı'ya çeşitli illerden marangozluk, inşaat işçiliği gibi işlerle uğraşanlar göç etmeye başlamıştır.⁷

Yerli halktan edinilen bilgilere göre Alaçatı'nın *keşfedilmesinde* İstanbulluların etkisi çok

⁷ Alaçatı'da yerli hakla gerçekleştirilen görüşmeler, Ekim 2004

büyüktür. 1995lerde Alaçatı'nın sörf sporuna uygun bir yer olduğunun keşfedilmesi ile bir sörf merkezi kurulmuştur. 1995'lerden bu yana ise tarihi taş evlerin satın alınıp restore edilmesi sonucu butik otellere dönüştürülmesi ile Alaçatı özellikle İstanbul'dan üst gelir grubunu kendisine çekmektedir. Zaman içerisinde taş yapılara ilginin artması sonucu satın alanların bazıları butik oteller, kafe ve restoranlar açarken bazıları yazlık amaçlı kullanmaya başlamış, "...birçoğu ise yatırım yapmak yerine rant sağlamak için binaları ellerinde tutmaya başlamışlardır"⁸. Böylece Alaçatı'da günümüzde arsa ve ev fiyatları oldukça yükselmiştir.

Yerel yönetimin turizmi desteklemesi de Alaçatı'yı bugünkü konumuna getiren önemli bir etkidir. "*Alaçatı'yı dünya kenti yapalım*" sloganı ile 10 yıl boyunca her yaz Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatro Festivali düzenlenmiştir.⁹ Yerel yönetimin son zamanlardaki tutumu ise varolan butik otellerin yanısıra ev pansiyonculuğunu geliştirmek ile yatak sayısını arttırmak yönündedir.

Kışın sekizbin düzeyinde olan nüfus, yaz aylarında altmışbinlere çıkmaktadır.¹⁰ Bunun sonucu olarak Alaçatı mekansal, sosyal ve fonksiyonel anlamda hızlı bir değişim içerisine girmiştir. Bu değişimi tarihi yerleşim alanı içerisinde sayısı giderek artan butik oteller, kafeler, barlar, restoranlar veya yılın yalnızca belirli dönemlerinde kullanılan konut örneklerinde açıkça görmek mümkündür.

Tüm bunlar olurken küçük bir yerleşim yeri olan Alaçatı'da yerli genç nüfus yerel eğitim ve istihdam olanaklarının yetersizliği ve tarım faaliyetlerine ilgi duyulmaması gibi nedenler yüzünden Alaçatı'dan ayrılmak durumunda kalmakta iken çoğu Alaçatılı yüksek gelirli aileler İzmir'de yaşamayı tercih etmişlerdir.

Alaçatı'nın yukarıda anlatılan tarihsel gelişimine bağlı olarak üç bölgeden oluştuğu söylenebilir. İlk olarak Alaçatı'da yerleşilen bölge bugünkü yerleşmenin güneyindeki liman çevresinde konumlanmış yüzzelli haneli bir dokudan

Şekil 9. Kemalpaşa Caddesi'nde fonksiyon değişimi

Şekil 10. Kemalpaşa Caddesi'nden bir görüntü

Şekil 11. Pazaryeri Camii önünde kurulan antika pazarı

⁸ Alaçatı'da yerli hakla gerçekleştirilen görüşmeler, Ekim 2004

⁹ Alaçatı'da yerli hakla gerçekleştirilen görüşmeler, Ekim 2004

¹⁰ Alaçatı Belediyesi ile gerçekleştirilen görüşmeler, Ekim 2004

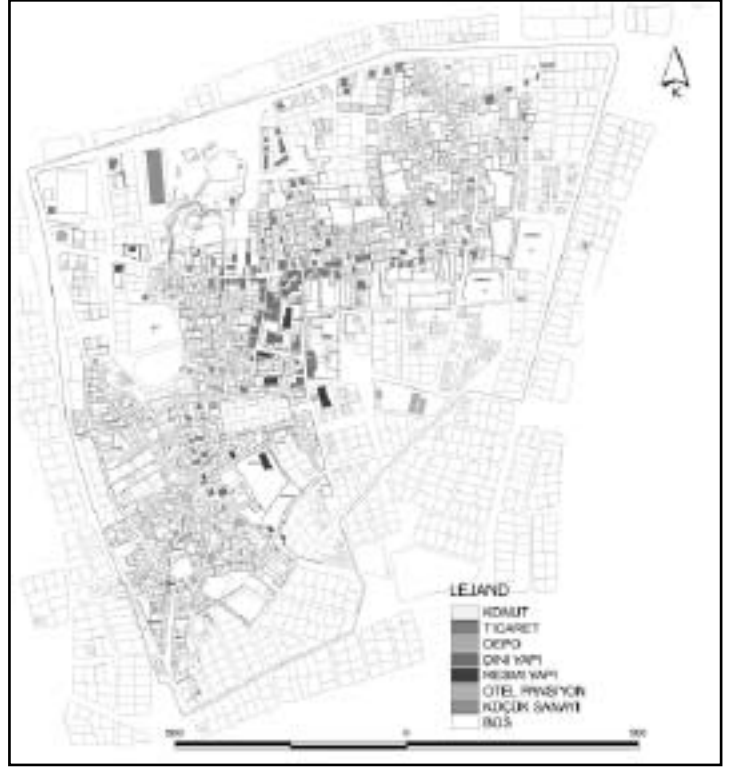
Değerlendirmeler ve Öneriler

Tescil kararı verilen yapıların yerel sahipleri tarafından yüksek maliyetler yüzünden bakımlarının yapılamaması, restore edilememesi, yapıların hızla el değiştirmesi gibi pek çok kentsel sit alanlarında yaşanan sorunlar Alaçatı’da da yaygın olarak görülmektedir. Kemalpaşa Caddesi üzerindeki yapılar el değiştirmekte ve kullanım türünde dönüşümler olmakta iken Mithat Paşa Caddesi üzerindeki yapılar ise henüz *keşfedilmemeleri* nedeni ile bu dönüşüm sürecine girmemişler ve kısmen yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Geleneksel dokusu ile Alaçatı *otantik* çevreye ve yaşama özlem duyan kesime çekici gelmekte ve ağırlıklı olarak yalnızca restorasyon masraflarını karşılayabileceklere veya geleneksel tarzda taş evler yaptırabilenlere evsahipliği yapmaya başlamıştır. Bu sayı arttıkça *otantik* olarak nitelenen *mekan* ve *yaşam* hızlı bir biçimde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Önceleri yerli halkın gücü yettiği ölçüde bakımını yapmaya ve yaşatmaya çalışıldığı yapılar artık ekonomik gücü olan tarafından korunmaya başlanmıştır.

Tarihi yerleşim dokusu içerisinde “Çok yüksek fiyatlara satın alınan taş evler genellikle yıkılıp yeniden yapılmaktadır. Yeniden yapılan yapıların özgün durumuna ne kadar uygun olduğu –hem taban alanı hem de cephe özellikleri olarak- tartışmaya açıktır. Ayrıca yeni inşa edilen birçok betonarme yapı taşla kaplanarak taş yapı izlenimi verilmeye çalışılmıştır”.¹³ Böylece *gerçek* bir yerleşim *mekanı* giderek bir *sahne dekoru* haline dönüştürülmektedir. Böylesi bir süreç tarihi dokunun özgünlüğünü yitirmesinin yanı sıra *sahteleşmesine* neden olmaktadır.

Bu değişim sonucu sit alanı içerisinde ve yakın çeperlerinde yılın yalnızca belli dönemlerinde kullanılan yapılar diğer zamanlarda sokağa ve yıl boyu Alaçatı’da yaşayan kesime sırtlarını dönmüşlerdir. Tarihi dokunun içerisinde ya da yakın çevresinde inşa edilen kısımlarda hem görsel hem fiziksel anlamda aşılamayan bahçe duvarları *içerideki* ile *dışarıdaki* yaşamı birbirinden tamamen *koparan* özelliktedir. Alaçatı’da sürekli yaşayanlar ile belirli zamanlar için

Şekil 14. Yapıların Birinci Kat Fonksiyonu

Şekil 15. Taş kaplamalı betonarme bina örneği

¹³ İYTE 2004-2005 Sonbahar Yarıyılı CP 402 Alaçatı Koruma Projesi Analiz Raporu

Şekil 16. Yeni yapıda bahçe duvarı ve kapı örneği

dışarıdan gelenler arasındaki toplumsal, ekonomik ve kültürel farklılıklar *mekana* yansımaları bu biçimde gerçekleştirmektedir. Bu değişimden şikayetçi olan Alaçatılı halk, komşuluk ilişkilerinin giderek azalmasına, hırsızlıkların artmasına ve hatta yerel pazardaki fiyatların yerel halkın bütçesinin çok üstüne çıkmasına dikkatleri çekmektedir¹⁴. Alaçatılılar giderek tarihi doku içerisindeki evlerini satıp ya Alaçatı'nın başka bölgelerine ya da Alaçatı dışına yerleşme eğilimini göstermektedirler.

Sözedilen gelişmelerde medyanın etkisi açık olarak görülmektedir. Son zamanlarda Çeşme-Alaçatı tanıtımı yapma amaçlı yerel ve ulusal gazete ve dergilerde (*National Geographic Türkiye*¹⁵, *Diva*¹⁶, *Milliyet*¹⁷, *Sabah*¹⁸, *Cumhuriyet*¹⁹ vb) Alaçatı sıkça konu edilir hale gelmiş ve film çekimlerine de konu olmuştur. Ayrıca tüm dünyaya açık olarak internette Alaçatı'nın taş evleri, sörf okulları ve de Port Agrilia/Port Alaçatı Projesinin²⁰ tanıtımları yer almaktadır. kentsel korumanın ancak turizm potansiyelini canlandırma ve geliştirme aracı olarak yer bulabilmesi ve koruma söyleminin içi boşaltılarak popülerleştiği günümüzde Alaçatı da korumaturizm-tüketim üçlüsü içerisinde yerini almaktadır. Alaçatı'nın tarihi dokusunu oluşturan taş evler *metalaştırılmakta* ve birer tüketim nesnesi haline gelmektedir. Tüm bunlara paralel olarak belediye başkanı Muhittin Dalgıç'ın kurgusu, "Alaçatı bir marka ve bu markayı tescil ettireceğiz"²¹ ifadesinde vurgulanmaktadır. Bu

Şekil 17. Öğrenci Çalışması (Coşku Kocabıyık; Koruma Planı Stratejileri, 1/1000)

¹⁴ 09.08.2004 tarihli Sabah Gazetesi, "İzmirli İstanbullu'ya karşı"; Alaçatı'da yerli halkla gerçekleştirilen görüşmeler, Ekim 2004.

¹⁵ Temelkuran, E. "Rüzgarın insanları", *National Geographic Türkiye*, Temmuz 2003.

¹⁶ Uslu, G. "Alaçatı'nın bir yüzyıl sonrası için iddialyım", *Diva*, Eylül 2004:66-69.

¹⁷ 01.01.2005 tarihli Milliyet Gazetesi'nin Ege ekinde Deniz Sipa-hi'nin "Bir yıldan bize kalanlar" yazısında "...Çeşme'nin marka oluşu, Alaçatı'yı tüm Türkiye'nin konuşması..." yer almıştır. 06.01.2005 tarihli Milliyet Gazetesi'nin Ege ekinde ise Ahmet Aktaş "Alaçatı'ya çok yakışır" başlıklı yazısında "Alaçatı'yı dünyaya açması planlanan Port Alaçatı projesinin ilk etabının Mayıs 2005'de sona ereceği haberini paylaşmaktadır.

¹⁸ Sabah Gazetesi, "İzmirli İstanbullu'ya karşı", 09.08.2004.

¹⁹ Dirik, H. "Alaçatı'da Örnek Turizm", *Cumhuriyet Gazetesi Ege Eki*, s.4, 03.12.2004.

²⁰ Yerli halk arasında Venedik Projesi diye bilinen Alaçatı'nın güneyinde kara ile denizin bulunduğu noktada kanallar açılması ile bir prestij konut bölgesi yaratılması projesi

²¹ Uslu, G., "Alaçatı'nın bir yüzyıl sonrası için iddialyım", *Diva*, Eylül 2004, s.68.

gibi örneklerle Alaçatı daha çok *Türkiye'ye ve dünyaya açılırken* tüm bunların Alaçatılı'ya ne getirdiği, Alaçatı'da istihdamı ya da eğitim olanaklarını ne kadar arttırdığı tartışmaya açıktır. Oysa Alaçatı'yı *halkıyla birlikte yaşatarak korumak* yönünde atılması gereken adımlar daha farklı olacaktır.

Öğrenciler geliştirecekleri koruma stratejileri konusunda bütünüyle serbest bırakılmış olmalarına rağmen çalışmalarındaki yaklaşımlar –oluşturulacak organizasyonda farklılıklar olmakla birlikte— temelde benzer yaklaşımlar sergilemiştir. Öğrencilerin çalışma alanına ilk ziyaretlerinden itibaren dikkatlerini çeken unsur yerleşimdeki toplumsal dönüşümler olmuştur. Baştan itibaren sordukları ve tartıştıkları konu ise yerel halkın koruma faaliyetlerinin neresinde yer aldığı, ve geliştirilecek koruma faaliyetlerinin onları nasıl etkileyeceği olmuştur. Örneğin Irmak Gürsu Alaçatı'yı koruyacak olanların yerli halk olduğunu belirtmiş ve gerekçesini de şu şekilde ifade etmiştir: "... yerel halkın Alaçatı'yı korumaya yönelik eğilimi çok daha derin, duygusal, toplumsal ve kültürel temellere dayanmaktadır..." Yasemin Memişoğlu'na göre ise koruma olgusu genelde fiziki yapının korunmasına indirgenmekte, "Alaçatı'nın korunmasının toplumsal ve mekansal boyutunun derinliği konusunda halkın bilinçsiz olması" nedeniyle koruma faaliyetleri başarısız olmaktadır. Coşku Kocabıyık yerel halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi konusuna vurgu yaptığı çalışmasında:

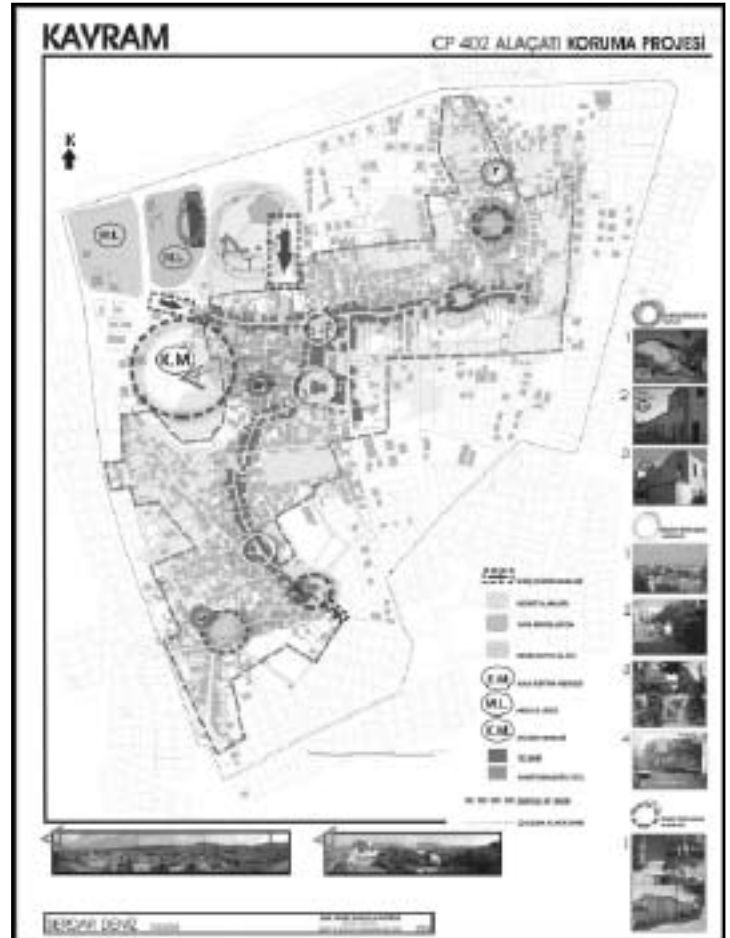
"Alaçatı'nın farklı dönemlerini halka fark ettiren ve aynı dönemlere ait kentsel mirasın sadece kapalı müzelerde değil, açık kent mekanlarında bugünün hemşehrileri ve gelecek kuşaklarla tanıştırılmalarını önemseyen bir kentsel koruma ve yaşatma anlayışının oluşturulması... Alaçatı'nın tarihsel ve mimari sürecini yansıtan bir kent imajının yaratılması" gereğini belirtmiştir. Çalışmasında, Alaçatı'nın ilk yerleşim nüvelerini ve zaman içinde bunları birbirine bağlayan yerleşimin tarihsel ana omurgasını ortaya çıkararak, yerleşimde dolaşan insana tarihi dokunun morfolojik gelişimini okutmak istemiştir. Bu kaygıyla, yerleşimin nüvelerini oluşturan ve bugüne ulaşamayan iki kilise yapısının yerini ortaya çıkarıp kiliseler

ilişkin bilgi ve bulguların sergilenecek şekilde düzenlenmesini önermiştir. Aynı düşünce ile tarihi omurgayı kültürel kullanımlar ve aktif açık alanlar oluşturarak canlı tutmayı amaçlamıştır.

Coşku Kocabıyık, planlamadaki koruma yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir: *"...kültür ve doğa değerleriyle, bu değerlerin oluşturduğu kimlik ve yaşam ilişkilerinin, her ölçekteki planlamada temel girdi olarak benimsenmesi, metropoliten alan planlamasından nazım ve uygulama planlama aşamalarına kadar, sitlerle ve tek yapılarla sınırlı olmayan bir bütüncül anlayış içinde, kentin tüm kesimlerinde tarihsel karakterin gözetildiği kararlarının üretilmesi."*

Öğrencilerin yerleşimi yerel halkla birlikte koruma kaygısı, yapılacak plan faaliyetinde yerleşimin ekonomik yapısının irdelenmesi

Şekil 18. Öğrenci Çalışması (Serdar Deniz; Koruma Planı Stratejileri, 1/1000)

Şekil 19. Öğrenci Çalışması (Coşku Kocabıyık; Uygulama Planı, 1/500)

ve yerel halkı içine alan çözümlerin neler olabileceği üzerinde düşünmeyi gerektirmiştir. Önerilen çözümler kimi kez koruma programı içinde, kimi kez ise üst düzeyde olmuştur. Analizlerde Alaçatı'nın ekonomik yaşamında geçmişinden bugüne tarım ve turizm sektörlerinin ağırlıklı olduğu, 1980'lerden sonra tarımsal faaliyetlerin azaldığı ve bugün neredeyse yok olduğu, turizmin ise temel sektör haline getirilmeye çalışıldığı, ancak yerel halkın turizm gelirlerinden yeterli pay alamadığı saptanmıştır. Ekonomik yapıdaki bu dönüşümlerin oluşturduğu toplumsal ve fiziki çevredeki dönüşümlere dikkat çekilmişti. Geliştirilen önerilerde yerleşimin tarım potansiyellerinin değerlendirilerek, sektörün yeniden canlandırılması gerektiği, bu yolda pazarı olan ve coğrafi konumu itibarıyla —sakız, anason, şaraplık üzüm gibi— Alaçatı'ya özel ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi önerilmiştir (Yasemin Memişoğlu, A. Serkan Güler). Alaçatı'nın geçmişinden bugüne tarıma dayalı üretim faaliyetlerinin işareti olan, doku içinde ve çevresinde yer alan zeytinyağı atöl-

yeleri, yel değirmenleri vb. yapıların da özgün teknolojileri ile restore edilerek, müze haline getirilmeleri de öneriler arasındadır. Böylelikle Alaçatı'nın varoluşundaki ekonomik faaliyetler belirgin hale getirilmiş olacaktır.

Öğrenciler özellikle 1980 sonrası turizm sektörünün Alaçatı'ya olumsuz etkileri üzerinde durmuşlar; turizmin dışlanamayacağı ancak olumsuz etkilerini önleyecek önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Yasemin Memişoğlu plan hedeflerini “Turizme bağlı yapılanmanın ileride hem mekansal hem de toplumsal anlamda yıkıcı etkiler ortaya çıkarmasını engellemeye yönelik” olarak tanımlamış; İrmak Gürsu da yerel halkın yapılarını dışarıdan gelen yatırım veya yazlık konut talebiyle gelen insanlara satmak yerine, kendilerinin turizm sektöründe yatırımcı olmaları için desteklenmesine yönelik bir organizasyon önerisi geliştirmiştir. Öte yandan öğrenciler Alaçatı bütününde orta ve üst gelir gruplarına hitap eden ikinci konut yatırımlarının durdurulması yönünde kararlar üretmişlerdir. Özellikle Alaçatı'nın güneyinde, kıyı bölgesinin ekolojik yapısını tehdit ederek uluslararası sermaye ile gerçekleştirilen “Port Alaçatı” projesinin iptal edilmesi yönünde karar birliği içindedirler.

Önerilerde Alaçatı gençlerine istihdam yaratacak yeni iş olanakları araştırılmış ve özellikle onlara mesleki beceri kazandırma yolunda bir taraftan meslek liselerinin kurulması, diğer taraftan halk eğitim merkezlerinin etkin hale getirilmesi yer almıştır.

Bazı projelerde, koruma faaliyetlerinin organizasyonu içinde yer alacak atölye veya restorasyona yönelik meslek okullarının Alaçatılı gençlere yeni bir meslek ve iş alanı oluşturacağı düşünülmüştür. Sözkonusu atölyeler (taş işçiliği vb.) ve okullar İzmir'deki üniversitelerin ilgili bölümleri ile bilgi alışverişi içinde olacaktır (Serdar Deniz, A. Serkan Güler). Serdar Deniz, bu yolla alandaki yerel halk, belediye, yatırımcı, eğitim kurumları gibi aktörlerin rollerinin tanımlenerek yönlendirilmeleri ve böylelikle kaçınılmaz olan dönüşümün kontrol altına alınmasını hedeflemektedir.

Pek çok öneride koruma projesinin finans kaynaklarının ulusal ve uluslararası kaynaklardan

pay alabileceği ancak asıl ve sürekli çözümün yerleşimin kendi öz kaynakları ile olacağı belirtilmiştir. Bu noktada çözüm, yerel potansiyelleri değerlendiren ve yerel unsurları devreye sokan örgütlenmelerle mümkündür. Dikkati çeken nokta Halk Eğitim Merkezi veya benzeri oluşumların aktif hale getirilmesi yönündeki önerilerdir. Kimi projelerde belediyeye yatırımcı, eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri ve sivil halk arasındaki eşgüdümü sağlayacak bir rol yüklenmiştir. Ali Serkan Güler, çabanın yerel inisiyatifle başlaması gerektiği üzerinde durarak bir “Kent Platformu” oluşturulmasını önermiştir. Bu öneriye paralel olarak Alaçatı’da geleneksel doku içinde, ama modern bir tarzda gerçekleştirilecek bir “İmece Meydanı” tasarlamıştır.

Çalışma alanı olarak belirlenen, tarihi yerleşim dokusu ve yakın çevresi içinde önerilen fiziki müdahaleler, yukarıdaki temel yaklaşım ve hedefler doğrultusunda, temelde halkın sosyal donatı ihtiyaçlarının karşılanması, Alaçatı’da yaşayan ‘yerli’ ve ‘dışardan gelen’ insanları buluşturmak üzere var olan kentsel açık alanların yeniden düzenlenmesi ve yenilerinin tasarlanması, tarihi yapıların değerlendirilerek kültürel kullanımlar önerilmesinden oluşmaktadır.

Yerleşim içinde toplanma noktaları (meydanlar, rekreasyon alanları) tespit edilerek “özel proje alanları” tariflenmiştir. Uygulama süreci tanımlanırken başlangıç etabı, kimi projelerde özel proje alanları ile noktasal, kimilerinde ise yerleşimin ana omurgası ile eksensel mekanlar üzerinde belirlenmiştir. Başlangıç etabında, projeye ivme kazandıracak bilinçlenmeyi ve teşviki sağlayacak noktaların öncelikli olmasına ayrıca alandaki yapı stoğunun da değerlendirilmesine dikkat etmişlerdir.

Yukarıda anlatılanlardan Alaçatı’da tarih boyunca tanık olunan *tekrarlanan değişimin* bir yenisinin yaşanmakta olduğu açıktır ve bu nedenlerden dolayı Alaçatı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarının gerçekleştirilmekte olduğu bugünlerde Alaçatı

kritik bir noktadadır. Ya geçmişte başka tarihi yerleşimlerde yaşanan olumsuz örnekler Alaçatı’da tekrarlanacak ya da yerel yönetim, yerli halk, yatırımcılar, koruma kurulları ve uzmanlar işbirliği içerisinde Alaçatı’yı yaşatacaklardır. Bu yazıda tartışılanlar ‘kentsel koruma’ olgusunun çok boyutlu bir çalışma alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda tarihi yerleşim alanlarına yönelik çalışmalarda yalnızca fiziksel planlama yaklaşımının etkinliği hangi boyutlarda olabilir? Mekan kavramının derinliği tarihi dokunun ‘korunarak’ gelecek kuşaklara iletilmesinin ancak yerleşimin toplumsal ve ekonomik yapısını göz ardı etmeyen bir planlama çalışması ile gerçekleştirilebileceğini beraberinde getirmektedir.

Şekil 20. Öğrenci Çalışması (Serdar Deniz; Detay Çalışmalar, 1/200)

Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: *Kentsel Arkeoloji ve Planlama*

Burak BELGE

Araş. Gör.,
ODTÜ,
Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

“Kentsel Arkeoloji” terimi II. Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğramış Avrupa kentlerinin yeniden inşa süreciyle beraber kullanılmaya başlamıştır. Kentsel alanlarda yürütülen arkeolojik çalışmaları tanımlamak için kullanılan terim, zamanla kentlerin çok katmanlı kültürel yapısını anlamaya ve kentin tarihsel gelişimini ortaya koymaya çalışan bir disiplin olmuştur.

Günümüzde daha sık tartışılmaya başlanılan Avrupa Ortak Kültür Mirası ve “Avrupalılık” kavramları, kentlerin sürekli yenilenen yapısıyla ortaya çıkan kültürel devamlılığının/birikimin ön plana çıkarılması ve korumasına önem kazandırmıştır. Diğer yandan, kentlerin yenilenen yapısı ve günümüz kent yaşamının getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda tarihi kent merkezlerindeki arkeolojik mirasın korunmasıyla beraber yeni yatırımların yönlendirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve bu süreçte kentsel arkeolojik mirasın yönetimi için modeller geliştirilmesi de bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, özellikle kültürel mirasın yönetimi konusunda gelişmiş yasal ve yönetsel çerçevelere sahip İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde, kentsel arkeoloji, son teknolojik olanakları da kullanan bir disiplinlerarası çalışma olarak şekillenmiştir.

Ülkemizde, tarihi kent merkezlerinde anıtsal yapılar çevresinde yoğunlaşan arkeolojik çalışmalar, müzeler tarafından yürütülen kurtarma kazıları ve

sondaj kazıları Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görülmektedir (Örn: Ankara Roma Hamamı Kazıları, Erken Cumhuriyet Dönemi Yapılarının inşası sırasında bulunan kalıntılar). Ancak, “Kentsel Arkeoloji” tanımı 1993 yılında 338 sayılı İlke Kararı¹ ile yazımızda kullanılmaya başlanmıştır. 338 sayılı ilke kararı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma yasasının 6. maddesi kapsamında tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve aynı yasa maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanların, kentsel arkeolojik sit alanları olarak tanımlanmasını karara bağlanmıştır. 1999 yılında benzer şekilde tekrar ele alınan ilke kararına² rağmen, kentsel arkeolojik sit tanımı tam anlamıyla ülkemizde hala anlaşılamamıştır. İlke kararları, kentsel arkeolojik sit alanlarında detaylı envanter çalışmasının tamamlanmasından sonra gerekli bütün ölçeklerde planların üretilmesi ve daha sonra parsel ölçeğinde uygulamalara geçilmesini öngörmektedir. Fakat, kentsel arkeolojik döküm ve veritabanı çalışmaları için yeterli altyapının bulunmadığı ülkemizde, kentsel arkeolojik sit alanları yerine farklı derecelerde arkeolojik sit alanları belirlenerek, kentsel arkeolojik miras korunmaya çalışılmaktadır. Özellikle kentsel yapılaşmanın yoğun baskısı altında bulunan tarihi kent merkezlerinin sit bütünlüğü bozulduğu düşünülerek, 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesi ve müzeler tarafından yürütülen sondaj

¹ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Toplantı No: 30, Karar No: 338, 30.11.1993

² Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Toplantı No: 60, Karar No: 658, 05.11.1999

ve kurtarma kazıları ile kontrol altında tutulmaya çalışılması ülkemizde en yaygın yöntemdir. Fakat, uluslararası raporlar ve toplantılarda, Türkiye’deki arkeolojik ve kentsel arkeolojik mirasın şehir plan-cıları ve arkeologlar arasındaki işbirliği yetersizliği nedeniyle kentsel gelişmenin yoğun baskısı altında olduğu belirtilmektedir (Tuna, 1999: 217-228 – ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), 2001). Kısaca, koruma kültürünün ve anlayışının tam anlamıyla yer edemediği günümüz Türkiye’inde, “kentsel arkeoloji” bir disiplinlerarası çalışma kültürü olarak özümselememiştir. Finansal ve yönetsel sorunlarla beraber, tarihi kent merkezlerindeki arkeolojik değerler/katmanlar, kültürel öğeler olarak algılanmak yerine, kentsel gelişmeyi kısıtlayan engeller olarak görülmüş ve bu bakış açısı nedeniyle tarihi kent merkezlerimiz, kültürel birikimi yansıtmaktan uzak; modern gereksinimlere yanıt veremeyen ve kentsel olanaklardan yararlanamayan sorun alanları halini almıştır. Bu sorunun en somut ve güncel örneklerini İstanbul Tarihi Yarımada, Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi, İzmir Agora Çevresi veya yaşadığımız kentin tarihi merkezinde çok rahatlıkla gözlemleyebiliriz.

Bu yazıda, özellikle, kentsel arkeolojik mirasın yönetimi adına izlenen başarılı yöntemler ve kent merkezlerinde oluşturulabilecek estetik olanaklar, vizyonumuzu genişletebilmek için öncelikli olarak ele alınacaktır. Daha sonra, 5226 sayılı kanunla³ “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası”nda yapılan değişiklikler doğrultusunda şekillenmeye başlayan kültürel mirasın korunmasında yerleşme hareketi ile beraber, Avrupa Birliği uyum sürecinin sağlayabileceği katkılarda göz önünde tutularak, çok katmanlı tarihi kent merkezlerimizin yeniden ele alınmasını sağlayabilecek yöntem ve çözüm önerilerde bulunulacaktır.

Kentsel Arkeolojik Mirasın Yönetimi, İzlenilen Farklı Yöntemler ve Türkiye’de Uygulanabilirliği

1992 yılında Türkiye’nin de içinde bulunduğu aday ülkeler ve üye ülkelerin imzaladığı “Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi”⁴ ile

arkeolojik mirasın yönetimi yeni bir yön kazanmıştır. Arkeolojik miras yönetimi, bilgisayar destekli veritabanı ve kodlama sistemleri ile döküm çalışmalarının yürütülmesi, arkeolojik haritaların ve değerlendirme tekniklerinin geliştirilmesi, kamu ve özel sektör tarafından desteklenmesi, koruma-kullanma dengesi içinde düşünülmesi, belgelenme-koruma-yayın işlerinin bir bütün olarak algılanması, kamu bilincini artırıcı (public awareness) ve eğitimle bütünleştirilmesi gereken bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu süreç içerisinde kentsel arkeolojik miras, kentsel devamlılık ve kentli bilincinin oluşturulması için çok önemli bir değer olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği içerisinde arkeolojik mirasın yönetimi konusunda yasal-yönetsel ve teknik altyapısını erken dönemlerde tamamlayan Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde uygulanan yöntemler, kültürel mirasın yönetiminde yasal-yönetsel, finansal ve teknik problemler yaşayan ülkemiz için örnek olabilir (Leech, 1999). Bu çalışmada kültürel miras yönetimi sürecinin bir ögesi olarak kentsel arkeolojik mirasın yönetimi için yapılan çalışmalar üzerinde durulacaktır.

Fransa’da, 1975 yılında başlatılan “Ulusal Arkeolojik Haritalama Sistemi” olarak bilinen çalışmalar ile her türlü arkeolojik miras Coğrafi Bilgi Sistemleri desteği ile veritabanına kaydedilmeye başlamıştır. Fakat, klasik arkeolojik miras envanteri yapısında sürdürülen çalışmaların kentsel arkeolojik değerlerin taşıdığı bilgiyi tam ve verimli olarak belgeleyemediği ortaya çıkmıştır. Kentlerin devingen yapısı ve mekansal gelişmesi nedeniyle, kentsel devamlılığı (urban continuum) yansıtabilecek bir veritabanı ve çalışma yöntemi, Fransız Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan arkeoloji biriminin alt bölümlerinden olan “Ulusal Kentsel Arkeoloji Merkezi” tarafından geliştirilmiştir. Bu kapsamda, “Fransız Kentlerinin Kentsel Arkeolojik Mirasının Değerlendirilmesi için Dokümanlar” adıyla bir dizi belge hazırlanmıştır. Bu belgeler, kentlerin topografik ve tarihsel yapısını değerlendirerek ideal ve gerçek kentsel arkeolojik potansiyelin tanımlanması için geçerli

Kısaca,
koruma kül-
türünün ve
anlayışının
tam anla-
mıyla yer
edinemediği
günümüz
Türki-
ye’inde,
“kentsel
arkeoloji”
bir disip-
linlerarası
çalışma kül-
türü olarak
özümse-
memiştir.

³ 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Madde: 10 (Yetki ve Yönetim), Kabul Tarihi ve Sayısı: 14.7.2004 / 5226, Resmi Gazete Tarih ve Sayısı: 27.7.2004 / 25535

⁴ European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised), Council of Europe, Valetta, 1992

bir yöntem üretmiştir. Bu yöntem basit bir formülle tanımlanmaktadır (Garmy, 1985):

$$Pr = (Pi - D)^q \text{ (Şekil-1)}$$

Pr = Gerçek (korunmuş olması muhtemel) arkeolojik potansiyel

Pi = Tarihsel verilerle tanımlanabilecek ideal arkeolojik potansiyelin yayılma alanı

D = Kentsel gelişme veya doğal nedenlerle oluşmuş tahribat alanları

q = Arkeolojik mirasın yayılma alanı, topografik olanaklar ve toprak yapısının arkeolojik mirası koruma özellikleri dikkate alınarak bulunabilecek değişken katsayı.

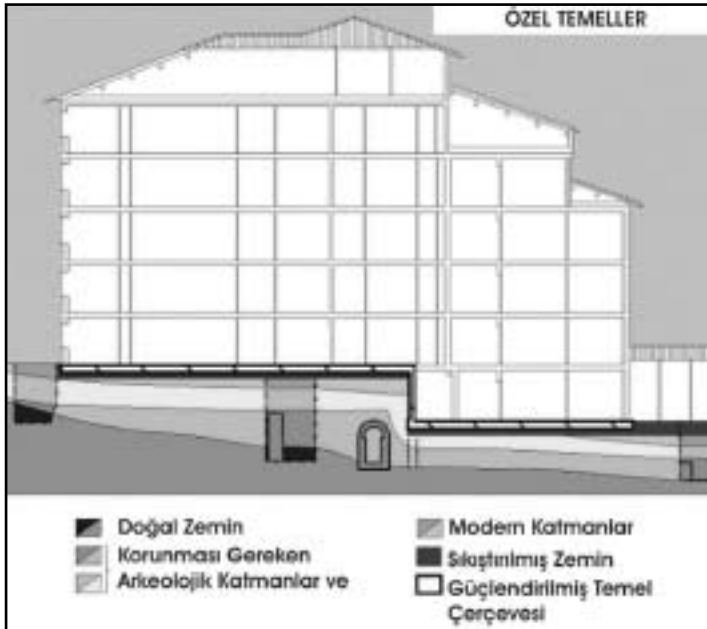
Bu yöntemle elde edilen bölgelemeye ek olarak, topografik etmenlerin, arkeolojik mirasa yaptığı katkılarla diğer bir değerlendirme ve alt-bölgeleme yapılabilir. Topografik etmenleri (q) basitçe tanımlamamız gerekirse, eğimin ve doğal dolgu kalınlığının fazla olduğu alanlarda arkeolojik mirasın korunma olasılığı, üzerinde yapılaşma olmasına rağmen olanaklı olabilir (Şekil 2). Bu öngörüler doğrultusunda yapılan alt-bölgeleme çalışmaları, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve veritabanları ile desteklenerek (Fransa'da Urban Data Banks) tarihi kent merkezlerinde hızlı ve etkin bir yönetim modeli oluşturulmuştur. Elde edilen veriler değerlendirilerek kazı/belgeleme çalışması yapılmadan herhangi bir müdahalede bulunulmayacak taşıdığı yüksek potansiyel nedeniyle kamu eliyle öncelikli olarak çalışılacak ve şans eseri (*findings by chance*) arkeolojik değerlerin bulunabileceği alt-bölgeler tanımlanmıştır.

İngiltere'de kültürel mirasın yönetimi için geliştirilen hareketler 1970'li yıllarda başlamıştır (Heidgway, 1972). 1990 yılında hazırlanan 15 ve 16 Nolu Planlama Politikaları Belgeleri (*Planning Policy Guidanc-PPG15-16*) ile arkeoloji, tarihsel çevre ve planlama arasındaki ilişki tam olarak tanımlanmıştır (Addyman, 2003: 2-3). Hazırlanan yol haritalarına (*guideline*) ek olarak, kentsel arkeolojik mirasın yönetimi için geliştirilen veritabanı çalışmaları ulusal kaynaklarca desteklenmektedir (Harita 1, Harita 2, Harita 3/Kentsel Arkeolojik Veritabanı örnekleri).

İngiltere ve İngiliz ekolünü takip eden ülkelerde izlenen kentsel arkeolojik mirasın yönetim sürecine basit olarak değerlendirecek; tarihi kent merkezlerinde oluşan yeni yatırım taleplerini yönlendirmek için çok etkin bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Kentsel arkeolojik veritabanları yardımıyla oluşturulan alt-bölgeler ve kritik alanlar doğrultusunda, "doğal düşmanlar" (Hester, 1989: 233-240) olarak tanımlanan yatırımcı/mimar, plancı ve arkeologlar arasında işbölümü ve işbirliği çok net tanımlanmıştır. Londra ve Bath gibi kentlerde, tarihi kent merkezleri yatırım için çok cazip bölgeler olduğundan dolayı, yatırım sürecinde yürütülecek tüm arkeo-

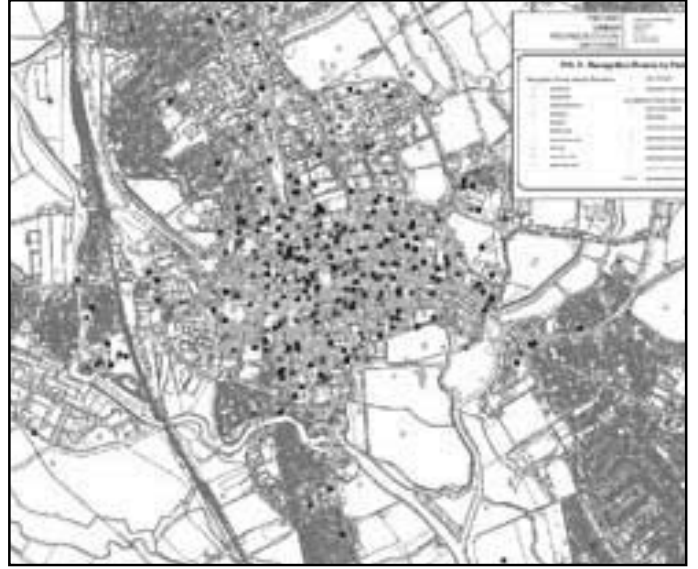
Şekil-1: $Pr = (Pi - D)$

Şekil-2: Modern bir yapının altında korunmuş arkeolojik katmanlar (Kaynak: C. Marcellin (AFAN) from A. Le Bot)

lojik çalışmaların finansmanı yatırımcı tarafından sağlanmaktadır. Bu süreç Çevresel Etki Değerlendirme çalışmaları içinde temel oluşturan “kirleten öder (*polluter pays*)” ifadesi ile tanımlanabilir. Yatırımcı ve mimarı tarihi kent merkezinde yapılacak bir yatırım ile ilgili olarak planlama ofisine geldiğinde inşaat yapılmak istenen alanın yeri, yatırımın amacı, yöntemi, ve öneri gelişme; arkeolog ile beraber değerlendirilir. Alanın topolojisi, jeolojisi, arkeolojik ve tarihi geçmişi, arkeolojik potansiyel değerlendirmesi standart bir yöntem ile yapılır ve karara varılır. Yapılacak yatırım kaçınılmaz görünüyorsa (önemli altyapı projeleri, metro, vb.) yatırımcının finanse edeceği detaylı kurtarma kazısına karar verilir. Ülkemizde de kurtarma ve sondaj kazılarında bu yöntem uygulanmaktadır. Fakat, kısıtlı kaynaklar nedeniyle arkeolojik kazıların gerektirdiği bilimsel standartlarda çalışılmamakta ya da çalışma sonrasında belgeleme ve yayın işleri yapılmamaktadır. Ayrıca, sonuç değerlendirme ve karar alma süreçleri çok uzun sürede sonuçlanmaktadır. Ülkemizden farklı olarak, İngiltere’de yapılan masabaşı değerlendirme (*desk-based assessment*) sonrasında, arkeologlar yapılacak çalışmanın ne kadar süreceğini, yayın işleriyle beraber olası maliyetini ve sonucunda ne tür veriler doğrultusunda yatırımcının inşaat alanında ne kadar bir kısıtlama olacağını öngörür. Eğer, masabaşı değerlendirme çalışması yeterli görülmezse, yüzeysel alan değerlendirmesi veya sondaj çalışmaları yapılabilir. Bu çalışmalar mekansal olarak hazırlanmış kentsel arkeolojik veritabanları ile desteklenir. İyi hazırlanmış bir değerlendirme raporu sonucunda ortaya çıkan öngörülerde büyük bir yanılma olmaz. Maliyet ve tanımlanan koşullar yatırımcı tarafından kabul edilirse, şehir plancısı (kamu temsilcisi), yatırımcı-mimar ve arkeoloji bürosu arasında bir protokol imzalanır. Bu protokolde, şans eseri bulunabilecek buluntular ve beklenmeyen durumlar için ek yaptırımlar için açık kapı bırakılır. Yatırımcı, ancak yapılacak çalışmalar sırasında arkeolojik değerlerin korunması konusunda karşılaşılabilecek her türlü duruma karşı finansal garanti verdiği zaman yapı iznini alabilir (PPG16, Article 25).

Kısaca özetlemeye çalıştığımız yasal ve yönetsel yapı, sürecin tamamının kontrol altında tutulmasına, hiçbir tarafın mağdur edilmemesine ve kentsel arkeolojik değerlerin ön plana çıkarılmasına öncelik vermektedir. İnşaat alanı kısıtlamaları

Harita-1: Oxford Tarihi Kent Merkezindeki Arkeolojik Verilerin Dönemsel Dağılımı
(Kaynak: <http://www.oxfordarch.co.uk/index.htm>)

Harita 3: Bath kenti tarihi merkezindeki kentsel arkeolojik değerler ve tescilli yapılar
(Kaynak: Bath Supplementary Planning Document, adopted in 2004)

Harita-2: Londra Kent Merkezindeki (City Core) tescilli yapılar (Kaynak: The Impact of Archaeology on the Development of the City of London, 2001)

Harita 4: Ulusal Koordinat Sistemine göre bölünmüş, Bath kent merkezi haritaları üzerinde karakter bölgeleri (Kaynak: Bath Supplementary Planning Document, adopted in 2004)

Fotograf-1: Verona kent merkezinde arkeolojik katmanların sergilenmesi ve kent yaşamına katılması adına başarılı bir örnek (http://www.vroma.org/images/bonvallet_images)

Fotograf-2: Kudüs'te kentsel arkeolojik değerlerin, kent yaşamına katılması (resim galerisi) (Kaynak: <http://www.isp.msu.edu/photocontest/2000/faculty/page7.html>)

(buluntuların genellikle giriş katında sergilenmesi yöntemi seçildiğinden ya da bodrum katlarına izin verilmediğinden) ve ek maliyetler yüzünden yatırımcılar için zorlu görünen bu yöntem, kentsel algıyı artırması ve yatırımın prestijini artırması nedeniyle özellikle Londra gibi arazi fiyatlarının yüksek olduğu tarihi kent merkezlerinde kolaylıkla uygulanabilmektedir (The Impact of Archaeology on the Development of the City of London, 2001).

Kentsel Arkeolojik Veritabanı destekli bölgeleme ve strateji üretme çalışmasının başarıyla tamamlandığı bir diğer kentte İngiltere'deki Bath kentidir. 1997 yılında tamamlanan kentsel arkeolojik ve tescil kararları veritabanı doğrultusunda, tarihi kent merkezi ve yakın çevresini içeren otuzaltı tane alt bölge tanımlanmıştır (Harita-4). Bu alt bölgelerde uygulanacak stratejiler dört ana başlıkta toplanmıştır:

- Arkeolojik Değer Belirleme ve Değerlendirme Çalışmaları yürütülecek Karakter Bölgeleri
- Arkeolojik Gözlem (*Monitoring*) yürütülecek Karakter Bölgeleri
- Arkeolojik değerlerin in-situ (yerinde) olarak korunacağı Karakter Bölgeleri
- Arkeolojik değerlerin belgelenerek kaldırılabilirliği Karakter Bölgeleri (Bath Supplementary Planning Document, 2004)

Bu yöntemde plancılara arabulucu rolüne ek olarak, planların hazırlanması sürecinde alt bölgeleri ve öncelikli eylem alanlarını tanımlayarak yatırımları yönlendirme konusunda önemli rol düşmektedir. Tanımlanan süreçte diğer bir önemli rolde mimarlara ve kentsel tasarımcılara düşmektedir. Kentsel Arkeolojik Değerleri, tasarım sürecine kültür ögesi olarak entegre etmek ve kentsel algıyı artırıcı, arkeolojik değerleri koruyan yapılar, meydanlar ve ihtiyaca uygun mekanlar yaratmak bu rolün en önemli sorumluluklarıdır (Fotograf-1, Fotograf-2).

Kentsel Arkeolojik Mirasın Yönetimi İçin Öneriler ve Yöntem Önerisi:

Kentsel Arkeolojik Veritabanı Hazırlanması: Uygulanan bu modelleri ülkemiz koşulları içinde değerlendirecek olursak, kentsel arkeolojik veritabanlarının bütün kentlerimiz için daha fazla gecikilmeden hazırlanmasının gerekliliği ortadadır. Kentsel Arkeolojik Veritabanlarının

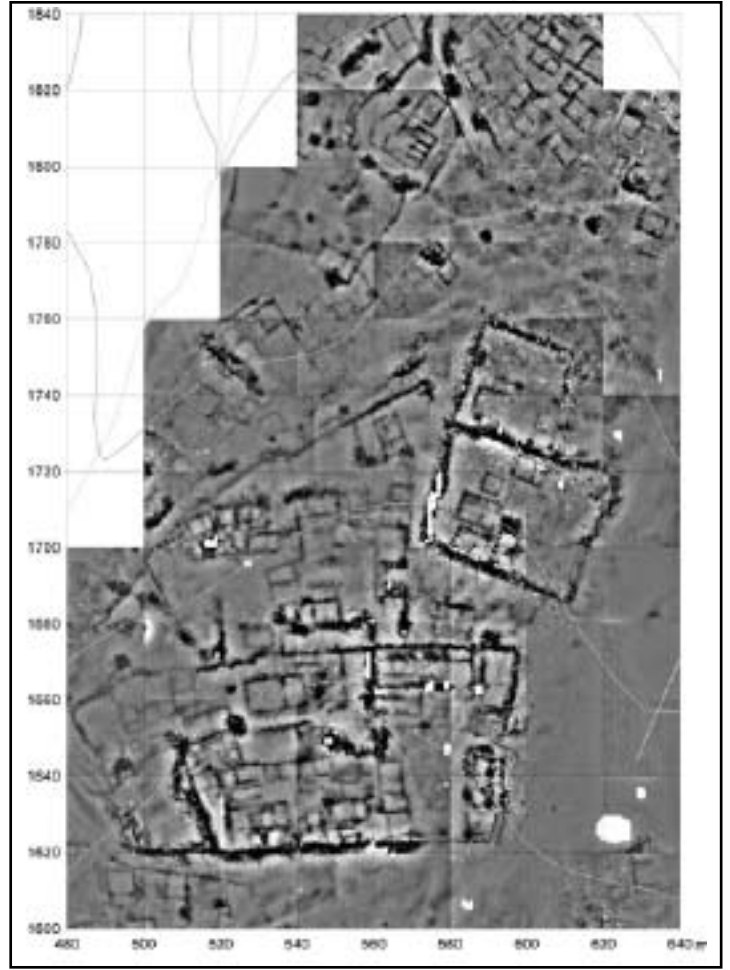
hazırlanması için, 5226 sayılı kanun ile getirilen değişiklikler doğrultusunda kültürel mirasın yönetimi konusunda sorumlulukları artan, özellikle finansal ve teknik imkanlara sahip Büyükşehir Belediyeleri, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, Arkeoloji Müzeleri ile işbirliği içine girerek pilot projeler hazırlayabilirler. Bu çalışmada şu şekilde bir süreç izlenebilir:

- *Mevcut Envanter ve Belgelerin Mekansallaştırılması*: Bölge kurullarının ellerinde bulunan envanterlerin ve müzeler tarafından yürütülen sondaj kazısı raporlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri desteği ile mekansallaştırılması, kentsel arkeolojik veritabanlarının oluşturulması için ilk adım olabilir. İlk etapta oluşturulacak bu veritabanının içeriği, tescil ve sit kararları ile genişletilebilir.

- *Dönemsel Katman Planları ve Tarihi Belgeler*: İlk etapta oluşturulan mevcut bilgileri içeren veritabanı tarihi belgeler (gravürler, tarihi haritalar, fotoğraflar, yayınlar, eski gazete haberleri) ve hatta sözlü tarih verileri ile desteklenebilir. Ayrıca tarihi haritalar ve kaynaklar kullanılarak, kentin tarih sürecinde ki planları ve dokusuna ait dönemsel katman planları (diachronic plans) hazırlanabilir. Bu süreç sonrasında tam anlamıyla kullanılabilir ve etkin veritabanları, günümüz değerleriyle beraber “kent arşivleri”ne dönüşeceklerdir. Bilindiği gibi İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından kent arşivi oluşturabilmek için önemli adımlar atılmıştır. Elde edilen verilerin planlama ve koruma süreçlerine entegre edilmesi de ikinci adım olmalıdır.

- *Genel ve Detaylı Yüzey Araştırmaları*: Mevcut verilerin mekansallaştırılması ve tarihsel verilerle değerlendirilmesi sonucunda tanımlanan İdeal Kentsel Arkeolojik Potansiyelin (Pi) mevcut durum değerlendirilmesinin yapılabilmesi ve tahribatın belgelenmesi için farklı ölçeklerde arazi çalışmaları yapılmalıdır. Genel arazi çalışmalarında, geleneksel ve modern yapı inşa teknikleri, kentsel dokunun korunmuşluğu ve dolgu kalınlığına dair gözlemler yapılmalıdır. Genel çalışma sonunda oluşturulacak alt-bölgeler önceliklendirilerek, parsel ölçeğinde detaylı olarak çalışılmalıdır.

- *Jeofizik Yöntemlerle Yüzey Araştırmaları*: Kritik ve öncelikli alanlarda, arkeolojik alanlar üzerinde uzmanlaşmış jeofizikçilerin önerileri

doğrultusunda, hızlı ve etkin sonuç verebilecek jeofizik çalışmaları yürütülmelidir. Jeofizik tekniklerinin desteği ile geliştirilen yöntemler, arkeolojik değerlerin tespiti için etkin ve hızlı sonuç vermeye başlamıştır (Harita-5). Bu yöntemler tarihi kent merkezlerinde de kullanılabilir (Örn: İzmir Agora ve çevresinde İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi ve Bordeaux Üniversitesi işbirliğiyle Ground Penetrating Radar çalışması yapılmıştır- Harita-6). Kent merkezlerinde yürütülecek kurtarma ve sondaj kazılarında daha düşük maliyetle uygun alanlarda jeofizik yöntemler mutlaka kullanılmalıdır.

Alt Bölgelerin ve Stratejilerin Üretilmesi: Kentsel Arkeolojik Veritabanları ile tanımlanan İdeal Arkeolojik Potansiyel, tahrip edildiği düşünülen veya bilinen (modern inşaat yöntemleri ile yapılaşmış alanlar, yer altı otoparkları, metro durakları vb.) alanlarla beraber değerlendirilerek sit alanları içinde alt-bölgeler tanımlanmalıdır. Her alt-bölge içinde kentsel arkeolojik mirasın korunması, mimarların ve yatırımcıların yönlendirilmesi, arkeologlar ile ortak bir dil konuşulması, halkın kent kültürü ve tarihi konusunda bilinçlendirilmesi ve tarihi kent merkezlerinin prestij kazanması için farklı stratejiler üretilebilir. Bu doğrultuda tanımlanabilecek alt-bölgeler temelde şu başlıklar altında toplanabilir:

- *Anıtsal Yapılar ve Çevreleri:* Tarihi kent merkezlerinde bulunan anıtsal yapılar veya iyi korunmuş mimari izler (Örn: Kent Suru) ve çevreleri bir bütün olarak algılanmalıdır. Bu alanlarda kamu eliyle ve özel sektör desteğiyle kentsel arkeolojik park düzenlemeleri yürütülmelidir. Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezini düşündüğümüzde Roma Hamamı, Odeon, Augustus Tapınağı çevresi bu kapsamda düşünülebilir (Harita-7).

- *Korunmuş Doku üzerinde Geleneksel Yapılar:* Tarihi kent merkezlerimizde görülen bozulmuş izgara plan izleri (Örn: Diyarbakır Suriçi – Harita-8), Osmanlı kent dokusu yapısı düşünülerek irdelenirse, korunmuş kentsel arkeolojik dokular, akslar ve alanlar belirlenebilir. Korunmuş dokularda geleneksel inşaat teknikleri kullanılarak yapılmış yapıların temel derinlikleri, eğer bodrum katları yoksa az olduğundan arkeolojik katmanların korunmuş olduğu düşünülebilir. Bu tanıma uyan alanlarda, boş parseller arkeolojik potansiyelleri yüksek alandır. Bu nedenle,

bu alanlarda, parsel ölçeğinde uygulamalar yapılmadan önce veritabanları destekli masa-başı değerlendirmeler yapılmalıdır. Bu değerlendirmeler ışığında yürütülecek arazi çalışmaları (sondaj, jeofizik araştırma) ile karar verilmelidir (Harita-9).

- *Korunmuş Doku üzerinde Modern Yapılar:* Yukarıda tanımlanmış korunmuş dokular üzerinde modern yapı teknikleri kullanılarak inşa edilen yapıların dolgu kalınlığı da göz önünde bulundurularak arkeolojik katmanları tahrip ettiği ve sit bütünlüğünü bozduğu düşünülebilir. Bu alanlardaki, geniş boşluklar dışında yürütülecek çalışmalar özendirilmeli ve yatırımlar bu alanlara yönlendirilmelidir. Fakat, şans eseri bulunabilecek değerler için süreç ve yöntem mutlaka tanımlanmalıdır (Harita-9).

- *Geniş Yeşil Alanlar ve Kentsel Boşluklar:* Tarihi kent merkezlerinde fonksiyonlarında sürekliliği göz önünde tutulursa, korunabilmiş geniş yeşil alanlar ve kentsel boşluklar arkeolojik rezerv alanları olarak düşünülmelidir (Örn: İzmir Enternasyonal Fuarı, Ankara Gençlik Parkı veya İstanbul Gülhane Parkı).

- *Kıyı kentlerinde dolgu alanları:* İzmir ve İstanbul gibi önemli metropollerimizin tarihi kent merkezleri ve kıyı ilişkisi düşünüldüğünde kentsel arkeolojik değerler üzerindeki baskının dolgu alanlarına (kesinlikle yeni dolgu alanları yaratmadan) yönlendirilmesi uygun bir yöntem olarak görülebilir. Bu yönde bir çalışma, İstanbul tüpgeçit projesi kapsamında kentsel arkeolojik değerlerin maruz kalacağı zararları minimize etmek için İstanbul Tarihi Yarımada'da uygulanmaktadır (Tuna, 2003:88-93).

Kentsel Arkeolojik Miras Yönetimi için Öneriler:

- *Yasal ve Yönetimsel Yapı:* Teknik ve finansal olarak yeterli olan belediyeler, il özel idareleri kentsel arkeolojik mirasın yönetimine etkin olarak katılmalıdır. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Bölge Kurulları ve Arkeoloji Müzeleri mutlaka yerel yönetimlerle işbirliği içine girmelidir. Bu işbirliğinin yöntemin temel ilkeleri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından tanımlanarak, ulusal bir strateji geliştirilmelidir. Bu süreçte, Avrupa Birliği uyum sürecinde etkin rol üstlenen kuruluşlara da önemli roller düşmektedir.

- *Finansal ve Teknik Destek:* Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma mevzuatında yeni yapılan değişikliklerle⁵, kültürel değerlerin korunması için finansal kaynaklar yaratılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, belediye ve özel idarelere verilen taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu parsellerin hazine arazisi ile takas hakkı (5226 sayılı yasa ile, Belediye ve İl Özel İdareleride bu olanaktan yararlanabilmektedir), sponsorluk olanaklarının kentsel arkeolojik mirasın korunması içinde kullanılmalıdır. Aynı zamanda, yatırımcıların kurtarma kazıları ve sondaj kazılarını arazi çalışması öncesi hazırlık aşamalarından, arkeolojik kazı sonrası yayın çalışmalarına kadar desteklemeleri sağlanmalıdır.

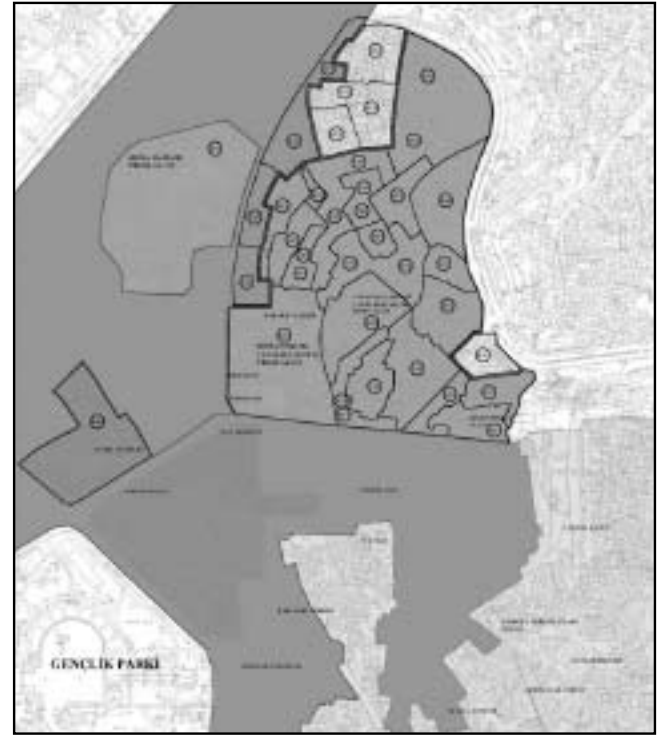
- Kentsel arkeolojik mirasın değerlendirme kriterleri net olarak belirlenmelidir. In-situ (yerinde) korunması gereken değerler ile belgelenecek kaldırılacak değerlerin irdelenmesinde kolaylık sağlayacak yol haritaları (guideline) ve ölçütler tanımlanmalıdır.

Sonuç

Tanımlanan yöntem; disiplinlerarası etkin çalışma gerektiren, farklı kurum ve kuruluşların işbirliği ve finansal desteği ile gerçekleştirilebilecek bir süreçtir. Tabii ki uygulama sürecinde, yukarıda tanımlanan süreçte artılar ve eksikliklerde olacaktır. Sadece, Coğrafi Bilgi Sistemleri destekli veritabanlarının oluşturulması bile hem finansal hem de teknik olarak uzun erimli süreçlerdir. Fakat, veritabanlarının ve yönetim modellerinin oluşturulma sürecine kadar, biz şehir plancıları olarak, kentsel arkeolojik mirasın korunması için basit çözüm önerileri aramaktan vazgeçmemeliyiz. Avrupa Konseyinin Kültürel Miras Komitesi tarafından 2000 yılı içinde hazırlanan “İyi Pratik Kodlaması (*code of good practice*)” ta kamu otoriteleri ve şehir plancıları, yatırımcılar, mimarlar ve arkeologlar ile işbirliği içine girerek ve ortak çözüm önerileri arayarak kentsel arkeolojik mirasın korunması, belgelenmesi ve sergilenmesinde büyük rol verilmiştir. Öncelikli gözlemsel olarak yapılabilecek, bölgeleme ve alt-bölgeleme çalışmaları ile tarihi kent merkezlerimiz için yönetim

Harita-8: Diyarbakır Tarihi Kent Merkezi (Suriçi), Osmanlı kent dokusu etkisiyle çıkmaz sokaklar ile dolu Suriçi’nde, Izgara Plan izleri çok rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. (Kaynak: Diyarbakır Suriçi Bölgesi Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri, Tigris Consulting Engineering, Diyarbakır, 2003)

Harita-9: Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezindeki yapı stoklarının özellikleri ve arkeolojik potansiyelin değerlendirilmesi ile oluşan gözlemsel alt bölgeler. Harita hazırlanırken, ana akslar çevresinde yoğunlaşan yüksek yapılar arasında sıkışmış, geleneksel yapılar gözönünde tutulmuştur. Buna göre, Roma Hamamı ve Odeon arasında kalan –kırmızı renkli- bölgede kentsel arkeolojik potansiyelin yüksek olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle, bu alanda, yapıların ekonomik ömürleri ve tarihi değerleri göz önünde tutularak alt bölgeler belirlenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında modern yapı teknikleri kullanılarak inşa edilen yapıların bulunduğu alanlar –yeşil renkli- tahribat alanları olarak ele alınmıştır. Bu alanlarda şans eseri buluntular için yöntem geliştirilmesi önerilebilir. Sarı renkli bölgeler ise 2. Derece Kentsel Arkeolojik Potansiyel alanları olarak tanımlanabilir. (Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde, 2001-2002 öğretim yılında, Prof. Dr. Raci Bademli yönetiminde sürdürülmüş, CP 402 / Planlama Stüdyosu kapsamında, bireysel çalışma)

⁵ 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

modelleri oluşturulabiliriz. Genellikle geleneksel Osmanlı kent dokusunda olan tarihi kent merkezlerimiz üzerinde basit bir gözlem yapıldığında, Roma döneminden kalan ızgara planı, anıtsal bir yapı çevresinde şekillendirilmiş topografik izleri veya yapı temelleri altında kalmış olabilecek arkeolojik katmanları çok rahatlıkla fark edebiliriz. Bu nedenle, 5226 sayılı yasa ile Koruma Amaçlı İmara Planlarının hazırlanması yetkisinin şehir plancılarına verildiği düşünüldüğünde; arkeoloji ve kent tarihleri konusunda biraz daha fazla bilgi sahibi olmamız gerektiği ortadadır. Bu nedenle, kentsel arkeolojik veritabanları hazırlanana kadar, kentsel arkeolojik potansiyelin bulunduğu düşünülen tarihi kent merkezlerimizde çalışırken, sit alanları ile sınırlı kalmadan ilgili bilim dalları ile işbirliği içine girerek alt bölgelerimizi ve stratejilerimizi oluşturmalıyız.

Kaynaklar

Addyman, P., Urban Archaeology-Where Now, FSA, at the Society of Antiquaries of London, Piccadilly, 2003.

Archaeological Sites at Risk, Heritage at Risk 2001-2002, ICOMOS Committee on Archaeological Heritage Management Report, 2002.

Bath Supplementary Planning Document, Adopted in 2004. <http://www.bathnes.gov.uk/BathNES/environment/planningservices/Archaeology/BathSPG.htm>

Bilgin, A.G., "Urban Archaeology: As The Bases for the Studies on the Future of the Town", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, 1996.

Çağlayan, D., "An Assessment of Urban Archaeology and Archaeological Heritage: A Case Study in Ulus-Ankara". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, 1999.

Delaunay, C., Collaboration Between Planners and Archaeologists, Archaeology and Planning, Colloquy organised jointly by the Council of Europe and the Region of Tuscany, Florence, 1984.

European Code of Good Practice: "Archaeology and The Urban Project", Avrupa Komisyonu-Kültürel Miras Komisyonu, 8-10 Mart 2000.

Garmy, P., Urban Archaeology in France, Committee on Cultural Heritage, European Plan for Archaeology, Group of Specialist on Urban Archaeology, CE, Strasbourg, 1985.

Heidgway, C.M. (ed.), The Erosion of History, Archaeology and Planning in Towns, A Study of Historic Towns Affected by Modern Development

in England, Wales and Scotland, Council for British Archaeology-Urban Research Committee, 1972.

Hester, A. D., Public Archaeology Forum, Journal of Field Archaeology, Vol. 16, No.2, 1989, 233-240.

ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) Committee on Archaeological Heritage Management, Archaeological Heritage at Risk, Heritage at Risk 2001-2002 Report, 2001.

<http://www.international.icomos.org/risk/2001/icahm2001.htm>

Leech, R., Preface, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing, 1999.

MoLAS Capability Statement, Museum of London, Archaeology Service, 2002.

<http://www.molas.org.uk/default.asp>

MoLAS Desk-Based Assessment, Museum of London, Archaeology Service, 2001

<http://www.molas.org.uk/default.asp>

Özdoğan, M., Geçmiş Silinen Kent, Tarih Vakfı, İstanbul Dergisi, Sayı: 46, Temmuz 2003, sf. 51-54

Planning Policy Guidance 15 – PPG15 (Planning and the Historic Environment), Secretary of State for the Environment, .

Planning Policy Guidance 16 – PPG16 (Planning and Archaeology), Secretary of State for the Environment, .

Recommendation No R (89) 5, Concerning The Protection and Enhancement of The Archaeological Heritage in The Context of Town and Country Planning Operations, Council of Europe, 1989.

The Impact of Archaeology on the Development of the City of London, Annual Report, Corporation of London, 2001.

Tuna, N., Safeguarding of Urban Archaeological Heritage: The example of Phocaea, Modern Foça in Turkey, Proceedings of the International Archaeological Conference, Szazhalombatta, 1996.

Tuna, N., Turkey, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing, 1999 sh.217-228.

Tuna, N., İstanbul Suriçi'nde Kentsel Arkeolojik Kültür Mirası, İstanbul Dergisi, Sayı: 46, Temmuz 2003, sf. 88-93.

C. Marcellin (AFAN), Transalpine Gaul, A. Le Bot (SRA), ©SRAArchives - <http://www.culture.gouv.fr/culture/arcnat/vienne/en/creditsphotos.htm>

Oxford Archaeology Home Page, <http://www.oxfordarch.co.uk/index.htm>

Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri

Nimet CANDAŞ KAHYA
Ayşe SAĞSÖZ

"The assense of conservation is judgement[1]."
(Korumanın özü karardır.)

Sir Hugh Casson, 1984

Arş. Gör.,
Karadeniz Teknik
Üniversitesi
Doç. Dr.,
Karadeniz Teknik
Üniversitesi

Tarihi çevre korumanın amacı, tarihi yerleşmeleri yok olmaktan kurtarmak, kültür mirasını günümüz yaşamıyla bütünleştirmektir^[2]. Tarihi yapı yada çevreyi koruma kavramı, gelişmesinden çok önce, yaşamın bir parçası olarak hep vardı, fakat bugünkü anlamının dışında; sadece sahip olunanın ömrünü uzatmak, ondan daha fazla yararlanmak anlamlarını içermekteydi. Günümüzde ise tarihi çevre, geçmişte olmayan bir kültürel statü, bir dokunulmazlık statüsüne eriştiği için korunmaktadır^[3][4]. Bugün ise tarihi çevrelerin işlevsel değerinin yanı sıra estetik, kültürel vb. değerlerinin, anlamlarının bilinmesi ve geleceğe aktarılmasının sağlanması endişeleri bu boyutun da önüne geçilmesine neden olmuştur. Toplum sadece bugünü ve yarını ile değil, bütün geçmişi ile tanınıyorsa, geçmişin en görkemli ve kesin görüntüsü bütün bir kent dokusunda yaşar der Kuban^[5] ve değişme, gelişme, yeni aşamalar, sağlıklı bir toplumun kaçınılmaz yoludur der Özer. Ancak, bu yol geçmişimizin değerlerine

eğilmeyi, onların yaratılmalarındaki bileşenleri gözden geçirmemeyi gerektirmez. Geçmişimizin ürünlerini, onların yaratılma ortamlarını açıklıkla ortaya koymak, üstelik gelecek için aydınlık bir yol bulmayı da kolaylaştırır^[6] şeklindeki açıklamaları tarihi çevrelerin önemini daha iyi vurgulamaktadır.

Görüldüğü üzere, tarihi çevre korumanın gerekliliğinin iki önemli boyutu vardır. Kültür varlıklarının bugüne ulaşan yapılarının, aynı yada farklı işlevler ile kullanılarak elde edilen tarihi çevre korumanın somut yararları, korumanın gerekliliğinin ilk boyutunu oluşturmaktadır. İnsanlığın, varlığının tüm birikimlerini yansıttığı kentlerin sürekliliği içinde; uygarlığının bilgi ve görgü düzeyini hem kendi ulusuna hem de dünyaya sergileyişi, tarihi çevre korumanın ikinci ve günümüzde en geçerli olan boyutunu oluşturmaktadır.

Korumada bilinçlenmeye başlanıldığı 1950'li yıllardan bu yana [7], tüm yasal düzenlemeler;

¹ Tiesdell, S., Oc, T., Healt, T., Revitalizing Historic Urban Quarters, First published, London 1996

² Ahunbay, Z., Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 1996

³ Erder, C., Tarihi Çevre Bilinci, Yayın No:24, ODTÜ Yayını, Ankara, 1975

⁴ Üstüncök, O., Tarihi Çevre Koruması mı?, Tarihi Çevre Savunması mı? Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Kasım 1982, Ankara, 270-281

⁵ Kuban, D., Evleri ve Kentleri Niye Korumalı? İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet Gazetesi, 1984

⁶ Özer, B., Tarih-Gelenek ve Çağdaş Mimarlık, Yapı Dergisi, Sayı 52, 1983

⁷ Çeçener, B., Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı Kararları Organları Koruma Politikası ve Ülkemiz, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Kasım 1982, Ankara, 251-270

Bu noktada, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel ölçüt-
lere oturtulmuş 'sit'
kavramının, Türkiye'de giderek yoz-
laştığı, ciddi-
yetini, anlam ve önemini yitirdiği tartışılabilir-
dir.

Koruma Yüksek Kurulları, Koruma Bölge Kurulları, ilgili bakanlık, gönüllü kuruluşlar olmak üzere ilke koyan ve denetleyen kurumlar tarafından yapılmaktadır. Kültür varlıkları belirlenen parametrelere göre sınıflandırılıp isimlendirilmekte ve her kültür varlığı kendi grubu içinde ele alınmaktadır. İlk olarak, Taşınır Kültür Varlıkları ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları (anıtlar,sitler) olmak üzere iki kısımda incelenen bu eserler, ikinci aşamada, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları, anıtlar ve sitler olarak iki gruba ayrıldıktan sonra, sitler özelliklerine göre, kentsel, tarihi, doğal, ...vb. isimlerle ifade edilirler. Bu başlıklar da önem derecelerine göre I., II. ve III. Derece olmak üzere üç grupta toplanırlar^[8]. Bir bölge, sit olabilmesi için gereken şartları taşıyorsa, 'sit' olarak ilan edilir, kesinlikle koruma altına alınır, bölgenin bundan sonraki fiziksel gelişimi için koruma planları düzenlenir, gereken parasal kaynak hükümetçe belirlenir ve artık tescilli sit alanında yapılacak her türlü uygulama belirlenen kurallara ve ilkelere göre yapılır. Ancak, bazen de sivil toplum örgütlerinin baskısına dayanamayan koruma kurulları, yeterli şartları taşımış olmasına rağmen, gereken parasal kaynak sağlanmadan, oldukça yüzeysel bir içerikle sit kararını almakta ve bundan sonrası için ne kendi bir şey yapabilmekte, ne de bölge içinde yapılaşmaya izin vermektedir. Halk, devlet, sivil toplum örgütleri, sürekli tartışma içinde olup, korumanın ürktücü ve eziyet verici boyutları ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde, giderek ülke topraklarının çoğu, anlamını ifade edemeyen 'sit'lerle dolmaktadır. Bazen de sitler için gerekli alt yapı titizlikle sağlanmakta, koruma planları üniversiteler işbirliği ile yapılmaktadır. Ama uygulamadaki aksaklıklar sonucunda bu kadar emekle hazırlanan planların, plancının kentsel sitlere verdiği katkıyla 'doyum' ve 'huzur' a kavuşmanın mutluluğu dışında hiç bir yararı olamamaktadır^[9]. Bu noktada, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel ölçütlere oturtulmuş

'sit' kavramının, Türkiye'de giderek yozlaştığı, ciddiyetini, anlam ve önemini yitirdiği tartışılabilir-
bilmektedir^[10].

Türkiye'de kültür varlıklarını korumada devlet politikası olarak izlenen yol, genellikle "tescil-
leme" ile sınırlı kalmakta, yasal boyutunu nerdeyse batılı toplumlara eş zamanlı tamamlamış olmasına rağmen ^[11], ekonomik alt yapısını oluşturmada güçlük çektiğinden; korumanın planlama ve planın uygulanması aşamaları çok yavaş ilerlemektedir. Türkiye genelindeki tescilli 188 kentsel sitin, koruma planları yapılarak hayata geçirilmiş ve kentle bir bütünlük arz eder biçimde yaşatılanlarının sayıları ise üçü beşi geçememektedir. Bu noktada; korumada tek başına kalan "devlete" korumanın tüm başarısızlığının maliyetini yüklemek gerçekçi olamaz; başarılı koruma uygulamaları ancak toplumsal katılımı gerçekleştirebilir. Devletin koruma faaliyetlerini üstlendiği ülkemizde; halk yeterli bilinç düzeyinde değilse, sivil toplum örgütleri yeterli sayıda kurumlaşmamışsa, korumada izlenen bugünkü yöntem çok da başarısız olarak değerlendirilemez. Başarılı sonuçlar, sorumluluğu kurumların birbirlerine yüklemeleriyle değil, her kurumun sorumluluklarını yerine getirmeleri ve katkılarıyla elde edilebilir.

Tüm kesimleriyle birlikte toplumu doğrudan ilgilendiren tarihi çevrenin korunması sorumluluğu yerine getirilebildi mi, ya da başladığı günden bu güne ne kadar mesafe kat edildi, olumlu yönde bir şeylerin yapılması amaçlanırken, bir kısır döngüde sıkışılıp istenilen noktaya ulaşılabildi mi? gibi, süreci ve bugünü sorgulayacak soruların ve sorunların, yapılan çalışmalara bakılarak yanıtlanmaya çalışılabileceği bu araştırmada da irdelenmektedir. Bu bağlamda, Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinin bugünkü durumlarını irdelemeyi amaçlayan araştırma ile bölgede korunmaya çalışılan kentsel sitler hakkında bilgi verilmesi hedeflenmiştir^[12].

⁸ Kanadoğlu, S., Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Birinci Baskı, Turhan Kitabevi Yayını, Ankara, 1998

⁹ Madran, E., Korumacı Değil Miyim Neyim?, Ege Mimarlık Dergisi, 22,(1997)1, 23-25

¹⁰ Kuban, D.,Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000

¹¹ Candaş, N., Efficiency of Institutions in Preservation: A Case in Historic Districts or Eastern Black Sea Region, Livenarch International Congress, p.p 288-298, 1-4 July 2003, Trabzon-Turkey

¹² Candaş, N., Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler, Örnekleme:Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri, Yüksek Lisans Tezi,K.T.Ü., Trabzon, 2002

Çalışma Alanları ve Kullanılan Yöntem

Çalışma alanı, Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu denetimindeki sekiz Kentsel Siti içermektedir. Zamanının kent merkezleri olan bölgelerden bugün; Trabzon I, II, III Nolu Kentsel Sit Alanları, Sürmene II Nolu Kentsel Sit Alanı, kısmen Giresun ve Akçaabat Kentsel Sit Alanları kent merkezi olma konumlarını devam ettirmektedirler. Ancak Konakönü Kentsel Sit Alanı ve Sürmene I Nolu Kentsel Sit Alanı 20.y.y. ile gelişen yeni kent merkezlerinin dışında kalmışlardır.

Bölgeler, oluşumunu 19.yy. sonu ve 20.yy. başı tamamlayan anıtsal ve sivil mimari eserlerinden oluşmaktadır. Anıtsal ve sivil mimari eserlerin bölgelerdeki yoğunluğu, bölgelerin kent merkezi oluşları ile doğru orantılıdır. Trabzon I, II, III Nolu Kentsel Sit Alanları, sivil mimari eserlerin yanı sıra anıtsal mimari eserlerin de yoğun bulunduğu bölgelerdir. Kent surların içinde yer olan bu üç bölgenin kuruluşları M.Ö. 2000-750 yıllarına dayanmaktadır. Ancak bu çağlardan günümüze, bölgeden geçen her uygarlığın birikimi ile sonlanmış surlar ulaşmıştır. Bölgedeki diğer anıtsal ve sivil mimari eserleri 19. ve 20.yy. eserleridirler. Trabzon I, II, III Nolu Kentsel Sit Alanları dışındaki diğer bölgeler ise istisna birkaç anıtsal yapı dışında yoğunlukla sivil mimari eserlerinden oluşmaktadır^[13].

Trabzon I, II, III Nolu Kentsel Sit Alanları, Tablo.1 ile özetlenen koruma sürecine gelinceye kadar iki önemli koruma süreci daha geçirmiştir. Birincisi Doğu Karadeniz Bölgesinde Osmanlı sonrası ilk planlama çalışması, 1937 öncesinde Jacques H. Lambert'in kente gelip yaptığı saptamalarla oluşturduğu 'Trabzon Merkezi Kent Planı'dır ve 1938'de onanarak uygulanmaya başlanmıştır. İkinci planlama çalışması ise İller Bankası tarafında ulusal düzeyde açılan bir yarışma ile 1968'de başlatılmıştır. Bu yarışma sonrası birinci ödülü kazanan grubun hazırladığı planda, eski kentin çekirdeğini oluşturan bu bölgeler 'Protokol Alanı' içinde belirlenerek korunmaya çalışılmıştır^[14]. Trabzon merkezinde yer alan üç kentsel sit alanı dışındaki diğer bölgeler için,

tablo 1. ile özetlenen ilk ve tek koruma süreci olan çalışma öncesinde herhangi bir planlama çalışması yapılmamıştır^[15].

Bölgedeki tüm kentsel sitlerde yapılar, Osmanlı, Rum ve Melez olmak üzere üç döneme ait olup, bölgede oldukça bol bulunan ve yöresel malzemeler olan ahşap, taş ve yarı kagir malzemeler kullanılmıştır. Sivil mimari eserlerde, çok küçük farklar dışında hemen her bölgede aşaneli, hayatlı ve sofalı olarak çeşitlenen benzer planlama tipleri kullanılmıştır^[16].

Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu denetimindeki Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinin mevcut durumlarının araştırıldığı çalışmada "Örnek Alan Çalışması" olarak tanımlanan "Case Study" yöntemi kullanılmıştır. Fotoğraflama, gözlem, bölge sakinleri ile görüşmeler, denetleyici ve yönetici kamu kurumları ile görüşmeler gibi tamamlayıcı yöntemlerle birlikte, oluşturulan üç aşamalı bir analiz yöntemi, çalışma alanındaki tüm kentsel sitlerde uygulanmıştır. Üç aşamalı analiz yöntemi, alanların genel analizleri, alanların yapı düzeyinde analizleri ve alanların karşılaştırmalı analizlerini içermektedir.

Çalışma alanlarını oluşturan tescilli kentsel sitler;

- I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez,
- II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez,
- III Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez,
- Akçaabat Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Akçaabat,
- Giresun Kentsel Sit Alanı, Giresun/Merkez,
- Konakönü Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Araklı,
- I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Sürmene,
- II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Sürmene,

¹³ Candaş, N., a.g.e.

¹⁴ Aysu, E., Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982, 181-208

¹⁵ Candaş, N., a.g.e.

¹⁶ Candaş, N., a.g.e.

olmak üzere sekiz bölgeden oluşmaktadır. Ele alınan kentsel sitlerin tescil tarihleri ile başlayan koruma süreçleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Analizler

Çalışma alanındaki tescilli sekiz kentsel sit, bölgesel anlamda korunuyor sayılmasına rağmen, tek yapı ölçeğinde incelendiğinde korunamadıkları saptanmıştır. Tüm tarihi yapılar nitelikli bir bakımdan geçirilemediğinden yok olmaya, teker teker yok olan tarihi yapılarla bölgeler, tarihi çevre olma özelliklerini kaybetmeye devam etmektedirler.

Çalışmada, her bir bölgedeki tescilli tüm yapılar “sağlamlık derecelerine göre yapılar” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Böylece yapıların günümüze ulaşan haliyle sağlamlık derecelerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Detaylandırılan bu başlığın alt başlıkları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Sağlamlık Derecelerine Göre Yapılar

- Yok Olan Yapılar: Koruma İmar Planında var olup, Halihazır planda bulunmayan,
- Ağır Tahripli Yapılar: Ağır tahripli, kullanılmayan, boş,
- Değerlendirilebilir Yapılar: Herhangi bir

işlevle kullanılan yapılar olarak gruplanmıştır.

Değerlendirilebilir yapıların yoğunlukla bulunduğu bölgelerin “aktif”, yok olan ve ağır tahripli yapıların yoğunlukla bulunduğu bölgelerin “pasif” korunduğu kabulünden yola çıkarak; her bir bölgenin aktif ve pasif korunan noktalarının belirlenebilmesi için, yapılar “koruma türü” başlığı altında aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Koruma Türü

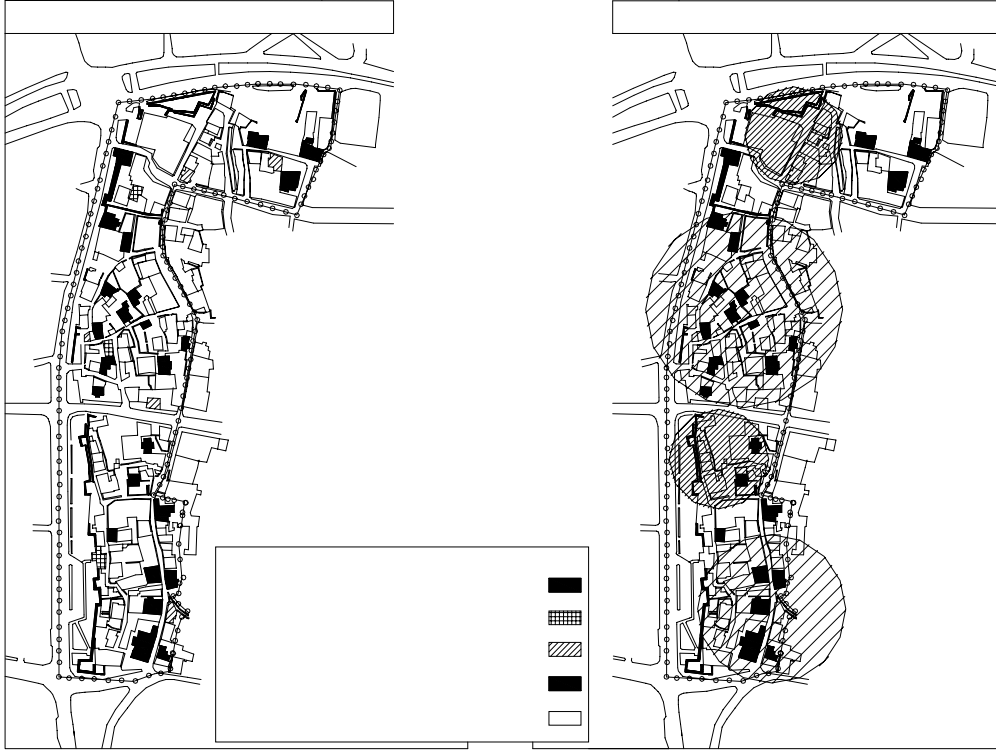
- Aktif Korunan Yapı: Değerlendirilebilir,
- Pasif Korunan Yapı: Ağır tahripli , yok olan yapılar şeklinde ele alınmıştır.

Alan çalışması ve analizler sonrasında çakıştırılan bölgelerin koruma imar ve halihazır imar planları ile elde edilen mevcut halihazır imar planları, çalışma alanındaki kentsel sitlerde tarihi dokunun giderek yok olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sekiz kentsel sit alanındaki her bir tescilli yapının sağlamlık derecelerinden yola çıkarak, saptanan aktif ve pasif korunan bölgeleri ile kentsel sitlerdeki tarihi dokunun giderek yok oluşu aşağıdaki haritalarda özetlenmiştir. Birinci aşama, sağlamlık dereceleri belirlenen tescilli yapıların gösterildiği mevcut halihazır plandır. İkinci aşama ise, yapıların sağlamlık derecelerinden yola çıkarak elde edilen aktif ve pasif korunan bölgeleri göstermektedir.

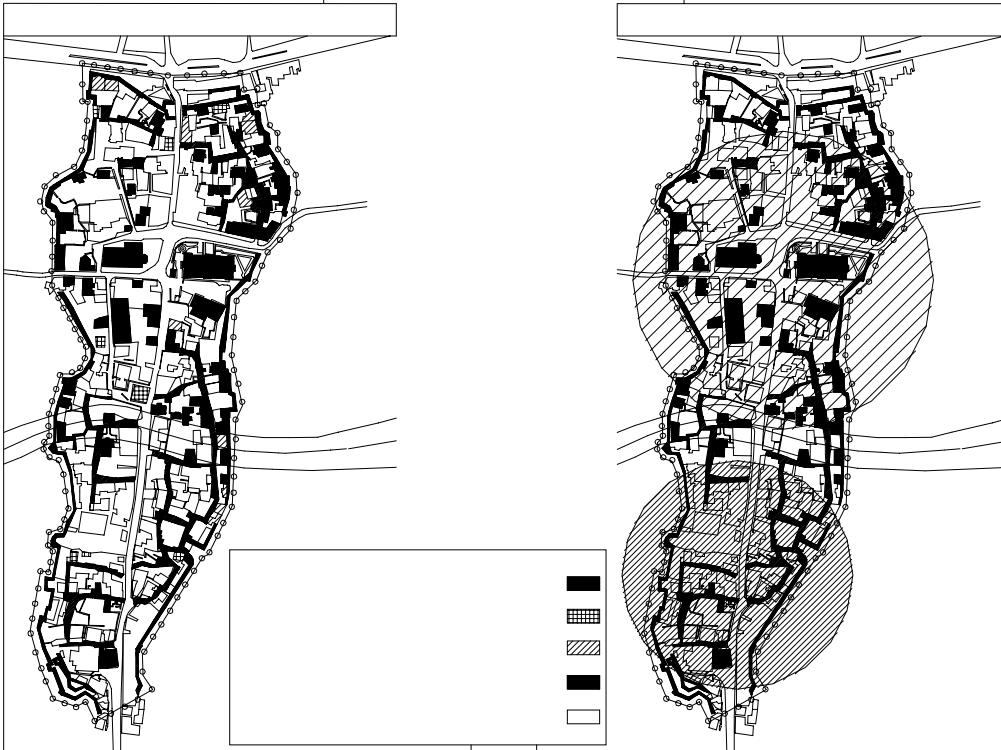
Tablo 1. Doğu Karadeniz Bölgesindeki Tescilli Kentsel Sitlerin Korunma Süreçleri

ÇALIŞMA ALANINDAKİ KENTSEL SİTLERİN TESCİLLENME, PLANLAMA VE ONANMA -UYGULAMAYA BAŞLANMA- TARİHLERİ

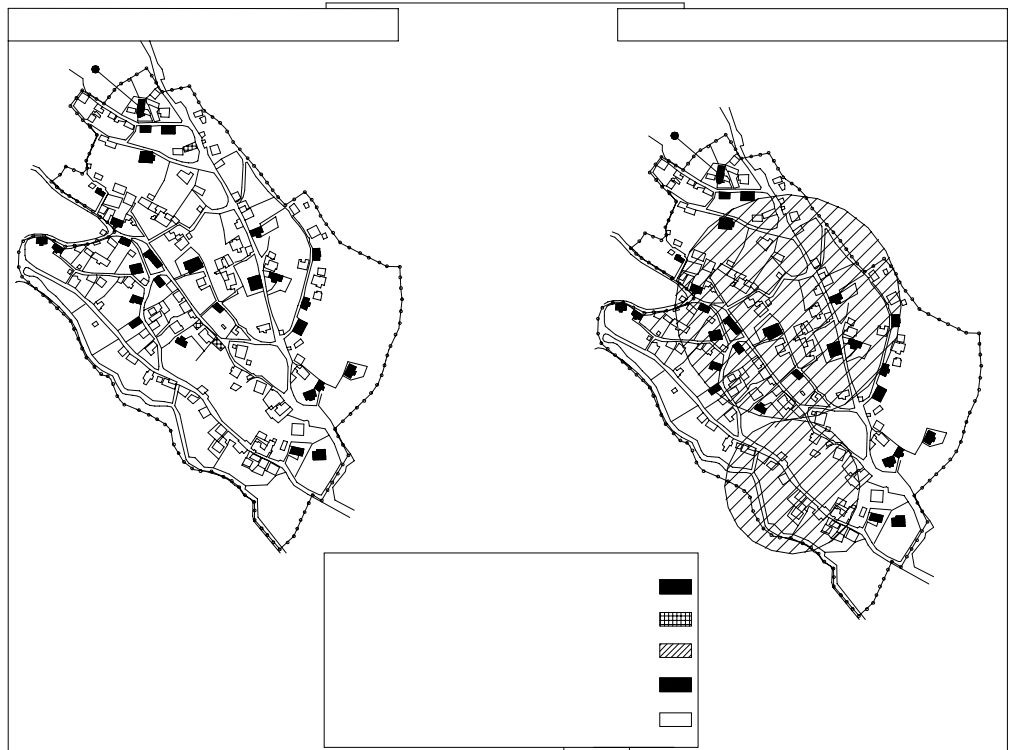
	Sit Alanı Olarak Tescil tarihi	GeçişDönemi Yapılanma Koşulları	Koruma İmar Planının Yapılış Süreci	Korumaİmar PlanınınOnanma Tarihi
Akçaabat Kentsel Sit Alanı	26.04.1988 Tarihli 19. Sayı ile	26.04.1988 Tarihli 19. Sayı ile	G.D.Y.K.U-K.İ.P.O arasındaki süre	15.07.1997 Tarihli 2898 Sayı ile
Giresun Kentsel Sit Alanı	14.02.1986 Tarihli 1917 Sayı ile	14.02.1986 Tarihli 1917 Sayı ile	G.D.Y.K.U-K.İ.P.O arasındaki süre	16.05.1997 Tarihli 1781 Sayı ile
Konakönü Kentsel ve Doğal Sit Alanı	18.07.1996 Tarihli 2526 Sayı ile	28.01.1996 Tarihli 3371 Sayı ile	G.D.Y.K.U	-
Sürmene I ve II Nolu Kentsel Sit Aalını	16.05.1991 Tarihli 1003 Sayı ile	30.01.1992 Tarihli 1268 Sayı ile	G.D.Y.K.U-K.İ.P.O arasındaki süre	31.03.2001 Tarihli 4100 Sayı İle
Trabzon I, II ve III Nolu Kentsel Sit Alanları	04.09.1985 Tarihli 1426 Sayı ile	04.09.1985 Tarihli 1426 Sayı ile	G.D.Y.K.U-K.İ.P.O arasındaki süre	01.06.1989 Tarihli 334 Sayı ile

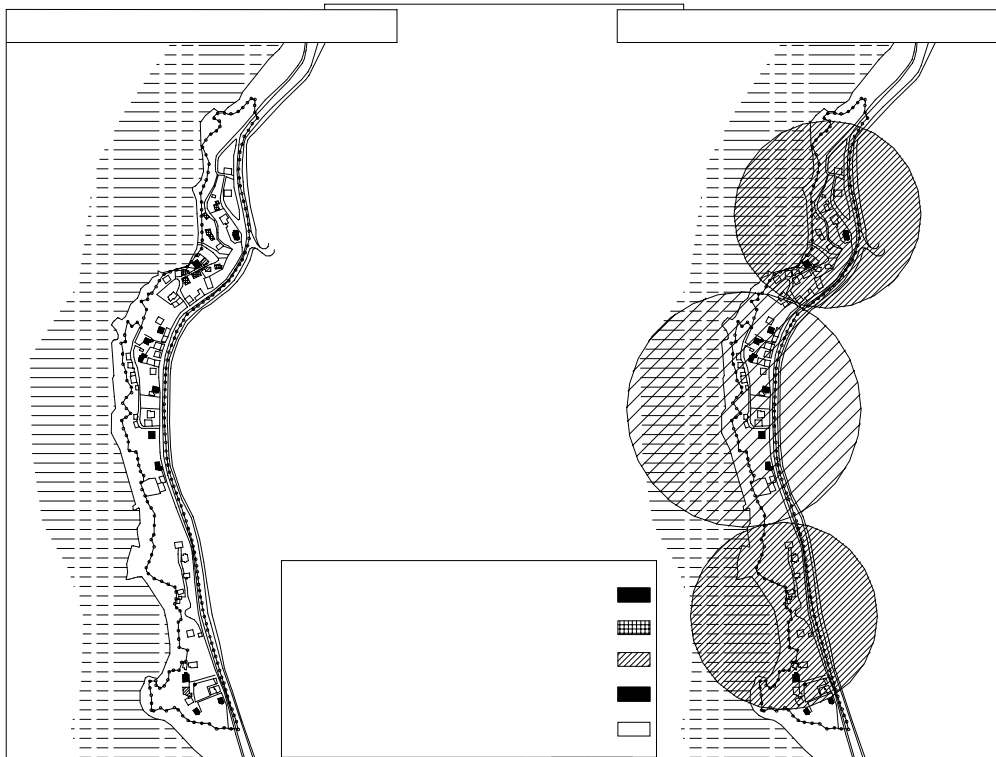

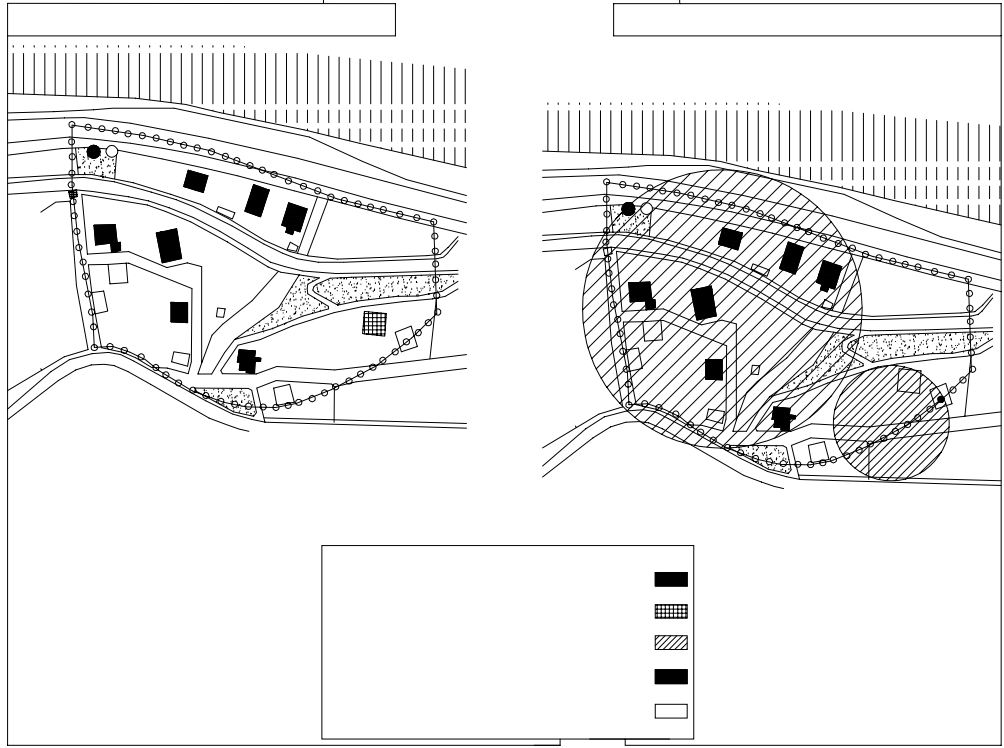
Tüm tarihi yapılar nitelikli bir bakımdan geçirilemediğinden yok olmaya, teker teker yok olan tarihi yapılarla bölgeler, tarihi çevre olma özelliklerini kaybetmeye devam etmektedirler.

PLANLAMA
2004/4

Sürmene II Nolu Kentsel Sit Alanında tahrip olan ve yok olan yapı saptanmadığından, bu alanın gelecekteki durumuna ilişkin bir yorum yapılamamaktadır.

Değerlendirme ve Bulgular

Tüm bölgeler için, koruma imar planlarından saptanan tescilli yapılar (Tablo 2.); bölgelerin halihazır planları ile karşılaştırılarak ve yerinde tespit yapılarak bulunan yok olan yapılar, sağlamlık derecelerine göre analiz edilmişlerdir.

Tablo 2 . Kentsel Sitlerdeki Tescilli Yapılar

	Tescilli yapı sayısı
I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez	38
II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez	96
III Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez	58
Akçaabat Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Akçaabat	32
Giresun Kentsel Sit Alanı, Giresun/Merkez	47
I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Sürmene	9
II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Sürmene	9
Konakönü Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Araklı	26

Sekiz kentsel sit sınırı içindeki bölgelerin aktif ya da pasif korundukları (koruma türü: aktif koruma, pasif koruma) ve tescilli yapıların sağlamlık dereceleri (sağlamlık derecelerine göre yapılar: yok olan yapılar, ağır tahrip yapılar, değerlendirilebilir yapılar) aşağıdaki tablolarda oransal olarak ifade edilmiştir (Tablo 1, 2). Kentsel Sitler aşağıdaki oranlarda aktif ya da pasif olarak korunmaktadırlar.

Tablo 3 . Kentsel Sitlerin Korunma Göstergeleri

	Aktif (%)	Pasif (%)
I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez	84	16
II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez	87	13
III Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Merkez	94	6
Akçaabat Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Akçaabat	91	9
Giresun Kentsel Sit Alanı, Giresun/Merkez	89	11
I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Sürmene	78	22
II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Sürmene	100	0
Konakönü Kentsel Sit Alanı, Trabzon/Araklı	65	35

Yukarıdaki oranlardan çalışma alanındaki kentsel sitlerin büyük ölçüde korunduğu söylenebilmektedir. Kentsel Sitler içindeki tescilli yapıların sağlamlık durumları aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 4. Kentsel Sitlerdeki Yapıların Sağlamlık Göstergeleri

	Değerlendirilebilir Yapılar (%)	Tahrip Ol. Yapılar (%)	Yok Olan Yapılar (%)
I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Merkez	72	14	14
II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Merkez	75	11	14
III Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Merkez	83	7	10
Akçaabat Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Akçaabat	91	9	0
Giresun Kentsel Sit Alanı, Giresun/ Merkez	89	11	0
I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Sürmene	78	22	0
II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Sürmene	100	0	0
Konakönü Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Araklı	57	31	12

Değerlendirilebilir yapıların en fazla, tahrip olan ve yok olan yapıların en az olduğu kentsel sitin en iyi korunduğu çıkarımı ile tüm kentsel sitler koruma durumları (iyiden kötüye doğru) aşağıdaki gibi derecelenmiştir:

1. II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Sürmene
2. Akçaabat Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Akçaabat
3. Giresun Kentsel Sit Alanı, Giresun/ Merkez
4. III Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Merkez
5. I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Sürmene
6. II Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Merkez
7. I Nolu Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Merkez

8. Konakönü Kentsel Sit Alanı, Trabzon/ Araklı

Yukarıdaki sıralamaya bağlı olarak en iyi korunan alan Sürmene II Nolu Kentsel Sit Alanı, en kötü korunan ise Konakönü Kentsel Sit Alanıdır.

Sonuçlar

Yapılan araştırma ve gözlemlere bağlı olarak, incelenen bölgelerde, kentsel sitlerin belirlenmelerinde en önemli ölçüt olan “bütünlük” ve “özgünlük” ilkelerinin yok olmaya başladığı ve sıradanlaştığı saptanmıştır.

Türkiye’de korumayı tam anlamıyla kavrayıp başarılı uygulamalarını ortaya koymaya çalışan akademisyen ve uygulamacı bir grubun, devlete yönelttiği “merkeziyetçi ve yüzeysel koruma anlayışı” eleştirisi bu çalışma ile de doğrulanmıştır [17]. Ayrıca, elde edilen bulgular, kentsel sitlerin tescillendikten sonraki süreçlerinde de giderek değişime uğradıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Kentsel sitler genel anlamda korunuyor görünmelerine karşın, tek yapı ölçeğindeki sonuçlar tam tersi yönde belirlenmiştir.

Yapılan alan çalışmasından elde edilen bulgular özetlendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çalışma kapsamındaki kentsel sitlerin genel anlamda % 100-65 oranları arasında korunukları ve korunabilme düzeyinin, bölgenin kentin merkezinde yer alışıyla doğru orantılı olduğu saptanmıştır. %100 oranı ile en iyi korunan kentsel sit olan Sürmene II. Nolu Kentsel Sit Alanı, kent merkezinde, yaşamın tüm canlılığı ile devam ettiği bir bölgedir. %65 oranı ile en kötü korunan kentsel sit olan Konakönü Kentsel Sit Alanı ise kent merkezine daha uzak ve çoğu yapılarının boş, terkedilmiş olduğu bir bölgedir.
- Sürmene II. Nolu Kentsel Sit Alanının %100 oranı ile en iyi korunan kentsel sit oluşunun bir başka nedeni de diğer kentsel sitlerden daha küçük bir alanda konumlanmış olması ve yoğunlukla sivil mimarlık eserlerini barındırıyor olmasıdır.
- Oysa, kent merkezinde yer almalarına karşın, oldukça geniş bir alanı kaplayan ve eskime sürecinde ortaya çıkan yeni parsellerle oluşan

Kentsel sitler genel anlamda korunuyor görünmelerine karşın, tek yapı ölçeğindeki sonuçlar tam tersi yönde belirlenmiştir.

¹⁷ Candaş, N., Efficacy of Institutions in Preservation: A Case in Historic Districts of Eastern Black Sea Region, Livenarch International Congress, p.p 288-298, 1-4 July 2003, Trabzon-Turkey

rantın önüne geçilemediği Trabzon I, II, II Nolu Kentsel Sit Alanlarının, %84, %87, %94 oranları ile daha az korunan kentsel sitler oldukları belirlenmiştir. Bu alanlarda sivil mimarlık eserlerinin yanı sıra anıtsal eserlerin de yer alışı ve yapıların tümünde işlev değişikliğinin daha çok gözlemlenmesi, korumada daha az başarılı olunmasına neden olmaktadır. Bu noktada, işlev değişikliğinden kaynaklı yapıların tahrip edilmişlerini açıklamakta yarar vardır; tarihi yapıların işlevlerinin değiştirilerek korunmaya çalışılmaları eğer usta eller tarafından yapıyorsa çoğunlukla başarılı sonuçlar vermektedir. Oysa, bu bölgelerde yapıların tahrip edilmesine neden olan işlev değişikliği, yapıyı kullanan mal sahibi yapılan; konutları daha fazla kiracının kullanacağı düzenle parçalamaları, konutların zemin katlarının ticaret üst katlarının depo olarak düzenlenmeleri ya da anıtsal yapıların ticaret ve depo yapılarına dönüştürülmeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Buna ek olarak, kiracıların yaşadıkları yapıları benimsememeleri nedeniyle gerekli bakım-onarımları yapmamaları eskime sürecini hızlandırmaktadır.

- Neredeyse tamamı sivil mimarlık eserlerinden oluşan Akçaabat ve Giresun Kentsel Sit Alanları %91 ve %89 oranları ile oldukça iyi korunan alanlar olarak belirlenmiştir.

- Kentsel sitler, korunma süreçlerinde değişen yapıları ile farklı değerlerde bölgeler bütünü olmaya başlamışlardır; teker teker harap olan ve yıkılan yapıları ile bir kentsel sit neredeyse alanının yarısında hiçbir anıtsal yapının bulunmadığı bir bölge haline gelmiştir. Bu durum planlama kararlarında da dikkate alınmalı; gerekirse sit sınırları değiştirilmeli, bu kentsel sitler için birinci ve ikinci öncelikli koruma alanları belirlenmelidir.

- Kentsel sitlerin korunmaları için oluşturulan yasal düzenlemeler o bölgelerin yapılanma koşullarını da belirlemektedir. Bir kentsel sitte birinci ve ikinci öncelikli koruma alanları oluşmuşsa, bölgelerin korunmalarına bu alanların farklı değerleri göz önüne alınarak devam edilmelidir. Değerini yitirmeye başlayan bir bölge için hala bu kuralları gündemde tutmak o bölgede yaşayan halk ve devleti karşı karşıya getirmektedir. Bu da korumanın üzücü, içinden çıkılmaz boyutunu oluşturmaktadır.

- Toplum olarak değerini çok iyi anlayamadığımız mimari mirasımızın parçaları olan kentsel sitler tümüyle sonsuza kadar yaşatılması bir idealdir. Eğer bu başarılamiyorsa, statik koruma planları ile ısrar etmek yerine, günün şartlarının değerlendirilerek, koruma planlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekebilecektir.

Yapılan analizler sonucunda öz olarak, giriş bölümünde değinilen tarihi çevre koruma sorumluluğunun tam olarak yerine getirilemediği, günümüzde geçerli olan yasa ve yönetmeliklere rağmen tarihi çevre koruma bilincine ve istenilen koruma düzeyine ulaşılamadığı söylenebilir.

Kaynaklar

Ahunbay, Z., Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 1996

Aysu, E., Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982, 181-208

Candaş, N., Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler, Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Trabzon, 2002

Candaş, N., Efficiency of Institutions in Preservation: A Case in Historic Districts or Eastern Black Sea Region, Livenarch International Congress, p.p 288-298, 1-4 July 2003, Trabzon-Turkey

Çeçener, B., Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı Kararları Organları Koruma Politikası ve Ülkemiz, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Kasım 1982, Ankara, 251-270

Erder, C., Tarihi Çevre Bilinci, Yayın No:24, ODTÜ Yayını, Ankara, 1975

Kanadoğlu, S., Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Birinci Baskı, Turhan Kitabevi Yayını, Ankara, 1998

Kuban, D., Evleri ve Kentleri Niye Korumalı? İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet Gazetesi, 1984

Kuban, D., Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000

Madran, E., Korumacı Değil Miyim Neyim?, Ege Mimarlık Dergisi, 22,(1997)1, 23-25

Özer, B., Tarih-Gelenek ve Çağdaş Mimarlık, Yapı Dergisi, Sayı 52, 1983

Tiesdell, S., Oc, T., Healt, T., Revitalizing Historic Urban Quarters, First published, London 1996

Üstüncök, O., Tarihi Çevre Koruması Mı?, Tarihi Çevre Savunması Mı? Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Kasım 1982, Ankara, 270-281

Yeni Atina Bildirgesi (Şartı)* 2003

Çev: Melike Z. DAĞISTAN ÖZDEMİR

Şehir Plancısı

BÖLÜM A

Vizyon

1-Bağlantılı Kent

20. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa kentlerinin geleceğine ilişkin birçok korkunç kehanet dile getirildi. Bunlar kimlik kaybının yanı sıra, üretkenliğin azalması, merkezi alanların terki ve çöküşü, dizginsiz suç, ağır kirlilik ve dramatik çevresel bozulmayı içermektedir. Eski kıtanın kentleri, korkutan meydan okumaları yüz yüze kaldıkları için bugün ideal olmaktan uzak ama, bereket versin ki bu kehanetler de gerçekleşmemiştir.

Yeni binyılın şafağında, Avrupa Kent Plancıları Konseyi kendi vizyonunu (uzgörü ç.n.) sunmaktadır. Bu vizyon bir ütopyaya veya teknolojik yeniliklerin tuhaf yansımalarına değil, Bağlantılı Kent kavramına odaklanmakta ve asıl olarak bugün ve gelecekte kentlerimizin nasıl olmasını istediğimize ilişkin bir enstantaneyi görüntülemektedir. Bu vizyon, biz Avrupalı plancıların en üstün mesleki becerilerimizle çalışarak ve katkı vererek kendimizi adadığımız bir amaçtır –bu amaç sürdürülebilir kentsel gelişme ve yönetim sürecinde yer alan bütün dürüst paydaşların ortak çabalarıyla gerçekleştirilebilir.

Bağlantılı kent farklı ölçeklerde devinen birçok bağlayıcı mekanizma türlerinden oluşmaktadır. Bunlar kentsel fonksiyonların, altyapı ağlarının, bilgi ve iletişim teknolojilerinin farklılıkları

arasındaki bağlarla birlikte yapı çevreyle görsel ve dokunsal bağlantıyı da kapsamaktadır.

Zaman Aracılığıyla Bağlanma

Antik yerleşmeler insan için barınak ve güvenlik sağlamak ve ürün değişimi amacıyla yaratıldı. Bu yerleşmeler örgütlü toplumları yükselttiler, geniş bir beceriler alanı geliştirdiler, yüksek derecede üretken oldular ve uygarlığın güçlü merkezlerine dönüştüler. Kale duvarları (tahkimat ç.n.) eskindeğinde ve kaldırıldığında bile, kent sınırları ve çevresindeki kırsal ve doğal alanlar arasında açık bir ayrımı sağlayarak, dikkatle seçilmiş yerlerde inşa edildiler.

Dünyanın başka bölümlerindeki kentsel alanlarla karşılaştırıldığında, Avrupa kentleri ulusların politik, ekonomik ve toplumsal yapılarının özelliklerini yakından yansıtarak, gelişmenin uzun tarihi ile farklılaşmaktadır. Onları farklı kılan bu tarih ve çeşitliliktir.

Karşıt olarak, başlangıçta kent merkezlerinde yer seçen insan etkinliklerinin bugün kırsal ve doğal alanları tüketerek hinterlanda yayılması nedeniyle, 21. yüzyıl Avrupa kentlerinin ayırt edilmesi zorlaşmaktadır. Gerçekte temel yenilenemeyen doğal kaynakları ve mekanı parçalayan ve değersizleştiren bu dağınık etkinlikleri bağlamak ve bunlara hizmet götürmek için, ulaşım ve diğer altyapı ağları inşa edildi. Yavaşça, ama dirençli bir biçimde, Avrupa'nın birçok bölü-

* <http://www.ceu-ectp.org/e/athens>

Gelecek için, bir çoğu Avrupa’da ulusal sınırları aşan çok merkezli kentsel ağlar dizisinin oluşturduğu ağ (şebeke) kenti kavramı vurgulanmak zorundadır.

münde zaten ortada/görünürde olan bir kentsel süreklilik yaratmak amacıyla yeni karmaşık ağlar büyük ve küçük kentleri birlikte bağlamaktadırlar. Burada, klasik kentler bu yeni ağların yalnızca bir bileşeni olmaktadır. Kentlerin geleceklerine ilişkin herhangi bir vizyonda, bu zararlı eğilimin etkileri kaçınılmaz olarak yer almalıdır.

Gelecek bugünkü eylemlerimizin her bir anında inşa edilmektedir. Geçmiş gelecek için paha biçilmez dersler sağlamaktadır. Yarının kenti, birçok yönden zaten bizimle birlikte. Bugünkü kent yaşamının sevdiğimiz ve önemseydiğimiz ve gelecek kuşaklara miras olarak bırakmayı umduğumuz birçok yönü vardır. Varolan kentlerimizle ilgili temel sorun nedir? Bize göre, yalnızca fiziki açıdan değil, toplumsal yapıları ve kültürel farklılıkları etkileyen zamana ilişkin bağlantının yetersizliğidir. Bu yalnızca yapı çevrenin özelliklerinin sürekliliği anlamına gelmemektedir, aynı zamanda, bizce, dinamik bir dünyada geliştirilmesi gereken önemli bir değer olan kimlikteki sürekliliktir. Gelecek için, bir çoğu Avrupa’da ulusal sınırları aşan çok merkezli kentsel ağlar dizisinin oluşturduğu ağ (şebeke) kenti kavramı vurgulanmak zorundadır.

2. Toplumsal Bağlantılılık

Toplumsal Denge

İnsanlığın gelecekteki gönenci, halkın hem kazanılmış özel seçim özgürlükleri olan bireylerden hem de topluma bir bütün olarak bağlanmış topluluklardan oluştuğunu düşünmeyi gerektirmektedir. Bu, çeşitli kültürel grupların ve birey vatandaşların gereksinim, hak ve sorumluluklarına saygı gösterirken, aynı zamanda bir bütün olarak toplumun çıkarlarına yanıt veren bağlantılı kent için önemli bir amaçtır.

Çokkültürlü dışavurumları ve farklı sosyal gruplar arasındaki değişimleri sağlamak gerekli ama yeterli değildir. Serbest piyasaların, rekabetin ve küreselleşmenin varolan sisteminden kaynaklanan ve Avrupa Birliği içerisinde aşılması gereken büyük ekonomik eşitsizlikler vardır. Bu eğilimler sürececek olursa, sosyal ve ekonomik dokuda yırtılmaya yol açacaktır. Bunu önlemek için tüm paydaşları içeren ve işsizlik, yoksulluk, dışlanma, suçluluk, şiddet gibi sosyal sorunları çözen yeni bir yönetim yaklaşımı geliştirilmelidir. Toplumsal olarak bağlantılı bu kent yüksek

derecede güvenlik ve rahatlık duygusu sağlayabilecektir.

Bu asil sosyal hedeflerin planlıların görev alanlarının dışına taşmasına rağmen, 21. yüzyılın bağlantılı Avrupa kenti, aynı zamanda, içinde yaşayan herkes için geniş bir ekonomi ve istihdam olanakları alanı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra eğitim, sağlık ve diğer sosyal etkinliklere daha iyi erişimi güvence altına alacaktır. Toplumsal ve ekonomik yapıların yeni biçimleri dengesizliklerin yarattığı sosyal çözülme yok etmek için gerekli çeşitlilik çerçevesini sağlayacaktır.

Kapsanma (Katılım ç.n.)

Geleceğin Avrupalı kentleri yalnızca kent sakinlerince değil aynı zamanda kentlerin sürekli veya geçici olarak sağladığı etkinlikleri ve hizmetleri tüketenler (çalışanlar, ziyaretçiler) tarafından da kullanılacaktır. Yüksek eğitimli uzmanlarla birlikte, yabancı vasıfsız işçiler (uzun veya kısa süre ikamet eden) olacaktır. Bu iki grup büyük olasılıkla birçok kentin etkinliklerinde baskın olarak yer alacaktır. Sonuç olarak demokratik kuruluşlar bütün bu sosyal grupların gereksinimlerine ve refahlarına yanıt verecektir. Asıl olarak sürekli yaşayanların oylarıyla sınırlanan bugünkü kentsel yönetim sistemi, özellikle kentsel gelişmeyle ilgili konuların da yer aldığı yeni toplumsal koşullara eşitlikçi yanıtlar veremeyecektir. Bağlantılı kentte, bilgiye daha kolay erişimin tam kullanımı ve aktif vatandaşların daha geniş kapsanması sağlanarak ve bu yolla onların tümüne –kent sakinlerine ve kullanıcılarına– kentsel gelişmenin geleceğine ilişkin fikir vererek, temsilin ve katılımın yeni sistemleri geliştirilecektir.

Mekansal planlama ve gelişmeyle ilgili karar verme süreçlerinde yeterli zaman ayrılmalıdır, böylece sosyal bağlar kurulabilir ve olumlu etkileşimler sağlanabilir. Aynı zamanda kabul edilmelidir ki, geleceğin bağlantılı kentinde sürekli veya geçici birçok kent sakini grubu, yerel karar süreçlerinde yer almayı istemeden birçok kentsel donatı ve hizmetleri kullanmaktan hoşnut olacaktır. Bununla birlikte, kalite talep edecekler ve sağlanan hizmet ve donatılar için ödeme yapmaya hazır olacaklardır.

Çokkültürlü Varsılık

Akışkanlık ve istihdam biçimleri üzerinde yavaş ama açık bir etkisi olacak Avrupa’nın bütün-

leşmesine doğru giderek büyüyen eğilimler nedeniyle, Avrupalı kentler yeniden, tümüyle çokdilli olduğu kadar çokkültürlü olacaktır. Hassas ve uyum sağlayıcı dengeyi de içeren yeni bağlantılar kurulacak, böylece kültürel ve tarihsel mirası ve özelliklerini sürdürecektir, bu kentlerde yaşayan veya çalışan her bir grubun kendi sosyal ve kültürel özelliklerini teşvik edecek, sosyal ve fiziki çevreyle ilgili konuları düşünerek eşitlikçi bir rol oynayacaktır. Bunu olanaklı kılabilmek için sürdürülebilirlik –katılıma ve kapsamaya dayalı değişimin ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarının bütünleşmesi- temel hedef olacaktır.

Kuşaklar Arası Bağlantılar

Yaşlanan bir Avrupa nüfusunun farklı yaş grupları arasındaki değişen denge kuşaklararası birleşme bağlarının onarımı gereksinimini doğuracaktır. Bu yeni ve büyüyen toplumsal meydan okuma yalnızca sosyal ve ekonomik terimlerde değil, aynı zamanda emekli ve yaşlılar için yeni etkinlikleri ve tüm yaş grupları arasındaki etkileşim için kamu yaya mekanlarını da içeren yeterli kent destek ağlarının ve altyapısının kurulmasında da yer almalıdır.

Toplumsal Kimlik

Yurttaşların kişisel kimlikleri onların kentlerinin kimlikleriyle doğrudan ilgilidir. Bağlantılı kentte göç dinamikleri yeni ve güçlü kentsel kimliklerin oluşturulmasına katkıda bulunacaktır. Hem tarihsel özellikler hem de ortaya çıkan gelişmeler sonucu- her kent kendi sosyal ve kültürel karışımını geliştirecektir. Sonuçta Avrupa'nın farklı bölümlerindeki kentlerin ve bölgelerin özellik ve kimliklerinde büyük bir çeşitlilik sürecektir.

Bağlantılı kentte kentsel çevredeki kültürler arasındaki değişimler ve bunların iletişimi ve aşamalı kaynaşması kent yaşamına çok daha büyük bir zenginlik ve çeşitlilik katacaktır. Sonuçta bu, yalnızca bir oturma/yaşama çevresi olarak değil aynı zamanda bir çalışma, eğitim, iş ve eğlence mekanı olarak da kentin genel çekiciliğine katkıda bulunacaktır.

Hareket ve Hareketlilik

Geleceğin Avrupa kentlerinde vatandaşların elelerinin altında erişilebilir ve gereksinimlere yanıt veren bilgi ağlarıyla birlikte ulaşım türlerine ait birçok seçenek olacaktır.

Bağlantılı kent ve onun bölgesel hinterlandında insan ve mal taşıma ve bilgi akış sistemlerinin çeşitliliğini sağlamak için yeni teknolojiler yaratıcı bir biçimde kullanılacaktır. Yerel ölçekte, özel araca olan inançta bir azalmayı sağlamak için teknoloji ve trafik yönetimi konuşlandırılacaktır. Stratejik ölçekte, çalışma, yaşama, eğlence ve kültür alanları arasında hızlı, güzel, sürdürülebilir ve ekonomik bağlantılar sağlayan Avrupa ulaşım ağının gelişmesiyle komşuluklar, kentler ve bölgeler arasındaki bağlantılar kolaylaşacaktır. Kent ağlarının içerisinde çeşitli ulaşım türleri arasında değişimlerle hareketlilik gelişecektir. Altyapıdaki bu gelişmelerle, insanların hızlı ulaşım ağlarına bağlanmamış sessiz alanlarda yaşama ve çalışma tercihlerinin korunması arasında denge sağlanacaktır.

Bağlantılı kentin mekansal organizasyonu ulaşım ve kent planlama politikalarının tam olarak bütünleşmesini içerecektir. Bunlar, gereksiz yolculuğu en aza indiren daha yaratıcı kentsel tasarım ve bilgiye daha kolay ulaşım ile tamamlanacaktır. Ulaşım türündeki büyük tercihle birlikte, hareket ve erişimin kolaylığı kent yaşamının kritik bir ögesi olacaktır.

Olanaklar ve Hizmetler

Bugünün ve geleceğin vatandaşlarının gereksinimlerine göre, konut ve hizmetler giderek daha ulaşılabilir olacaktır, bunlar yeni ve ortaya çıkan gereksinim türlerine esnek olarak uyarlanabilir biçimde sağlanacaktır. Eğitsel, ticari, kültürel ve rekreasyonel olanak ve hizmetlere ek olarak daha çok konut, ödenebilir fiyatlarla sunulacaktır. Bunlar vatandaşların ödeyebileceği değişken maliyetlerle desteklenecek, güçlü bir topluluk kimliği ve güvenliği duygusuyla tamamlanacaktır.

3. Ekonomik Bağlantılılık

21. yüzyılın Avrupa kentleri, ekonomik düzeyde güçlü bağlara sahip olacaktır. Böylece değişen içsel ve dışsal koşullara uyumu sağlarken, verimlilik ve üretkenliğin sıkı bir finansal ağının yaratılmasına, yüksek düzeyde istihdam sağlanmasına, küresel arenada rekabetçi sınırların kesinleşmesine yol açacaktır.

Küreselleşme ve Bölgeselleşme

Bugün, ekonomik etkinlikler iki temel gücün etkisi altındadır: küreselleşme ve uzmanlaşma

**Bağlantılı
kentte
kentsel
çevredeki
kültürler
arasındaki
değişimler
ve bunların
iletişimi
ve aşamalı
kaynaşması
kent yaşa-
mına çok
daha büyük
bir zenginlik
ve çeşitlilik
katacaktır.**

Mekansal planlama, kentsel dokuyu birleştiren yeni açık alanların yaratımı için bir araç olduğu gibi, doğal ve kültürel mirasın bu öğelerini korumak için de etkili bir araç olmayı sürdürecektir.

**PLANLAMA
2004/4**

(yerel veya bölgesel). Bir yanda, yaratıcı teknolojileri uygulayan üretim ve hizmetlerle birlikte yeni ekonomik etkinlikler öncekinden daha çok bilgi temelli olacaktır. Bu gelişmelerin alana özel olması gerekmeyecektir, ama ekonomik ölçütler temelinde belirlenecektir. Diğer yanda, özel geleneksel üretim yöntemleri ve kökenin tipik yerleri ile bütünleşmiş nadir ve rafine ürün ve hizmetler için talep artışı olacaktır. İlk durumda, nitelik/fiyat ilişkisi gelişme kararlarında önemli bir rol oynayacaktır. İkincisinde ise, nitel özellikler baskın olacaktır. Bu nedenle gelişmenin içsel ve dışsal faktörleri arasında bir denge kurulmak zorunda kalacaktır, bu Avrupa kentleri ve bölgeleri için önemli bir stratejik meydan okumadır. Avrupa'nın doğuya açılmasıyla, yeni ekonomik, sosyal ve kültürel bağların kurulmasını sağlayacak daha büyük bütünleşme, kültürlerin çeşitliliğini teşvik edecek ve güçlendirecektir.

Böyle bir durumda kentler kendi ekonomik yönelmelerine ilişkin stratejik seçenekler oluşturmaya davet edileceklerdir. Fırsat çeşitliliği artışına dayalı olarak, küreselleşmenin talep ve süreçlerini yerel terimlerle yorumlama şansına sahip olacaklardır. Ayrıca, kendi ekonomik imzalarını oluşturabileceklerdir. Yerel ve bölgesel ekonomiler hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki diğer kent ve bölgelerin ekonomilerine giderek daha çok bağlanacaktır. Artan ekonomik bağlantı Avrupa vatandaşları için tam istihdama ve daha büyük refaha katkıda bulunacaktır.

Rekabet Üstünlükleri

21. yüzyılda rekabet üstünlüklerini sermayeleştiren kentler ekonomik olarak başarılı olacaktır. Bu amaçla, yüksek derecede çokdüzeyli bağlantı önemli bir değer olacaktır. Kentlerin kültürel ve doğal özelliklerinin sermayeleştirilmesi, tarihsel özelliklerinin yönetimi, benzersizlik ve çeşitliliklerin yükselmesi önemli bir üstünlük olacaktır. Ek olarak, güzel, sağlıklı ve güvenli bir yaşama ve çalışma çevresinin sağlanması, geleceğin ekonomik etkinliklerini talep eden kentlerin çekiciliğini büyük ölçüde arttıracaktır.

Başarılı bir kent, kendi ekonomisinin yerini belirlemek için en iyi olarak, varolan kendi içsel ve dışsal özelliklerini kullanır. Değişen koşullar karşısında üstünlüklerini sürdürmek için sürekli öğrenir ve uyarlar. Hem olumlu hem de olumsuz

güçleri tahmin etmek ve uygun eylemde bulunabilmek için, eğilimler sürekli izlenmeli ve çeşitli senaryolar düzenli olarak gözden geçirilmelidir.

Kent ağları

Rekabet üstünlüğünü artırmak için her bir kent, fiziksel veya fiilen ya da her iki biçimde de bağlanmış düğümler olarak kentlerle birlikte az veya çok bütüncül sistemler olarak işlev görecektir. Çeşitli ağlara katılmaya zorlanacaktır.

Bu çokmerkezli kentsel ağların çok çeşitli türleri olacaktır; şöyle ki:

- fonksiyonel ve organizasyonel işbirliğinin görünürlüğe eriştiği, büyüklüğü ve üretkenliği ile yarışması veya ortak amaçlar geliştirilmesi gereken benzer biçimde uzmanlaşmış kentler ağı;
- birbirini beslemek için farklı alanlarda uzmanlaşmış kentleri bağlayan ağlar; uzmanlaşma aynı zamanda kamu projelerinin benzer kentler arasında dağılımına da rehber olabilir;
- mal ve hizmet değişiminin esnek sistemi içerisinde birbirine bağlı kentler ağı;
- profillerini güçlendirerek rekabet üstünlüklerini artırmak için birlikte bağlanmış ortak çıkarları (ekonomik ve /veya kültürel) paylaşan kentler ağı.

Farklı ağların düğümleri arasındaki bağlantı türleri mal veya bilgiyi/işlevsel öğeleri de harekete geçirecek akımların türleri ile doğrudan ilgili olacaktır.

Çok çeşitli yollarla birbirine bağlanmış kentlerin oluşturduğu bu tür çokmerkezli ağlar, Avrupa bütününde ekonomik etkinliklerin dağılımını, büyümesini ve güçlenmesini destekleyecektir. Yeni ağların tanımlanması ve bunların içinde kentlerin konumlandırılması bu dinamikleri mekansal stratejiye çevirecek uzmanların etkin katılımını gerektirecektir.

Ekonomik Çeşitlilik

Avrupalı kentlerin ekonomik olarak bağlanmaları onların çeşitliliğine zarar vermeyecek, her kentin rekabet avantajlarına dayalı uzmanlaşma ve çeşitliliği teşvik edecek işbirlikçi bir sistemde katılımı sağlayarak, çeşitliliğe katkıda bulunacaktır. Ekonomik etkinlikleri (kültürel ve doğal miras,

eğitilmiş ve nitelikli işgücünün varlığı, güzel çevre, stratejik yer seçimi ve diğerleri) etkileyen faktörler her kentte farklı yollarla birleşecek, böylece kentsel çeşitliliğe katkıda bulunacak, her kentin ekonomik refah ve yaşam kalitesi arasında kendi dengesini kurmasına izin verecektir.

4. Çevresel bağlantılılık

Girdi-Çıktı

İnsanoğlu yaşayan türlere ait olduğundan, doğal öğelerle bağlantı kurmak yalnızca iyi olmanın kaynağı değil, aynı zamanda yaşamı sürdürmek için de bir önkoşuldur. Ancak, sürdürülebilirliğin çevresel yanı, yalnızca kentlerimizdeki ve onların çevrelerindeki doğal alanların korunması ve yayılmasıyla sınırlı değildir, birçok başka öğeyi de içermektedir.

- 21. yüzyılın temel konusu, belki de, özellikle doğal, yenilenemeyen kaynakların ve asıl olarak da mekan, hava ve suyun akılcı kullanımı olacaktır.
- Büyük bir adım, kentleri kirlilikten ve değer kaybetmelerinden korumak olacaktır, böylece kentler yararlı olmalarını sürdürebileceklerdir.
- Yeni binyılın kentleri, kaynakları gerçek gereksinimlerle ilişkilendirerek ve yaratıcı teknolojileri kullanarak, en yüksek derecede yeniden kullanım ve geri dönüşüm yoluyla tükenmelerini en aza indirerek, kaynakların girdi ve çıktısını dikkatle ve ekonomik bir biçimde yönetecektir.
- Bugüne değin görülmemiş verimlilik düzeyleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artan kullanımıyla, enerji üretimi ve kullanımı temel ilgi alanı olacaktır.
- Ayrıca, kent, atıklarını çevresindeki alanlara boşaltmayı durduracak, girdi kaynakların büyük bölümünü kimyasal işlemlerden geçirerek ve yeniden kullanarak, kendine yeten bağlı bir sistem haline gelecektir.

Risk değerlendirmesini de içeren benzer bir çevreye duyarlı yaklaşım, doğal afetlerin etkilerini en aza indirmek için kullanılacaktır. Böylece, uygun bölgeleme yoluyla depreme dayanıksız alanlarda kentsel gelişmeyi sınırlandırarak deprem hasarı engellenecektir. İklim değişikliği ve kötü mühendislik uygulamalarından kaynaklanan sellerin ve

sıra dışı hava olaylarının etkilerini azaltmak için bölge yönetimini kavrama yoluyla, nehirler, seller ve sel yatakları kullanılacaktır. Kent içindeki ve çevresindeki ormanlar ve yeşil alanlar artırılacaktır, böylece hava kalitesini geliştirmede ve ısıyı dengede tutmada büyük rol oynayabileceklerdir. Bu önlemler, dizginsiz kentleşmenin etkilerini azaltmada olumlu yan etkilere sahip olacaktır.

Sağlıklı Kentler

Çevre yönetimi ve sürdürülebilirlik ilkelerinin pratik uygulamaları, insan yaşamı için tümüyle sağlıklı olan kente ulaştıracaktır. Geleceğin Avrupa kentinde gıdadaki sağlık tehlikeleri ve toksik maddelerden elde edilen malzemeler büyük oranda terk edilmiş olacaktır. Bu ölçüler, eşit olarak tüm vatandaşların erişebileceği önlemleri vurgulanarak, geniş bir sağlık ve sosyal hizmetler alanıyla tamamlanacaktır.

Doğa, Peyzaj ve Açık Alanlar

Önemli peyzajlar, arkeolojik alanlar, anıtlar, geleneksel komşuluklar, parklar, meydanlar ve diğer açık alanlar, su kaynakları, (göller, nehirler, sulak alanlar ve kıyı alanları), doğal rezervler ve kırsal alanlar gibi korunan kültürel ve doğal miras öğeleriyle bağlantılı alanlara yakın yaşama ve çalışma olanağı herkes için korunacak ve sağlanacaktır. Mekansal planlama, kentsel dokuyu birleştiren yeni açık alanların yaratımı için bir araç olduğu gibi, doğal ve kültürel mirasın bu öğelerini korumak için de etkili bir araç olmayı sürdürecektir.

İnsan ve çevresi arasındaki duygusal bağ- yer duygusu- başarılı kentsel yaşam için temel bir gereksinimdir. En sevilen kentler ve kentsel mekanlar zengin ve olumlu çevresel deneyim sunar. Çevresel kalite bir kentin ekonomik başarısını güvence altına almakta temel faktördür, aynı zamanda sosyal ve kültürel canlılığa da katkıda bulunur.

Enerji

Kirletmeyen ve yenilenebilir kaynaklardan elde edilen yeni enerji biçimleri, özellikle ulaşım, mikroklimatik denetim gibi anahtar sektörlerde 21. yüzyıl kentlerinin enerji gereksinimini karşılamada kullanılacaktır. Ayrıca, enerji tüketimi önemli ölçüde azalırken, yaratıcı teknolojiler sayesinde enerji taşıma sistem ve donatıları yüksek düzeyde verimli hale gelecektir. Bu

önemli gelişmeler hava kirliliğinin, sera gazlarının ve iklim değişikliğinin denetlenmesinde çok olumlu yan etkilere sahip olacaktır.

5. Mekansal Sentez

Yukarda açıklanan ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantıların mekansal planlama üzerinde çok güçlü bir etkisi olacaktır.

Mekansal Bağlar

Dikkatli planlama ve diğer uygun araçlarla kent içindeki ve çevresindeki mekansal ağlar çoğaltılacaktır. Bağlantılı kentte, kent merkezlerinin ve diğer anahtar düğümlerin gerekli işlevleri sürdürülecek ve geliştirilecektir, bunların canlılığının azalmasına izin vermeden, iletişim ve ulaşım ağları bunlara verimli bir biçimde hizmet verecektir.

Aynı zamanda Kıta Avrupası'nın doğal alanları, bunların değerine ve korunma ve çoğaltılmasına ilişkin bilinç oluşturarak düzenleyici ve uyarıcı ölçülerle birlikte, bu kentsel ağların yayılmasına ve çoğaltılmasına karşı etkin olarak korunacaktır.

Öznitelik Sürekliliği ve Yaşam Kalitesiyle Bağlantı

Bu mekansal düşüncelere koşut olarak, Avrupa kentlerinin çekiciliği sağlanacak ve arttırılacaktır. Böylece, Avrupa nüfusunun yaklaşık dörtte üçü kentlerde yaşadığından, herkes için kentsel yaşam kalitesini geliştirmeye katkı verilecektir. Kentsel tasarım kent parçaları arasındaki izolasyonu yok etmek ve türdeşliğin kimliksiz eğilimlerine rağmen özelliklerin anımsanması ve sürekliliklerini sağlamak için, kentlerin rönesansının (yeniden doğuşunun ç.n.) anahtar ögesi olacaktır. Plancının anahtar rol oynayacağı birçok politika, ölçü ve müdahale aracı olacaktır. Bunlar:

- Kentsel çerçevede anahtar bağlar olan sokakların, meydanların, yaya yollarının korunması ve arttırılması için kentsel tasarımın canlandırılması.
- Kentsel dokuda gayri insani planlanmış veya değer yitirmiş parçaların sağlıklılaştırılması.
- Eğlence ve rekreasyon için kişisel temasların ve olanakların artırılmasına yönelik ölçüler.
- Kentsel refahın güvencesi için anahtar bir eleman olması nedeniyle, bireysel ve kolektif güvenlik duygusu sağlayan ölçüler.

• Çeşitliliği ve öznetiliği güvence altına almaya yönelik özgün deha geometrisiyle türetilmiş anılmaya değer kentsel çevreler yaratma çabası,

• Kentsel ağların her bölümünde estetik mükemmeliyetin yüksek düzeyini sürdürme ve arttırma,

• Planlama aracılığıyla doğal ve kültürel mirasın bütün önemli öğelerini koruma ve açık mekan ağlarını koruma ve yaygınlaştırma.

Bu olumlu gelişmelerin her biri, yerel tarihsel, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak, her ülkede ve her kentte farklı yollarla ele alınacaktır. Ancak, aynı zamanda, Avrupa Birliği'nin yönetsel ve sosyal yapıları olgunlaşarak ve planlama ilkeleri zamanla *acquis communautaire* (Avrupa Birliği mevzuatı ç.n.) tarafından kapsanarak genişlemiş Avrupa Birliği içinde bütünleşme artacaktır. Bu süreçle, her kentin çeşitliliği ve benzersiz niteliği ödüllendirilirken ve sürdürülürken Avrupa'nın kentleri için ortak hedefler geniş ölçüde kabul edilecektir.

Avrupa İçin Yeni Bir Model

Yinelenen çelişkiler ve sık tekrarlanan politik ve ekonomik deneyimler arasında ortak geleceğini bulmaya çalışan küresel bir toplulukta 21. yüzyıldaki Avrupa'nın temel katkılarından biri antik ve modern kentlerin yeni modeli olacaktır: Tam olarak bütünleşmiş, halkı için tatminkâr yaşam ve çalışma koşullarını sürdürürken, aynı zamanda bilimde, kültürde, fikirlerde yenilikçi, üretken ve yaratıcı kentler; canlı ve hareketli bugünün aracılığıyla geçmişi gelecekle bağlayan kentler.

BÖLÜM B

B1 – Önemli Noktalar ve Meydan Okumalar

Kentlerin gelecekteki gelişmelerinin olası sonuçları açısından uzun dönemli eğilimler dikkatle hesaba katılmalıdır. Tarih göstermiştir ki gelecek büyük oranda geçmiş tarafından belirlenir- bu nedenle bugün ortaya çıkan eğilimler eleştirel olarak incelenmelidir. Aynı zamanda, öngörülmeleyen gelişmelerin büyük etki yaratabilmesi nedeniyle, bugünkü eğilimlerin gerçek sonuçlarının tahmin edilemeyeceği kabul edilmelidir.

Bu bölümde, eğilimler dört ana grup temelinde tanımlanmıştır:

- Sosyal ve politik değişimler
- Ekonomik ve teknolojik değişimler
- Çevresel değişimler
- Kentsel değişimler

Her bir gruplandırmanın altında, kentler ve plancılar için olası hususlar ve meydan okumalarla birlikte kentler üzerindeki beklenen etkiler düşünülmektedir.

1. Toplumsal ve Politik Değişimler

Eğilimler

Küreselleşmenin güçleri tüm dünyada yayılırken, “Eski Kıtada” “Avrupalılaşıma” kavramının dışı vurumları görülmektedir. Sınırlar, birleşme süreciyle daha az anlamlı hale gelmekte, zamanlar ve uzaklıklar daha az önemli olmaktadır. Farklı ülkelerin vatandaşları doğrudan temasa geçmekte ve kentler birbirleriyle küresel ölçekte rekabet etmektedirler.

Kentlerin kültürü yalnızca teknolojik yeniliklerden değil aynı zamanda göçmenlerin beraberinde getirdiği kültürler arasındaki karşıtlıklardan da etkilenmektedir. Dahası, işyerinde geçirilen ortalama zamanın azalmasıyla birlikte nüfusun değişmeyen yaşlanması ve kentsel nüfusun sosyo-kültürel kompozisyonundaki hızlı değişimler mal ve hizmetlere olan talebi çeşitlendirmektedir. Bunun yanı sıra, kent yaşamının sağladığı hizmetleri kullanan insanların sayısı artmakta, bunun sonucunda yurttaşlar arasında “kent tüketicileri” “kent kullanıcıları” gibi yeni gruplar ortaya çıkmaktadır.

Avrupa’ya yayılan yönetimdeki radikal değişimler planlama ve kentlerin yönetim koşullarını da etkilemektedir. Devlet denetiminin ortadan kaldırılması (deregülasyon ç.n.) ve özelleştirme, finans ve gelişme sağlamak için yeni yöntemler yaratmaktadır. Yatırım için yarışmaya zorlanan kentler, temelde kamu çıkarını temsil eden geleneksel yerel yönetim etkinliklerinden uzak, daha kısa süreli ve daha çok finans ağırlıklı hedeflere sahip girişimci türde yönetim araçlarını sık olarak uygulamaktadır. Bu, örneğin, çok sayıda özel/kamu ortaklığının geliştirilmesi, kentsel pazarlarda daha güçlü çarpışma ve büyük ölçekli

yatırımların desteklenmesi ile ifade edilmektedir. Buna kimi zaman planlama sürecinde halk katılımının ihmalı eşlik etmektedir. Gelişmenin sosyal yararlarını sağlamakta özel sektöre aşırı güven sunan kentlerde, demokrasinin gedikleri söz konusu olabilmektedir.

Kentler İçin Önemli Noktalar

Seyahat sürelerinin azaldığı veya yok olduğu görülmesine rağmen, bu herkes için erişilebilirliğin arttığı anlamına gelmez. Birçok yoksun kent sakini modern iletişim, ulaşım, donatı ve hizmetlerin yararlarından dışlanmaktadır. Yoksul kent sakinleri evsiz kalırken veya giderek çöken kentiçi alanlarda veya banliyölerde yaşarken, zengin tüketicilerin alanları kapılı çevrelere dönüşme eğilimindedir.

Avrupa’nın batısında birçok vatandaş çok sayıda göçmen tarafından tehdit edildiğini hissetmektedir, farklı kültürler arasındaki yanlış anlamaların ve önyargıların ateşlenmesiyle, düşmanlık duyguları gelişebilir. Suç, insan kaynaklı ve doğal felaket korkusu kentsel güvensizlik duygusunu artırabilir.

Yaşlanan Avrupa nüfusu ve değişen aile yapısı ve aile bağları yeni kentsel altyapı gereksinimleri olduğu kadar yeni sosyal meydan okumaları da belirlemektedir.

Kamu otoriteleri kendi sorumluluk alanlarını ortak çıkar için serbest piyasanın eline bırakırken, birçok kentin karşılaştığı büyük finansal ve sosyal sorunlar yerel demokraside yetersizliklere yol açmaktadır. Demokratik olarak seçtikleri kendi temsilcileri tarafından terk edildiğini hisseden vatandaşlar, kamu otoritelerine olan güvenlerini kaybetmektedir. Otoritenin daha az kabulü, daha az sabır ve halkın kucaklanması, bencil ve tüketici yönelimlerle sonuçlanabilir.

Geleceğin Kentleri İçin Meydan Okumalar

Güvenlik, sağlık ve tıbbi yardım kavramları kadar, sürdürülebilir kalkınma, kentsel kimlik, topluluk yaşamı gibi bazı anahtar kavramlar plancılar ve planlama süreci için giderek hassas konular haline gelmektedir.

Sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin değerlerinin dengelendiği bir gelecek oluşturmaya çalışan kentler için sağlık ve sukunetin yanında yaşam kalitesi sunan bir kentsel çevreye olan

Gelişmenin sosyal yararlarını sağlamakta özel sektöre aşırı güven sunan kentlerde, demokrasi- nin gedikleri söz konusu olabilmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik gereksinimi, aynı zamanda, planlama için de gerekli bir araç olan mekanın dikkatli yönetimini de zorunlu kılmaktadır.

PLANLAMA
2004/4

ve giderek artan gereksinim önemli bir meydan okumayı gündeme getirmektedir. Kentlerin karşılaşmak zorunda kaldıkları büyük meydan okumalardan biri de ortaya çıkan kültürel etkiler temelinde yükselen yeni kimliklerin gelişmesidir. Kent yaşamı birbiriyle yanyana varolabilen ve birbirinin geleneklerine saygı duyabilen kültürel gruplaşmaların büyük çeşitliliğini geliştirmeye çalışmalıdır. Dahası, Avrupa kentleri üye ülke yurttaşlarının birçok üye ülkeye kolayca taşınıp yerleşmesine olanak sağlayan serbest içgöçe izin verecek biçimde evrim geçirmelidir.

Farklı yaş grupları arasındaki bağların ve sosyal çözülmenin onarımı, kentsel nüfusun gelecekteki refahı için kritik görünmektedir.

Bir diğer önemli meydan okuma, katılımı arttırmak ve bütün grupların ortak çıkarlarını güvence altına almak için bütün paydaşları kapsayan yeni yöntemler aramayı içeren yerel demokrasinin yenilikçi süreçlerinin geliştirilmesidir. Yurttaşların katılımı, halkın taleplerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar ve tüm kent için ortak bir kimliği korumanın yanı sıra farklı grupların farklı gereksinimlerinin üstesinden gelebilmek için çözüm çeşitliliğinin kabulüne yol açan kültürel evrimi başlatabilir.

2. Ekonomik ve Teknolojik Değişimler

Eğilimler

21. yüzyılın başında araştırmaya, yaratıcılığa ve geniş bir bilim ve teknik alana yayılmaya dayalı teknolojik gelişmenin hızı, tarihteki herhangi bir zamandan çok daha fazladır. Yaşam biçimini, ekonomiyi, mekansal yapıları, kent ve kasabaların niteliklerini etkilemektedir.

Bilgi temelli ekonominin gelişmesi ve büyümesi Avrupa'da kentsel gelişmenin başat güçlerini dramatik olarak değiştirmiştir. Ağ-bilgisayarlı etkinliklere evrensel erişim evde çalışmayı, ticareti ve işi olanaklı kılarken, geliştirilmiş "hizmet sağlayıcıları" kentlerde temel etkinlik haline gelmektedir. Dünya çapında şirketler arzın ucuz ve kolay olduğu yerlerde işgücü gibi kaynakları kullanarak ve konuşlandırarak bölgesel ve ulusal sınırlardan bağımsız olarak iş etkinliklerini örgütlemekte ve yönetmektedirler. Kentlerde bulunan etkinliklerin zenginliği ve çeşitliliği ve kentsel çevrenin kalitesi firmaların yer seçim kararlarını belirleyen faktör-

ler olurken, üretim endüstrilerinin yoğunlaşmasından kaynaklanan "yer seçimi yararları" önemini yitirmektedir. Uluslararası rekabet fiili ve fiziksel kent ağları içerisinde uzmanlaşma ve işbirliği için davetiye çıkarmaktadır. Bilgiye dayalı ekonomi yalnızca üretim biçimlerini ve istihdam yapılarını değiştirmemekte, bunun yanında kentsel sistemler açısından yeni gereklilikler yaratmaktadır.

Kentler İçin Önemli Noktalar

Bir yanda, e-ticaret ve e-iş gibi ağ üzerinden evde çalışmak fiziki kentsel donatılara olan gereksinimi azaltabilir. Diğer yanda bu süreçler zaten tıkalı olan kent merkezlerini etkileyen malların hareketi ve taşınması için daha çok trafik yaratabilir. Dünya çapında çalışan firmaların (endüstri ve hizmetler alanında) çoğu, uluslararası ekonomik kestirimlerin yerel sosyal, çevresel ve güvenlikle ilgili konular üzerinde artan baskısı nedeniyle, mekanın gelişmesi için herhangi bir gerçek taahhütte bulunmaksızın fabrikalar yerleştirmektedir.

Dahası, ekonominin küreselleşmesi kentsel gelişmedeki dışsal faktörlerin etkisini güçlendirmektedir. Bir taraftan yeni fırsatlar yaratırken, diğer taraftan yerel malların değer kaybetmesine yol açarak kent ve çevresindeki bölgesel alanlar arasındaki ekonomik ve kültürel bağları koparak geleneksel yerel ekonomiyi güçsüzleştirmektedir. Yerel yönetimlerin dezavantajlı sosyal grupların çıkarlarını koruyan sorumluluk çerçeveleri olmaz ise ekonomik güçler sosyal dışlanmaya ve yoksunluğa yol açabilir.

Geleceğin Kentleri İçin Meydan Okumalar

Bilgi temelli ekonomi geleneksel endüstrilerden daha önemli olacaktır ve verimlilik optimizasyonu vatandaşların daha çok boş zamana sahip olmasına neden olabilir. Bu, gerçek ve fiili çevrelerde eğlence hizmet ve etkinliklerinin geniş seçeneğiyle birleştirilebilir.

Ekonomik etkinliğin yeni türleri daha az kirliliğe, canlı kent merkezlerine, peyzaj değerlerinin artışına ve kent saçaklarında ve çevresindeki kırsal alanlarda daha çok biyolojik çeşitliliğe neden olabilir. Çevresel olduğu kadar kültürel nitelikler de kentler için önemli rekabet üstünlüğü olarak, giderek artan bir biçimde, kabul görecektir ve her kentin özgün tarihsel kimlik ve niteliği kentsel gelişmede özel bir rol oynayacaktır. Kentler, farklı ölçeklerde gelişecek ve yeni işbirliği sağlayacak

ağlar bağlamında, gönençlerini korumak için rekabet üstünlüğü sağlamak zorunda kalacaktır. Önemli bir meydan okuma, bunun nüfusun büyük çoğunluğunun olumlu ve aktif olarak kapsandığı bir yöntemle yapılmasıdır.

3. Çevresel Değişimler

Eğilimler

Fiziksel çevre, ekonomik etkinliklerin artan ölçeği, süregiden kentleşme ve alan kullanımı ve altyapı ve hizmetlerin yayılan ağlarıyla önemli ölçüde etkilenmektedir. Kent içindeki ve çevresindeki doğal alanlar, yayılmanın ekonomik baskısı altında yok olmaya yüz tutmaktadır.

Fiziksel çevre aynı zamanda kirlilik ve yenilene-meyen kaynakların savurganca tüketilmesinin tehdidi altındadır. Ses ve ışık kirliliği doğal ve insani çevrelerin taşıma kapasitelerini ciddi olarak tehdit ederken, toprak, su ve hava kirliliği artmaktadır. İklim değişikliği daha çok yağmur, daha güçlü rüzgar, türbülans ve deniz seviyesinde yükselme ile birlikte daha az durağan atmosfer koşullarına yol açmaktadır.

Kentler İçin Önemli Noktalar

Kentlerdeki sağlıksız koşullar, kirlletici etkinliklerden ve atık tüketiminden kaynaklanmaktadır. Kentlerde daha az açık alan, daha az biyolojik çeşitlilik kent yaşamının kalitesi ve kamu mekanları için tehdit oluşturmaktadır. Birçok kentin çevresindeki kentsel saçaklar azalmaktadır. Tarımsal ve açık alanlar, kırsal kesimler için uygun olmayan binalara, yapılara, etkinliklere izin vermektedir.

Avrupa'nın hemen her yerinde yaşanan seller güvensizlik duygusunu ateşleyecektir. Deniz seviyesinde daha büyük yükselme tehlikesi kıyı alanlarındaki kentsel alanların yoğunluklarını etkileyecektir. Fırtınalar, çığlar ve toprak kaymaları doğal afetlerden halkın korunmasına ilişkin kaygıları artıracaktır.

Geleceğin Kentleri İçin Meydan Okumalar

Kentler üzerindeki çevresel etkilerin tehditleri gelecek için birçok karşı koyma arayışını ortaya çıkarmaktadır. Önleyici ilkeler ve çevresel kaygılar yalnızca zorunlu etki değerlendirmelerinde değil, aynı zamanda bütün karar süreçlerinde bulunmalıdır. Kent yönetiminde ekosistem yak-

laşımı yer almalıdır. Ekonomik temelli kentsel gelişme ile sağlıklı yaşam koşulları arasında denge kurulmalıdır. Doğal alanların ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi ve korunması için finansal araçlar bulmak önemli bir görevdir. Çevresel sürdürülebilirlik gereksinimi, aynı zamanda, planlama için de gerekli bir araç olan mekanın dikkatli yönetimini de zorunlu kılmaktadır.

Dengeli bir kent için kent saçaklarında tarımın süregelen varlığı temel koşuldur. Tarımsal alanların yapılı çevreye yakınlığı teşvik edilmeli ve desteklenmeli, engel olarak görülmemelidir. Finansal teşvik, özellikle yerel pazarlara hizmet veren veya organik üretim yöntemleri kullanan tarımsal girişimlerin korunması ve geliştirilmesine tahsis edilmelidir.

4. Kentsel Değişimler

Eğilimler

Kent asla sürekli, yoğun, yapılaşmış bir varlık olmamıştır, ama her zaman kentsel form ve mekanların çeşitliliğini içermiştir. Kentlerin ve bölgelerin gelişmesi yalnızca modern planlama tekniklerinin sonucu değil, aynı zamanda geçmişteki gündelik ve planlanmamış gelişmelerin de sonucudur. Kentlerin gelecekteki gelişmelerinin içeriği değişmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojisi dünya çapında doğrudan ve hızlı iletişime izin vermektedir. Fiziksel erişilebilirlik, hızla yayılan, insan ve yük taşıyan uygun yönetime sahip ağlardan oluşan geliştirilmiş altyapı sayesinde büyük oranda artmaktadır. Sistemler, yeni çözümler ve yeni kentsel formlar ve biçimler yaratarak daha verimli çalışmaya yönelmektedir.

Kentler İçin Önemli Noktalar

Geliştirilmiş ulaşım altyapısının sonucu olan daha iyi fiziksel erişim özellikle ulaşım ve hareketin yavaş türleri için engel ve sorun yaratmaktadır. Sonuç olarak, baskın fiziksel yapılar kent komşuluklarının ve peyzaj yapılarının parçalanmasına yol açmaktadır. Yörekentleşme (banliyöleşme ç.n.) ve kentsel fonksiyonların çevredeki alanlara yayılması, ayrıca, daha uzun ulaşım mesafelerine ve sonuçta donatı ve hizmetlerin niteliğinde bozulmaya neden olmaktadır. Toplutaşım araçlarının kullanımının azalması ve özel araç kullanımının artması kentlerin sorunlarını artırmaktadır.

Küreselleşme süreci, ekonomik terimlerle, yönetim ve fonksiyonların büyük kentlerde yoğunlaşmasıyla birlikte üretimin dünya çapında dağılımı ile kendini göstermektedir. Bu yerleşme ağının kalan bölümlerinin de harcanarak metropoliten bölgelerin hızla büyümesine yol açabilir.

Farklı gruplar arasında artan eşitsizlik yalnızca kentsel yönetimde değişime yol açmayacaktır, aynı zamanda yeni ekonomik etkinliklerin yüksek kaliteli gelişme şemaları ve ayrıcalıklı grupların iyi korunan konut alanlarının aksine, büyük yoksunluk alanlarına neden olacaktır.

Geleceğin Kentleri İçin Meydan Okumalar

İletişim, bilgi ve ulaşımındaki yeni teknolojik gelişmeler yurttaşların ve kent yaşamının bir bütün olarak yararlanabileceği biçimde kullanılmalıdır. Tarihsel ve kültürel değerlerle teknoloji arasındaki yeni dengeler daha çekici kentsel çevreleri sunabilen yeni kentsel kimliklerin yaratımına yol açabilir. Teknolojik gelişmeler geleceğin kentlerinin sürdürülebilirliğini tümüyle desteklemek için kullanılabilir.

Geçmiş geleceğe bağlayan uygun çözümlerle birlikte eski veya yeni kent parçalarının kapsamlı olarak planlanacağı kentsel tasarıma ilişkin yeni bir kurallar dizisi gerekmektedir. Komşuluk biriminden kente, kent ağlarından Avrupa'ya birçok çevresel ölçekteki açık mekanlar ve yapılaşmış alanlar arasında sürekli bağlar oluşturulmalıdır. Kentsel formlar sosyal ve kentsel karışımlarla bütünleşmeli ve yaşam kalitesini geliştirmelidir. Kentlerdeki eğlence, henüz bilinmeyen olanaklarla birlikte fiili ve fiziksel çevrelerin bir kombinasyonu olabilir.

Aynı zamanda, kabul edilmelidir ki kent kullanıcılarının büyük bölümü kentte ikamet edenler değildir. Bu insanlar için ticari anlamda yüksek kaliteli çevre ve hizmet sunumu önemlidir. Planlama etkinlikleri, sosyal sürdürülebilirlik için gerekli olan ortak çıkarların gerçekten (sürece ç.n.) dahil edilmesini ve korunmasını oluşturmaktadır.

Ekonomik gelişmeler için planlama ölçütleri kentler arasındaki rekabetle doğrudan ilişkilendirilmelidir, bu nedenle, planlama politikalarına ait stratejik düşünme uygulanmalıdır.

Son olarak, bir dereceye kadar tarihsel kent formları ve yaşam biçimlerinden kaynaklanan

Avrupalı kentsel kültürün eşsizliği, 21. yüzyıl insanının gereksinimleri ile yeni kentsel formları bağdaştıracak bilinç ve beceriye sahip profesyonel plançılara gerek duymaktadır.

B2 – Plançıların Sorumlulukları

Şart'ın bu bölümü Avrupa'da çalışan profesyonel plançıların sorumluluklarını sunmaktadır. Bölüm, bu Şart'ta tanımlanan vizyona erişmek ve kentsel gelişme ilkelerini uygulamak için çaba gösteren politikacı ve halka tavsiyelerde bulunan plançılar tarafından benimsenmesi gereken bir değerler dizisi tanımlamaktadır.

Mekansal planlama, aslında karmaşık süreçler içerisinde farklı uzmanları ve aktörleri içeren disiplinlerarası bir ekip çalışmasıdır. Bu sorumluluklar, plançıları sürece dahil olan diğer gruplardan ayıran özellikleri tanımlamayı, aynı zamanda, plançılar arasındaki özgüveni, bütünleşmeyi ve dayanışmayı arttırarak mesleğin potansiyel gücünü açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Plançının rolü, toplumun ve planlama hukuk ve politikalarının gelişmesini izleyerek evrim geçirmektedir. Bunlar, plançıların vizyon üreten, teknokrat, yönetici, danışman, akıl hocası, veya eğitmen olarak eylemde bulunduğu her ülkedeki farklı politik ve sosyal çerçevelere göre değişmektedir. Diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında, ayırt edici fark mekan plançılarının asıl olarak bir bütün olarak tüm toplumun çıkarlarına, yerleşme veya bölgeye bir varlık olarak, gelecekte daha uzun dönemlere odaklanması zorunluluğudur.

Mekan plançıları analiz yapar, taslak hazırlar, gelişme stratejilerini, destek politikalarını, programları ve anahtar projeleri uygular ve izler, -her disiplin gibi- ayrıca, bugünün ve geleceğin gereklilikleri ile eğitimi sürekli ilişkilendirmek amacıyla profesyonel eğitim ve araştırmaya katkıda bulunur. Plançılar kendilerini, aynı zamanda hepsinin içerisinde eşit olarak yer almamalarına rağmen, planlama sürecinin çok çeşitli aşama ve ölçeklerinde aktif olarak meşgul ederler.

Genel olarak kabul edilir ki planlama yalnızca plan hazırlama ile ilgili değildir. Aynı zamanda, mekan ve gelişme programlarındaki çelişen istemleri çözümlmek için konu ile ilgili çıkarları –kamu ve özel- dengelemeyi amaçlayan politik sürecin bir parçasıdır. Bu, plançının arabulucu olarak rolü-

nün önemini göstermektedir. Bugün ve gelecekte plancının arabulma ve müzakere becerisi giderek artan bir biçimde önem kazanacaktır.

Bu nedenle plancının rolü geçmişte herhangi bir zamanda olduğundan daha çok talep edilecektir. Bütün aşamalar sırasında, kamu planlama sürecini desteklemek ve ona rehberlik yapmak için artırılmış tasarım, sentez, işletme ve yönetim becerileri gerektirecektir. Ayrıca plan ve programların uygulanması, yönetimi, izlemesi ve gözden geçirilmesine yol açan politik kararlarla birlikte, bireysel farklılıkları algılayan toplumsal oydaşlaşma başarısının yer aldığı bilimsel bir yaklaşımı da talep edecektir.

Bu karmaşık ve meydan okuyan roller 21. yüzyılda politik danışman, tasarımcı, kent yöneticisi ve bilim adamı olarak çalışan mekan plancıları için özel sorumluluklar gerektirmektedir.

Bir bilim adamı olarak plancının sorumlulukları şunlardır:

- Geniş coğrafi bağlamı kavrayarak ve karar vericilere, paydaşlara ve halka tam, kesin ve doğru bilgi sağlamak için uzun dönemli gereksinimlere odaklanarak, mevcut durum ve yönelimleri analiz etmek.
- Avrupa göstergelerini gözönüne alarak mevcut veriye ulaşmak, kamusal tartışmaları ve öneri çözümlerin ortak kavranışını ve karar verme süreçlerini kolaylaştırmak için temsilin etkileşimli araçlarını uygulamak.
- Sürekli mesleki gelişmeyi içeren çağdaş planlama felsefesi, teorisi, araştırması ve pratiğine ilişkin uygun bilgiyi edinmek.
- Teori ve pratiği ilişkilendirerek, Avrupa çapında planlama mesleğinin gelişmesini destekleyerek ve değer vererek eğitim ve öğretime katkıda bulunmak.
- Planlama teorisi ve pratiğine ilişkin sağlıklı ve yapıcı eleştirileri cesaretlendirmek ve planlama bilgisini ve yetkinliğinin evrim geçiren bedenine katkıda bulunmak için deneyim ve araştırmanın sonuçlarını paylaşmak.

Bir tasarımcı ve ileri görüşlü olarak plancının sorumlulukları şunlardır:

- Küresel yönelimlerle birlikte yerel ve bölgesel stratejileri dengeleyerek her boyutta düşünmek (küresel düşün, yerel davran).

• Dezavantajlı grup ve kişilerin gereksinimleri için özel bir sorumluluk duyarak herkes için seçenek ve fırsatları yaymak.

• Doğal çevrenin bütünlüğünü, kentsel tasarımın mükemmelliğini korumak için çaba göstermek ve gelecek kuşaklar için yapılaşmış çevreye ait mirasın korunması için çalışmak.

• Taşıma kapasitelerini ve etkileri ölçerek, yerel kimlikleri güvence altına alarak, uygulama programlarına ve fizibilite çalışmalarına katkıda bulunarak, özgül sorunlar ve meydan okumalar için potansiyel alternatif çözümleri özenle hazırlamak.

• Kentlerin veya bölgelerin gelecekteki gelişmeleri için olanaklar gösteren mekansal gelişme vizyonları geliştirmek ve hazırlamak.

• Kent ve bölgelerin ulusal/uluslararası ilgili ağlarında mekansal bir planın veya şemanın en uygun yerini tanımlamak.

• (Süreçte yer alan) bütün grupları, kendi bireysel çıkar ve hedeflerinin ötesinde, kentlerinin veya bölgelerinin ortak ve uzun dönemli vizyonunu paylaşmak için ikna etmek.

Bir politik danışman ve arabulucu olarak plancının sorumlulukları şunlardır:

• Karar vermede, planlanan çözümler ve uygulamalarında dayanışma, yerellik ve eşitlik ilkelerine saygı göstermek.

• Öneriler, hedefler, amaçlar, etkiler ve sorunlara ilişkin bilgi vererek sivil otoriteleri desteklemek ve kamu refahını sürdürmeyi hedefleyen plan ve çözümlerle onları desteklemek.

• Mekansal politikalarda verimliliği ve sosyal adaleti sağlamak için operasyonel mevzuat araçları geliştirmek ve ayırtılandırmak.

• Gelişmeleri eşgüdümlemek ve mekansal sürekliliği ve birleşmeyi güvence altına almak için yerel otoriteler, karar vericiler, ekonomik paydaşlar ve birey vatandaşların gerçek katılımını ve sürece dahil olmasını kolaylaştırmak.

• Oydaşlaşma veya ilgili otoriteler içim hazırlanmış anlaşılır kararlarla çelişkileri çözmek için ilgili tüm taraflarla işbirliği yapmak ve bunları eşgüdümlemek.

**Komşuluk
biriminden
kente, kent
ağlarından
Avrupa'ya
birçok
çevresel
ölçek-
teki açık
mekanlar
ve yapılaş-
mış alanlar
arasında
sürekli
bağlar
oluşturul-
malıdır.**

- Gelecekteki kullanıcıların bilgi edinmesi ve bu bilgiyi anlamasını sağlamak için yüksek düzeyde iletişim için çaba göstermek.

Bir kent yöneticisi olarak plancının sorumlulukları şunlardır:

- Yalnızca bürokratik yönetsel gerekliliklere hizmet amaçlı plan yapmak yerine mekansal gelişme süreçleri için stratejik yönetim yaklaşımı uygulamak.
- Ekonomik fizibilite ve sürdürülebilirliğin çevresel ve sosyal etkilerini hesaplayarak, kabul edilen önerilerin etkili ve verimli olmasını sağlamak.
- Yerel ve bölgesel önerilerin Avrupa strateji ve politikalarına uyarlanması için Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (ESDP) ve diğer Avrupa Birliği (EU) politikası plan-

lama ilkeleri, amaçları ve hedeflerini göz önüne almak.

- Bütün yönetsel organların ve çevresel otoritelerin işbirliğini, sürece dahil olmasını ve desteklenmesini sağlamak için farklı çevresel düzeyleri ve farklı sektörleri eşgüdümlemek.
- Yatırımların artması, istihdam yaratımı, ve sosyal bütünleşmenin sağlanması için kamu ve özel sektör arasında ortaklığı özendirmek.
- Avrupa Birliği'nin ortaklığıyla finandirılan mekansal program ve projeler içindeki yerel ve bölgesel otoritelerin katılımını teşvik ederek Avrupa fonlarından yarar sağlamak.
- Öngörülmemiş sonuçları yorumlamak için planları izlemek, çözüm veya eylem önermek, planlama politikası ve uygulama arasında sürekli geribildirim zinciri oluşturmak.

Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri – Eyüp Rehabilitasyon Projeleri

Dilek ERDEN ERBEY

Dr.,
MSGSÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Türkiye’de kent planlama, başlangıcından itibaren fiziksel sorunların, fiziksel tarafı ağır basan planlarla çözümü kapsamında ele alınmıştır ve kentlerin gelişmesi ve korunmasında farklı yaklaşımlar geliştirme yolları aranmamış, imar plancılığı ve imar planlaması ile, bütüncül kent planlamasından uzak bir yapı süregelmiştir. Kent planlama, 1970’lerden itibaren aynı tip planların yapımı ile sürdürülmektedir. Aynı tip planlar tek tipleşen kentleri yaratmışlardır. Özgün yapıları olan kentler de benzer şekilde, “tek tip” koruma amaçlı imar planları ile değerlerini yitirmektedirler. Özellikle, kentsel korumanın statik yapısı, kentlerin hem tarihsel dokularındaki sorunları çözümsüz hale getirmekte hem de kentin diğer alanlarına yoğun imar baskısı yaratmaktadır.

İmar (ve koruma amaçlı imar) planlamasının bu statik yapısına karşılık 1980 sonrası dönemde, rant ekonomisinin gelişmesinin ardından kent merkezlerindeki büyük rant alanları birçok grubun ilgi odağı haline gelmiş, yerel, ulusal ve uluslararası yatırımcılar için karlı birer yatırım alanına dönüşen kent parçaları, hızla dönüşmeye başlamıştır. Bu noktada, durumun ilgi çeken tarafı; çoğu kez bu dönüşümlerin mevcut kent planlama sisteminin hantal yapısını by-pass ederek gerçekleşmesidir. Kent planlarının uzun süreçler içinde başaramadığı dönüşümler, yatırımlara çekici olan alanlarda projeler yolu ile kısa sürelerde gerçekleşmeye başlamıştır. Örneğin; birçok kentte kent planında öngörülmediği halde geleneksel kent merkezi hızla dönüşürken, kimi

kentlerde merkezi iş alanlarının başka bölgelere taşındığı, büyük alışveriş merkezleri, ofis alanları, duvarlarla çevrili lüks konut alanlarının inşa edildiği, büyük kentsel projelerin planlamadan bağımsız olarak gerçekleştiği görülmektedir.

İmar planlarının günümüz kentlerine yaptığı etkilerin tartışması uzun yıllardır yapılmaktadır. Çok tartışılmayan mesele ise, “neden planlar koruma amaçlı ve imar (korumama amaçlı) planları olarak tanımlanmaktadır?” sorusudur.

Batı’da kent planlama, sosyal, ekonomik ve fiziksel sorunlar karşısında, farklı yaklaşımlar geliştirmiş ve kentlerin gelişimi tek bir planlama yaklaşımına bağlanmamıştır. Özellikle değişen ekonomik yapılara paralel olarak, daha iyi yaşam koşulları yaratmak için stratejiler yaratma yoluna gidilmiş, yapılan planlar kendi araçlarını da geliştiren planlar olmuştur. Dünyada bugün geliştirilen planlama kuramları ve uygulamalar, kentsel planlama, kentsel koruma ve kentsel tasarım yaklaşımlarının artık iç içe geçtiğini ve birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmadıklarını göstermektedir. Her üç yaklaşım da stratejik planlama yaklaşımı çatısı altında aynı alanlara farklı ölçeklerde, ama aynı hedeflerle müdahale etmektedirler.

Kentler, bölgeleri içinde bir bütün olarak, sosyal, ekonomik ve mekansal verilerinin birlikte ele alındığı yaklaşımlarla planlanmaktadır. Ulusal ölçekte stratejik planlama yaklaşımları geliştirilirken diğer yanda kentlerin yaşam kalitelerinin artması için korunarak geliştirilmesi ilkesi, uluslararası ve ulusal politikalarla geliştirilmiştir. Bu politikalar,

PLANLAMA
2004/4

kentlerdeki ekonomik, sosyal ve fiziksel sorunların birlikte ele alındığı “kentsel yenileşme” yaklaşımlarının üzerine kurgulanmıştır.

Kentsel yenileşme, değişim içinde olan bir alanın problemlerinin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütüncül ve bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür. Kentsel yenileşme her kenti kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik şartları içinde ele alır ve karmaşık bir süreç içerdiği ve çok disiplinli olduğu için, sosyal ve ekonomik güçleri dikkate alan çeşitli politikaları gerektirmektedir. Kentsel yenileşme politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekanlar için değişkenlik gösterirken tüm Avrupa’ya yayılan bir politika olmasına karşın, her ülkede şehircilik politikalarına göre farklılık gösteren öncelikler, farklı örgütlenmeler ve modeller içerir.¹ Kentsel yenileşme, farklı ölçeklerde ve farklı düzlemlerde mekansal politikalar içermektedir. Ancak yenileşme kapsamında müdahale edilen alanın sınırları ne olursa olsun, en temel ortak özellik her ölçekteki alanda, yenileşmenin bütüncül yaklaşım içinde ele alınmasıdır. Bir diğer özellik ise uygulanan kararların etkilerinin, her ölçekte değerlendirilmesi gerekliliği ve oluşturulan politikaların mekansal, sosyal ve ekonomik etkilerinin sınırlarının, etki alanının sınırları olarak belirlenmesi gerekliliğidir. Bu sınır, alanın boyutlarının çok üstünde bir alana yayılabilir.

Kültürel mirasın ve tarihi yapıların korunması ile ilgili olarak imzalanan uluslararası anlaşmalara ek olarak, kentsel yenileşmenin 1990’ların ortalarından itibaren Avrupa Birliği’nin gündeminde yer aldığı ve ortak kentsel yenileşme politikalarının oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir. Avrupa Birliği, kurulan komisyonlar ile üye ülkelerin kentlerinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak, ortak stratejilerin oluşturulması yolunda çalışmalar geliştirmektedir. Uluslararası ölçekte oluşturulan bu politikalar, ülkelerin ulusal politikaları üzerinde etkili olmakta ve programların finans desteğinden yararlanmak için yenileşme programlarına uyumlu kendi yaklaşımlarının ve

örgütlenmelerinin oluşumunu gerektirmektedir. Türkiye de AB uyum süreci içinde, AB ülkelerinin geliştirdiği ortak kentsel yenileşme politikalarına eklemelenme ve kendi modellerini oluşturma yolunda ilerlemektedir.

Kentsel yenileşme yaklaşımının en güncel aracı olan dönüşüm projeleri son dönemde kent planlamanın gündeminde hayli büyük bir yer tutmaktadır. Hemen bütün belediye yönetimleri sorunlu alanları için dönüşüm projeleri üretmektedir. Belediyelerin uygulamaları içinde dönüşüm projesi adı altında, gecekonduların dönüşümü, eski sanayi veya liman alanlarının yeniden işlevlendirilmesi, tarihi kent mekanlarına yaşam kazandırılması amaçlı projelerin yanı sıra, meydan, nehir kıyısı düzenlemeleri, bitkilendirme çalışmaları da bulunmaktadır. Son dönemde Üniversiteler, Belediyeler ve Şehir Plancıları Odası’nın düzenlediği sempozyum ve kolokyumlarda da kentsel dönüşüm kavramı ve uygulamaları tartışılmaktadır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanan “Kentsel Dönüşüm Yasa Taslağı”nın genel gerekçeleri içinde “*sürdürülebilir gelişme ilkesi doğrultusunda sağlıklı ve güvenli yaşam çevrelerinin oluşturulması*” amaç olarak belirlenmişse de, koruma alanları, *tasfiye alanları* kapsamında ele alınmıştır: “TASFİYE ALANI; jeolojik, jeofizik durumu, deprem, taşkın, heyelan vb. afet tehlike ve riskleri taşıyan, doğal, kültürel, tarihi, ekolojik ve tarımsal değerlere sahip ve çevreye ilişkin mevzuatlar kapsamında kalması nedeniyle bulunduğu yerde korunamayan, zorunlu olarak boşaltılması gereken alanlar ile kentsel dönüşüm planı kararları gereği yerinde korunamayan yapıların ve gecekonduların bulunduğu yapılaşma yasağı getirilen alanlardır.”²

Kent planlama gündeminin en popüler konusu olan kentsel dönüşüm projeleri, şehirciliğin eylem alanı olarak, planlama, tasarım ve koruma disiplinlerinin ortak uygulama aracı haline gelmiştir. Kentsel koruma, bugüne dek yalnızca koruma amaçlı imar planları ve restorasyon projeleri ile yürütülürken artık kentsel korumanın gündeminde de yeni bir kavram ve uygulama aracı olarak dönü-

¹ Roberts, P., Sykes, H. (ed.s) (2000), Urban Regeneration, Sage Publications, London. s. 5

² www.spo.org.tr, Ocak 2005.

şüm projeleri tartışılmaya başlanmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri; kentte kültür mirasının korunması ve değere konmasındaki önemli ve güncel sorunların çözümü için bir araçtır ve kentsel kesikliklere karşı mücadele için bir yeniliktir.

Kentsel dönüşüm, varolan yapının yok edilerek yeniden oluşturulması biçiminde eleştiriler almaktadır. Ancak, tam tersine hedefler doğrultusunda, var olan ve korunması gerekli bir yapının, korunarak yaşama geçirilmesi için de kullanılabilecek bir stratejiler bütünü olabilir.

Bu makalede, kentsel koruma ve yenileşme yaklaşımları içinde kentsel dönüşüm projelerinin yeri ve etkilerinin tartışılması amacı ile genelde Haliç Dönüşüm Projeleri ve özelde Eyüp Koruma Planı içinde uygulanan Rehabilitasyon Projelerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

HALİÇ DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Küresel dinamiklerin etkisi altında, kent yönetimlerinin, dünya kentleri içinde bir yer edinmek ve kente yeni bir imaj kazandırmak için kendine mekanlar yaratması ya da arayışı süreci içinde Haliç, sahip olduğu tarihsel kimlik ve gelişme potansiyelleri nedeni ile bir çok projenin hedefi haline gelmiştir.

Haliç, İstanbul'un mekansal, sosyal ve ekonomik değişimi içinde Bizans'tan bugüne dek her dönemde yönetimlerin ilgi odağı olmuştur. Coğrafi konumu, korunaklı bir liman oluşu, üst üste bir çok dönemin izlerini taşıyor olması, sahip olduğu kültürel ve etnik çeşitlilik ve tüm bu kriterler içinde belki de en önemlisi olan İstanbul kentinin merkezinde yer alıyor olması ve Galata ile Tarihi Yarımada gibi iki önemli tarihi merkezi birbirine bağlar konumda olması Haliç'in stratejik önemini artırmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Haliç'i bütünüyle korunması ve geçmişteki kimliğini yeniden kazanması gereken büyük bir "kültür parkı", "kültür koyu" ilan etmiştir. Ancak, Haliç'i bir bütün ve/veya bir koruma alanı olarak tanımlayan herhangi bir plan ya da yasa bulunmamaktadır. Bütünselliğin teminatı olan bir plan veya yasal tanımın olmadığı Haliç bölgesi içinde UNESCO mimari

mirası altında korunmaya alınan ve çok sayıda tescilli ve tescillenmemiş kültür mirasına sahip olan Zeyrek, Fener, Balat gibi bölgeler için geliştirilen projeler birbirleri ile bütünleşmemektedir.

Haliç için "kültür koyu" üst kimliğini tanımlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu bölge için projelerin üretilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesinde kurulmuş olan farklı birimler İstanbul kenti için kentsel tasarım, koruma ve dönüşüm amaçlı projeleri üretmekte ve uygulamaktadır. Haliç çevresinde yer alan projelerin listesi İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından aşağıdaki gibi belirlenmiştir:³

- Unkapanı - Galata Köprüsü Arası Haliç Kıyıları Kentsel Tasarım Projesi
- Eminönü, Ahi Çelebi Camii ve Çevresi Düzenleme Projesi
- Eminönü, Mısır Çarşısı - Kiraz Han Arası Yeraltı Otopark Projesi
- Ayvansaray Kentsel Sit Alanı Kentsel Tasarım Projesi
- Haliç Çevresindeki Projelerin Entegrasyonu ile Haliç Kıyıları ve Haliç Adalarının Düzenleme Projesi
- Haliç, Miniaturk ve Çevre Düzenleme Projesi
- Haliç'te Nostaljik Tren ve Haliç Çevresi Raylı Sistem Ring Projesi
- Sütluce Mezbahası Kongre ve Kültür Etkinlikleri Merkezi
- Feshane Rehabilitasyon ve Yeni Kullanım Projesi
- Eyüp Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Yeni Kullanım ve Yakın Çevre Düzenleme Projesi
- Kâğıthane Bölge Parkı, Alibeyköy ve Kağıthane Dereleri Yeşil Kuşak Projesi
- Kasımpaşa Tersanesi Yeni Kullanım Projesi
- Kâğıthane, Sıbyan Mektebi Yeni Kullanım Projesi
- Eyüp Merkez Rehabilitasyon Merkezi

Önemli bir tarihsel ve kültürel birikime sahip olan Eyüp bir dizi rehabilitasyon projesinin uygulandığı bir semte dönüşmüştür.

³ İstanbul Büyükşehir Belediyesi resmi internet sayfası. www.ibb.gov.tr, Aralık 2002

- Piyerloti ve Çevresi Rehabilitasyon Projesi
- Piyerloti Mezarlığı Düzenleme Projesi
- Valide Sultan Köprüsü'nün Yeni Konumu ile Fonksiyonunun Belirlenmesi ve Haliç Kıyılarında Düzenlenmemiş Alanlar ile Haliç Adalarının Peyzaj Projesi

EYÜP KORUMA PLANI (EYÜP REHABİLİTASYON PROJELERİ)

Yukarıda sıralanan projeler içinde kentsel yenileşme amaçlı olanlar bu makalenin de çıkış noktası olan doktora çalışmasında incelenmiştir. Ancak makalenin kapsamı içinde Eyüp Rehabilitasyon Projeleri tartışılacaktır.

Eyüp, eski İstanbul'un sur dışı ilk büyük yerleşmesidir. Haliç'in güneyinde, yaklaşık 2.6 km boyunca uzanan bir kıyısı bulunmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra, Eyyüb El Ensari'nin mezarının bulunduğu rivayet edilen yerde bir türbe yaptırılmış, aynı yıllarda bu yapıya,

eklenen medrese, kütüphane, imaret, çiftahamam ile sur dışı ilk külliye ile genişlemiştir. Eyüp yerleşmesinin çekirdeğini oluşturan bu külliyenin etrafında oluşturulan mahallelere Bursa'dan gelenler yerleştirilerek, dini bir anının etrafında bir yerleşme oluşmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet zamanında başlayan imar hareketleri, II. Bayezid ve Kanuni dönemlerinde de devam etmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda Eyüp sahilleri sultan sarayları, yalılar ve köşklarle donatılmıştır. Edmondo de Amicis, Robert Mantran gibi bir çok tarihçi, Eyüp'ün tarihi yarımada'daki konut alanlarından en büyük farkının, nüfusunun Müslüman halktan oluşması ve zengin bir semt olması olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca, Eyüp'ü bir mezarlıklar şehri olarak tasvir etmektedirler. 1839 yılında, Haliç kıyısına Feshane fabrikasının kurulması ve 1828'de halat fabrikasının kurulması ile Eyüp'ün sanayileşme süreci de başlamıştır.⁴ 1985 yılında başlayan Haliç yıkımlarından Eyüp de etkilenmiştir. Yıkımlar sırasında, kıyı kullanımı değişmiş ve Padişahların kılıç kuşanma törenleri için Eyüp Sultan türbesine gitmek üzere kullandıkları Bostan İskeleyi, plana aykırı olarak inşa edilen sahil yolu ile yok edilmiştir.

Önemli bir tarihsel ve kültürel birikime sahip olan Eyüp bir dizi rehabilitasyon projesinin uygulandığı bir semte dönüşmüştür. Eyüp Rehabilitasyon Projelerinin tanımlanması için; projenin kapsamı, modelin temel özelliği - özgün yapısı, alanın seçim kriterleri, uzun ve kısa dönemli hedefleri, karar mekanizması, kaynakları, aktörleri, fonksiyon değişimi ve kullanıcı profili sorgulanmıştır. Projenin kentsel koruma ve yenileşme açısından değerlendirilmesi için belirlenen ölçütler ise aşağıdaki gibidir.⁵

- Kent planı ile uyumu
- Koruma stratejileri ile paralellikleri - çatışmaları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Haliç Projeleri Kaynak: İBB

⁴ Kadayıfçı, G., Yalçın, H. (1999), "Eyüp Camii ve Merkez Civarında Yürütülen Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Çalışma Ve Uygulamaları", III. Eyüp Sultan Sempozyumu, 28-30 Mayıs 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul. s.405-407

⁵ Haliç Dönüşüm projeleri; Fener-Balat, Minyatürk, Söğütözü, Meşhure, Eyüp Merkez Rehabilitasyon Projesi, Silahtarğa Elektrik Fabrikası, ve Lizbon Expo '98 ve Barselona Poblenou projelerinin kentsel yenileşme kriterleri açısından değerlendirilmeleri ve değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi ile ilgili olarak bkz. Erden, D. Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

- Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri – çatışmaları
- Ekonomik yapıya etkisi
- İçerdiği yeni işlevler
- Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi
- Sosyal yapıya etkisi
- Çevresel etkisi
- Kültürel yapıya etkisi

Projenin Kapsamı:

Proje, Eyüp Cami ve yakın çevresini kapsayan koruma amaçlı imar planı ve plana bağlı olarak geliştirilen bir dizi projeyi içermektedir. Eyüp Planlama Müdürlüğü koruma imar planına uygun olarak merkez ve çevresinde ulaşım, kentsel tasarım, çevre düzenleme, iyileştirme ve rehabilitasyon konularında bir dizi proje hazırlamış ve uygulamıştır. Henüz uygulaması başlamayan ve tasarı halindeki diğer projelerin de uygulanmış olanlara eklenmesi hedeflenmektedir. Koruma Amaçlı İmar Planı, 1997 yılında onaylanmış ve uygulamaya konulmuştur. Plan, yaklaşık 80 hektarlık bir alan için yapılmıştır.

Plan kapsamında yer alan projeler şunlardır:

1. Eyüp Tarihi Merkezi, Cami Meydanı ve Çevre Düzenlenmesi

- Cami Meydanının gününbirlik kullanım için düzenlenmesi
- Sokak dokuları
- Katlı otopark, yayalaştırma, teleferik
- Arasta
- Oyuncakçılar Çarşısı
- Kesimhane
- Hüsrevpaşa Tekkesi, Bahariye Mevlevi-hanesi
- Açık kamusal alanlar

2. İskeleler, İskele Meydanı ve Kıyı Şeridinin Düzenlenmesi

- Eyüp İskelesi
- Bostan İskelesi
- Su ve Kürek Sporları Merkezi
- Çocuk Eğlence Alanı

3. Restorasyon ve Çevre Düzenlemeleri

- Camiler, tekkeler
- Türbeler, mezarlıklar
- Çeşmeler, hamam
- Sivil mimarlık örnekleri

Eyüp'te, 1957 yılında Eyüp Camisi'ne ulaşan bir bulvar açılmıştır. Eyüp merkezine giren bu yoğun taşıt trafiğinin azaltılması, Belediye'nin

Eyüp
Rehabilitasyon
Projeleri Alanı⁶

⁶ Erden, D., (2003) Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.

**Eski oyun-
cakçılar
çarşısı yeni-
den oluş-
turulmuş,
Arasta adı
verilen yeni
bir ticaret
merkezi ve
ona bağlı
oluşturulan
meydan-
lar ile açık
kamusal
alanların
canlandırıl-
ması hedef-
lenmiştir.**

uzun yıllardır üzerinde çalıştığı bir ulaşım projesidir. Koruma imar planının yapılmasında sonra, ilk olarak bu bulvar geriye çekilmiş ve meydana uzanan bu aks, yayalaştırılmıştır. Geleneksel ticaretin canlandırılması için eski oyuncakçılar çarşısı yeniden oluşturulmuş, Arasta adı verilen yeni bir ticaret merkezi ve ona bağlı oluşturulan meydanlar ile açık kamusal alanların canlandırılması hedeflenmiştir.

• Meydan ve çevresi düzenleme çalışmaları:

Meydan ve çevresi düzenleme çalışmaları kapsamında, Haliç kıyı şeridi sahil yolu ana ulaşım arteri olmaktan çıkarılmış, günübürlük ihtiyaca cevap verecek foksasyonlarla gezi ve dinlenme alanı olarak planlanmıştır. Bu yolun yükü ise cami ve merkezini bir yay gibi çevreleyen ve Eyüp Mezarlığı'nı etkilemeden bir tünel ile geçerek Eyüp-Alibeyköy kıyı şeridi güzergahına bağlayan trafik akışı ile sağlanmıştır. Bu trafik akışı arasında kalan alan tamamen yayalaştırılacaktır. Bölgenin otopark ihtiyacının karşılanması için; Kurban Kesim Yerinin yanında bir otopark alanının düzenlenmesi projesi uygulanmaktadır. Bu otopark alanına ek olarak bir katlı otopark projesi de uygulanma aşamasındadır.

• Çocuk Eğlence Merkezi:

1996 yılı onaylı, Eyüp Camii ve Merkez civarı Koruma Amaçlı imar planında Haliç kıyı şeridi düzenlemesi içinde, Feshane binasının yanında bir çocuk eğlence merkezi alanı onaylanmış ve uygulanmıştır. Bugün özellikle Eyüp'ü ziyaret eden sünnet çocukları ve şenliklerde tüm kentten çocukların yoğun olarak ilgi gösterdiği bir alan olarak kullanılmaktadır.

• Su Sporları Merkezi:

1/200 ölçekli düzenleme alanı projesinde, Haliç'in bir su sporları merkezi olma yolundaki vizyonunu destekleyecek bir tesisin düzenlenmesi hedeflenmiştir. 1987 yılında Oxford ve Cambridge kürek yarışlarından sonra, kürek yarışları için cazip bir alan haline gelen bölgede, eğitim ve yarışmalar için kullanılmasına hizmet edecek bir altyapı sağlaması hedeflenmektedir.

• Restorasyonlar:

Eyüp, Osmanlı kültür mirasının önemli eserlerini içinde barındırmaktadır. Sivil mimari örnekleri ve anıt yapıların restorasyonları yoğun bir şekilde projelendirilmekte ve uygulanmaktadır. Camiler, tekkeler, türbeler, mezarlıklar ve çeşmelerin çevrelerinde iyileştirme ve düzenleme çalışmaları yapılmaktadır.

• İskeleler, İskele Meydanı ve Kıyı Şeridi Düzenlemeleri:

Eyüp iskelesi, 1913 yılında İtalyan Haliç şirketi tarafından yaptırılmıştır. İki yıl öncesine kadar, Haliç'in dolması nedeniyle kullanılamayan iskele, Haliç'in temizlenmesi ile yeniden kullanılabilir hale gelmiştir. Bostan İskelesi, yapılan sahil yolu ile birlikte kaldırılmıştır. Bu iskelenin, çevresinde bulunan tarihi yapılarla birlikte projelendirilerek yeniden işlevine kavuşturulması planlanmıştır. İskele civarında kahve, restoran, nargile salonları gibi alanların düzenlenmesi ile yaşayan bir iskele haline getirilmesi amaçlanmıştır.

• Sivil Mimarlık Örnekleri:

Eyüp'te Osmanlı döneminden günümüze kadar ulaşmış sivil mimarlık örneği ahşap ve kargir yapılar bulunmaktadır ve bu yapılar çoğunlukla şahıs mülkiyetindeki yapılar-
dır. 1/200 ölçekli planları yapılan yöresel düzenleme alanı sınırları içinde kalan tüm korunması gerekli eski eser olarak tescilli yapı ve yapı elemanları gibi sivil mimarlık örneklerinin de 1/100 ölçekli rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'na yaptırılmış ve bu çalışma sonucunda bir konut tipolojisi çıkarılmıştır. Kamulaştırılan alan içinde kalan tarihi konutlar da Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiş ve yeni işlevler verilmiştir.

• Sokak Dokusu:

Düzenleme alanı içinde kalan, asfaltlanarak ve yükseltilerek özelliğini yitirmiş olan sokak dokuları, özellikle yayalaştırılan bölgede, Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Kurulu onayı ile geleneksel kaplama malzemeleri ile yeniden inşa edilmiş ve düzenlenmiştir.⁷

⁷ Eyüp Belediyesi, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü.

Modelin Temel Özelliği - Özgün Yapısı:

Eyüp'te uygulanan koruma amaçlı imar planı ve projelerin özgün olan yanı; plan ve projeler arasındaki uyumun sağlanmış olmasıdır.

Bu uyumun sağlanmasının en temel nedenleri;

- Planın Eyüp Belediyesi içindeki planlama birimi tarafından yapılması ve projelerin hedefleri ile planın hedeflerinin birlikte ele alınmış olması,
- Eyüp'te uygulanan plan ve projelerin Eyüp'teki tarihsel yapıyı korurken, onu projeler ile destekleyerek planın hayata geçirilmesini sağlaması,
- Koruma planı ile gelişme ihtiyaçlarını birlikte ele alan yapısının kazandırdığı dinamik yapı.
- Yaşayanların ve kullanıcıların taleplerinin kararlara katılımı ve restorasyon yapacak olan vatandaşların bilgi ve proje ile desteklenmeleri

Bir diğer özgün tarafı da; planın ve projelerin Eyüp'ün kendi iç kaynakları ve dinamikleri ile gerçekleştirilmesidir. Eyüp ilçesi planı ve projeleri bir kendi kendine yenileşme (self-regeneration) örneği olarak değerlendirilebilir. Belediye, konut sahiplerine proje desteği vererek, mal sahipleri ile yüzyüze anlaşmalar yaparak koruma konusunda katılım ve işbirliği sağlamaktadır. Proje alanı içinde bulunan bir yapı adasında, parseller birleştirilip ortak bir proje hazırlanmıştır. Bu projenin uygulanması sonucu, bütün bir yapı adasındaki binalar restore edilmiş ve ticaret ve ofis kullanımına dönüştürülmüştür.

Alanın Seçim Kriterleri:

Koruma amaçlı imar planına yönelik olarak alanın sınırlarının belirlenmesinde öncelikle alanın içindeki tarihi sivil mimari yapıları ve anıtsal yapıların varlığı önemli olmuştur. Tabiat ve Kültür Varlıkları'nı Koruma Kurulu tarafında tescillenmiş olan sivil mimari örnekleri ve Eyüp Camisi'ni merkeze alan bölge, Eyüp ilçesinin merkezini oluşturmaktadır.

Alanın seçilmesinin ölçütleri şöyle özetlenebilir:

- Eyüp'ün tarihsel önemi ve barındırdığı kültür mirasının yarattığı kültürel potansiyel,

- Eyüp Camisi'nin dini turizm açısından önemi ve Eyüp ilçesine yüklediği kimlik ve vizyonun korunması gerekliliği,
- Bölgedeki fiziksel eskimeye müdahalenin gerekliliği,
- Bulvarın yarattığı trafik sorunu ve açık kamusal alan potansiyelinin bulunması.

Plana ek olarak geliştirilen projelerin uygulama alanları birbirinden farklıdır. Her bir projenin de alan seçim ölçütleri, uygulandığı alanın sorunlarından ve potansiyellerinden oluşmuştur.

Uzun ve Kısa Dönemli Hedefleri:

Koruma planının en temel amacı, kültür varlığı olan sivil mimari yapılarının, tarihsel dokunun korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Plana bağlı olarak geliştirilen projelerde, yukarıda anılan temel amacı destekleyen alt amaçlar, Eyüp ilçesinin sosyal, ekonomik ve mekansal sorunlarına çözüm olarak, var olan potansiyellerin değerlendirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Buna göre;

Kısa Dönemli Hedefleri:

- Fiziksel yıpranmanın giderilmesi, iyileştirme ile birlikte çevre kalitesinin artırılması ve çevrenin güzelleştirilmesi,
- Tarihi kültür mirasının korunması ve yaşatılması,
- Taşıt trafiğinin azaltılması ve yaya öncelikli bir ulaşım sistemi kurulması,
- Yerel ticaretin canlandırılmasıdır.

Uzun dönemli hedefleri ise;

- Eyüp'ün bir turizm merkezi olması,
- Eyüp'ün Haliç'le bütünleşmesi,
- Eyüp'te sosyo-ekonomik seviyenin yükselmesidir.

Karar Mekanizması:

Planın ve projelerin üretilmesi aşamasında etkin olan kurum, Eyüp Belediyesi'dir. Ancak alanın bir sit alanı olması, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca KTVKK tarafından belirlenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planının onayı ise; Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmıştır. Plan sonrasında geliştirilen projeler ise, Eyüp Belediyesi, Araştırma Planlama Koor-

Eyüp'te Restore Edilen Konutlar

Eyüp Yaya Alanı

Eyüp Sultan Camii Meydanı

dinasyon Müdürlüğü tarafından oluşturulmuştur. Projelerin bir kısmının uygulanmasında Büyükşehir Belediyesi ile işbirliği yapılmıştır.

Kaynakları:

Projelerin uygulanması için Büyükşehir Belediyesi ve Eyüp Belediyesi'nin mali kaynakları kullanılmıştır. Restorasyon çalışmaları, mal sahiplerinin kendileri tarafından yürütülmektedir. Yayalaştırma projesinin kaynakları Büyükşehir Belediyesi'nden aktarılmıştır. Arasta projesinin kaynakları ise; Eyüp Belediyesi ve mal sahiplerinin ortaklaşa geliştirdiği bir fonla gerçekleştirilmiştir.

Aktörler:

Projelerin oluşturulması ve uygulanmasında en önemli rolü, Eyüp Belediye Başkanı üstlenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planını hazırlayan ve uygulamaya koyan birim ise, Belediye'nin bünyesinde kurulmuş olan Araştırma Planlama Koordinasyon Müdürlüğüdür. Koruma Kurulu, bölgenin sit alanı olması nedeni ile projelerin onaylanması aşamasında etkin bir aktördür. Büyükşehir Belediyesi de projelerin onayı ve finans desteği ile Eyüp'ün rehabilitasyonunda önemli bir rol sahibidir.

Yeni Fonksiyonlar:

Alandaki yeni fonksiyonlar şu şekilde özetlenebilir:

- Hem ticareti destekleyen hem de turizme yönelik açık kamusal alanlar,
- Yeni ticaret alanı olan Arasta,
- Restore edilen sivil mimarlık örneklerinin halk eğitim merkezi olarak kullanımı,
- Su Sporları Merkezi,
- Oyuncakçılar Çarşısı,
- Sanatçılar Kahvesi,
- Konser Salonu,
- Müze,
- Hüsrev Paşa Tekkesi'nin restore edilerek kültürel amaçlı kullanımı
- Çocuk eğlence merkezi,
- Açık ve kapalı restoran, kafeterya mekanları

Kullanıcı Profili:

Eyüp'ün öncelikle kendi yaşayanları için korunması ve yaşam kalitesinin artması hedeflenmiştir. Sonrasında ise mevcutta üstlendiği dini turizm merkezi olma rolünü destekleyen işlevlerle, yerli ve yabancı turistler için bir çekim alanı yaratılması amaçlanmaktadır.

Kentsel Yenileşme Ölçütleri ile Değerlendirme ve Sonuç

Eyüp Rehabilitasyon Projeleri, kentsel yenileşme ölçütleri açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kent planı ile uyumu: 1993 yılında onaylanan 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı'nda bu alan korunması gerekli alan olarak belirlenmiştir. 1/500 ölçekli koruma imar planında ise, projeler detayları ile belirlenmiştir.

Koruma stratejileri ile paralellikleri: Eyüp, tarihi bir sit alanıdır. Projeler ve planlar Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma yasası ve Kurulu'na bağlı olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle, plan ve projeler, koruma stratejileri ile bütünleşmiş bir yapıdadır.

Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri: 1/50.000 ölçekli İstanbul kenti nazım plan raporunda bu alan, korunması gerekli konut alanı olarak görülmektedir. Planın ve projelerin hedefleri de bu amacı destekleyen bir yapıdadır.

Ekonomik yapıda geliştirici etki: Projelerin en temel amaçlarından biri, Eyüp'teki yerel ticaretin ve turizmin güçlendirilerek, alanın bir turizm merkezi haline getirilmesi olarak belirlenmiştir. Ancak projelerin uygulanması aşamasında, oluşturulan yeni ticaret alanları, beklenen biçimde gelişmemiş ve yeni işlevler bu alana yerleşmemiştir. Buna karşılık alandaki turizm hareketliliğinin daha da güçlendiği görülmektedir.

Yeni Fonksiyonlar: Bölgede, turizmi ve ticareti destekleyen yeni işlevler geliştirilmiştir. Bu işlevler, yerel özellikleri ön plana çıkaran ve yerel ekonomiyi güçlendiren yapıda olma şartına bağlıdır. Ayrıca, farklı işlevlerin bir araya getirilmesi, çok işlevli bir bölge yaratılması amacına yöneliktir.

Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi: Projelerin en temel amacı, bölgedeki tarihi yapıların ve dokunun restorasyonu ve iyileştirilmesidir. Ayrıca, açık kamusal mekanların yaratılması, sokak ve cephelerde iyileştirme çalışmaları, güzelleştirme çalışmaları ile çevre kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Sosyal yapıda "gentrification" etkisi: Projeler, alanda yaşayanların yerlerinde kalmasını hedeflemektedir. Projelerin uygulanması aşamasında özellikle de restorasyonlar ve ticarete dönük kararların oluşturulmasında yerel halkın katılımı sağlanmıştır. Tabandan katılımı sağlamayı hedefleyen bir yapısı vardır.

Çevresel etkileri: Projeler, yeşil alanların düzenlenmesi ve korunması dışında çevre ekolojisini korumaya yönelik kararlar içermemektedir.

Kültürel yapıya etkisi: Tarihi dokunun ve yapıların korunması, kültürel amacı kapsamaktadır. Çocuklara yönelik alanların yaratılması, açık alanlarda aktivitelerin düzenlenmesi ile Eyüp'ün ayrıca bir kültür merkezi olması da hedeflenmektedir.

Kentsel yenileşme ölçütleri ile değerlendirildiğinde projelerin, yenileşmenin dört temel hedefini sağladığı görülmektedir;

- Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Ekonomik yaşamı canlandırmak,
- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek,
- Her ölçekte katılımı sağlamak

Eyüp projelerinin, karar ve uygulama aşamalarında yer alan kurumlar, aktörler ve araçlar arasındaki ilişki bir hipotetik modelde açıklanabilir.

Şema 1. Eyüp Koruma Planı

(Rehabilitasyon Projeleri) Modeli⁸

Şemadan da izlenebileceği gibi, bütüncül yaklaşım ve kurumsal entegrasyon açısından bakıldığında alanın koruma alanı olması nedeni ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, karar süreçlerinde en üst kademedeyi aldığı görülmektedir.

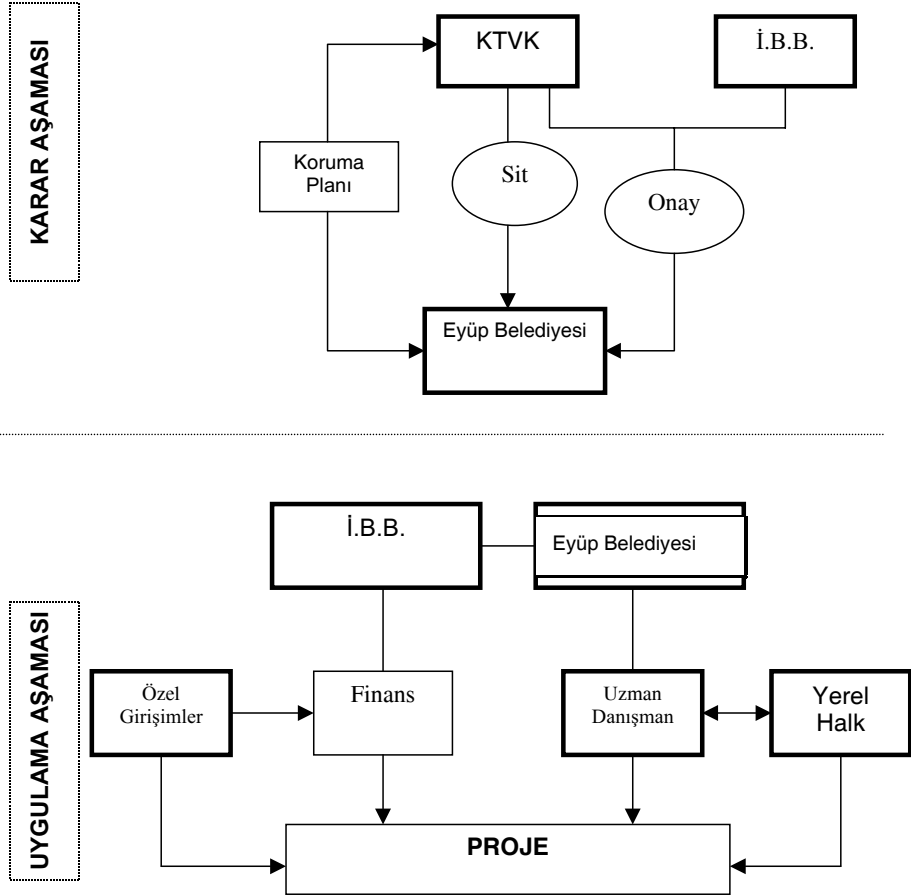
Eyüp projelerinin, karar ve uygulama aşamalarında yer alan kurumlar, aktörler ve araçlar arasındaki ilişki bir hipotetik modelde açıklanabilir.

⁸ Erden, D., (2003) Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü

**Eyüp Reha-
bilitasyon
Projelerinin,
mekanın
fiziksel,
sosyal ve
ekonomik
dönüşü-
münü sağla-
yan projeler
olduğu ve
bu projele-
rin, koruma
planının
yaşama
geçirilmesi
ve dinamik
bir yapı
kazanması
için önemli
araçlar
olduğu
görölmek-
tedir.**

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul ve/veya Haliç için geliştirdiği bir master plan ve öncelikli müdahale alanlarını belirleyen bir politika yaklaşımı yoktur. Tarihi Yarımada'nın bütünü ile sit alanı olması ve 1/50.000 ölçekli Nazım Plan kararlarında bu bölgenin tarihi niteliği korunacak bir bölge olması yönündeki kararlara uygunluğu dışında, proje alanı ve çevresine bütüncül bir yaklaşım oluşturacak üst plan kararları yoktur. Eyüp Koruma Amaçlı İmar Planı, yalnızca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ve Koruma Kurulu'nun üst kararlarına bağlı olarak geliştirilmiştir. Bu yasa dışında planı bağlayıcı bir üst plan olarak 1/50.000 ölçekli Nazım Plan vardır ancak o plan da yasallaşmamıştır. Eyüp Koruma Planı üst kararlardan bağımsız olarak gelişmiş bir plandır ve İstanbul bütünü veya Haliç bütünü ile entegrasyonunu düzenleyen başka bir plana bağlı değildir.

Eyüp Koruma Amaçlı İmar Planı; Eyüp Belediyesi'nin kendi bünyesindeki planlama birimi tarafından yapılmıştır. Planın yapımı ve uygulamasının aynı birim tarafından yapılmış olması avantajlar yaratmaktadır. Bu avantajlardan ilki; planın yapımından sonraki süreç içinde izlenmesi, zaman içinde planın işlemeyen taraflarının yerel yönetim tarafından direkt veri olarak sonraki kararlara yansıtılmasıdır. Belediye içindeki planlama birimi, alanı çok iyi tanıdığı ve planın her aşaması içinde bulundukları için, uygulama sürecinde çıkan aksaklıkları izleyerek, planın işlemesi için yeni kararlar üretmektedirler. İkincisi ise; aynı birim, planın yapımı ve izlenmesi sürecinde, koruma amaçlı imar planının kısıtlayıcılarını, kullanıcı ve alanın iç dinamiklerini harekete geçirecek potansiyellere dönüştürecek projelerle planı desteklemektedirler. Bu projeler, koruma planını işler hale getirmekte ve alanın hızla yenileşme yolunda olmasını sağlamaktadır.

Şema 1. Eyüp Koruma Planı (Rehabilitasyon Projeleri) Modeli⁸

Finans ve özel sektörle işbirliği açısından yaklaşıldığında ise; Eyüp Projelerinin uygulanması için herhangi bir dış kaynak bulunmadığı görülmektedir. Projelerin uygulaması yerel belediyeler tarafından gerçekleştirilmekte, dışarıdan yalnızca uzman danışmanlardan destek almaktadır. Uygulama aşamasında yerel ekonominin kalkınması için, restorasyon çalışmaları ile ilgili iş kollarına bağlı yerel esnaf ile işbirliği yapılmıştır.

Katılım açısından baktığımızda; projelerde; katılımı örgütleyen herhangi bir model ya da yaklaşım yoktur, ancak belediye arabulucu ve yönlendirici rol üstlenmiş ve özellikle, restorasyon yapacak olan kesime proje sağlanması ve bazı yapı adalarında esnafın mülkiyet haklarının birleştirilmesi yolunda ön ayak olmuştur. Ancak, bugün Türkiye’de uygulanan bir çok projede olduğu gibi, bu projelerde de katılım, uygulama aşamasında sınırlı kalmakta, karar aşamasında katılımdan söz etmek mümkün olmamaktadır.

Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda Eyüp Rehabilitasyon Projelerinin, mekanın fiziksel, sosyal ve ekonomik dönüşümünü sağlayan projeler olduğu ve bu projelerin, koruma planının yaşama geçirilmesi ve dinamik bir yapı kazanması için önemli araçlar olduğu görülmektedir. Ancak üzerinde durulması gereken bu projelerin başarısının kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Çünkü Eyüp Rehabilitasyon projeleri de diğer dönüşüm projeleri gibi kent bütünü içinde noktasal çözümler yaratmaktadır. Bir üst ölçek planın var olmaması sonucu kendi içlerinde başarılı görünen ama birbirlerinden kopuk projeler bir tür projeler kolajı oluşturmaktadır.

Türkiye’de uygulanan örneklerin, üst ölçek plan kararlarından bağımsız oluşturulmaları, kent bütününe etkileri açısından olumsuz nitelikler taşımaktadır. Projeler genellikle mülkiyet ölçütüne bağlı olarak dönüşüm öncelikli alanların belirlenmesi yerine kamu arazilerinin dönüştürülmesi bağlamında gerçekleşen uygulamalardır. Kamu – özel sektör işbirliği içermedikleri gibi yerel katılımı sağlayıcı yapılar taşımamaktadırlar.

Dönüşüm projelerinin biçimlenmesi ve uygulanmasında en temel sorunlardan biri, ulusal politikalarla yerel uygulamalar arasındaki kopukluk

noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu sorun çift yönlü olarak, bütüncül ve sürdürülebilir planlama politikalarının yetersizliği ile ulusal düzeyde, dar kapsamlı fiziksel planlama yaklaşımının sonucu olan parçacık uygulamalarla yerel düzeyde ortaya çıkmaktadır. Kentsel yenileşme amaçlı bir dönüşüm modeli önerisi geliştirirken aşılması gereken üç sorun alanı şu şekilde ifade edilebilir:

- Planlama sisteminde bütüncül bir yaklaşımın olmaması
- Kurumlar arasındaki eşgüdüm eksikliği
- Planlama ve uygulama süreçlerine her düzeydeki katılımda yaşanan sorunlar.

Türkiye’deki kent planlama ve kentsel korumanın yaşadığı tikanlıklar ve kentlerin mevcut durumu, ciddi bir kentsel reformu ve yenileşme çalışmalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Dönüşüm projeleri bu noktada, bütüncül planlamanın hedefleri doğrultusunda olumlu ve olumsuz etkileri dikkatle değerlendirilmesi gereken araçlardır.

KAYNAKÇA

Couch, C. (1992), Urban Renewal, Theory and Practice, Macmillan Press, London.

Erden, D., (2003) Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Eyüp Belediyesi, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü.

Kadayıfçı, G., Yalçın, H. (1999), “Eyüp Camii ve Merkez Civarında Yürütülen Koruma Amaçlı

Kaufman, Jerome, L. ve Jacobs, Harvey, M. (1997), “A Public Planning Perspective on Strategic Planning” (); Reading in Planning Theory içinde, Ed. S. Campbell, ve S. Fainstein, Blackwell.

Kentsel Tasarım Çalışma Ve Uygulamaları”, III. Eyüp Sultan Sempozyumu, 28-30 Mayıs 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Roberts, P., Sykes, H. (ed.s) (2000), Urban Regeneration, Sage Publications, London.

Roberts, P. (2000), “The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration”, Urban Regeneration, Roberts and Sykes ed.s, SAGE Publications, London.

www.spo.org.tr

Değişen Kent ve Anladıklarımız

Mimar Sinan Güzel
Sanatlar Üniversitesi,
III. Sınıf öğrencileri

Burcu AKINCI, Ayşe YIKICI, Eda YİĞİT

Kentler tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde sürekli bir “DEĞİŞİM” olgusu içerisinde. Bu değişim fiziksel / mekansal, siyasal, kültürel ve ekonomik boyutlarda gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ve gerçekleşecektir. Bu kaçınılmaz bir gerçektir. Çünkü, ne zaman ne de insan yerinde saymakta ve hayata olduğu yerden bakmaktadır. Hepimizin bildiği gibi “değişmeyen tek şey, değişimin ta kendisidir.”

Kentlerde meydana gelen değişimlerin en temel örnekleri, değişen ve gelişen ekonomik kaynakların çeşitlenmesi sonucunda tarım sektörünün etkisini kaybedip zamanla yerini sanayi sektörüne bırakarak gelişmesidir. Kaçınılmaz olan sonuç küreselleşmeyi getirmektedir ki şu anda kentlerin değişiminde önemli bir role sahip olan yapılar teknolojinin en yoğun hissedildiği merkezleri oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin etkileri kentsel mekanlarda yoğun bir şekilde 1980’lerden sonra hissedilmektedir. Gündelik yaşamdaki ilişkiler ve bunun mekansal boyutu üzerindeki dönüştürücü etkisi göz ardı edilemez boyutlardadır. Ancak bu çalışmada zor olsa da bu yol tercih edilmiş ve küreselleşmenin kent ve planlama kavramı üzerindeki etkileri ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Çünkü yazarlar küreselleşmenin bugünün değişen kentini tarif etmede başat rol üstlendiğine inanmaktadırlar. Sonuçta çalışmanın sadece bir küreselleşme yazını olmamasına da dikkat ederek mekan, kentsel alan ve planlama olguları bu çerçevede içerisinde tartışılmaktadır.

Birinci bölümde küreselleşmeye ilişkin olarak bugün planlama literatürünü çok etkilemiş olan

küreselleşme tartışmalarına yer verilmiştir. Ancak değişen kent olgusunu gözetten bir tarafı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde küreselleşme olgusunu oluşturan ve genel kabul gören boyutları ele alınmış ve bu boyutların kent mekanını nasıl etkilediği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde küreselleşme, değişen kent ve mekan kavramları üzerine yapılan okumalar ve çıkarımlar bu bölümde yazarlar tarafından, özümsemeye ve bu kapsamda yapılan baş döndürücü tartışmalar anlaşılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde küreselleşme olgusunun çok önemli bir paradigma olarak planlama üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise tüm bu tartışmalardan bir sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak yapılan bu değerlendirmeler ışığında değişen kent kavramının değişimin ne olup olmadığından çok değişimin bir süreç olarak planlanması ve kentle ilişkilendirilmesi konusu esas alınmıştır.

Değişimin bir süreç içinde anlam kazanması, kentin, toplumun, insanın bu sürecin bir parçası olarak var olması önemli bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu değişime ayak uyduramayanların yok olması tesadüfi değildir. Yazarların fark ettiği ve sonucuna şaşırdıkları konu; planlanacak ögenin bu tartışmalar ışığında sadece makroform değil, o makroformun içinde bulunduğu zaman faktörünün de varlığıdır. Artık kentin değişimin yüksek derecede yaşandığı bir SÜRECİN PLANLANMASI olarak kabul edilmesi kaçınılmazdır.

PLANLAMA
2004/4

KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLER VE DEĞİŞEN KENT KAVRAMI

Son yıllardaki kentin değişimini içinde bulunduğu küreselleşme sürecini tanımlayarak açıklamaya çalışacağız.

Küreselleşmeye kendi tarihsel gelişimi içerisinde bakıldığında; eski söylem ile yeni söylem olarak iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Eski söylem bağlamında küreselleşme insanlığa eşit haklar sunma kapasitesine sahip; hayat standartlarını yükseltmeye yönelik bir içerik taşıyordu. Medeniyetlerin gelişmesiyle ortaya çıkabilecek olan ortak fikir birliği (konsensüs) bu söylemin en dikkat çekici tarafıdır. Küresel bir düzen kurma faaliyeti içinde olmanın aslında evrensel bir sistem içinde yer almayı da doğurduğu yadsınmaz bir gerçektir. Devletlerin birbirlerinin sınırlarını koruma garantisi bile verdikleri bir ortam söz konusudur.

[İ. Selçuk, 1999] "...kim bilir belki de bugün gezegenimizde yaşananların anlamı bu tarihte gizlidir. Çünkü yeryüzünün küre biçiminde olduğunu insan Amerika'nın keşfi ile anlayabildi; küreselleşmenin tohumları 15.yüzyılda atıldı. Beyaz adamın yeryuvarlağına sahip çıkması, bu tarihten sonra hızlandı..." yani **dünyanın küre olma durumundan küreselleşme olgusuna ulaşıldığı** söylenebilir.

Küresel etkilere karşı şaşkın ve ne yapacağımızı bilemez durumdayız. Bizim dışımızda gelişen fakat hayatımızı derinden etkileyen bu durum karşısında küresel anlamda hiçbir yönteme de sahip değiliz. Üstelik küreselleşme sisteminin de hepimize biçtiği bir rol var. Küreselleşme çarkı; yoksul insanları dışlıları arasında sıkıştırırken, yüksek gelir grubu bu mekanizmanın işlemesine sebep oluyor. Bu gruba biçilen rol de; daha kolay para kazanma olanakları ile teknolojiye gelinen son noktayı, kolay kazanılan paralarla satın alma gücünü ortaya çıkarmaktadır. Ve de kendi dünyalarında kolay spekülasyon yaratmada da kullanılmaktadırlar.

Yoksul insanlar ise; fayda sağlamada dışlanan ve görmezden gelinen konumdadır. Üstelik zarar görmüş ve alım gücünü zayıflamıştır. Kıtliklar su yüzüne çıkmış, sağlık ve eğitim koşulları yoksul insanlar için yok denecek seviyelere kadar inmiştir.

Küreselleşme kavramının anlamının zaman içinde ne kadar değiştiğini görmekteyiz.

Son yıllarda bu konuda üç yaklaşımdan söz edilmektedir:

Aşırı Küreselleşmeciler

Bu grup radikaller diye de anılmaktadır. Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Aşırı küreselleşmecilere göre, piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür. Devletlerin otoritesindeki bu gerileme ise, diğer kurumlar ile birliklerin ve yerel/bölgesel otoritelerin artarak yaygınlaşması şeklinde görülebilir. Radikal / aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğunu yada alacağı ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Küreselleşme, kazanan ve kaybeden arasındaki kutuplaşmayı, küresel ekonomik düzen içinde birbirine bağlayabilir. Yaşanmamış ve yaşanacak bir süreç olarak görülen küreselleşme tersine çevrilemez, yaşanmama, gerçekleşmeme durumu olamayan ve alternatifsiz olarak görülmektedir.

Kuşkucular

Radikal/aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan bu grup, kuşkucular olarak da anılmaktadır. Giddens'in deyimiyle küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler. Kuşkucular, küreselleşmenin geçmişine (19. yüzyıla dayanmaktadır) bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler.

Dönüşümcüler

Giddens'in de dahil olduğu bu grup, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık dış işleri (uluslar arası ilişkiler) ile iç işleri arasında açık bir ayrım söz konusu değildir. Son yıllarda küreselleşme konusunda yapılan araştırmalar, çok farklı dönemde yaşadığımızı işaret etmektedir. Önceki pazardan

Küresel-
leşme
çarkı;
yoksul
insanları
dışlıları
arasında
sıkıştır-
ırken,
yüksek
gelir grubu
bu meka-
nizmanın
işlemesine
sebep
oluyor.

Kentler
küresel-
leşmeyle
birlikte
parçalanmış
ve farklılaş-
mış mekan-
lar haline
dönüş-
mektedir.
Giderek
mekanda
batılı değer-
lerin etkisini
görmekte-
yiz.

çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıla karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline geliyor. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme imkânına kavuştuğumuzdan beri, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle anında temas edebilmeye, karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır. Dönüşümcüler, küreselleşme konusunda, kuşkuçulardan daha ziyade, radikallere yakın durmaktadırlar.

Küreselleşmenin tanımlarına, düşünürlerin farklı yaklaşımlarından baktıktan sonra boyutlarını incelemenin de faydalı olacağı kanısındayız.

KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI VE KENTTE YANSIMASI

Ekonomik Boyutu

Ekonomik küreselleşme sermaye akışının sağlanmasıyla, iletişim ve taşımacılıktaki gelişmeler içinde üreticilerin rekabet edebileceği bir dünya pazarının belirli sektörlerde gelişmesine yol açmıştır. Birkaç ülkede üretim ve pazarlama olanaklarına, küresel girişimlere sahip çok uluslu yada ulus aşırı şirketler ortaya çıkmış ve dünya çapında dağıtım kavramından söz edilmeye başlanmıştır. Böylece uluslar arası iş bölümü, ekonomik faaliyetlerin entegre ve işbirliği içinde sürdürülmesi [Clark, 1996], karlılık anlayışı önem kazanıyor.

Ekonomik küreselleşmenin şu ana kadar ki belirtileri [Hall, 1993; Brothie, 1995]:

- teknik yayılma,
- azalan masraflar,
- artan ulaşım hızı,
- artan bilgi yayılımı ve
- ticaretin önündeki engellerin kalkması

olarak sıralanabilir.

Sosyo-Kültürel Boyutu

Günümüze gelene kadar ve geleceğe giderken; kimi zaman bir yürüyüş parkurunda yürüyen, kimi zaman da dört nala koşan küreselleşme; bu tempo içerisinde yaşanan tutarsız hareketi hassas bir şekilde kültüre de yansıtır. Sonucunda da derin ve kalıcı izler bırakır. Bunun esas sebebi kültürün belki de tüm boyutlar için ortak bir zemin oluşturmamasından olabilir.

Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi kültürel dönüşüm ve kültürel küreselleşme ile ilintilidir. Bu ilişki içinde yaratılan evrensel kültür üretimiyle şekillenmektedir. Yeni kültür endüstrilerinde dünyanın kültürel bütünleşmesi yönünde bir inanç vardır. Ve bu inanç yaşam biçimlerinin kültürlerinin ve tüketici davranışlarının bütün dünyada birbirine benzer hale geleceğine dayanmaktadır.¹

Amerikan tarzı yaşam biçimi tüm ulusların sınırlarına sızabilme yeteneğini taşımaktadır. Homojen bir yapılanma içinde standart ürünler sunabilen bu kültürel yayılım, özgün kimlikleriyle anlam kazanan yerel / ulusal kültürlerin üzerini örterek, yaşama haklarını yok saymaktadır ve varlıklarını zedelemektedir.²

Küreselleşme öte yandan kapitalizmin uzantısı olarak görülmektedir. Yani küresel kapitalizmden söz etmek bu bağlamda yanlış olmaz. Dolayısıyla da ortaya batılılaşma kavramı çıkmaktadır. Bunun sonucu da “batı ürünlerinin değerlerinin, önceliklerinin, yaşam biçiminin ihrac edilmesidir. Eşit olmayan bir kültür karşılaşması sürecinde yabancı halklar batı imparatorluğunun tebaaları ve astatları olmaya zorlanmışlardır. Ve bundan daha az önemli olmamak üzere batı öteki ve ötekinin egzotik kültürü ile karşılaşmıştır.”³ şeklindedir.

Küreselleşmenin kültürel boyutunun getirdiği tüketim her geçen gün daha da tutkuyla bağlandığımız ve bizi itaat etmeye mecbur kılan bir faaliyete bürünmektedir. Yaşamak için tüketmek değil, tüketmek için yaşamak fikri bilinçaltımızı kaplamaktadır. Özellikle kent insanı profilini çizdiğimizde yalnızlık çeken, güvensizlik içinde

¹ Marley, David Robins Kevin , Kimlik Mekanları, Küresel Medya , Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar (Çev.E. Zeybekoğlu) Ayrıntı Yayınları , 1997, İstanbul, Sa: 155

² Marley, David Robins Kevin , a.g.e. Sa:68

³ Marley, David Robins Kevin , a.g.e. Sa:68

olan, menfaatini ön planda tutan, paylaşma hissinin yitirmiş, hala eleştirebilmesine rağmen duyarsız bir insan tipolojisini görmekteyiz. Kronik kent insanını sinema üzerinden örnekleayebiliriz. 2003 yılında çekilen Equalibrium filminde öngörülen gelecekteki kentte insanlar her gün enjekte edilen bir çeşit afyon ile çevresel etkilere karşı duyarsızlaştırılmıştır. Kentin babası olarak tanımlanan kişi herkesi afyon kullanmaya mecbur kılmakta, kullanılmadığı durumlarda ise hissetmek suçuyla yargılamaktadır ki o toplumda bu büyük bir suçtur. İnsanlar bu kişinin buyruklarını sorgulamadan itaat etmektedirler. Kentte rahatsız edici bir düzen söz konusudur. Düzen, mekanların hatta insanların standartlaşmasına, monotonlaşmasına sebep olmaktadır. Filmde eleştirilen yaşam tarzı bize tanıdık gelmektedir. Küreselleşmenin, memnuniyetsizce yaşamaya mecbur ettiği kentsel mekanda, insanlar temel haklarını dahi savunma gereği duymamaya eğilim göstermektedir.

Siyasal Boyutu

Siyasi alanda oluşan güçler birliğinin yoğunlaşması ve sonucunda oluşan karşıt grupların oluşturduğu savunmaya dair örgütlenmeler, bunların kurumlaşmış olarak otorite ve diplomasiye yansımaları yer almaktadır. Siyasal etkileşim süreçleri ile gelişen ilişkiler genişleyerek uluslararası boyuta taşınırlar. Ulus-devlet kökenli olarak gerçekleşen anlaşmalar gün geçtikçe ticari ilişkiler boyutunda uluslararası alanları oluşturmaktadır.

KÜRESELLEŞME, DEĞİŞEN KENT VE MEKAN ÜZERİNE ANLADIKLARIMIZ

Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel olarak hayatımızın bu üç alanında etkili olmaktadır. Bu alanlar birbirinden bağımsız hareket etmektedirler. Küreselleşme sürecinde ise bu üç alanın mekanla kurdukları ilişki kentin silüetini değiştirmektedir.

Kentler küreselleşmeyle birlikte parçalanmış ve farklılaşmış mekanlar haline dönüşmektedir. Giderek mekanda batılı değerlerin etkisini görmekteyiz. Batı küreselleşmenin iplerini elinde tutarak küreye hakim olma iddiasını taşımaktadır. Böylece yerkürede mekansal sınırlar aşmaktadır.

Bu bağlamda küresel süreçler yerellikleri de etkilemektedir. Kentsel mekanda heterojenlik söz konusudur. Küreselleşmeyle birlikte artık kentsel mekan tanımlanırken kır-kent çelişkisi üzerinde durulmamaktadır. Diğer bir değişle kentin tanımında kıra ihtiyaç duyulmamaktadır. Çünkü kent çeşitlilikler ve farklılıklar içeren heterojen bir mekan haline gelmiştir.

Küreselleşme zaman ve mekan açısından, kentte yoğunlaşma ve sıkışma duygusunu da beraberinde getirmektedir. Bu algıya en iyi örneklerden birini oluşturması bakımından Ridley Scott'un "Blade Runner", Türkçe deki "Bıçak Sırtı" adıyla oynayan filmi anılabilir. Film, bir bilimkurgu yapıtıdır. 2019'larda Los Angeles'ta geçmektedir. Bir yandan terk edilmiş sanayi tesisleri diğer yanda Tyrell şirketler topluluğunun kente hakim olan piramit şeklinde dev binası yer almaktadır. Şirket, filmde "kopya" adı verilen insan benzeri robotlar üretmektedir. Cadde düzeyinde algılanan kent duygusu kargaşa içermektedir. Yunan, Roma sütunları Maya, Çin, Doğu Victoria dönemi ve günümüz mimarisine özgü alışveriş merkezine yapılan göndermeler de birbirine girmiştir. Kentin sokakları çeşit çeşit insanlarla doludur. Çinlilerin ve diğer Asyalıların çoğunlukta olduğu görülür. Coca-cola reklamını yapan bir Japon kadının gülümseyen yüzüdür. Çalışma yaşamının düzenlenmesinde eski üçüncü dünya ülkelerinin sistemleri her yeri kaplamıştır.⁴

Küreselleşme süreçleri hem kent içi hem de kentler arası farklılık alanları yaratmaktadır. Ancak bu farklılıkların da bir aradalığını zorunlu kılmaktadır. Bu da küreselleşmenin fiziksel mekandaki en çarpıcı özelliğidir. Bu bağlamda verilebilecek en iyi örnek olan Raymond Williams'ın kurgusuyla gündelik hayata bakılarak küreselleşmeyi anlamak mümkündür: "merkezi Amerika'da bulunan uluslararası bir şirketin Londra'daki bürosunda çalışan genç İngiliz işi bitince Japon yapımı arabasına binerek eve döndü. Alman mutfak gereçleri ithal eden bir firmada çalışan eşi eve ondan önce gelmişti, çünkü küçük İtalyan arabasıyla trafikte daha kolay ilerleyebiliyordu. Yeni Zelanda pirzolası, California havucu, Meksika balı, Fransız peyniri ve İspanyol şarabından oluşan yemeklerini yedikten sonra, Fin yapımı televizyonlarında İngi-

⁴ Harvey, 1989: 310-311

lizlerin Falkland Adalarını alışına dair bir program seyrettiler. Program sonrasında ne kadar İngiliz olduklarını hissederek mutlu oldular.”⁵

Williams tarafından oluşturulan bu kurgu içerisindeki çift bir başka akşam Amerika’nın Kurtuluş Günü konulu başka bir program izlediklerinde; İngiliz hegemonyasının yoğunlaştığı program sonrasında duydukları mutluluğa benzer bir mutluluk duyabilirler. Bu da küreselleşmeyi etkileyen ve mekansal boyutta açıklamaya yarayan iki faktörü ortaya çıkarmaktadır. İlk faktör; “dünya çapında bağlantı-alışveriş-mal ve insan hareketliliğinin artışı”⁶ şeklindedir. Diğer faktör ise “zihinsel kültürel süreçte ortaya çıkan hızlı değişim ve farklılaşma”⁷ olarak ortaya çıkmaktadır.

KÜRESELLEŞME VE PLANLAMA

Küreselleşmenin planlama süreci içindeki yeri ve etkilerine baktığımızda farklı görüşlerle karşılaşmaktayız.

Bunlardan ilkinin 1980 sonrasında öne çıkan bir kavram olduğu görülmektedir. 1980 sonrasındaki gelişmeler de planlamanın müdahale alanını daraltan faktörlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde, dünyada iletişim ve bilişim teknolojisindeki devrim üretici sermaye ile mali sermayenin ayrışmasına yol açmıştır. Spekülatif kârlar için çok hızlı hareket edebilen mali sermaye Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde bu nitelikteki eylemleri destekler durumdadır. Buna paralel olarak da planlama, söz konusu eylemlere ayak bağı olarak görülmeye başlamıştır. Diğer yandan da , küreselleşmeye uyum sağlayan yerlerin gelececekleri, diğerlerinin ise taşralaşacakları sürekli dile gelen bir söylemdir. Gelişmekte olan ülkelerin bu sürece entegre olabilmelerinin, bir tarafta ekonomik ve teknolojik gelişme “network”lerine , diğer yandan da kentsel networklere bağımlı olarak gerçekleşeceği ortaya çıkmaktadır. Böylece yaratılan yarışma ortamında mevcut sermayeye en iyi iş iklimi yani mekansal ve sosyo-ekonomik faktörleri sunmak, en iyi

altyapı, ulaşım ve iletişim imkanlarını sağlamak amacıyla kentlerin kendilerini pazarlamaları ve sunmaları gündeme gelmektedir. İşte planlama böyle bir ortamda geniş kapsamlı yapısından sıyrılarak, daha parçacı, hatta eylem yani proje bazındaki işlevlerini yerine getirmiş olmaktadır. Bunu örnekleyecek olursak; “İstanbul’un nasıl satılması gerektiği, nasıl pazarlanması gerektiği gibi söylemlerle İstanbul’un kentler arası yarış atmosferine çekilerek, hiçbir şekilde benzetilemeyerek kentlerle yarıştırılması, tarihsel, kültürel zeminde yerel ve ulusal değerlerden koparılması kentin doğal, ekolojik çevre değerlerini yok sayan bir anlayışın egemen olması gibi son derece tahripkar bir yaklaşım sergilemektedir.”⁸ Bu noktada planıcı da girişimci rolünü üstelemiş olmaktadır. Eşitliğe dayalı olan planlama anlayışı ortadan kalkmakta yani kamu yararını gözetken planlama anlayışı işlevini kaybetmektedir. En büyük görevi kamu yararını gözetmek olan planıcı da işlevsizleşmektedir.

Planlamaya başka açıdan baktığımızda kentlerin gelişim evriminin üç süreçte olduğunu söyleyebiliriz: Kırdan kente göçün eski kent merkezinin çevresinde gecekondulaşmanın gelişimiyle kuşattığı ilk dönem; ulusal kalkınmanın orta sınıf konutları için bir ikamet alanı farklılaşması yarattığı ikinci dönem ve küreselleşmenin çeşitli parçalayıcı dinamiklere yol açtığı bugünkü durum. Bu gelişim evrelerinde daha çok göze çarpan değişimlerdir ki bu da küreselleşmeyle gerçekleşmiştir.

SONUÇ YERİNE

değişen kentler...

Dünün, bugünün ve yarının kentleri,

Yerel ve/veya evrensel etkilerle oluşmuş olduğuna inanılan,

Bu etkilerle günümüze ulaşan, mekansal, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları değişime uğrayan kentler,

Sizlere sesleniyoruz,

⁵ Küreselleşme Sivil toplum ve İslam ,(der: Ali Yaşar Sarıbay, E. Fuat Keyman), Vadi Yayınları,1998 içinde, Raymond Williams, 1983, sa:117

⁶ Rana A. Aslanoğlu, Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Asa Yayınları, 1998 sa:155

⁷ Rana A. Aslanoğlu, a.g.e, Asa Yayınları, 1998 sa:156

⁸ Yaşar Hacısalihoğlu , Küreselleşme Mekansal Etkileri ve İstanbul, Akademik Düzey Yayınları, 2000 Ekim, Sa:221

Cesaret ve sabır istiyor sizlerle uğraşmak,
Zor ama çok zor olgular barındırıyor ve
yaşatıyorsunuz içinde,
Olsun.. hevesimiz, merakımız ve yaşam
alanımızsınız..
Nasıl vazgeçebiliriz ki..

Değişim...

Her koşulda var olan her değişime ayak
uyduran siz misiniz yoksa bizler mi?
Ne kadar karmaşık değil mi?
İç içe geçen o kadar derin kavramlar ki
bunlar,
Kaygan bir zeminde tartışıyoruz.
O nedenle bu kadar kafa yoran var..

Biz...

Biz mi?? Biz, unuttuğunuz insancıklar,
Ne demişti düşünür “kent nedir ki önemli
olan insan”
Değişen kent, değişen mekan mıdır sadece..
Ya küreselleşme, teknoloji, sanayi, hizmet
ya tarım..
Bütün faktörler bilebildiğimiz ve
sayabildiğimiz,
değişen bunlar mı acaba,
Acaba kentteki değişim bunların bir
toplamını yoksa ...

Yoksa

Gerçek zaman nedir ki her şeyi kalıplar
altına almaya çalışıyoruz
Aman yarın sabah erken kalkalım ,
Küreselleşme geliyor, yarın,
Var mı böyle bir şey,
Akşam yat sabaha küreselleş,
Yarın tam 8.04’de unutmayın,
Küreselleşme sizin kentinizi değiştirecek.

Değişimin değişimi...

Ve yetişelim belki de değişime,
Kalıplar içerisine soktuğumuz
Zamanın değişimine..

Zaman...

Durmak yok, durduğumuz an da yok zaten
Ama nerede.. kırdı zaman ve mekan ilişkisi
o kadar geniş ki
Borcum var Ali Dayıya, harmana
ödeyeceğim,

Hangi harman, ne zaman
Yarın teyzemler size gelecek bir maniniz
yoksa,
İkindiden sonra..
Zaman; kritik bir konu..
Planlama zaman içinde
Evvel zaman içinde değil
Zamanla oluşan ve gelişen planlama
Çünkü durmayan bir kentle baş etmek
zorunda

Planlama...

Neyin ve kimin adına,
Ne zaman ve nerenin planlaması,
Hangi şartlarda hangi amaç için ..
Doğal yapı, beşeri faktörler, altyapı, su,
kanalizasyon,dere
Kopuk olduğu sanılan ama bir arada çok şey
ifade eden bütün,
Ne kadar kolaydı seninle uğraşmak amaç
sadece barınma olsaydı
Bitmiyor ki ihtiyaçlar, zorunlusu, keyfi
olanı,
Her gün bir yenisi,
Başımızı döndürüyor bu hız,
Ne dersiniz hızın planlanmasına..

Gelinen nokta...

Süreç içinde planlama, planlama içinde
süreç
Bir varmış bir yokmuş,
Bir oyun değil bu ama
Bir sonuç ürün de değil
Yaşamın kendisi
Doğuyor, büyüyor, yaşıyor ve ölüyor
tıpkı insan gibi kentler de..
Antik kentler...

Süreç...

Bugünü değil ilgilendiğimiz yada geçmiş
Sadece değil düşündüğümüz hayal ettiğimiz
geleceği..
Değişim her an her yerde ..
Nerede mi?
SÜRECİN içinde...
Planlama da içinde bizler de içinde..
SÜRECİN PLANLAMASI,
SÜRECİN KENTİ
SÜRECİN İNSANI ve TOPLUMU..

Türk Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanunu 12.10.2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanunun; “imar kirliliğine neden olma” başlıklı 184 üncü maddesi yayımı tarihinde, “çevrenin kasten kirlenmesi” başlıklı 181 inci maddesinin birinci fıkrası ile “çevrenin taksirle kirlenmesi” başlıklı 182 nci maddesinin birinci fıkrası yayımı tarihinden itibaren iki yıl sonra, diğer hükümleri ise 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe gireceği hükme bağlanmıştır.

Kanunun “imar kirliliğine neden olma” başlıklı 184 üncü maddesi ile yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi ile yapı ruhsatı almadan başlanan inşaatlarda kurulan şantiyelere altyapı hizmetleri götürülmesine izin veren kişi hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

Bu ceza hükümleri ancak belediye sınırları içinde ve özel kanunlarla belirlenen alanlarda uygulanmaktadır. Kanunun madde gerekçesinde organize sanayi bölgeleri özel imar rejimine tabi bölge niteliği olarak örnek gösterilmekte ve sinai ürünlerin üretiminin yapıldığı tesisler açısından bu sınırlamanın kabul edilmediği, köy sınırları içinde inşa edilen, sinai ürünlerin üretiminin yapıldığı tesisler açısından da bu madde hükümlerinin uygulanabileceği belirtilmektedir.

Kanunun 184 üncü maddesi 5 inci fıkrasına göre kişi ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsata uygun hale getirmesi durumunda açılan davalar ile alınan cezalar ortadan kalkmaktadır.

Türk Ceza Kanunun yürürlüğe giren 184 üncü maddesi şu şekilde düzenlenmiştir.

“İmar kirliliğine neden olma

MADDE 184- (1) Yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Yapı ruhsatı alınmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sinai faaliyetin icrasına müsaade eden iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır.

(5) Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkum olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.”

5272 sayılı Belediye Kanunu

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet SEZER tarafından yayınlanması kısmen uygun bulunmayan Belediye Kanununun 3, 14. ve Geçici 4. maddelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince bir kez daha görüşülmesi için TBMM Başkanlığı’na geri gönderilmişti. TBMM Belediye Kanununu tekrar görüşerek kabul etti ve 5272 sayılı “Belediye

Kanunu” 24.12.2004 tarihli ve 25680 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Kanun belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektedir.

Belediye Kanununda Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilmesine olanak sağlanmakta, il ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunlu olmaktadır. Ayrıca belediyeleri kurulması ile ilgili sınırlanmalar getirilmektedir.

Kanunda yeni kurulan bir belediyenin sınırları, kuruluşu izleyen altı ay içinde nasıl tespit edileceğine ilişkin hükümler yer almaktadır.

Kanunda Belediye meclisinin görev ve yetkileri arasında planlamayı doğrudan ilgilendiren; Stratejik plân ile yatırım ve çalışma programlarını, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini görüşme ve kabul etme; Belediyenin imar plânlarını görüşme ve onaylama, büyükşehir ve il belediyelerinde il çevre düzeni plânını kabul etme; Belediye tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek; Mücavir alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesine karar verme; İmar plânlarına uygun şekilde hazırlanmış belediye imar programlarını görüşerek kabul etme olarak sıralanmaktadır.

Kanun uyarınca stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanmakta ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girmektedir.

Nüfusu 50.000’in altında olan belediyelerde stratejik plân yapılması zorunlu olmamakta, stratejik plân ve performans plânı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil etmekte ve belediye meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilmektedir.

Belediye; yangın, sanayi kazaları, deprem ve diğer doğal afetlerden korunmak veya bunların zararlarını azaltmak amacıyla beldenin özelliklerini de dikkate alarak gerekli afet ve acil durum plânlarını yapmakta, ekip ve donanımı hazırlamaktadır.

Acil durum plânlarının hazırlanmasında varsa il ölçeğindeki diğer acil durum plânlarıyla da koordinasyon sağlanması ve ilgili bakanlık, kamu kuruluşları, meslek teşekkülleriyle üniversitelerin ve diğer mahallî idarelerin görüşleri alınması da öngörülmektedir.

Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri ve il belediyeleri ile nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyeler; kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilmektedir.

Kentsel dönüşüm ve gelişim projelerine konu olacak alanlar, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile ilân edilmektedir.

Kent konseyinin, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışacağı da Kanunda yer almaktadır.

Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun

Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda değişiklik yapan ve Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünü kaldıran "Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun" 15.12.2004 günlü ve 25671 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak, yürürlüğe girdi.

1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu ile kurulan Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, teşkilatı ile birlikte kaldırılmaktadır. Her türlü araç-gereçleri ve mevcut hizmet binaları ile lojman binalarının bulunduğu taşınmazlar tapuda re'sen Maliye Hazinesi adına tescil edildikten sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığına tahsis edileceği, diğer hak ve yükümlülüklerinin ise Toplu Konut İdaresi Başkanlığına devredileceği anılan Kanunda öngörülmektedir. Ayrıca Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünde görev yapan personelin, Bayındırlık ve İskan Bakanlığına devredilmesi ile ilgili düzenlemelerde anılan Kanunda yer almaktadır.

1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu'nun adı "Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun" olarak da değiştirildi. Anılan Kanunun 4. maddesi ile 1164 sayılı Arsa Ofisi Kanununun "amaç ve görevler" başlıklı 1. maddesinde değişiklik yapılmaktadır. Kanunun amacının arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek üzere tanzim alışı ve satışı yapmak; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlamak olduğu belirtilerek, 1164 sayılı Kanunda yazılı görevlerin Toplu Konut İdaresi tarafından yürütüleceği, kanunlarda ve ilgili mevzuatta Arsa Ofisi Genel Müdürlüğüne yapılan atfıların Toplu Konut İdaresi Başkanlığına yapılmış sayılacağı öngörüldü. Bu düzenleme ile hazine arsa ve arazileri üzerindeki plan yapma, yaptırma yetkisi Toplu Konut İdaresine verilmiştir.

Anılan Kanunla 2985 sayılı Toplu Konut Kanununa eklenen ek madde ile; Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, kendisi tarafından yapılan veya yaptırılacak yapılara, imar planı ve mevzuata aykırı olmamak, her türlü fenni mesuliyetin kendisi tarafından üstlenilmesi ve mülkiyetin belgelenmesi kaydıyla başka belge istenmeksizin müracaat tarihinden itibaren onbeş gün içinde avan projeye göre ilgili idarece yapı ruhsatı verilmektedir.

Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği

4737 sayılı "Endüstri Bölgeleri Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun" 5195 sayılı "Endüstri Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile değiştirilmesi nedeniyle 2.8.2002 günlü ve 24834 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Endüstri Bölgeleri yönetmeliği yürürlükten kalmıştır. Yeni "Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği" 16.12.2004 tarih ve 25672 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Anılan Yönetmelik endüstri bölgelerinin kurulması, yönetimi ve işletilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.

Endüstri Bölgesinde imar planlarının 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı olduğu belirtilerek, plan müellifi tarafından Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelikte belirtilen

teknik esaslara göre hazırlanarak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığına sunulacağı ve onaylanacağı öngörülmüyor.

Yönetmelikte imar planı yapımı, revizyonu ve değişiklikleri hakkında, anılan yönetmelikte belirtilmeyen hususlarda, mekansal standartlar hariç, İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerinde belirtilen esasların geçerli olduğu hükme bağlanmaktadır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

16.12.2003 tarihli ve 25318 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde değişiklik yapan "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik" 16.12.2004 tarihli ve 25672 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak, yürürlüğe girdi.

Yönetmelik değişikliği ile yönetmeliğe tabi projeler için "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu" kararı veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararı alınmadıkça bu projelere hiçbir teşvik, onay, izin, yapı ve kullanım ruhsatı verilemeyeceği, proje için yatırıma başlanamayacağı hükme bağlanmaktadır.

7.2.1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış, çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış, yatırım programına alınmış, mevzi imar planları onaylanmış projelere, bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen faaliyetlere 9.8.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla ÇED Yönetmeliğinin uygulanmayacağı öngörülmektedir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Meslek İçi Eğitim ve Belgelendirme Yönetmeliği

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nce 14.12.2004 tarihli ve 25670 sayılı Resmi Gazete'de "Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Meslek İçi Eğitim ve Belgelendirme Yönetmeliği" yayımlanarak, yürürlüğe girdi.

Yönetmelik, ülke ve toplum yararları doğrultusunda meslek alanları ile ilgili denetimin yapılabilmesi, yetkili üyelerin tanımlanması, üyelerin mesleki ve bilimsel çalışmalarına yaptıkları işlere ve tamamlayıcı eğitimlerine dayanan uzmanlıklarının Odalarca belirlenmesi, belgelendirilmesi ve gerektiğinde yetkili üyelerin kamuoyuna önerilmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Yönetmelik, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine bağlı odalara kayıtlı mühendis, mimar ve şehir plancılarının meslek alanlarına yönelik, toplumun gereksinimlerini karşılamak doğrultusunda araştırma, inceleme, projelendirme, tasarım, raporlama, eğitim, uygulama ve teknik sorumluluğu üstlenme işlevleri kapsamında olan ve uzmanlık gerektiren hizmetler için yetkili üyelerin saptanması, eğitimi ve belgelendirilmesi esaslarını kapsamaktadır.

Dergilerden Seçmeler

Hazırlayan: Dr. Ömür KIZILGÜN, Şehir Plancısı - TÜBİTAK Merkez ve Enstitüler Eşgüdüm Ofisi

Dışarda Üretim, AB genişlemesi ve Avrupa Tekstil ve Giyim Sanayiinde Bölgesel Yeniden Yerleşimi: Avrupa Komisyonu'nun "Genişlemiş AB'de Tekstil ve Giyim Sektörünün Geleceği" mektubunun yansımaları (*Outward Processing, EU Enlargement and Regional Relocation in the European Textiles & Clothing Industry: Reflections on the European Commission's Communication on 'the Future of the Textiles and Clothing Sector in the Enlarged European Union'*)

Adrian Smith, John Pickles, Robert Begg, Poli Roukova, Milan Buček
European Urban and Regional Studies, 2005, Cilt 12, No (1), s. 83-91

Avrupa giyim sanayii, Avrupa Birliği'nde politika üretimini etkileyen ve bunun da ötesinde sonuçlar yaratan bir dizi önemli sorunla yüz yüzedir. Bu makale, liberalleşme, küreselleşme ve AB'nin büyümesinin yarattığı baskılar bağlamında, Avrupa Komisyonu'nun bu sanayiinin Avrupa'daki geleceği hakkındaki son mektubu üzerine bir dizi yansımayı sunmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa'daki giyim sektörünün yeniden yapılanmasına ilişkin sürmekte olan bir araştırmaya dayalı olarak, makalede bu sektördeki doğu-batı ilişkilerini yönlendirmiş olan üretimdeki "dışarıya yaptırma" modelinin limitlerine dikkat çekilmektedir. Makalede ayrıca, sektördeki eşitsiz gelişme ve ortaya çıkan tasarım kapasitesi, yeni üye ülkelerdeki giyim sanayii kümelenmelerinin rolü ve sınırları da incelenmekte ve Avrupa'ya ait giysi-sözleşme sistemine "karşı pazarlar"ın rolü dikkate alınmaktadır.

Yunan Kenti Selanik'de Balkan Göçmenleri, Uluslararası Bakışla Yerel Birleşme Süreçleri (*Balkan Immigrants in the Greek City of Thessaloniki, Local Processes of Incorporation in an International Perspective*)

Panos Hatziprokopiou
European Urban and Regional Studies, 2004, Cilt 11, (4), s. 321-338

Bu makale, son zamanlarda Balkan ülkelerinden Yunanistan'a olan göç olgusunun çeşitli yönlerini irdelemeyi ve bu olguyu uluslararası

düzlemde olup biten daha genel gelişmelerle ilişkilendirerek uluslar ötesi elemanları konumlandırmayı amaçlamaktadır. Daha somut söylenirse, makalede arazi çalışmasından elde edilen ampirik malzemeye dayalı olarak, Selanik'deki Arnavutluk ve Bulgar göçmenlerin çelişkili sosyal birleşme süreçlerine odaklanılmaktadır. Makalenin analitik çerçevesi üç kapsama dayandırılmıştır: a) göçün sosyal ve politik tepkilerine özellikle atıfların yapıldığı politik, kurumsal ve kültürel kapsam, b) göçmenlerin çalıştığı yerel iş piyasasının sosyo-ekonomik kapsamı, c) kentin sosyal coğrafyası ve kentsel mekanın dönüşümüyle ilişki içinde ele alınan sosyo-mekansal kapsam.

Coğrafyada Çeşitlilik ve Fark Üzerine (*On Diversity and Difference in Geography: A Southern European Perspective*)

Maria-Dolors Garcia-Ramon
European Urban and Regional Studies, 2004, Cilt 11 (4) 367-370

Bu makalede Avrupa Birliği'nin doğuya genişlediği bir zamanda, coğrafyada çeşitlilik ve farkı canlı tutma ihtiyacına ilişkin bazı kişisel yansımalar sunulmaktadır. Son günlerde hemen hemen tartışmasız bir şekilde tek bir coğrafya ve akademik geleneğin yani Anglo-Amerikan coğrafyasının egemenliği söz konusudur. Avrupa'da olduğu kadar dünyanın birçok bölgesinde de entellektüel tartışmanın ana hatlarını ve gündemini giderek artan bir şekilde bu yaklaşım belirlemekte ve diğer geleneklerin uluslararası akademik tartışmaya girerek daha geniş bir kitleye erişmesini engellemektedir. Avrupa Birliği'nin 10 yeni ülkeyi kapsayacak şekilde genişlediği bir dönemde potansiyel gücümüzü farkında olmalı ve geleneklerin birbiriyle karışması fırsatının yaratacağı avantajları kullanmalı ve böylece disiplinimizi zenginleştirmeliyiz.

Avrupa'da hangi coğrafyalar arasında hangi yakınlaşmalar: Macaristan'dan bir bakış (*What Convergence between What Geographies in Europe? A Hungarian Perspective*)

Judit Timár
European Urban and Regional Studies, 2004, Cilt 11 (4), s. 371-375

Avrupa'nın değişen coğrafyasına ilişkin farklı anlayışları, Macaristan gibi geçiş dönemindeki bir ülkenin bakış açısıyla çalışırken bu makalede şu fikir geliştirilmeye çalışılmaktadır. 50 yıllık devlet sosyalizmi

döneminde Macaristan'daki coğrafya çalışmaları ileri kapitalist Avrupa'daki çalışmalara hiç şimdi olduğu kadar yaklaşmadı. Bununla birlikte, bu yaklaşma "yakınlaşma" olarak tanımlanacaksa en doğru tanımlama 'eşitsiz yakınlaşma' dır. Makalede tek yanlılığın ve/veya kısmi yakınlaşmanın üç görünümü ortaya konmaktadır.

'Yeni Avrupa'da Doğu ve Batı: Pedersahiliğin Tuzakları ve Hak Talep Etme Tutumu (West and East in 'New Europe': The Pitfalls of Paternalism and a Claimant Attitude)

Boleslaw Domański
European Urban and Regional Studies, 2004, Cilt 11 (4), s.
377-381

Yazar Avrupa'daki eski doğu-batı ayırımından kaynaklanan tehlikeleri tartışmaktadır. Bir yandan, Orta ve Doğu Avrupa'nın bilgi ve kararların tek yönlü transferinde pedersahi tutum ve inançlara yol açan politik, ekonomik ve kültürel bir çeper olduğuna ilişkin determinist bir yorum yapılabilir. Bu yaklaşım Batı Avrupa'nın eşitsiz muamele ve dışlayıcı politik eylemini meşrulaştırabilir. Öte yandan, Orta ve Doğu Avrupalılar Batı'ya karşı "talepkar" olarak tanımlanabilecek bir tutumu benimsemeye yönelebirlir. Avrupa Birliği'nin taleplerin yönlendirildiği bir bürokratik kurum olduğuna ilişkin imajı kadar, Batıya "yetiştirme" ideolojisi ve geçmişte yanlış yapıldığı duygusu da Doğuda yaratılan zenginliğin ve dışsal etkilerin alıcılarının rolünün kabullenilmesini güçlendirmektedir. Bu durum, Orta ve Doğu Avrupa toplumlarının pasif davranmasına ve yeni AB sınırları dışında kalan "dışardakiler" ile bütünleşmede eksikliğe yol açabilir. Bunların tümü bizi Avrupa dayanışması, bütünleşme ve güven fikirlerinden vazgeçmeye yönleltebilir. Bunun yerine, eylem kapasitesini tanımaya, Orta ve Doğu Avrupa'da sosyal hareketliliği teşvik etmeye ihtiyaç vardır, böylece insanların bir bütün olarak Avrupa'ya kendi değerleri ve faaliyetleriyle katkıda bulunmaları mümkün olabilecektir.

Çevresel adaletin değerlendirilmesinde eşitsizlik ölçüleri: New York kentinde otoyollara yakınlığa ilişkin bir alan çalışması (Inequity measures for evaluations of environmental justice: a case study of close proximity to highways in New York City)

Jerry O. Jacobson, Nicolas W. Hengartner, Thomas A. Louis
Environment and Planning A 2005, Cilt 37(1) Ocak, s. 21-43
Çevresel ve alansal adalet değerlendirmeleri benzerdir, çünkü her ikisi de yarar ve engellerin mekansal dağılımını (çıktı eşitliği) ve gözlenen farklılıkları (süreç eşitliği) üreten süreçleri değerlendirerek, istenmeyen felaketlerin (veya istenen kamu mal ve hizmetlerinin) mekansal düzenlenmesiyle sosyo demografik gruplar arasındaki ampirik ilişkilerin sosyal adalet kavramlarıyla tutarlı olup olmadığını ölçmektedir. New York'da ana otoyollara yakınlığı bir örnek çalışma

olarak kullanarak makalede her iki alanla ilgili yöntemsel konular gözden geçirilip, etkiye maruz kalma ölçümlerinin seçimi ve hesaplanması tartışılmakta ve öncelikle eşitsizlik ölçümlerine yoğunlaşılmaktadır. Makalede, ampirik olarak tahmin edilen maruz kalma ve demografinin bileşimine ilişkin dağılımdan yola çıkılarak hesaplanan eşitsizlik ölçütleri sunulmakta ve bu değerler doğrusal regresyon, lojistik regresyon ve Theil's entropi indeksi gibi geleneksel ölçülerle karşılaştırılmaktadır. Sonuçlar, bileşik dağılımdan hesaplanan ölçümlerin bütünlük, şeffaflık ve sezgisellik açısından daha pratik eşitsizlik tanımları ortaya çıkardığını ve bu yaklaşımın bir yerde oturma ve oturmaya düşünme kararlarının yapısallaşmasında nasıl kullanılabileceğini göstermektedir.

Tarih ve modernliğin uzlaştırılması: Durham ve Warwick için 1940 planları (Reconciling history with modernity: 1940s plans for Durham and Warwick)

John Pendlebury
Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt
31 (3) Mayıs, s. 331-348

1940'larda birçok İngiliz kenti için, şimdilerde yaygın olarak "yeniden yapılanma (reconstruction) planları" adı verilen bir dizi dikkate değer ve köktenci planlama belgesi üretildi. Bu belgeler bütün dünyada, silip süpürücü bir yeniden yapılanmanın güçlü öğeleri aracılığıyla büyük ölçüde müdahaleci ve kapsamlı bir planlamayı gündeme getirmeye çalıştı. Yazar tarihi iki şehir olan Durham ve Warwick için bu çeşitten iki planı esas alarak, mekanların tarihsel niteliklerine ilginin arttığı bir dönemde bu planları hazırlayanların, işlevsel modern mekanlar yaratma isteği ile tarihsel özellikleri nasıl uzlaştırmaya çalıştıklarını irdelemektedir. Makale, sözkonusu planların, tarihi kasaba ve kentlerin planlanmasına ilişkin fikirler üzerinde nasıl bir miras bıraktığı incelenerek sonlanmaktadır.

Daha güvenli kamusal mekanlar için özel fon yaratma: İş geliştirme bölgesi kavramının ampirik incelemesi (Collecting private funds for safer public spaces: an empirical examination of the business improvement district concept)

Lorlene Hoyt
Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt
31(3) Mayıs, pages 367-380

Kuzey Amerika'dan Afrika'ya ve Avrupa'ya kadar birçok bölgede çoğalarak kendini kanıtlayan İş Geliştirme Bölgeleri (İGB), popüler bir ekonomik kalkınma aracıdır. Yatırımcılarına, ziyaretçi ve sakinlerine daha güvenli kamusal mekanlar sunma çabasında olan İGB organizasyonlarının çoğu, güvenlik ve halk sağlığıyla ilgili ek servislere para ödemektedirler. Bu çalışmada İGB kavramının teorik temelleri üzerine kısa bir tartışmayı takiben, İGB güvenlik ve halk sağlığı programları tanıtılmakta ve Philadelphia kenti için geliştirilmiş bir coğrafi bilgi

sistemi kullanılarak suçluluğun durumuna olan etkileri değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, nokta bazında bir analiz yöntemi sunularak, aynı zamanda da tekil suç olaylarının mekansal ve zamansal özellikleri irdelenmektedir. Bu niceliksel ve niteliksel çalışmanın sonuçları, İGB güvenlik servislerinin hırsızlık ve soygun gibi suç eylemleri üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Buna ilaveten makalede gösterilmektedir ki, İGB kurulmaya devam ettikçe potansiyel etkilerini değerlendirmek üzere karmaşık modeller geliştirmek zorunlu olmaktadır. İGB'lerin kamu hizmetlerinin sağlanmasında servete bağlı eşitsizliklere neden olup olmayacağı gibi çelişkiler de olası yeni araştırma alanlarına işaret etmektedir.

Ve eğer küresel olan küçük ve bütünlükten uzaksa? Yöntem, karmaşıklık ve süs (*And if the global were small and noncoherent? Method, complexity, and the baroque*)

John Law

Environment and Planning D: Society and Space 2004, Cilt 22 (1) Şubat, s. 13-26

Büyük olmak nedir? Küçük olmak nedir? Ve küresel olmak nedir? Sağduyu, karmaşık küresellik için ağ metaforlarını vurgulayan bir sağduyu, küreselin büyük olduğu, daha küçük olan yereli kapsadığını ve onu anlarken ortaya çıkan karmaşıklıkları keşfetmede güvenilebileceğimiz bütüncül bir yaklaşımı benimsemeye ihtiyacımız olduğunu, böylece bütüne dair geçici bir bakış elde edeceğimiz varsayımlarını içerir. Bu makalede, Chunglin Kwa'nın izindeki yazar bunun karmaşıklığı hayal edebilmek için özel ve romantik bir yöntem olduğunu öne sürmekte, daha sonra barok tarzı bir seçenek üzerinden Kwa'yı izlemektedir. Bu

defa yukarı değil, aşağı bakılarak aslında maddesel olarak heterojen, özel ve duygusal olandaki sonsuz iç karmaşıklık keşfedilmektedir. Bu bölünmez basitlik içinde karmaşıklığın sınırı yoktur, fakat bu karmaşıklığı tümüyle bilme ve modelleme imkanı da yoktur. Üstten bakış yoktur ama bütünlüğe dair bir varsayım da yoktur. Bu düşünce biçiminde küresel olan, her bir mahaldedir, küçüktür, hissidir, özeldir, heterojendir, bütüncül değildir ve yama gibi kısmen modellenebilenden fazlası değildir.

Bağlantılar (Connections)

John Urry

Environment and Planning D: Society and Space 2004, Cilt 22(1) Şubat, s. 27-37

Bu makalede bağlantıların değişen doğası mesafeli bir yaklaşımla ortaya konulmakta, bu değişiklikleri formüle etmenin bilinen yollarının yetersiz olduğu tartışılmaktadır. Sosyal bilimlerde sosyal hayatı birarada tutan daha uzak ama kesintili bağlantılar için zayıf analizler geliştirdi. Makalede gösterilmektedir ki, seyahat ve tesadüfi karşılaşmalar nedeniyle ortaya çıkan, bir mahalde kesintili olarak mevcut bulunma durumu sosyal yaşam için çok anlamlıdır. Bu çeşit mevcudiyetin önemi fiili toplulukların ve sürgün edilmiş toplulukların bile özelliğidir. Makalede aynı zamanda "taşınım" ile "bağlantılar" arasındaki ayrımı zayıflatan yeni "yerleşik makineler" in ortaya çıktığı gösterilmektedir. Bu yeni makinemsi melez oluşumlar, ilişkileri bir mesafeden şekillendirmekte ve devrimsel sıçrayışa dair bir durum oluşturmaktadırlar. Her ne kadar mevcut olma ile yok olmanın arasında daima karmaşık bağlantılar olmuşsa da, giderek kalabalıklaşan "yerleşik makineler" dünyasındaki ikametgahlarımız yoluyla bu yüzyıl, mevcut olma ve olmamanın bu tekrarlayan biçimlerinde bazı istisnai değişimlere öncülük edecek gibi görünmektedir.

“TARİHSEL ÇEVRE KONUSUNDA SON YILLARDA GÖRÜLEN GELİŞMELER”(*)

29 Kasım-1 Aralık 1978'de Almanya'nın Münih kentinde toplanan 3. Avrupa'nın Tarihi Kentler Sempozyumunda üçüncü defadır, çevre ölçeğinde koruma konusunda değişik metotlarla elde edilen deneyimlerin sonuçları tartışılmış, karşılıklı bilgi alışverişi yapılmış ve tarihsel kentlere bir gelecek sağlamanın yolları aranmıştır.

Eski eserlerin ve tarihsel çevrenin korunması son 15 yıl içinde önemli bir anlam ve kapsam değişikliği geçirmiştir.

A. GENELDE GELİŞMENİN GEÇİRDİĞİ EVRELER:

1964'de Avrupa Konseyi içinde bir grup uzman, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yıkım ve felaketlerin sonucunda, tek yapı ölçeğinden çıkarılan ve kent ve bölge ölçeğinde bir sorun haline gelen tarihi çevre korunması konusunda rasyonel bir politika geliştirmek amacıyla görevlendirilmiştir. Böylece birbirini takip eden Barselona, Viyana, Bath, Hauge ve Avingnon sempozyumları düzenlenmiş ve sonuçta anıtsal ve mimari değerli tek tek yapıların korunmasından, (archecturel conservation) bütünleşmiş korumaya (integrated Conservation) geçişin ilk ve önemli adımları atılmış, eski eser kavramı ile birlikte tarihsel çevre, sit (doğal, arkeolojik, tarihi, kentsel vb.) deyimleri geliştirilmiştir.

1975 yılında, tarihsel çevrenin korunması konusunda iki önemli belge üretilmiştir; Amsterdam Deklarasyonu ve Avrupa Kartası. Devamla, aynı yıl, Avrupa Konseyi bünyesinde “Bölge Planlama ve Anıtlar ve Sitler Yürütme Kurulu” (Steering Committee For Regional Planning and Monuments and Sites) kurulmuştur. Böylece ilk defa, Bölge Planlama (genelde planlama) ile tarihsel çevre korunmasının karşılıklı bağımlılığı resmi olarak kabul edilerek, belgelenmiş, ancak uygulamada henüz bir başarı elde edilememiştir.

1969'da Brüksel'de yapılan Bakanlar Konferansında bütünleşmiş koruma ilkeleri onaylanmış, üye devletlerin temsilcilerinden oluşturulan Uluslararası tarihi yapıların ve sitler Komitesi 1971 yılında Avrupa Konseyi içinde kurulmuştur. Bu Komitelerin görevi, tarihsel çevre korunmasının teknik, yasal, mali ve ekonomik yönlerini araştırmak, bütünleşmiş koruma konusunda ulusal ve uluslararası ölçütler geliştirmektir.

1975 yılından sonra, üç önemli sempozyum daha yapılmıştır. 1976'da Berlin'de yapılan toplantıda; Berlin, Barselona, Paris, Stocholm ve Viyana örneklerinde büyük kentlerdeki koruma olgusu, 1977'de Granada'da kırsal kesimdeki koruma sorunu, aynı yılın Kasım Ayında Ferrera'da tarihsel kent çevresinde görülen yığılmalar, kentleşme ve kent çevresindeki kırsal alanların yok edilmesi tartışılmıştır. Toplantıların sonuçları tarihsel çevrenin korunmasına yeni boyutlar getirmiştir. Örneğin Berlin Konferansında, önemli bir sanat ve tarihsel değeri olmayan 19 yy. yaşantısını simgeleyen basit ancak kültürel değerli yapılarında korunmaya değer oldukları vurgulanarak, son yüzyıl içinde aşırı büyüyen kentlerin merkezindeki yoğunluk artışı, çevredeki kontrolsüz büyüme ile birlikte, kentlilerin yaşam düzeyi düşüklüğüne dikkat çekilmiş, ayrıca tarihsel yapılara yalnızca kültürel ve sosyal işlev vermenin yeterli olamayacağı belirtilerek bu yapıların konut stokunun önemli bir parçası olarak ekonomik değer taşıdıkları önemle vurgulanmıştır.

Ferrera'da yapılan toplantının sonuç bildirgesinden ise, kırsal alanların çeşitli yollarla elden çıkarıldığı, kırsal nüfusun kentlere göçe zorlandığı, geleneksel tarımsal yapısının bozulduğu ve yerini endüstriye terk ettiği vurgulanarak; kırsal alanın hızla kentleştiği, kırsal konutların turistik nitelikli ikincil konuta dönüştüğü, kentsel yapı teknik ve malzemesinin kırsal alanda uygulanarak geleneksel kırsal yapıyı bozup değiştirdiği savunulmaktadır. Bu durumda kırsal tarihi çevrenin korunması, kırsal altyapının uygun bir düzeye getirilmesiyle birlikte, kırdan kente akışı önleyip, orta ve küçük ölçekli kentlerin oluşturulmasına olanak verecektir.

Benzer bir kentsel koruma ise, kent içindeki fonksiyonların yer değiştirmesini önleyip kent çevresindeki düzensiz gelişmeleri önemli oranda engelleyebilecektir. Tüm bu elde edilen bilgiler göstermektedir ki koruma konusunda ilgi, tek yapıdan kentsel ve kırsal tarihi çevrenin korumasına kaymıştır. Bu konularda üretilen bilgiler ulusal ve uluslararası örgütlerden olan UNESCO ve ICOMOS içindede benzer çalışmalar yapılmaktadır. ICOMOS'a bağlı uluslararası “Anıtlar ve Sitler Komitesi”nde iki önemli çalışma yapılmış; Rothenburg'da küçük ölçekli kentlerde koruma olgusu, Rlovdiv (Bulgaristan) de anonim mimari ve kentsel yerleşmelerin korunması tartışılmıştır.

(*) Bu çeviri, 29 Kasım-1 Aralık 1978'te Münih, Landshut, Bavaria da yapılan 3. Avrupa'nın Tarihsel Kentleri Sempozyumuna Prof. Alfred Schmid tarafından sunulan “The Progress Made Since European Architectural Heritage Year 1975” adlı makaleden kısaltılarak Yıldız NAMIKOĞLU tarafından çevrilmiştir.

1976'da UNESCO'nun Varşova'da düzenlediği tarihsel kentlerin kurtarılması ve modern yaşama katılması konulu toplantıya katılan 45 üye devletin üçte biri üçüncü dünya ülkesidir. Özellikle küçük Afrika ülkeleri tarihsel ve kültürel değerlerin korunması sorununu, ülkenin bağımsızlığını kazanması ile bir arada değerlendirmekle koruma konusunun çok önemli bir yönünü vurgulamıştır. Bu kadar UNESCO'nun Nairobi'de düzenlediği 19. genel toplantısında tüm üye ülkelerce de onanmıştır.

B. TARİHSEL ÇEVRE KORUNMASINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Avrupa Konseyince, tarihsel çevrenin korunması konusunda yapılan çalışmalar iki nedenle önemlidir. Birincisi çalışmalar disiplinler arası bir temele dayanmaktadır (bu temel üniversitelerde bile kurulamamaktadır). İkincisi, çok geniş bir katılım sonucu elde edilmiştir. Ayrıca Avrupa'da halk kitleleri koruma politikalarını eleştirebilmekte ve yerel politikalarının oluşturulmasında bir ölçüde söz sahibi olmaktadır. Bu olumlu gözüken gelişmelere karşın bir takım uluslararası kuruluşların ötesinde tarihsel çevrenin korunmasından sorumlu olan ve doğrudan etkilenen halk kitleleri soruna yeterli düzeyde sahip çıkmamaktadır ve ne zaman sahip çıkılacağı da belirgin değildir. Avrupa Konseyinin 1975'de başlattığı bir çalışma ile 50 üye ülkeden bütünleşmiş koruma ilkelerin uygulanması incelenmiş bulunmaktadır. Buna göre, ülkesel planlama çalışmalarına giren bir koruma programı bulunmamaktadır. Programlar çoğunlukla kısa dönemlidir. Korumaya ayrılan mali kaynaklar yetersizdir. Ayrıca hiç bir proje tam olarak uygulanamamış, parçalanmış ve kısaltılmıştır.

Tüm bu sonuçlar kesin bir yenilgiyi mi göstermektedir, yoksa gösterilen amaç çok mu ulaşılmaz niteliktedir, tam olarak cevap verilemez. Ancak projeler, disiplinler arası ürün nitelikleri ile değerli bir belgedirler ve sonuçların alınması için henüz çok erkendir.

Avrupa Konseyi ile ilgili Komitelerinin çalışmaları sonucunda geliştirilen bütünleşmiş koruma ilkeleri ile ülkesel plan ilkelerinin arasında sağlam bir bağ kurulamamış olduğu da görülmektedir. Ayrıca ilkelere yeterli yasal ve örgütsel uygulama temelleri de oluşturulamamış, çevre ölçeğinde koruma politik bir düzeyde kalmıştır. Bu tür gelişmeler sağlanamadan yürütülen envanter çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Ayrıca günümüzün spekülasyon koşulları içinde eski eserlerin korunmasını istemek, eski eser sahibi kişilerin çok büyük bir değerden vazgeçmesini nedenlediğinden, çoğunlukla sonuçsuz kalmaktadır. Eski eser olup özel mülkiyette bulunan yapıların onarım ve bakımları çok büyük maliyet yaratmakta, bu amaçla verilen koruma kredileri yetersiz kalmaktadır. Avrupa Konseyine üye ülkelerden hiç bir yerde yeni konut üretimine ayrılan kaynakların bir kesimini korumaya kaydırılması da söz konusu olmamıştır.

Kamu düzeyinde görülen olumsuz gelişmelere karşılık, Belediye düzeyinde olumlu adımlar atılmış, çevre ölçeğinde koruma konusuna pratik çözümler getirilmiştir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 1950-60 yılları arasında kentlerin yeniden yapılması sırasında alınan cesur imar kararları da kullanılarak, büyük oranda kentsel yaya bölgeleri oluşturulması da sağlanmış ve önemli ölçüde halk desteği de bulunmuştur. Bu gelişmenin tek olumsuz yanı olarak, kentsel arsaların kısıtlı olması nedeniyle arsa fiyatları yükselmiş ve konut fiyatları göreceli olarak artmıştır. Bu olumsuz yan, Belediyelerin düşük gelirli gurupları fiyat artışları hususunda korunmasıyla bir ölçüde engellenebilir.

Kentsel çevrenin korunmasının diğer önemli bir boyutu da; kentlere küçük ölçekli kasabaların insancıl ölçüsünü yeniden kazandırması, kentlilik bilinci uyandırması ve bir amaca yönelik toplu bir hareket yaratmasıdır. Kentiler sokak ve mahalle ölçeğinde örgütlenerek birlikler oluşturmakta, ortak bir amaç için kent yönetimine katılmakta ve yerel bir güç oluşturmaktadır.

Merkezi ve yerel otoriteleri korkutan bu gelişme aslında demokratikleşmenin doğal bir sonucudur. Bununla birlikte, bu çevreci anlayışın kişisel isteklerden kaynaklandığı açıktır. Kişiler gerçekte oy verdikleri kişilere ve partilere güvenmekte, asıl değişikliği onlardan beklemektedir.

Bu sırada Avrupa Konseyi de; ülkelerin yasalarını ve örgütlenmelerini "bütünleştirilmiş koruma" ilkesine göre uyarlamaları için tavsiyeler hazırlamakta, Avrupa'nın koruma durumunu saptamak için çalışmalar yapmakta ve Belediyelere koruma konusunda bir el kitabı hazırlamaktadır.

Bütün bu gelişmelerin ötesinde, bugün ne yapılabilir? Avrupa Konseyi, 1980 yılını tarihsel kentlerin korunmasına, ayrılmasını istemekte, ayrıca yerel yönetimlere kent planlaması ve koruma konusunda basit ve yardım programları hazırlamaktadır. Bunlarla birlikte Avrupa Konseyinin en önemli görevi yayınlar ve karşılıklı bilgilenmelerdir. Bu yalnızca üretilen bilgilerin basılıp yayılması değil, tüm üye ülkelerden edinilen bilgilerin günü gününe düzenli olarak ilgili en küçük birime de (Belediyelere) iletilmesi, dil kolaylığı sağlanması ve üye ülkeleri teşvik edici, çok iyi bir basın yayın ekibinin kurulması demektir.

Ayrıca üç önemli konu vardır. Birincisi, yerel ve merkezi örgütlerin, korunmadan etkilenen halk kesimi ile ilişkisini koparmaması gerekmektedir. Her türlü planlamanın olduğu gibi koruma amaçlı planlarda, halkın anlayacağı basit bir dil ile halka anlatılmalıdır. İkincisi, yerel yönetimler koruma amaçlı planları uygulamada gerekli olan yasal, mali ve teknik güç ile donatılmalıdır. Yerel ve Merkezi düzeyde bu konuda uğraş veren kişiler eğitilmeli, bu amaca yönelik özel örgütler kurulmalıdır. Üçüncüsü, eğer Belediyeler mali güç sağlama konusunda yetersiz ise, merkezi hükümet bu konuda mali kaynak yaratmalı, var olan kaynaklardan pay ayırmalıdır.

Tez Özetleri

Hazırlayan: Tunga KÖROĞLU

TÜRKİYE'DE ŞUBE BANKACILIĞININ YENİ COĞRAFYASI

**ÖZBEK, Oğuz
ODTÜ**

**Doktora, Şehir ve Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Melih
PINARCIÖĞLU**

Temmuz 2002, 350 sayfa

Bu tez, kurumsal bir çerçeve içinde, paranın mekansal süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Teorik çerçeve, dört alanın çözümlemesine dayanmaktadır: para, güç, mekan ve teknoloji. Çalışma Türkiye örneğiyle iki alanda ilgilenebilmektedir: para coğrafyası ve bankacılık coğrafyası. Çalışmanın Türkiye örneğindeki bileşenleri bankacılık, illere ve bölgelere göre bankacılık alanları, şube ağları, iktisadi politika, yeni finansal teknoloji ve kurumsal sistemdir. Bu çalışma, bankacılıktaki kurumsal ve teknolojik gelişmelerin, Türkiye'deki finansal dışlama, finansal yoğunlaşma ve finansal mekanın türdeşleşmesi süreçlerine nasıl katkıda bulunduğu sorusunu cevaplamaya çalışmaktadır. Bu süreçleri tanımlamak için, Türkiye'de bankacılığın gelişme evrelerine göre şube bankacılığının geniş mekansal çözümlemesi ve bir dizi coğrafi finansal değişkene (şube ağı, nüfus, banka kredileri ve mevduatları) göre son on yıldaki detaylı çözümlemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Para Coğrafyası, Bankacılık Coğrafyası, Paranın Mekansal Süreçleri, Şube Bankacılığı ve Finansal Teknoloji.

BÖLGESEL/YEREL EKONOMİK GELİŞMENİN KURUMSAL YÖNLERİ

**ÖZELÇİ, Tanyel
ODTÜ**

**Doktora, Şehir ve Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayda
ERAYDIN**

Mart 2002, 284 sayfa

Tezin ana hedefi kurumsal faktörlerin bölgesel/yerel ekonomik gelişim üzerindeki etkisini anlamaktır. Tezin temel önermesi; kapitalist gelişimin, bölgelerin mekansal organizasyon ve üretimde temel birimler olduğu bir aşamaya girmekte olduğu ve yeni küresel rekabet ortamında bölgesel düzenleme

konularının ekonomik gelişimin devam ettirilmesinde yaşamsal rol oynadığıdır. Bu çalışmanın kapsamı; - bölgesel gelişim süreçleri ile ilgili değişen genel teorileri incelemek, - yirminci yüzyılda meydana gelen, bölgesel ekonomileri etkileyen değişimleri ve küresel üretim ve düzenleme mekanizmalarındaki dönüşümleri incelemek, - yerel ekonomilerin kurumsal yapısını incelemek için çerçeve geliştirmek, - yerel ekonomik gelişimin kurumsal yönünü dünya ve Türkiye örnekleri çerçevesinde tartışmak - yeni bir model araştırmaktır. Çalışma, düzenlemeci teori, kurumsal ekonomi, ekonomik coğrafya gibi bölgesel ekonomik gelişimin birbirine bağlı boyutlarını içeren teorilerden faydalanmaktadır. Bu teorik bakış açıları yanında, yığılmanın yaratılmasında ve devamlılığında kurumsal atmosferin önemi, Türkiye'de yeni bir büyüme odağı olan Denizli örneği ile vurgulanmaktadır. Denizli örneğinin ele alınması, bir yığılmanın kurumsal düzenlenmesinin incelenmesine bir deneme olacaktır. Çalışmanın metodolojisi, teorik literatür araştırması, mevcut literature referanslı benzer örneklerin karşılaştırmalı analizi, farklı kurumların ve yayınların istatistiki verileri, alan araştırmaları ve derinlemesine görüşmelerdir.

Anahtar Kelimeler: Yerel ekonomik gelişme, yeni kurumsallaşma, kurumsal ekonomi, evrimci ekonomi, sanayi bölgeleri, sosyo-mekansal, sosyo-ekonomik coğrafya

YEREL ENDÜSTRİYEL KALKINMADA GİRİŞİMCİ AĞLARI: DENİZLİ VE GAZİANTEP ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

**VAROL, Çiğdem
ODTÜ**

**Doktora, Şehir ve Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Serap
KAYASÜ**

Eylül 2002, 185 sayfa

1970'lerin başlarından itibaren üretimin yapısı köklü bir değişikliğe uğramıştır. Ekonomik ve sosyal sistemdeki değişimler, yeni örgütsel biçimleri ve karmaşık mekansal davranışları da

beraberinde getirmiştir. Üretimin örgütlenmesinde yeni bir bakış açısı olarak ortaya çıkan ağ ilişkileri şeklindeki örgütlenme, işletmelerin dolayısıyla, bölgelerin başarısını anlamada büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Bu tezin amacı, ilişkiler kümesi olarak adlandırılan bu ağların yerel endüstriyel kalkınmadaki önemini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, ağların en önemli aktörleri olarak girişimciler esas alınmıştır. Girişimcilerin yerel ve küresel boyuttaki ilişkileri sadece dar ekonomik tanımlamalarla sınırlandırılmaz. Ağ ilişkilerinin kültürel ve sosyal yerleşikliği ile bunun mekansal yansımaları dikkate alınarak, farklı yerelliklerde hüküm süren üretim sistemleri yapısı daha iyi anlaşılabilir. Gelişmiş ülkeler ve bölgedekilerden farklı olarak, birçok bölgede ortaya çıkan değişik kalkınma modelleri, yerel endüstriyel kalkınma sürecini anlamada gelişmekte olan ülke deneyimlerinin çeşitliliğinin gözönüne alınması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple, Türkiye örneği bağlamında yerel kalkınmada önemli bir atılım yakalayan Denizli ve Gaziantep örnekleri, ağ ilişkileri temelinde karşılaştırmalı olarak yeni bir deneysel kanıt kümesi olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: ağlar, yerel kalkınma, girişimcilik, sosyo-ekonomik mekan, yerel yerleşiklik

KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNİN ANALİZİNE AKTÖR ODAKLI BİR YAKLAŞIM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME ÇERÇEVESİNDE ANKARA-DİKMEN VADİSİ TÜRKER-DEVECİĞİL, Pınar Aypek ODTÜ

**Doktora, Şehir ve Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tansı
ŞENYAPILI**

Haziran 2003, 361 sayfa

Özellikle son 10 yıldır, sürdürülebilirlik kavramı insanların doğal çevreyle etkileşiminden doğan problemlere çözüm olarak önerilmekte ve sürdürülebilir kalkınma kavramı kentsel gelişme açısından pek çok değişik görüşün geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Kavramın içeriğinde bulunan belirsizliklere rağmen, kentsel sürdürülebilirlik,

pek çok disiplinle birlikte yurt içi ve yurt dışı platformlarda önemli bir mutabakat alanı oluşturmıştır. Bu nedenle, ilgili kavramları sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçılık olan sürdürülebilir kentsel gelişme konusu kentsel planlama teorisi ve pratiği üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu araştırma Dikmen Vadisindeki kentsel dönüşüm sürecinin sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçılık kavramları çerçevesinde analiz edilmesi üzerine odaklanmaktadır. Bu süreçte yer alan kentsel aktörlerin sürece dahil olma biçimleri, kurdukları ilişkisel ağlar ve süreç içerisinde izledikleri yolların incelenmesi araştırmanın içeriğini oluşturmaktadır. Kentsel sürdürülebilirliğin temelini oluşturan kentsel gelişmenin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına karşı bu aktörlerin geliştirdiği yaklaşımlar çalışmada incelenen konulardır. Dikmen Vadisindeki kentsel gelişme sürecine referansla, kentsel sürdürülebilirliğin bağlam bağımlı özelliklerinin vurgulanması çalışmanın ana konusudur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kentsel gelişme, kentsel aktörler, sürdürülebilirlik, hakçılık, yaşanabilirlik, yaşam kalitesi, kentsel yenileme, gecekondulaşımı, çevre

EKOLOJİK PLANLAMADA EKOSİSTEM YÖNETİMİ YAKLAŞIMI

AVCIOĞLU, Başak
ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Numan TUNA
Haziran 2003, 151 sayfa

Bu çalışmada, Datça Yarımadası koruma planlamasına ekolojik yönden bakan ve entegre bir yönetim olan ekosistem yönetimi ve ekolojik bölge koruma yaklaşımları açısından incelenmiştir. Datça Yarımadası, abiyotik özellikleri nedeniyle, relikt endemik ağaç türleri, önemli habitatları ve zengin yaban hayatına nedeniyle, önemli orman alanlarından birisidir. 1980’de turizm gelişim alanı ve 1990’da özel çevre koruma alanı ilan edildikten sonra yarımada’da turizm gelişimleri nedeniyle pek çok sorun ortaya çıkmış ve bunun sonucunda doğal alanlar tahrip edilmiştir. Bu çalışmada, ekosistem yönetimi ve ekolojik bölge koruma yaklaşımlarının ortak basamakları olan; doğal, fiziksel, sosyo ekonomik yapının ve alan kullanımlarının belirlenmesi, ilgi gruplarının tanımlanması ve doğal sistemlere bakış açılarının değerlendirilmesi, biyolojik çeşitliliğe yönelik tehditlerin ve korunması gereken öncelikli

alanların belirlenmesi ve Yarımada’nın alan kullanımları açısından bölgelemesi yapılmıştır. Datça Yarımadası’nda doğal ve sosyo ekonomik yapının belirlenmesi amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak ilgi gruplarından bilgi toplanmıştır. Elde edilen bilgiler ve değerlendirmeler sonucunda, Yarımada’da koruma açısından problemler olduğu görülmüştür: i) insanlar korumaya karşı tepkilidir, ii) turizm yapılaşması ve tarımsal faaliyetler nedeniyle biyolojik çeşitlilikte tahribat olmuştur, iii) insanlar koruma konusunda bilinçsizdir, iv) biyolojik çeşitlilik konusunda bilgi ve veri eksikliği vardır, v) devlet kurumları yönetim ve kontrol konusunda yetersizdir. Elde edilen sonuçlara göre, yoğun insan kullanımı ve baskısının bulunduğu alanlarda, ilgi gruplarının koruma çalışmalarına etkin katılımı, başarıya ulaşmada en önemli araçtır. Datça Yarımadası gibi insan baskısının yüksek olduğu alanlarda, ilgi gruplarının katılımını sağlayan ekolojik bölge koruma ve ekosistem yönetimi gibi yaklaşımlar uygulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Bölge, Ekosistem Yönetimi, İlgi Grupları, Ekolojik Bölge Koruma, Koruma Alanı Yönetimi

TÜRKİYE’DE FARKLI YERLEŞİM BİRİMLERİ ARASINDAKİ NET GÖÇ, 1985-90

ŞAHİN HAMAMCI, Nihan
ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe GEDİK
Aralık 2003, 142 sayfa

Türkiye’de 1965-90 dönemi için yapılmış olan çalışmalarda, net göçün köy ve ilçe merkezlerinden il merkezleri yönünde gerçekleştiği görülmektedir. Dönem süresince köy ve il merkezleri için net göç eğilimleri hemen hemen değişmemiş olmasına karşın ilçe merkezlerinin rolü son dönemlerde değişmiştir. İlk yıllarda, ilçe merkezleri köylerden net göç alırken, il merkezlerine net göç vermişlerdir, diğer bir deyişle, aldıkları ve verdikleri net göç (sıfır net göç) yaklaşık olarak eşittir. Fakat son yıllarda, köylerden aldıkları net göçün düşmesi ve il merkezlerine verdikleri net göçün artması, ilçe merkezlerinin önemli bir şekilde göç vermeye başlamasına neden olmuştur. İlçe merkezlerinden il merkezlerine olan net göçün artması ve ilçe merkezlerinin giderek önemini kaybetmeye başlaması, sadece Türkiye’de değil, gelişmekte olan diğer ülkelerde de özellikle 1990’larda görül-

mektedir. Bu tezin amacı da, 1985-90 döneminde Türkiye’deki illerin ve üç farklı yerleşim biriminin (il merkezi, ilçe merkezi ve köyler) net göç eğilimlerini ve örüntülerini incelemektir. Çalışmada, illerin ve bu üç yerleşim biriminin net göç verileri kullanılarak yapılan tanımlayıcı analizler, Türkiye’deki batı-doğu ve güney-kuzey bölgeleri arasındaki farklılaşmayı açıkça ortaya koymuştur. Üç yerleşim birimi için de en büyük net alınan göç oranına sahip iller batı ve güney kıyı kesimlerde yer alırken, en çok net verilen göç oranına sahip iller Doğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Bölgelerinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Net Göç, Net Alınan Göç, Net Verilen Göç, Yerleşim Birimi, Bölgesel Göç

GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ’NİN TÜRKİYE’DEKİ BÖLGESEL EŞİTSİZLİĞE OLAN ETKİSİ

SÜER TOYBİYİK, Sibel
ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe GEDİK
Aralık 2003, 189 sayfa

Bu tez çalışmasının amacı, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nin, sosyo-ekonomik açıdan Türkiye’deki bölgelerarası eşitsizliğe olan etkisinin belirlenmesidir. Her ne kadar bu tezin asıl amacı bölgelerarası eşitsizlik olsa da, ülkedeki ve GAP bölgesi içindeki eşitsizlikteki değişimlere de yer verilmiştir. GAP öncesi ve sonrasındaki eşitsizlikteki değişimin incelenmesi için 1990 yılı ve 2000 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Bu veriler sadece ekonomik ve altyapı ile ilgili veriler değil, aynı zamanda sosyal ve demografik yapıyı yansıtan verilerdir. Bu nedenle, çalışmanın analiz sonuçları GAP’ın başarısı hakkında oldukça kapsamlı ve güncel bir bilgi sağlayacaktır. Çalışmada, toplam eşitsizliğin yanı sıra, bölgelerarası ve bölge içi eşitsizliği ölçmeyi mümkün kılan Theil Metodu kullanılmıştır. Analizler, 17 tanesi sosyo-demografik, 12 tanesi ekonomik ve 10 tanesi altyapı ve servis ile ilgili olmak üzere toplam 39 değişken kullanılarak yapılmıştır. 1990-2000 yılları arasında, her ne kadar gerçek değerler açısından GAP bölgesinde bir gelişme olduğu gözlenirse de, analiz sonuçları değişkenlerin yarısından fazlası için GAP bölgesi ve Türkiye’nin geri kalanı arasındaki eşitsizlikte bir artış olduğunu göstermektedir. Bu değişkenler genellikle, demografi (bebek ölüm hızı, doğurganlık oranı gibi), sağlık servisleri ve gelir ile ilgili değişkenlerdir. Diğer

tarafından, altyapı, kentleşme, eğitim seviyesi (okuryazarlık ve ilköğretim okullarında okullaşma oranları gibi) ve tarım dışı faaliyetlerde çalışan nüfus oranı ile ilgili değişkenler açısından bölgesel eşitsizlikte bir azalma olduğu gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Eşitsizlik, Theil Metodu, Güneydoğu Anadolu Projesi

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL GELİR BÜYÜMESİ FARKLILIKLARI VE YAKINSAMASI: İNSAN SERMAYESİ FARKLILIKLARININ ETKİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

SARAL, Güldem
ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayda

ERAYDIN

Eylül 2003, 138 sayfa

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bölgelerin büyüme performanslarını ve bu süreçte insan sermayesinin rolünü, yeni büyüme kuramı çerçevesinde incelemektir. Bu amaçla çalışma ilk olarak, Türkiye'de bölgesel gelir büyümlerindeki farklılıkların 1980-2000 döneminde nasıl evrildiğini ve illerin gelir büyümlerinin yakınsama eğilimlerini incelemeye çalışmaktadır. İkinci olarak, insan sermayesini daha detaylı tanımlayarak, insan sermayesi farklılıklarının, Türkiye'nin illeri arasında gelir büyümesindeki farklılıkları açıklamadaki katkısını araştırmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede, insan sermayesi eğitimin yanı sıra, girişimcilik ve buluşçuluk kavramları üzerinden tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Gelir Büyümesi Farklılıkları, Bölgesel Gelir Yakınsaması, İnsan Sermayesi, Eğitim, Girişimcilik, Yenilik

STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME VE TÜRKİYE İÇİN STRATEJİK PLANLARLA ENTEGRASYONU PROTOTİP YAKLAŞIMI

AYDIN, Mustafa
ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Melih

PINARCIOĞLU

Aralık 2003, 96 sayfa

Bu tez, Türkiye için özellikle stratejik seviyedeki planlama çalışmaları üzerinde Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) uygulamalarının

gerçekleştirilmesinin gerekliliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Ülkemizde Bölge planları yapılmaması nedeniyle 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planları stratejik seviyede planlamanın yapıldığı alandır. Çevre Düzeni Planları, diğer sektörler ve çevre üzerinde stratejik kararların verildiği planlar olması gerektiği halde, bir çok nedenden dolayı sosyal ve ekonomik gelişme için gereken yeterli çıktıyı sağlayamamaktadırlar. Bu tez, SÇD'nin için stratejik seviyedeki karar verme araçlarına -özel olarak 1/25.000 planlara- entegrasyonu üzerine rolünü değerlendirmeyi ve Türkiye için prototip bir SÇD yaklaşımı getirmeyi amaçlamaktadır. SÇD'nin planlama süreciyle eşgüdümlü yürütmesinin daha sağlıklı planlama uygulamalarını sağlayacağına inanılmaktadır. SÇD, şeffaf, katılımcı ve koordinasyonu sağlayıcı yapısı ile mevcut planlama sistemimizi güçlendirecek bir araç olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Çevresel Değerlendirme, Çevre Düzeni Planları, Stratejik Seviyedeki Kararlar

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI: İÇSEL DİNAMİKLER VE BÖLGESEL POLİTİKA

YAŞAR, Suna Senem

ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Serap

KAYASÜ

Yrd. Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Melih

PINARCIOĞLU

Ocak 2003, 210 sayfa

Küreselleşme, değişen üretim sistemleri, ulus devletin değişen rolü ve Avrupa'daki entegrasyon süreçleri sonucunda bölgesel politikalar aşağıdan yukarıya şeklinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu politikalar, içsel dinamikleri geliştirmekte daha başarılı olan Bölgesel Kalkınma Ajansları gibi yerel ve bölgesel kurumlar tarafından koordine edilmekte ve düzenlenmektedir. Bu çalışmanın ana amacı küreselleşme ve Avrupa entegrasyonu süreci doğrultusunda BKA'ları ve içsel dinamikleri geliştirmedeki rollerini anlamaktır. Temel çıkış noktası, bölgenin yeni bölgeselleşme yaklaşımlarında ekonominin odak noktasına oturtulması ve aşağıdan yukarıya koordine edilen kalkınma politikası ile BKA'ların bu yaklaşımın bir parçası olarak Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke olan Türkiye'de bölgesel stratejilerin ve içsel kalkınmanın geliştirilmesinde avantajlı olacaklarıdır. Bu

doğrultuda çalışmada, 1) Avrupa'daki yeni bölgeselleşme yaklaşımını, 2) bölgesel kalkınma politikalarındaki aşağıdan yukarıya olan yaklaşıma doğru değişimi, 3) BKA'ların genel özellikleri ve AB'ye aday olan ve üye olan ülkelerden değişik örnekleri, 4) İstanbul'un içsel dinamiklerinin BKA'ların çalışmaları temel alınarak hazırlanan anket ve mülakatlar sonucunda incelenmiş ve Türkiye'de BKA'ların kurulmasına yönelik olarak ipuçları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yeni Bölgeselleşme, Bölgesel Politika

YEREL OLANAKLARIN İHRACATÇI KOBİLERDEKİ ROLÜ VE ONLARINDA BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ: ANKARA ÇALIŞMASI

ÇELEBİ, Deniz
ODTÜ

Yüksek Lisans, Bölge Planlama

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayda

ERAYDIN

Aralık 2003, 147 sayfa

Yazında, bölgesel gelişme ve kalkınma teorileri çokça vurgulanmaktadır. Bir çok teoride, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ), bölgelerin ekonomik gelişmesindeki ve kalkınmasındaki rolü genişçe tartışılmaktadır. Dolayısıyla, KOBİ'lerin ülkelerin bölgesel ve ulusal kalkınmalarında ki ve gelişmelerindeki önemi vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, yerel olanakların ihracatçı KOBİ'lerde ve tüm bu KOBİ'lerin bölgesel kalkınmadaki rollerini aydınlatmak ve Ankara ilindeki yerel olanakların durumunu belirtmektir. Bunun için, çalışmada, ilk olarak bölgesel kalkınma teorileri ve KOBİ'lerin bölgesel kalkınmadaki rolleri ile kuramsal bir altlık oluşturulmakta, ikinci olarak da farklı yapıdaki KOBİ'lerin bölgesel kalkınmadaki artan rolleri ve onları belirleyen özellikler belirtilmekte; bunu takiben Türkiye ekonomisinde ve Ankara'da yer alan KOBİ'lere değinilmekte daha sonra da temel hipotezler, Ankara ilinde bulunan firmalarla yapılan anket çalışması sonuçları ile test edilmekte ve başarıya yol açan faktörler bire bir yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmektedir. Son olarak, genel bir değerlendirme ve durum tespiti yapılarak bazı çıkarımlar elde edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Teorileri, KOBİ, Buluşçu Çevreler, Buluşçuluk Sistemleri, Yerellik, Örgütlenme, Öğrenebilirlik, Sanayi Bölgecikleri, Ağlar, Güven ve Sinerciler

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: Nevzat CAN

“BARAKA”DAN GECEKONDUYA Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960

TANSİ ŞENYAPILI

1984 yılında ilk kez yapılan çalışma yeniden ele alınmakta, gözden geçirilmekte ve yeni kaynaklar eklenmek suretiyle

genişletilmiş olarak okuyuculara tekrar sunulmaktadır. Cumhuriyet’in başkenti Ankara’nın gecekondulaşmasının gelişim ve değişim sürecini araştıran ve belgeleyen bir kitap.

Kitabın son sayfasında Tansî Şenyapılı’nın 1986 yılında Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü’nü alan bu çalışmada, Modern Türkiye’nin karakteristik olgularından biri olan gecekonduyun oluşum sürecinin Ankara örneğinde incelendiği, siyasal-ekonomik ortamdaki ve kentsel yaşantıdaki dönüşümlerin ve toplumsal farklılaşmaların, mekana nasıl yansıdığına dair çok boyutlu bir bakış açısı sunduğu belirtiliyor.

Kitap dört bölümden oluşuyor ve her bir bölümün sonucunda kapsanan yıllarda kentsel gelişme içinde gecekonduların yerini hazırlayan nedenler ortaya konuluyor. Birinci Bölümde 1923-1930 yılları arasında kent mekanının biçimlenmesi anlatılıyor. İkinci Bölümde 1930-1940 yılları arasında ‘Barakalaşmanın’ kent mekanında yaygınlaşması ele alınıyor. Üçüncü Bölümde 1940-1950 yılları ‘Barakalaşma’nın Gecekondulaşmaya’ dönüşüm süreci aktarılıyor. Son Bölümde ise 1950-1960 yılları arasında gecekondu sisteminin yerleşmesine değiniliyor.

İSTEME ADRESİ

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sok.
İletişim Han No:7 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 212.516 22 60-61-62
e-mail:iletisim@iletisim.com.tr

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI

PROF. DR. ORHAN KUNTAY

Yurtdışında turizm ile ilgili yayınların çok olmasına rağmen, ülkemizde turizm konusunda az olan yayınların yarattığı boşluğu bir açıdan aşmak ve gençleri turizm konusuna yönlendirmeyi amaçlayan bir kitap.

Kitabın Giriş bölümünden sonra, Turist başlıklı bölümde bağımsız, ayrı ve erişebilirlik davranışlarının turisti yönlendirmesi konularına değiniliyor. Üçüncü Bölümde Turizm Planlamasında Yönetici Öğeler yer alıyor. Bu bölümde sürdürülebilir turizm planlaması başlığı altında; amaçlardan hareketle planlama yaklaşımı, potansiyel seçenek çözümlerin tanımlanması, planlamanın kapsamlı tanımının geliştirilmesi, önemli varsayımların temelleri, bütüncül planlama bölgeleri ve yerel planlama-mini senaryolar konularına yer veriliyor. Turizmi organize etmek, mekanı düzenlemek için amaçlardan hareketle planlama yaklaşımlarının aşamaları, eylem planları anlatılıyor.

Dördüncü Bölümde Sürdürülebilir Turizm, Beşinci Bölümde Turistik Yatırımlarda Performans, Altıncı bölümde e-Turizm konularına değiniliyor.

İSTEME ADRESİ

Alp Yayınevi
Kitapçılar Çarşısı
Güngörler İş Merkezi,
İnkılap Sk. 2/52 06420
Kızılay/ANKARA
Tel: 0312 432 39 30
– 431 90 79
e-mail:
alp@alpyayin.com.tr

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜNÜ KUTLUYORUZ...

Geleneksel olarak her yıl 8 Kasım'da kutlanan Dünya Şehircilik Günleri ve bu günler içinde düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları, içerisinde yaşadığımız ve her geçen gün karmaşıklaşan sorunları ile insan yaşamında çok önemli bir yere sahip kentlerimiz kadar, bu sorun ve açmazların ortaya koyulması, yenilik ve değişimler ile olası gelişim ve çözüm önerilerinin tartışılması bağlamında kentsel yaşam ile ilgili her kesim için farklı düzey ve biçimlerde önem taşıyor.

Dünya Şehircilik Günleri kapsamında her yıl Odamız ve bir ev sahibi üniversite tarafından ortaklaşa düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları ise, meslek alanı ve meslektaşlarla bir buluşma olması yanı sıra, kent- meslek sorun ve gündemlerini kamuoyu ile paylaşma, ortak bir bilinç yaratma ve kentsel açıdan önemli sorun ve açmazları tartışıp, çözüm açılımları oluşturma açılarından da Odamız, Üniversitelerimiz, meslek alanımız ve kamuoyu için çok özel bir anlam ve öneme sahip.

Bu haliyle, yapıldığı yıl için kent ve kamuoyu gündemine oturan konuların tartışılabilirdiği ya da henüz kamuoyunun yeterince algılayamadığı ancak kentlerimizi biçimlendiren önemli sorun ve açmazlara parmak basmayı hedefleyen bir öngörü içerisinde konu seçimi yapılan Kolokyumlar, her biçimiyle sadece meslek alanımız ve meslektaşlarımız ile ilgili olmaktan çıkmakta. Üstelik her yıl büyüyen bir ilgi ve katkı düzeyiyle, üniversitelerin farklı disiplinlerinden, sivil toplum temsilcilerine, kamu kurum ve kuruluşlarından, medyaya kadar önemli bir etki ile Kolokyumların artık kamuoyuna mal olduğunu söylemek olası.

Bu yıl "Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge" teması ile Ankara'da Odamız ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından ortaklaşa düzenlenen Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu ise, hem Odamız, hem meslek alanımız, meslektaşlarımız ve üniversitelerimiz ve hem de konusu itibarıyla kentlerimiz açısından farklı anlamlılık ve özellikleri bünyesinde barındırıyor. Bu farklılığın meslek alanımız ve kentlerimiz açısından önemi; kentlerimizin yaşadığı yoğun ve kronikleşen kentsel sorunların, şu ana kadar geliştirdiğimiz planlama yaklaşımları ve uygulamaları ile çözümlenebilirliğini tartışmaya açarak, içinden bakarak çok iyi algılayamadığımız değişim ve dönüşümün kentlerimizi nasıl biçimlendirdiği ve dahası önümüzdeki dönemde nasıl biçimleneceğine ilişkin açılımları geliştirmeyi hedeflemesinden kaynaklanıyor. Ayrıca bu yılki kolokyum çok önemli yabancı bilim adamlarının da konuk olduğu uluslararası niteliğiyle Odamız için de yeni açılımlar yaratmakta. Bu açıdan bu yıl ODTÜ'de düzenlenen 28. Kolokyum, gelecekteki planlama ve şehircilik tartışmalarının biçimleneceği kuramsal ve kılışal derinlikleri

şimdiden hazırlayan niteliğiyle farklı önem ve derinliklere sahip ve meslek alanımız için olduğu kadar kentlerimiz ve geleceği-miz açısından da özel yer tutacak gibi görünüyor.

Bilimsel katılım anlamında da çok yüksek düzeyde katılımın sağlandığı bu yılki Kolokyuma bir kısmı yurtdışından olmak üzere 100'ün üzerinde bildiri başvurusu yapıldı ve birbirinden nitelikli bu bildiriler arasından Bilim Kurulu seçim yapmakta zorlandı., Kolokyum kapsamında seçilen 60 bildiri 8-9-10 Kasım tarihlerinde ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezinde sunulacak. Kolokyumun ilk günü olan 8 Kasım'da gerçekleştirilecek açılış konuşmaları ardından dünyada son dönemde şehircilik ve planlama alanında yaptıkları çalışmalar ile büyük ün kazanan Amerika Birleşik Devletlerinden Edward SOJA ve Hollandalı Peter NIJKAMP, ilk gün, kolokyum konusu ile ilgili değerlendirmelerini ve tematik sunuşlarını yapacaklar.

Kolokyumun 1. günü tematik oturumlar ve uluslararası sunuşlar yanı sıra bu yıl ve bu Kolokyum ile emekli olacak hocamız Prof. Dr. İlhan TEKELİ'nin çalışmalarına ayrıldı. Kolokyumun 2. ve 3. günlerinin ise, bildirilerin sunulması ve son oturumda gerçekleştirilecek değerlendirme panelinin ardından Odamızca geleneksel olarak her yıl, kent-çevre ve planlama konularındaki duyarlılıkları nedeniyle bazı basın mensuplarına verilecek "Basın Ödülleri" ile son bulması planlandı. Bu yılki değerlendirme panelinde, oturum başkanlarıncı Kolokyumda yapılacak çalışmaların yorumlanması yanında, bu yıl basın ödülüne layık görülen gazeteci-yazar Sayın Bekir COŞKUN da yer alacak.

Ancak, bu yılki kolokyumu, her haliyle çok özel, anlamlı ve önemli kılan en önemli etmen ise; Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumunun, meslek alanımızın duayenlerinden, yıllardır gelenekselleştiği üzere Kolokyumlarımızın tematik konuşmasını yapan, Odamızın 02 numaralı üyesi ve kurucusu, Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) üyesi çok değerli hocamız Prof. Dr. İlhan TEKELİ'nin onuruna düzenleniyor olması... Bu nedenle Kolokyumun ilk günü yapılacak tematik sunuşlar ardından, sevgili hocamızın akademik ve uygulamaya yönelik çalışmaları bilim alanına ve ülkemize katkılarını ortaya koymayı hedefleyen sunuşlar, hem ODTÜ öğretim üyesi hocalarımız hem de Odamız tarafından gerçekleştirilecek.

Yıllarca akademik anlamda yaptığı çok değerli çalışmalar ile meslek alanımızın önünü açan, eserleri, dersleri ile yalnızca meslektaşlarımızın değil tüm kamuoyunun eğitim süreçlerinde rol alan, ayrıca tüm Dünya Şehircilik Günü ve diğer Odamız etkinlikleri yanı sıra meslek alanıyla ilgili diğer etkinliklerdeki katkılarıyla, kentlerimizin ve meslek alanımızın sorunlarına ilişkin derinlikli bakış ve çözüm açılımları geliştiren sayın İlhan TEKELİ, bu Kolokyum ile emekli oluyor. Bu nedenle ODTÜ'de düzenlenen Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu; hem çok

değerli hocamızın uzun yıllar çok önemli çalışmalar yaptığı, meslek alanımızla ilgili en köklü eğitim kurumlarından ODTÜ için büyük önem taşımakta, hem biz öğrencileri ve tüm meslektaşları açısından farklı anlamlar içermekte, hem de Odamızın kuruluş belgesinde imzası olan 02 numaralı üyemiz ve ilk genel sekreterimiz olması açısından Şehir Plancıları Odası açısından da çok farklı bir yoğunluk ve onur vesilesi olmakta.

Bu yıl düzenlenen kolokyumu özel ve önemli kıldığı kadar, bundan sonraki yıllarda da saygıdeğer hocamız İlhan TEKELİ'nin kolokyumlara farklı biçimlerde katkı yapabilmesi, kolokyumlarda sürekli yer alması, meslek alanımızın önünü açabilmesi anlamında Odamız bir dizi uygulama yapmayı düşünmekte. Bu anlamda öncelikle, bu yılki kolokyumda "TMMOB Şehir Plancıları Odası ve İlhan TEKELİ" adına bir sunuş yapılacaktır.

1969 yılında kurulan ve bu yıl 35. yılını kutlayan Şehir Plancıları Odası açısından bakıldığında da, kentlerimiz ve meslektaşlarımız açısından çok farklı önem ve anlamlılıkları birlikte barındıran bu yılki dünya şehircilik günü kolokyumu, her anlamda tam bir buluşma... Odamız Yönetim Kurulu öncelikle, titizlikle yürütülen uzun soluklu bir hazırlık çalışmasının sonucu olarak gerçekleştirilecek bu yılki Kolokyuma katkı koyan tüm kişi, kuruluş ve meslektaşlarımıza kamuoyu önünde teşekkür etmeyi bir görev olarak görmekte.

Sorunları ve açmazları ile yaşamımızda çok önemli bir yer tutan kentlerimiz ve kentsel yaşam içerisindeki tüm kesimler için bir şans, bilimsel anlamda bir ziyafet, mesleki anlamda bir şölen ve sevgili hocamızın emekliliği nedeniyle bir duygu sağanağı olarak geçeceğini umduğumuz, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ile Odamızın birlikte düzenleyeceği ve ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezinde 8-9-10 Kasım tarihlerinde gerçekleştirilecek Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumuna, mesleğimize, kentlerimize ve değerlerimize sahip çıktığımızı bir kez daha ve alabildiğine güçlü bir biçimde gösterebilmemiz adına, tüm meslektaşlarımızı, vatandaşlarımızı, kamuoyunu ve değerli basın mensuplarını davet ediyoruz.

Saygılarımızla.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

HERKEŞ İÇİN ENGELSİZ KENTLER İSTİYORUZ - 02.12.2004

TMMOB Şehir Plancıları Odası, 3 Aralık Dünya Özürlüler Gününde, hareket kısıtlılığına sahip kişiler açısından kentlerimizin durumunu değerlendirmeyi meslek disiplini gereği kamusal bir sorumluluğu olarak görerek aşağıdaki açıklamayı kamuoyunun bilgilerine sunmaktadır:

Kent farklı insanlardan oluşur ve engellilik toplumsal bir olgudur

Kentteki insanların farklı gereksinim guruplarından meydana gelmesi son derece doğaldır. Özürlüler de bu guruplardan biridir. Bu nedenle kentler planlanırken ve inşa edilirken bu gereksinim guruplarının ihtiyaçlarının dikkate alınması ve yaşama geçirilmesi, çağdaş kent planlama ve mimarlık anlayışının ayrılmaz bir parçasıdır.

Engellilik bireyin kendisi ile ilgili bir durum değil, toplumsal ve mekansal çevresi ile ilgilidir. Fiziksel ve zihinsel fonksiyon kaybı nedeniyle özel düzenlemelere ihtiyaç duyan kişilerin toplum ve kent yaşamında bu gereksinimlerinin karşılanmaması, ulaşılabilirliği kısıtlayarak bu kişileri "engelli" duruma getirmektedir. Bu durum, hareket sahipliğine sahip kişilerin toplum hayatına tam katılımı yönündeki fırsat eşitliğini ortadan kaldıracı bir etki yapmaktadır.

Hareket kısıtlılığı sadece özürllülerle ilgili değildir

Bir bozukluğun ya da organ kaybının yol açtığı fonksiyon kaybı sadece özürllülerle ilgili değildir. Yaşlı insanlar, çocuklar, geçici sakatlığı bulunanlar, bebek arabalılar, hamileler, yük taşıyanlar, iri ve şişman kişiler, çok uzun ve çok kısa boylu kişilerin hepsi, engellerle dolu çevrede hareketlerinin kısıtlanmasına maruz kalır. Ayrıca, şu an herhangi bir özürlü olmayan bir kişi, geçireceği bir kaza ya da hastalık sonucu hayatının geriye kalan bölümünde kalıcı olarak özürlü hale gelebilir. Sonuçta, herhangi birinin, hayatının herhangi bir döneminde engellerle dolu bir çevreden her an etkilenebileceği görülmektedir.

Kentlerimiz hareket kısıtlı kişilere ne kadar uygun? İmar ve Belediye Kanunlarında özürlülerle ilgili hükümler yer almasına rağmen günümüzde kentlerimiz ve ulaşım araçları hareket kısıtlı kişilerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır.

Kamu binalarının büyük bölümü özürlüler için ulaşılabilir durumdur. Açık alanlar olan kaldırımlar, yaya geçitleri, meydanlar, vb. yerlerde özürlülerin ihtiyaçları ya hiç düşünülmemekte, ya da sadece rampa yapımına indirgenmektedir. Bina ve kaldırımlarda yapılmış olan rampaların pek çoğu da standartlara uygun olmadığından kullanılamamaktadır. Yaya geçitlerinde ışıklı, görsel uyarıcılar yok denecek kadar azdır. Toplu taşımacılıkta kullanılan araç ve duraklarda da hareket kısıtlılığına sahip kişilerin ihtiyaçları hemen hemen hiç düşünülmemektedir. Taşıt öncelikli ulaşım politikaları sonucu olarak ışıklı yaya geçitlerinin kaldırılarak alt- üst geçitler yapılması, yaya kaldırımlarının daraltılması ya da yok edilmesi, yaya geçiş sürelerinin azaltılması gibi uygulamalar, herkesin ulaşılabilirlik olanaklarını kısıtladığı gibi, özürlüler için aşılabilir engelleri oluşturmaktadır.

Düzenlemeler neden yapılmıyor?

Sorun, bilinçlenme ve kentin yaşam değerinin gözetilmesi ile ilgilidir. Düzenlemeleri yerine getirmekle yükümlü olan

merkezi ve yerel yönetim birimleri tarafından bu konu ya görmezden gelinmekte ya da bilinç eksikliği nedeniyle önem verilmemektedir. Yasalarda yer almasına rağmen halen uygulamada çok fazla bir gelişmenin sağlanmamış olması bunun bir göstergesidir.

Öte yandan diğer bir sorun, kentlerin rant alanı olarak görülerek yaşam değerinin önemsenmemesidir. Kentlerin kaldırımları büfeler ve reklam panoları için kolaylıkla tahsis edilirken, özürülüler için yapılacak bir rampa lüks olarak görülebilmektedir. Bir yandan, özürülülerle bedava tekerlekli sandalye dağıtırken, diğer yandan onların kullandığı ışıklı yaya geçidini kaldırmak, popülizmin ve bilinçsizliğin açık bir göstergesidir. Sonuç olarak

Tüm binalar, açık alanlar ve ulaşım araçları özürülülerin bağımsız olarak hareketine olanak sağlayacak biçimde tasarlanmalı ve inşa edilmelidir. Bu, herkes için önemli bir gereklilik olmasının yanında, özürülülerin toplum yaşamına diğer insanlarla eşit fırsatlarda katılabilmesi için bir zorunluluktur. Yerel yönetimler bu bakış açısını asla gözden uzak tutmamalı; kentte özürülüler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar gibi özel gereksinim guruplarının durumlarına uygun önlemleri, bu alandaki uzmanlarla, meslek odalarıyla ve kitle örgütleriyle işbirliği halinde yaşama geçiremelidir.

Ancak, kentlerimizin özürülüler de dahil olmak üzere tüm kentliler için yaşanabilir hale gelebilmesi sadece ilgili yönetimlerden beklenerek ulaşılabilecek bir sonuç değildir. Bu anlamda, 3 Aralık Dünya Özürülüler Günü vesilesi ile Odamız; tüm toplum kesimlerinin, kentlileri, merkezi ve yerel yönetimleri bu bilinç üzere hareket ve müdacele etmeye çağırılmaktadır.

Kamuoyuna saygılarımızla duyururuz.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

KIYILARI YAPILAŞMAYA AÇAN YÖNETMELİĞE YARGIDAN DUR KARARI - 27.12.2004

Topluma Ait Olan Kıyıların Bekçileri

TMMOB Şehir Plancıları ve Harita Mühendisleri Odaları tarafından, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na yayımlanan "Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik" in iptali ve yürütmenin durdurulması amacıyla açılan dava sonucunda Danıştay Altıncı Dairesi anılan Yönetmeliğin yürütmesini durdurdu.

Anayasa ve Kıyı Kanunu uyarınca kıyıları korumakla ve kıyılardan herkesin eşit ve serbest yararlanma hakkını sağlamakla görevli olan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın, hukuka aykırı olarak kıyı, dolgu ve sahil şeritlerini yapılaşmaya açan düzenlemelerine yargı dur dedi.

Anayasa gereği herkesin malı olan kıyıların, hiçbir şekilde kamu yararını ortadan kaldıracak veya engelleyecek ya da özel mülkiyete konu olacak veya dönüştürecek şekilde kullanılamayacağı çeşitli kereler Anayasa Mahkemesi kararlarında da açıkça belirtilmişti. Buna karşın anılan yönetmelikle doğal servet ve kaynak niteliğindeki kıyıların özelliğini kaybettirmeyi amaçlayan çalışmalar yapılıyor. Anılan yönetmelikle, toplumun eşit ve ortak olarak yararlandığı kıyı alanlarının, turizmden gelir elde etme, deniz turizm ve ticaretinde rekabet etme gerekçeleriyle, toplumun kullanımına kapatılmasına ve tahrip edilmesine olanak sağlanıyor. Devletin Anayasa ile belirlenmiş en temel görevlerinden olan, doğal, kültürel, çevresel ve toplumsal değerlere sahip çıkması gerekliliği göz ardı ediliyor.

Kıyı alanlarının Anayasa ve Kıyı Kanununda tanımlanan ilke ve koşulları aşan bir biçimde yapılaşmaya açılmasına yol açan bu Yönetmelikle, çocuklarımıza borçlu olduğumuz kıyıları elden çıkarılıyor. Yargının iptal ettiği bu Yönetmeliğe göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca Galata ve Ataköy gibi çok değerli bölgelerde kıyıları yapılaşmaya açan plan onamaları yapıldığı bilgilerinin Odamıza ulaştığı göz önüne alındığında, bu düzenlemeye göre kıyılarda yaşanan tahribatın boyutları kendini daha açık gösteriyor.

Oysa, Danıştay kararında da açıkça vurgulandığı üzere; "Anayasa ve Kıyı Yasası hükümlerine aykırı olarak kıyılardan herkesin eşit ve serbest yararlanma hakkını ortadan kaldıracak veya sınırlandırabilecek herhangi bir tasarrufta bulunulması mümkün değildir." Bu yönetmelikle ise, "...kıyıdaki dolgu alanlarında ve sahil şeridinde yapılabilecek yapıları sınırlı olarak sayan Kıyı Kanununa aykırı olarak Yönetmelikle yapılaşma hakkı genişletilmiştir." Bu nedenle, Anayasa ve Kıyı Kanuna aykırı olduğu için durdurulan bu Yönetmelikle düzenlenen;

1. Kıyı, dolgu ve kurutma alanlarının ve sahil şeritlerinin imar planı kararları ile yapılaşmaya açılması,
2. Bu planlar uyarınca ya da hiç bir plan olmaksızın hukuksuzca, kıyı, dolgu ve kurutma alanları ile sahil şeritlerinde yeme-içme tesisleri, alışveriş merkezleri, konaklama üniteleri gibi yapılaşmaları içeren Kruvaziyer liman projeleri gerçekleştirilmesi,
3. Sahil şeridindeki kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlarda turizm yapı ve tesisleri yapılması,
4. Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki taşınmazların özel mülkiyete konu edilmesi, kullanım hakkı verilmesi ve kiralanması,
5. Kıyıların doğal ve kültürel özellikleri dikkate alınmadan, kıyıyı tahrip edecek turizm amaçlı kullanım kararları getirilmesi,

6. Doldurma ve kurutma yoluyla kazanılan arazilerin, turizm amaçlı tesisler yapılmak suretiyle özelleştirilmesi veya özelleştirme kapsamına alınması,

biçimindeki uygulamaların yargı kararı uyarınca derhal durdurulması gerekmektedir.

Anayasaya, Kanuna, toplum yararına ve planlama ilkelerine aykırı olan, hukuka uyarlılık bulunmayan, doğal kaynaklarımızı tahrip eden bu tür uygulamaların önlenmesi için tüm vatandaşların ve kamuoyunun sorumlulukları olduğu açıktır.

Şehir Plancıları Odası olarak; kamu yararı amacıyla hazırlanan ve kıyıları, dolgu alanları ve sahil şeritlerini korumaya yönelik kararlar getirmek amacıyla hazırlanan imar planlarını da işlevsizleştiren, hukuka ve kamu yararına aykırı böylesi iş ve işlemlerin karşısında durma kararlılığımızı bir kez daha kamuoyuna duyuruyor, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı Anayasaya, hukuka uymaya, kıyılarımızı ve doğal varlıklarımızı korumaya ve toplum yararına kullanılmasını sağlamaya çağırıyoruz.

Saygılarımızla,

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu

KENTSEL DÖNÜŞÜM KANUNU TASARISI YENİ SORUNLAR YARATMAYA ADAY - 31 Mart 2005

Kentsel Sorunlar, Söylemi Bilimsel Ancak Önerileri Parçacı ve Rant Odaklı Yaklaşımlarla Çözümlememiyor

Son dönemde, kent ve kamu yönetimi, yapı, afet, planlama ve imar mevzuatlarına ilişkin bir çok düzenleme gerçekleştirilmekte. Bu yeni yasal düzenleme arayışlarının bir kısmı kamuoyunca yeterince tartışılmaksızın çok kısa sürelerde yasalaşp yürürlüğe girerken, bir kısmı çok uzun süren tartışmalara ve uzlaşmalara karşın yasalaşamıyor.

Bu anlamdaki en çarpıcı-çelişkili düzenleme arayışına, Başbakanlık tarafından 01/03/2005 tarih itibarıyla TBMM Başkanlığına sunulan "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı" örnek verilebilir.

İlgili Bakanlıklar, yerel yönetimler, ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları yanı sıra, meslek odaları, üniversiteler ve ilgili sivil toplum örgütlerinin önemli bir bölümünün de "medis gündemin-den" öğrendiği Kanun Tasarısı, Meclisin ilgili komisyonlarının gündemine girmiş bulunmakta.

Kamuoyunda yeterince tartışılmaksızın kısa sürede yasalaştırılmaya çalışılan bu tasarı, diğer kanunlarla dil ve anlayış açısından bir bütünlük kuramamakta, imar ve planlama sürecinin parçası olamamakta, günümüz sorunlarına parçacı

çözümler bulmak isterken telafisi mümkün olmayan yeni sorun alanları yaratmakta.

Sihirli bir değnek, kurtarıcı bir formül gibi özellikle yerel yönetimlerin sarıldıkları, ancak içini dolduramadıkları kentsel dönüşümü, planlamadan kopuk, sosyal ve ekonomik boyutları bulunmayan, yalnızca fiziksel bir düzenleme olarak kabul etmek, yasadışı alanların yasallaştırılmasının aracı olması tehlikelerini büyütmede.

• Sözde Bilimsel Amaçlara, Bilim ve Koruma Kurulları Atlanarak Ulaşılmaya Çalışılıyor.

Kentsel Dönüşümün özellikle İstanbul örneğinden başlayarak kentlerimizin en önemli gündem maddesi haline gelmekte olduğu gerçeği ortada. Ancak kentsel dönüşümü, sadece yasa dışı ya da yıpranmış yapıların yıkılarak daha yüksek yapılarla fiziksel olarak yenilenmesi olarak algılayan anlayışın çok büyük sorunlar taşıdığı da açık. Nitelikli ve sağlıklı bir kentsel dönüşümün, kent bütünü içerisindeki gereklilikleri ve plan kararları üzerinden, ekonomik ve toplumsal boyutları gözönüne alan, bir yerel kalkınma-uygarlaşma projesi olarak ve rant odaklı değil kent ve kamu yararı odaklı bir çıkış noktası ile hayata geçirilmesi gerekmektedir. Çözüm gerektiren sorunlar çok boyutlu ve karmaşık, ancak yasa tasarısı yetersiz ve dar kapsamlı.

Tasarının genel gerekçesi ve amaç maddesi özette "...eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin yeniden inşa ve restore edilmesi", "...deprem risklerine karşı tedbirler alınması", "...kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunarak yenilenmesi" gibi bilimsel bir söyleme oturma çabasında görünmekte.

Ancak bu amaca ulaşılması için tarif edilen yol;

- Nasıl ve hangi kriterlere göre seçileceği belirsiz, "eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgeleri"nin, daha sonra her türlü spekülasyona konu olabilecek biçimde "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Bölgesi" ilan edilmesi,
- Bu alanlar için daha önce verilmiş "Kentsel Sit Alanı" kararlarının gözardı edilmesi ve bunlara uygun yapılmış koruma amaçlı imar planlarının yok sayılması,
- Kentsel Dönüşüm Alanları için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca yetkili kılınan Koruma Bölge Kurulları yok sayılarak bölgeye özel koruma kurulları oluşturulması,
- Yine bu kanunla, bu alanlar için özel olarak tanımlanmış ve ilgili tüm toplum kesimlerinin katılımını gerekli kılan "Yönetim Alanı" ve "Yönetim Planları"nın gereksiz ve süreci uzatan bir fazlalık olarak görülmesi ve bu yaklaşımlardan vazgeçilmesi,
- Tüm bunların sonucunda dönüşüme konu alanların hızla yeniden yapılması,

olarak, mevcut yasal ve kurumsal yapıyı ve kentbilim ilkelerini göz ardı eden bir biçimde tanımlanmış.

• Daha İlerici ve Uygulanabilir Çözümler Yerine Dönüşümü “Rant” Odaklı Çözmeyi Amaçlayan Öneriler Getiriliyor.

Yasa tasarısı, gerekçelerinde ortaya konulan amaçlara ulaşılabilmesi için gerekli, gerçekçi uygulama araçlarını tanımlamıyor. Oysa, yeni yasalaşan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile tescilli kültür varlıklarını yenileyebilme amaçlı olarak, emlak vergilerine katkı payı konulması, gereğinde taşınmaz haklarının başka alanlara aktarılması, menkul değere dönüştürülmesi biçiminde çağdaş ve gerçekçi uygulama araçları belirlenmişti. Bir yandan kültür varlıklarının korunması, diğer yandan da bu alanlardaki mülkiyet sahiplerinin sorunlarının giderilmesi anlamında “koruma-kullanma” dengesi içinde ilerici ve uygulanabilir çözümler öneren bu yasanın, uygulanmadan bir kenara bırakılması ve şüpheler uyandıran çözüm arayışlarına girilmesi de düşündürücü.

Bu çözüm arayışları, kentsel sit alanları için kentlerin üst ölçekli planları uyarınca hazırlanan koruma amaçlı imar planlarını bir yana bırakıyor, kente dair planlama gereksinimlerini dışlıyor. Kentsel dönüşüm alanlarının ilanı ve bu alana özel koruma kurulunun oluşturulması yoluyla, koruma planlarına aykırı olabilecek ve koruma kurullarınca yerinde görülmeyen dönüşümlerin gerçekleştirileceği yönünde endişeler yaratıyor. Planlamanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkelerinin yerine idarenin takdir yetkisi getiriliyor.

• Mevcut Yasalarla Çelişen, Yetkileri Parçalayan Hükümler Yeni Sorun ve Çözumsuzlükler Üretiyor.

Tasarının gerekçeleri incelendiğinde İstanbul özelinde özellikle Süleymaniye, Zeyrek gibi Tarihi Yarımada çevresindeki kentsel sit alanlarının dönüşümü için alternatif çözüm arayışları içinde olduğu gözleniyor. Ancak, yalnız bu alanlar özelinde, koruma kurullarında tıkanıp ya da iş yoğunluğu nedeniyle gecikileceği düşünülen projelerin uygulamaya geçirilebilmesi için önerilen çözüm, sözkonusu alanlarda ve ülkenin diğer kentleri için daha önce yapılmış koruma planlarını da hükümsüz kılarak, bu alanların plansız kalmasına ve ticari amaçlarla kullanılmak üzere gereğinde belediyelerce ilgili kamu-özel kuruluşlara tahsis edilmesi yoluyla kamu yararı dışında kullanılmasına yol açabilecek bir yaklaşıma açık kapı bırakıyor.

Ayrıca bu tasarı, “...mevzuata uygun yapılmış imar planı kapsamında kalsalar dahi” ifadesi üzerinden, gereğinde mevzuata aykırı kaçak yapılar için de uygulanabilecek, yasadışı yapıların dönüşüm sınırı içine alınması yoluyla yasallaştırılması sürecini gündeme taşıyor. Böylece çözüm olarak üretilen yaklaşım, plansızlık ve planlara aykırı yapıların yasalaşması,

tescilli yapıların kamu yararı dışında tahsisi tehlikesini de beraberinde getiriyor.

Bunların yanında yine kısa süre önce yasalaşan 5272 Sayılı Belediye Kanunu’nda belediyelere verilen, kimi zaman keyfi olarak kullanılabilecek kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan etme yetkisi, alan büyüklüğü, yetkili ilan merci açısından da bu tasarı ile gelişmekte.

Tasarı, yakın zamanda yürürlüğe giren Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, 5226 sayılı Kanun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yer alan hükümler dışında yeni bir düzenleme ve çözüm de getirmiyor. Buna karşın böylesi bir düzenlemeye gereksinim duyulması, çözüm arayışının, sorunların kümelendiği düşünülen koruma planları ve koruma kurullarının nasıl devre dışı bırakılacağı niyeti üzerine kurulu olduğunu düşündürüyor. Tasarının kanunlar üstü yetki tarifleri ile Kıyı ve Boğaziçi Kanunları gibi korumaya ilişkin hükümler taşıyan düzenlemeler geçersiz kınıyor.

• Parçacı Çözüm Önerileri Gerçek Çözümlerin Hayata Geçmesini Güçleştiriyor.

Bu parçacı ve noktasal çözüm yaklaşımı, kültürel mirasın korunmasını, yönetimini, planlanmasını, sağlıklılaştırılmasını amaçlayan yeni yasaların da işlevsizleşmesine yol açabilecek görünüyor. Ayrıca tasarı, kentsel sit alanları ile de sınırlanmadığından, tescile konu olmayan yasa dışı yapılaşma alanlarının da dönüşüm projelerine konu edilerek yasallaştırılmasının amaçlandığını düşündürüyor.

Diğer taraftan tasarının gerekçeleri içerisinde vurgulanan, afet ve depreme karşı önlem alınması gereksinimi, tasarının maddelerinde unutulmuş görünüyor. İstanbul özelinden yola çıkan tasarı, İstanbul’un deprem açısından görece daha az riskli tarihi yarımadası için çözümü, noktasal koruma kurulları ve bütünden kopuk parçacı dönüşüm projeleri ile tariflerken, İstanbul’un deprem ve afetler açısından en yüksek risk taşıyan bölgeleri için gerçek ve kalıcı çözüm önerilerini gözardı ediyor. Bu çelişki de, yasanın amaç ve gerekçelerinde ifade edilen bilimsel söylemlerden çok noktasal ve parçacı çözümlerle en yoğun speküle edilen alanların rant güdüsüne yönelik olarak “dönüştürülmesi” amacına yöneldiğini akla getiriyor.

Oysa tüm bu sorunların çözülebileceği gerçek, bütünlüklü, ilgili tüm yasalara referans veren ve ilgili tüm devlet ve toplum kesimlerinin katılımı ile hazırlanmış bir “omurga yasa”ya gereksinim olduğu açık. Bu gereksinimin uzun süredir meslek çevrelerinin gündeminde bulunan, üniversite, meslek odaları, ilgili kamu kurum kuruluşlarınca tartışılarak olgunlaştırılmış “İmar ve Şehirleşme Kanunu Tasarısı” ile giderilmesi yerine, bu tasarı yokmuşçasına hareket etmenin mantığını çözmek

güç. Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca ilgili tüm kesimlerin tartışmasına açılan İmar ve Şehirciştirme Kanunu Tasarısındaki kapsamlı, bütünlüklü çözüm önerileri geçen aylara karşın hükümet tasarısı olarak meclis gündemine gelmezken, kamuoyunun bitmiş bir tasarı olarak güçlükle öğrendiğı ve bir çok sakınca içeren "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanun Tasarısı"nın hızla yasalaştırılmaya çalışılması, yukarıda sıralanan birçok endişeyi de güçlendiriyor.

• Oysa Doğru Yol Bulunmuştu...

Son dönemde kentlerimizin önemli bir kısmı için çözüm önerisi olarak önem kazanan kentsel dönüşüm, geçtiğimiz yıl da kamuoyunun gündemine bir başka yasa tasarısı ile gelmişti. Bu ilk tasarı "af" nitelikli hükümleri nedeniyle büyük tepki toplamış ve tepkiler Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yerinde görülerek tasarı geri çekilmişti. Geri çekilen yasa tasarısı kamuoyunun ve ilgili uzman meslek odalarının görüş ve önerileri doğrultusunda, af nitelikli yaklaşımlardan arındırılıp, uzun süredir tartışılan ve bütünlüklü kentsel çözümleri olanaklı kılacak İmar ve Şehirciştirme Kanunu Tasarısı içerisine yerleştirilmişti. Üniversitelerin ve tüm uzman kuruluşlarca birlikte geliştirilen yaklaşım ve çözüm önerisi ortadayken, şimdi yepyeni bir kentsel dönüşüm yasasına neden ve hangi gerekçelerle gereksinim duyulduğunu anlamak güç.

• Tasarı Geri Çekilmeli...

Katılımlı süreçler içinde geliştirilmiş yasa ve uygulama araçlarını hayata geçirmek yerine dar kapsamlı, özel nitelikli yasa enflasyonu ve yetki karmaşası üreterek, planlama ve koruma yaklaşımı terk edilerek, kentler sağlıklı biçimde dönüştürülemez.

Tüm bu gereksinimleri fark eden, üniversiteler, meslek odaları ve konuyla ilgili uzman bakanlıklar olan Bayındırlık ve İskan ile Kültür ve Turizm Bakanlıklarının İmar ve Şehirciştirme Yasa Tasarısı ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile gerçekleştirdikleri/gerçekleştirmeye çalıştıkları kapsamlı-bütünlüklü çözüm önerileri, bu ve benzeri parçacı uygulamalarla işlevsizleştiriliyor, ölü doğmaya zorlanıyor.

Geldiğimiz noktada kentlerimiz için kaçınılmaz bir gereklilik haline gelen kentsel dönüşümün, af yasalarıyla yaratılan ve bugün hala nasıl dönüştürüleceğı tartışılan sağlıksız yapı stoğumuz gibi yeni niteliksiz kent çevreleri yaratmaması hedeflenmeli. Bunun için, bir çok sorunu beraberinde getirecek söz konusu tasarının, ilgili tüm toplumsal kesimleri içerecek katılımcı, müzakereci, oydaşmacı bir yaklaşımla "İmar ve Şehirciştirme Kanunu Tasarısı" içerisinde yer almak üzere geri çekilmesi konusunda umudumuzu ve TBMM komisyonlarının sağduyusuna güvenimizi kaybetmek istemiyoruz.

TMMOB Şehir Plancıları Odası - Yönetim Kurulu